

DP.82

DUBLET
W.S.H.

BIBLIOTEKA SCPS
wydane z dubletów

KALENDARZ

WYDAWANY

PRZEZ

OBSERWATORYUM ASTRONOMICZNE WARSZAWSKIE

NA ROK ZWYCZAJNY

1857.

WARSZAWA.

1857.

241

Granicy.

186

180

170

160

150

140

150

130

120

110

100

90

80

70

60

50

40

30

20

10

10

Gen. M. Fajans w Warszawie

KALENDARZ

WYDAWANY

PRZEZ

OBSERWATORYUM ASTRONOMICZNE WARSZAWSKIE

NA ROK ZWYCZAJNY

1857.

(Z WIZERUNKIEM NAJJAŚNIEJSZEGO PANA.)

P. 624

WARSZAWA.

1857.

024. 5468 / 213

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

OBSERWATORYUM WARSZAWSKIEGO:

Szerokość geograficzna	52°13'5"
Długość na wschód w łuku:	
„ „ „ względem Ferro.	38 41 25.5
„ „ „ Paryża.	18 41 25.5
„ „ „ Greenwich.	21 1 48
„ albo w czasie na wschód:	
„ „ względem Paryża	1 ^h 14 ^m 45. 7
„ „ „ Greenwich.	1 24 7. 2
Wyniesienie Obserwatoryum (podstawy):	
Nad poziom Wisły w najniższym jéj stanie	112 stóp paryzkich
Nad poziom morza Bałtyckiego.	319 „ „
Wyniesienie miejsca barometru.	367.6 „ „

WILISTENA
UMCS
LUBLIN

Wolno drukować, z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury, po wydrukowaniu, prawem przepisanej liczby egzemplarzy.

Warszawa, d. 29 września (11 października) 1856 r.

STARSZY CENZOR, F. Sobieszczański.

W 542/68/1

E P O K I G Ł Ó W N E.

- Rok 1857 Ery Chrześcijańskiej Jest:
- 6570 peryodu Juliańskiego.
  - 7365 ery Bizantyjskiej.
  - 1273 ery tureckiej, którego początek d. 1 września 1856 r., a koniec d. 21 sierpnia 1857 r.
  - 5618 ery żydowskiej, którego początek dnia 19 września 1857 roku.
  - 2610 od założenia Rzymu podług Varrona.
  - 2604 ery Nabonassara, której początek przypadł dnia 26 lutego 3967 roku peryodu Juliańskiego, albo roku 747 przed erą chrześcijańską podług chronologów, a roku 746 podług astronomów.
  - 2633 Olympiad, albo pierwszy rok 659 Olimpiady, zaczynającej się w lipcu 1857 roku, odnosząc początek Olympiad do roku 7751/2 przed Chrystusem, albo do dnia 1 lipca 3938 roku peryodu Juliańskiego.
  - 1857 Kalendarza Gregoryńskiego od 275 lat, tojest od roku 1582 dnia 4 października zaprowadzonego, zaczynający się dnia 1 stycznia n. s. Rok zaś 1857 podług kalendarza Juliańskiego zaczyna się we dwanaście dni później, tojest dnia 13 stycznia n. s. Nowy kalendarz zaprowadzony został w Polsce w r. 1586.

LICZBY ZWROTÓW KALENDARSKICH.

Podług nowego (Gregoryańskiego) Kalendarza.	{	XV Liczba złota	XV	}	Podług starego (Juliańskiego) Kalendarza.
		IV Epakta	XV		
		XVIII Okres słońca	XVIII		
		XV Poczet Rzymski	XV		
		D. Litera Niedzielną	F.		

ŚWIĘTA RUCHOME RZYMSKIE

Niedziela Starozapustna . . .	dnia 8 lutego.
Niedziela Mięsozapustna . . .	dnia 15 lutego.
Niedziela Zapustna	dnia 22 lutego.
Popielec	dnia 25 lutego.
Wielkanoc	dnia 12 kwietnia
Krzyżowe dni	18, 19, 20 maja.
Wniebowstąpienie Pańskie	dnia 21 maja.
Zielone Świątki	dnia 31 maja.
Trójcy Świętej	dnia 7 czerwca.
Boże Ciało	dnia 11 czerwca.
Niedziela 1 Adwentu	dnia 29 listopada.

Mięsozapustu rachując od Nowego Roku

KOŚCIOŁA WSCHODNIEGO.

Miasopust	10 febrała.
Sypost	17 febrała.
1 deń Wielikaho Posta	18 febrała.
Werbnağa Nedela	31 marcia.
Woskresenie Christowo	7 aprela.
Woznesenie Hospodne	16 maja.
Soszewstwie S-go Ducha	26 maja.
1 deń Petrowa Posta	3 junia.

do Popielca, jest tygodni 7 i dni 6.

S U C H E D N I.

Pierwsze	dnia 4, 6, 7 marca.	Trzecie	dnia 16, 18, 19 września.
Drugie	dnia 3, 5, 6 czerwca.	Czwarte	dnia 16, 18, 19 grudnia.

Z A C M I E N I A.

W roku 1857 przypadają dwa zaćmienia słońca, z tych tylko drugie przy końcu swego trwania będzie widzialne w Warszawie. Zaćmienia księżycy w tym roku wcale nie będzie.

I. *Zaćmienie słońca całkowite d. 25 marca.* Widzialne w północnej i środkowej Ameryce i w większej części Australii.

II. *Zaćmienie słońca obrączkowe dnia 18 września,* widzialne w wschodnich częściach Europy, w większej części Azji i Australii, i w północno-wschodniej części Afryki; w Warszawie będzie widzialny tylko koniec zaćmienia, gdyż słońce z rana wejdzie na poziom już tylko w części zaćmione. Wschód słońca przypadnie o godzinie 5-tej minucie 40 rano, poczem zaćmienie bardzo małe cząstkowe trwać będzie do godziny 6 minuty 18,2 rano.

W tym roku zakryte także będą przez księżyc trzy planety następujące:

JOWISZ dnia 2 stycznia . . . o godzinie 6 minucie 35 wieczór.

Powtórnie d. 30 t. m. o godzinie 6 minucie 50 rano.

MERKURY dnia 21 sierpnia . . . o godzinie 3 minucie 33 wieczór.

MARS dnia 14 października . . . o godzinie 6 minucie 26 rano.

Nadto zakryje także księżyc gwiazdę stałą zodykalną 1-iej wielkości zwaną *Kios Panny* dnia 14 lutego o godzinie 0 min. 8 rano, i powtórnie dnia 6 maja o godzinie 8 wieczór.

CZTERY PORY ROKU ASTRONOMICZNE.

Wiosna zaczyna się	dnia 20 marca . .	o godzinie 5 minucie 0 sek. 54 wieczór.
Lato	„	dnia 21 czerwca . o godzinie 1 minucie 41 sek. 57 wieczór.
Jesień	„	dnia 23 września o godzinie 3 minucie 49 sek. 19 rano,
Zima	„	dnia 21 grudnia . o godzinie 9 minucie 32 sek. 42 wieczór.

IV

ROZKŁAD DNI NIEDZIELNYCH I ŚWIĄT UROCZYSTYCH W R. 1857.

Dnia	W STYCZNIU	Dnia	W LUTYM	Dnia	W MARCU
1	Czwartek, <i>Nowy Rok.</i>	1	Niedziela	1	Niedziela.
4	Niedziela.	2	Poniedz. <i>Oczyszcz. N. M. P.</i>	8	Niedziela.
6	Wtorek, <i>Trzech Króli.</i>	8	Niedziela.	15	Niedziela.
11	Niedziela.	15	Niedziela.	22	Niedziela.
18	Niedziela.	22	Niedziela.	25	Środa, <i>Zwiastowanie N.M.P.</i>
25	Niedziela.			29	Niedziela.
4	Niedziel.	4	Niedziel	5	Niedziel.
2	Święta uroczyste.	1	Święto uroczyste.	1	Święto uroczyste.

Dnia	W KWIETNIU	Dnia	W MAJU	Dnia	W CZERWCU
5	Niedziela.	3	Niedziela.	1	Poniedziałek <i>Ziel. Świątek.</i>
12	Niedziela <i>Wielkanocna.</i>	8	Piątek, <i>Ś. Stanisława.</i>	7	Niedziela.
13	Poniedziałek <i>Wielkanocny.</i>	10	Niedziela.	11	Czwartek, <i>Boże Ciało.</i>
19	Niedziela.	17	Niedziela.	14	Niedziela.
26	Niedziela.	21	Czwartek <i>Wnieb. Pańskie.</i>	21	Niedziela.
		24	Niedziela.	28	Niedziela.
		31	Niedziela <i>Zielonych Świątek</i>	29	Poniedział. <i>Piotra i Pawła.</i>
4	Niedziel.	5	Niedziel.	4	Niedziel.
1	Święto uroczyste.	2	Święta uroczyste.	3	Święta uroczyste.

Dnia	W LIPCU	Dnia	W SIERPNIU	Dnia	WE WRZEŚNIU
5	Niedziela.	2	Niedziela.	6	Niedziela.
12	Niedziela.	9	Niedziela.	8	Wtorek, <i>Narodzenie N.M.P.</i>
19	Niedziela.	15	Sobota <i>Wniebow. N. M. P.</i>	13	Niedziela.
26	Niedziela.	16	Niedziela.	20	Niedziela.
		23	Niedziela.	27	Niedziela.
		30	Niedziela.		
4	Niedziel.	5	Niedziel.	4	Niedziel.
		1	Święto uroczyste.	1	Święto uroczyste.

Dnia	W PAŹDZIERNIKU	Dnia	W LISTOPADZIE	Dnia	W GRUDNIU
4	Niedziela.	1	Niedziela <i>Wszystkich ŚŚ.</i>	6	Niedziela.
11	Niedziela.	8	Niedziela.	8	Wtorek, <i>Niep. Pocz. N.M.P.</i>
18	Niedziela.	15	Niedziela.	13	Niedziela.
25	Niedziela.	22	Niedziela.	20	Niedziela.
		29	Niedziela.	25	Piątek, <i>Narodzenie Chryst.</i>
				26	Sobota, <i>Ś. Szczepana.</i>
				27	Niedziela.
4	Niedziel.	5	Niedziel.	4	Niedziel.
				3	Święta uroczyste.

ŚWIĘTA UROCZyste ŻYDOWSKIE.

W KWIETNIU.

Dnia 9	Czwartek	} Święta Wielkanocne.
" 10	Piątek	
" 15	Wtorek	
" 16	Środa	} Ostatnie Święta Wielkan.

W MAJU.

Dnia 29	Piątek	} Zielone Świątki.
" 30	Sobota	

WE WRZEŚNIU.

Dnia 19	Sobota	} Tiszry, Nowy Rok 5618.
" 20	Niedziela	
" 28	Poniedziałek	

W PAŹDZIERNIKU.

Dnia 3	Sobota	} Kuczki.
" 4	Niedziela	
" 10	Sobota.	
" 11	Niedziela.	

W roku 1857 będzie Niedziel. . . . . 52.
 „ Świąt uroczystych. . . 15.
 Razem dni Świątecznych. . . 67.

DNI GALOWYCH pierwszego rzędu. . . . 11.
 tojest:

Dnia 13 Stycznia.
 „ 3 Marca.
 „ 29 Kwietnia.
 „ 5 Maja.
 „ 13 Lipca.
 „ 3, 8 Sierpnia.
 „ 7, 11, 20 Września.
 „ 18 Grudnia.

DNI GALOWYCH drugiego rzędu. . . . . 21.

ROZKŁAD DNI NIEDZIELNYCH I ŚWIĄT UROCZYSTYCH W R. 1858.

Dnia	W STYCZNIU	Dnia	W LUTYM	Dnia	W MARCU
1	Piątek, <i>Nowy Rok.</i>	2	Wtorek, <i>Oczyszcze. N. M. P.</i>	7	Niedziela.
3	Niedziela.	7	Niedziela.	14	Niedziela.
6	Środa, <i>Trzech Króli.</i>	14	Niedziela.	21	Niedziela.
10	Niedziela.	21	Niedziela.	25	Czwartek, <i>Zwłast. N. M. P.</i>
17	Niedziela.	28	Niedziela.	28	Niedziela.
24	Niedziela.				
31	Niedziela.				
	5 Niedziel. 2 Święta uroczyste.		4 Niedziel. 1 Święto uroczyste.		4 Niedziel. 1 Święto uroczyste.
Dnia	W KWIETNIU	Dnia	W MAJU	Dnia	W CZERWCU
4	Niedziela <i>Wielkanocna.</i>	2	Niedziela.	3	Czwartek, <i>Boże Ciało.</i>
5	Poniedziałek <i>Wielkanocny.</i>	8	Sobota, <i>Ś. Stanisława.</i>	6	Niedziela.
11	Niedziela.	9	Niedziela.	13	Niedziela.
18	Niedziela.	13	Czwartek, <i>Wnieb. Pańskie.</i>	20	Niedziela.
25	Niedziela.	16	Niedziela.	27	Niedziela.
		23	Niedziela, <i>Zielone Świątki.</i>	29	Wtorek, <i>ŚŚ. Piotra i Pawła.</i>
		30	Niedziela.		
	4 Niedziel. 1 Święto uroczyste.		5 Niedziel. 2 Święta uroczyste.		4 Niedziel. 2 Święta uroczyste.
Dnia	W LIPCU	Dnia	W SIERPNIU	Dnia	WE WRZEŚNIU
4	Niedziela.	1	Niedziela.	5	Niedziela.
11	Niedziela.	8	Niedziela.	8	Środa, <i>Narodzenie N. M. P.</i>
18	Niedziela.	15	Niedziela, <i>Wnieb. N. M. P.</i>	12	Niedziela.
25	Niedziela.	22	Niedziela.	19	Niedziela.
		29	Niedziela.	26	Niedziela.
	4 Niedziel.		5 Niedziel.		4 Niedziel. 1 Święto uroczyste.
Dnia	W PAŹDZIERNIKU	Dnia	W LISTOPADZIE	Dnia	W GRUDNIU
3	Niedziela.	1	Poniedział., <i>Wszystkich ŚŚ.</i>	5	Niedziela.
10	Niedziela.	7	Niedziela.	8	Środa, <i>Niepok. Pocz. N. M. P.</i>
17	Niedziela.	14	Niedziela.	12	Niedziela.
24	Niedziela.	21	Niedziela.	19	Niedziela.
31	Niedziela.	28	Niedziela.	25	Sobota, <i>Narodzenie Chryst.</i>
				26	Niedziela, <i>Ś. Szczepana.</i>
	5 Niedziel.		4 Niedziel. 1 Święto uroczyste.		4 Niedziel. 2 Święta uroczyste.

W roku 1858 będzie Niedziel. . . . . 52.

„ Świąt uroczystych. . 13.

Razem dni Świątecznych. . . 65.

DNI GALOWYCH pierwszego rzędu. . . 11.

tojest:

Dnia 13 Stycznia.

„ 3 Marca.

„ 29 Kwietnia.

„ 5 Maja.

„ 13 Lipca.

„ 3, 8 Sierpnia.

„ 7, 11, 20 Września.

„ 18 Grudnia.

DNI GALOWYCH drugiego rzędu . . . . . 21.

ŚWIĘTA UROCZyste ŻYDOWSKIE.

W MARCU.

Dnia 30 Wtorek } Święta Wielkanocne.

„ 31 Środa

W KWIETNIU.

Dnia 5 Poniedział. } Ostatnie Święta Wielkan.

„ 6 Wtorek

W MAJU.

Dnia 19 Środa } Zielone Świątki.

„ 20 Czwartek

WE WRZEŚNIU.

Dnia 9 Czwartek } Tiszry, Nowy Rok 5619.

„ 10 Piątek

„ 18 Sobota, Śądny dzień.

„ 23 Czwartek

„ 24 Piątek } Kuczki,

„ 30 Czwartek } Ostatnie Święto Kuczek.

W PAŹDZIERNIKU.

Dnia 1 Piątek, } Ostatnie Święto Kuczek.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	CZWARTEK NOWY ROK. Fulgenyus. B.	20 Dek. 1856. Ihnat. Boh.
2	Piątek Makarego Opata.	21 Julianii Muczenicy.
3	Sobota ☸ Daniela M. i Genowefy P.	22 Anastasii Wielikomucz.
4	NIEDZIELA Po N. R. Tytusa i Grzeg. BB.	23 N. PR. ROZD. SS. Mucz. w Kr.
5	Poniedział. † Telesfora Pap. i Emiliany P.	24 Naw. R. CHR. Ewhenii.
6	WTOREK TRZECH KRÓLI.	25 ROZDEST. CHRYS.
7	Środa. Lucyana M. i Teodora W.	26 SOBOR. P. BOHOR.
8	Czwartek Seweryna Opata.	27 STEFANA I MUCZ.
9	Piątek Marcyanny Panny Męcz.	28 SS. MM. w Nikom.
10	Sobota ☺ Agatona P. i Wilhelma B.	29 SS. MM. Mładienc.
11	NIEDZIELA 1 Po 3 Król. Higinia i Teodoz.	30 N. PR. BOH. Anisii.
12	Poniedział. Arkadyusza M.	31 Melanii P.
13	WTOREK * Weroniki Panny i Gotfreda B.	1 Jan. 1857. N. OB. HOS.
14	Środa Hilarego Biskupa i Felixa M.	2 Silwestra Papy Rym.
15	Czwartek Pawła piérwsz. Pustelnika.	3 Malachia Prorok.
16	Piątek Marcella Papieża i Ottona M.	4 Sobr. SS. Apost.
17	Sobota Antoniego Opata.	5 Naw. Boh. Feopemta.
18	NIEDZIELA ☸ 2 Po 3 Kr. Im. Jez. Kat. S. P.	6 N. BOHOJAW. HOSP.
19	Poniedział. Kanuta Króla i Henryka B. M.	7 Sobor S. Joanna Krest.
20	Wtorek Fabiana P. i Sebastyana M.	8 Heorhia Prepo.
21	Środa Agnieszki Panny.	9 Poliewkta.
22	Czwartek Wincent. i Anastazego M. M.	10 Hrihoria Ep.
23	Piątek Zaślub. N. M. P. i Ildefonsa B.	11 Fteodosia Prepod.
24	Sobota Tymoteusza B. M.	12 Tatianny Mucz.
25	NIEDZIELA 3 Po 3 Kr. Nawróc. S. Pawła.	13 N. 1 po BOH. Jermila.
26	Poniedz. ☸ Polikarpa B. i Pauliny Wd.	14 SS. Otec. w Synai.
27	Wtorek Jana Chryzostoma.	15 Pawła Prepodob.
28	Środa Karola W. Cesarza i Rajm.	16 Weryhi S. Petra Apo.
29	Czwartek Franciszka Salez. B. Wyzn.	17 Antonia Welik.
30	Piątek Martyny Panny Męczenniczki.	18 Afanasia i Kiryla.
31	Sobota Piotra Nolas. W. i Marcelli W.	19 Makaria Ehip.

Święta Żydowskie.

Dnia 3 Szabas.
D. 6 Post Obłężenia Jerozolimy.
D. 10, 17 i 24 Szabasy.
D. 26 Rozchodesz czyli 1 Szwat.
D. 31 Szabas.

Święta Mahometańskie.

Dnia 4 Narodzenie się Alego.
D. 11 śmierć Alego.
D. 16 Zdobyćcie Konstantynopola przez Mahometa II-go 1455 r. po narodzeniu Chrystusa.
D. 27 Dszemadi-el-awwel I Anioł Gabryel pokazuje się Prorokowi.

Słońce wstępuje w znak **Wodnika** $\approx$ d. 21.

D N I	Wschód słońca	Zachód słońca	Długość dnia	Wschód księżycy	Zachód księżycy	Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.	Przyb. dnia g. 0 m. 8.
	god. min.	god. min.	god. min.	godz. min.	godz. min.	godz. min.	
1 Czwart.	8 12	3 56	7 44	we dnie	10 11 w.	12 4	godz. 0 min. 20
2 Piątek	8 12	3 57	7 45		11 36 w.	12 4	
3 Sobota	8 12	3 58	7 46		* * *	12 5	
4 Niedz.	8 11	3 59	7 48	we dnie	1 2 r.	12 5	godz. 0 min. 20
5 Ponied.	8 11	4 0	7 49		2 31 r.	12 6	
6 Wtorek	8 11	4 2	7 51		4 1 r.	12 6	
7 Środa	8 10	4 3	7 53		5 33 r.	12 6	
8 Czwart.	8 10	4 4	7 54		6 56 r.	12 7	
9 Piątek	8 9	4 6	7 57		8 4 r.	12 7	
10 Sobota	8 9	4 7	7 58		8 51 r.	12 8	
11 Niedz.	8 8	4 9	8 1	5 12 w.	we dnie	12 8	godz. 0 min. 37
12 Ponied.	8 7	4 10	8 3	6 36 w.		12 9	
13 Wtorek	8 7	4 11	8 4	7 55 w.		12 9	
14 Środa	8 6	4 13	8 7	9 11 w.		12 9	
15 Czwart.	8 5	4 15	8 10	10 23 w.		12 10	
16 Piątek	8 4	4 17	8 13	11 35 w.		12 10	
17 Sobota	8 3	4 18	8 15	* * *		12 10	
18 Niedz.	8 2	4 20	8 18	0 48 r.	we dnie	12 11	godz. 0 min. 57
19 Ponied.	8 1	4 21	8 20	2 0 r.		12 11	
20 Wtorek	8 0	4 23	8 23	3 16 r.		12 11	
21 Środa	7 59	4 25	8 26	4 32 r.		12 12	
22 Czwart.	7 57	4 27	8 30	5 46 r.		12 12	
23 Piątek	7 56	4 28	8 32	6 52 r.		12 12	
24 Sobota	7 55	4 30	8 35	7 43 r.		12 12	
25 Niedz.	7 54	4 32	8 38	we dnie	3 29 w.	12 13	godz. 1 min. 20
26 Ponied.	7 52	4 34	8 42		4 58 w.	12 13	
27 Wtorek	7 51	4 36	8 45		6 28 w.	12 13	
28 Środa	7 50	4 37	8 47		7 56 w.	12 13	
29 Czwart.	7 48	4 39	8 51		9 23 w.	12 13	
30 Piątek	7 47	4 41	8 54		10 50 w.	12 14	
31 Sobota	7 45	4 43	8 58		* * *	12 14	

Dnia 16 stycznia

PLANETY	Dnia 16 stycznia		Przejście przez połud. g. m.
	wschód g. m.	zachód g. m.	
Merkury . .	9 28 r.	6 30 w.	1 55 r.
Venus . . .	10 19 r.	8 44 w.	3 31 w.
Mars	10 0 r.	8 1 w.	3 2 w.
Jowisz . . .	11 2 r.	11 8 w.	5 3 w.
Saturn . . .	3 12 w.	7 45 r.	11 28 w.
Uranus . . .	0 24 w.	3 48 r.	8 2 w.

Odmiany księżycy.

- ☾ Piętna kwadra . . . d. 3 o god. 1 min. 38 wiecz.
- ☽ Pełnia . . . . . d. 10 o god. 10 min. 32 rano.
- ☾ Ostatnia kwadra . . d. 18 o god. 6 min. 14 rano.
- ☽ Now . . . . . d. 26 o god. 0 min. 50 rano.
- ☾ Księżyc na Równiku . . d. 2 o god. 5 wieczór.
- ☽ „ najbliżej ziemi. . . d. 5 o god. 6 wieczór.
- ☾ „ na Równiku . . . d. 15 o god. 12 w nocy.
- ☽ „ najdal. od ziemi . d. 18 o god. 4 rano.
- ☾ „ na Równiku . . . d. 29 o god. 10 wieczór.
- ☽ „ najbliżej ziemi. . d. 30 o god. 11 rano.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	NIEDZIELA 4 Po 3 Król. Ignac. i Bryg.	20 Jan. N. 2 Po Boh Ewfmia.
2	PONIEDZ. OCZYSZCZENIE N. M. P.	21 Maxima Ispowiednika.
3	Wtorek Błażeja Biskupa Męczennika.	22 Timofteja Apost.
4	Środa Ansgarego B.	23 Klimenta Ep.
5	Czwartek Agaty Panny Męczenniczki.	24 Xenii Prepodob.
6	Piątek Doroty Panny.	25 Hrihoria Bohosłowa.
7	Sobota Romualda Opata.	26 Xenofonta Prepodob.
8	NIEDZIELA STAROZAP. Jana z Matty W.	27 N. MYT. I FAR. Joan. Złat.
9	Poniedz. Apollonii Panny.	28 Jefrema Prepodob.
10	Wtorek Scholastyki Panny.	29 Ihnata Boh.
11	Środa Eufrozyny Panny.	30 Trech Swiat.
12	Czwartek Gaudent. B.W. i Eulalii P.M.	31 SS. Kira i Joanna Czud.
13	Piątek Juliana Męcz. i Jordana.	1 Fews. Trifona M.
14	Sobota Walentego Kapłana Męcz.	2 SRIETENIE HOSPOD.
15	NIEDZIELA MIĘSOP. Faustyna i Jowi.MM.	3 N. BLUD. Simeona.
16	Poniedział. Julianny Panny Męczennicz.	4 Isidora Pilusiot.
17	Wtorek Sylwina Biskupa i Donata M.	5 Ahafii Mucz.
18	Środa Konstancyi Panny Męczen.	6 Wukoła Episk.
19	Czwartek Konrada Wyznawcy.	7 Parfenia Pr.
20	Piątek Eucharyusza Biskupa.	8 Fteodora Stra.
21	Sobota Eleonory Panny.	9 Nikifora Mucz.
22	NIEDZIELA ZAPUSTNA. Kat. S. Piot. w A.	10 N. MIASOP. Charalampia.
23	Poniedział. Romany Panny.	11 Własia i Wsiewołoda.
24	Wtorek Macieja Apostoła.	12 Meletia Archiepis.
25	Środa † <i>Popielec.</i> Flawiana Męcz.	13 Martyniana.
26	Czwartek Alexandra B.	14 Awksentia Prepod.
27	Piątek Anastazego P., Leandra B.W.	15 Onisima Apost.
28	Sobota Romana Opata.	16 Pamfila i Porfiria.

Święta Żydowskie.

- D. 7, 14 i 21 Szabasy.
D. 9 Chamisza Osor Beszwat, dzień radosny.
D. 25 Rozchodesz czyli I Ador.
D. 28 Szabas.

Święta Mahometańskie.

- D. 4 Narodzenie się Ebubekera siódmego Imana.
D. 15 Narodzenie się Fatymy córki Mahometa.
D. 25 Redszeb I. Zbudowanie Arki Noego.
D. 28 Noc tajemnicy.

LUTY ma dni XXVIII.

IX

*Słońce wstępuje w znak **Ryb** X d. 23.*

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze gdy na kompa. g.12.		Przyb. dnia god. 1 m. 45.
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.	godz.	min.	godz.	min.	
1 Niedz.	7	44	4	45	9	1			0	18 r.	12	14	godz. 1 m. 45.
2 Ponied.	7	42	4	47	9	5	we dnie		1	48 r.	12	14	
3 Wtorek	7	40	4	48	9	8			3	18 r.	12	14	
4 Środa	7	39	4	50	9	11			4	43 r.	12	14	
5 Czwart.	7	37	4	52	9	15			5	55 r.	12	14	
6 Piątek	7	36	4	54	9	18			6	48 r.	12	14	
7 Sobota	7	33	4	56	9	23			7	23 r.	12	14	
8 Niedz.	7	32	4	58	9	26		4	12 w.			12	14
9 Ponied.	7	30	5	0	9	30	5	33 w.	we dnie		12	14	
10 Wtorek	7	28	5	2	9	34	6	51 w.			12	15	
11 Środa	7	26	5	4	9	38	8	5 w.			12	15	
12 Czwart.	7	24	5	5	9	41	9	18 w.			12	15	
13 Piątek	7	22	5	7	9	45	10	30 w.			12	15	
14 Sobota	7	20	5	9	9	49	11	43 w.			12	14	
15 Niedz.	7	18	5	11	9	53	* * *				12	14	godz. 2 min. 38.
16 Ponied.	7	16	5	13	9	57	0	57 r.	we dnie		12	14	
17 Wtorek	7	14	5	15	10	1	2	13 r.			12	14	
18 Środa	7	12	5	17	10	5	3	28 r.			12	14	
19 Czwart.	7	10	5	19	10	9	4	37 r.			12	14	
20 Piątek	7	8	5	20	10	12	5	35 r.			12	14	
21 Sobota	7	6	5	22	10	16	6	16 r.			12	14	
22 Niedz.	7	4	5	24	10	19	6	45 r.		* * *	12	14	godz. 3 min. 6.
23 Ponied.	7	2	5	26	10	24	7	5 r.	3	57 w.	12	14	
24 Wtorek	7	0	5	28	10	28			5	28 w.	12	14	
25 Środa	6	58	5	30	10	32	we dnie		6	58 w.	12	13	
26 Czwart.	6	56	5	32	10	36			8	28 w.	12	13	
27 Piątek	6	53	5	33	10	40			9	59 w.	12	13	
28 Sobota	6	51	5	35	10	44			11	51 w.	12	13	

PLANETY	Dnia 16 lutego		
	wschód	zachód	Przejsie przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	6 42 r.	3 30w.	11 8 r.
Wenus. .	9 0 r.	10 11w.	3 34 w.
Mars. . .	8 41 r.	8 19w.	2 29 w.
Jowisz. .	9 7 r.	9 38w.	3 20 w.
Saturn. .	1 0 r.	5 38 r.	9 14 w.
Uranus. .	10 21 r.	1 45 r.	6 1 w.

Odmiany księżycy.

- ☾ Pierwsza kwadra . d. 1 o god. 9 min. 44 wiecz.
- ☽ Pełnia. . . . . d. 9 o god. 1 min. 17 rano.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 17 o god. 3 min. 44 rano.
- ☾ Now . . . . . d. 24 o god. 1 min. 22 wiecz.

- Księżyc na Równiku . d. 12 o god. 7 rano.
- „ najdal. od ziemi d. 15 o god. 1 rano.
- „ na Równiku . d. 26 o god. 6 rano.
- „ najbliżej ziemi d. 26 o god. 7 wieczór.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	NIEDZIELA WSTĘPNA. Albina Biskupa.	17 <i>Fewr. N. Syr.</i> Fteodora.
2	Poniedział. Heleny Cesarzowój.	18 Lwa Papy Rym.
3	Wtorek ☽ * Kunegundy Cesarzowój.	19 Archippa Apostola.
4	Środa † Kazimierza Królewicza.	20 Lwa Ep. Katan.
5	Czwartek Teofila B.	21 Timofeja Prep.
6	Piątek † Wiktora i Wiktoryna MM.	22 Obr. Mosz. S. M. w Ew.
7	Sobota † Tomasza z Akwinu.	23 Polikarpa S. M.
8	NIEDZIELA SUCHA. Jana Bożego, Beaty P.	24 N. 1 POSTA. Obr. Hl. S. J.
9	Poniedział. Franciszki W., Cyryl. i Metod.	25 Tarasia Arch. Kons.
10	Wtorek ☺ 40 Męczenników.	26 Porfiria Archiep.
11	Środa ☼ Konstancya Wyznawcy.	27 Prokopia.
12	Czwartek Grzegorza Papięza.	28 Wasilia Prep.
13	Piątek Nicefora Bisk. i Modesty P.	1 <i>Mart.</i> Ewdokii P. M.
14	Sobota Matyldy Królowój.	2 Fteodota S. M.
15	NIEDZIELA GLU. Longina M. i Leontyny P.	3 N. 2 POSTA. Ewtopia.
16	Poniedział. Cyryaka Dyak. i Tacyana M.	4 Herasima Prep.
17	Wtorek Gertrudy Panny.	5 Konona Mucz.
18	Środa ☽ Gabryela Archaniola.	6 SS. 42 Mucz. w Ammor.
19	Czwartek Józefa Oblubieńca N. M. P.	7 Wasilia Mucz.
20	Piątek Archippa W.	8 Feofilakta Prep.
21	Sobota Benedykta Opat.	9 SS. 40 Muczen. w Sew.
22	NIEDZIELA ŚRÓDOPOSTNA. Pawła i Okt.	10 N. 3 POSTA. Kodrata.
23	Poniedział. Katarzyny Szwedzkiej P.	11 Sofronia Patr.
24	Wtorek † Marka i Tymoteusza MM.	12 Fteofana Prep.
25	ŚRODA ☾ ZWIAST. N. M. P. Ireneusza.	13 Nikifora Patr. Car.
26	Czwartek Ludgera B.	14 Wenedikta Prep.
27	Piątek <i>N. M. Bol.</i> Ruperta Biskupa.	15 Ahapia Mucz.
28	Sobota Syxta Pap. i Doroteusza M.	16 Sawina M.
29	NIEDZIELA BIAŁA. Cyrylla Męczennika.	17 N. 4 POSTA. Alexia.
30	Poniedział. Kwiryne M.	18 Kirilla Archiepisk.
31	Wtorek Kornelii M. i Balbiny M.	19 Chrizanfta i Daryi.

Święta Żydowskie.

D. 7 Szabas.
D. 9 Post Estery.
D. 10 Purym czyli Zapusty.
D. 11 Szusan Purym.
D. 14 i 21 Szabasy.
D. 26 Rozchodesz czyli I Nison.
D. 28 Szabas.

Święta Mahometańskie.

D. 24 Mahomet otrzymuje władzę Proroka.
D. 25 Noc Wniebowstąpienia.
D. 27 Szaban I.
D. 29 Narodzenie się Hussejna.

Słońce wstęp. w znak Barana ∇ d. 20.—Porównanie dnia z nocą.—Pocz. wiosny.

D N I	Wschód	Zachód	Długość	Wschód	Zachód	Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.	Przyb. dnia g. 3 m. 34.	
	god. min.	god. min.	god. min.	godz. min.	godz. min.			
1 Niedz.	6 49	5 37	10 48		* * *	12 13	godz. 3 m. 34.	
2 Ponied.	6 47	5 39	10 52		1 4 r.	12 12		
3 Wtorek	6 45	5 41	10 56	we dnie	2 33 r.	12 12		
4 Środa	6 42	5 43	11 1		3 39 r.	12 12		
5 Czwart.	6 40	5 44	11 4		4 47 r.	12 12		
6 Piątek	6 38	5 46	11 8		5 27 r.	12 12		
7 Sobota	6 36	5 48	11 12		5 53 r.	12 11		
8 Niedz.	6 33	5 50	11 17			6 11 r.	12 11	godz. 4 min. 3.
9 Ponied.	6 31	5 52	11 21		dnie we	6 24 r.	12 11	
10 Wtorek	6 29	5 53	11 24	5 49 w.	we dnie	12 11		
11 Środa	6 27	5 55	11 28	7 2 w.		12 10		
12 Czwart.	6 24	5 57	11 33	8 14 w.		12 10		
13 Piątek	6 22	5 59	11 37	9 27 w.		12 10		
14 Sobota	6 19	6 0	11 41	10 41 w.		12 10		
15 Niedz.	6 17	6 2	11 45	11 57 w.			12 9	godz. 4 min. 31.
16 Ponied.	6 15	6 4	11 49	* * *		we dnie	12 9	
17 Wtorek	6 13	6 6	11 53	0 12 r.	12 9			
18 Środa	6 10	6 7	11 57	2 23 r.	12 8			
19 Czwart.	6 8	6 9	12 1	3 25 r.	12 8			
20 Piątek	6 5	6 11	12 6	4 12 r.	12 8			
21 Sobota	6 3	6 12	12 9	4 45 r.	12 7			
22 Niedz.	6 1	6 14	12 13	5 8 r.	dnie we		12 7	godzin 5 minut 0.
23 Ponied.	5 58	6 16	12 18	5 25 r.		12 7		
24 Wtorek	5 56	6 18	12 22	5 39 r.		12 7		
25 Środa	5 54	6 19	12 25	5 50 r.		5 55 w.	12 6	
26 Czwart.	5 51	6 21	12 30			7 27 w.	12 6	
27 Piątek	5 49	6 23	12 34	dnie we		9 3 w.	12 6	
28 Sobota	5 47	6 25	12 38	dnie we		10 39 w.	12 5	
29 Niedz.	5 44	6 26	12 42		* * *	12 5	godz. 5 minut 0.	
30 Ponied.	5 42	6 27	12 45	dnie we	0 13 r.	12 5		
31 Wtorek	5 40	6 28	12 48	dnie we	1 38 r.	12 4		

PLANETY	Dnia 16 marca		
	wschód	zachód	Przejsie
	g. m.	g. m.	przez połud. g. m.
Merkury.	6 25 r.	4 23 w.	11 22 r.
Wenus.	7 38 r.	11 13 w.	3 23 w.
Mars.	7 24 r.	8 32 w.	1 57 w.
Jowisz.	7 27 r.	8 24 w.	1 53 w.
Saturn.	11 12 r.	3 47 r.	7 26 w.
Uranus.	8 32 r.	11 58 w.	4 13 w.

Odmiany księżycza.

☾ Pierwsza kwadra d. 3 o god. 5 min. 54 rano.
 ☽ Pełnia. . . . . d. 10 o god. 5 min. 41 wiecz.
 ☾ Ostatnia kwadra . d. 18 o god. 10 min. 27 wiecz.
 ☽ Now . . . . . d. 25 o god. 11 min. 52 wiecz.

Księżyc na Równiku . d. 11 o god. 3 wieczór.
 „ najdal. od ziemi d. 14 o god. 5 wieczór.
 „ na Równiku . d. 25 o god. 4 wieczór.
 „ najbliżej ziemi d. 26 o god. 12 w nocy.

K W I E C I E Ń.

D № 1	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Środa ☞	Teodory M. i Hugona Bisk.
2	Czwartek	Franciszka a Paulo W.
3	Piątek	Ryszarda Biskupa.
4	Sobota	Izydora Biskupa.
5	NIEDZIELA	KWIETNIA. Wincetego Fer.
6	Poniedział.	Wilhelma Opata i Celestyna.
7	Wtorek	Epifaniasza Biskupa.
8	Środa	Dyonizego Biskupa.
9	Czwart. ☺	<i>Wielki.</i> Maryi Kleofy.
10	Piątek	<i>Wielki.</i> Ezechiela Proroka.
11	Sobota	<i>Wielka.</i> Leona Papięza.
24	N. 5 POSTA.	Zacharyi.
25	BLAŃ. PR. BOH.	
26	Sob. Ar.	Hawryła.
27	Matrony Selun.	
28	Ilariona Now.	
29	Marka P.	
30	Joanna P.	
12	NIEDZIELA	WIELKANOC. Juliusza P.M.
13	PONIEDZ.	WIELKANOC. Herme.
14	Wtorek	Tybureyusza Męczennika.
15	Środa	Bazylyssy i Anastazyi PP.
16	Czwartek	Lamberta Męczennika.
17	Piątek ☞	Rudolfa B.
18	Sobota	Apolloniusza Męczennika.
31	N. WERBN.	Ipacia P.
1	<i>Apr.</i> Marii Ehip.	
2	Tita Prep.	
3	Nikity Ispow.	
4	<i>C. Wielki.</i> Josifa P.	
5	<i>P. Wielkaja.</i> Fteodula.	
6	<i>S. Wielkaja.</i> Ewtichia.	
19	NIEDZIELA	PRZEWODN. Hermogenesa M.
20	Poniedział.	Sulpicyusza Męczennika.
21	Wtorek	Anzelma Biskupa.
22	Środa	Sotera i Kaja Męczenników.
23	Czwartek	Wojciecha Bisk. i Męcz.
24	Piątek ☺	Bony Panny.
25	Sobota	Marka Ewangelisty.
7	N. WOS. CHR.	Heor.
8	P. SWIETŁY.	Irodion.
9	W. SWIETŁY.	Ewps.
10	Terentia M.	
11	Antypy S. M.	
12	Wasilija Ep.	
13	Artemona S. M.	
26	NIEDZIELA	2 POW. <i>Grobu Chr.</i> Marc. i Kl.
27	Poniedział.	Teofila Bisk.
28	Wtorek	Witalisa Męczennika.
29	Środa *	Piotra Męczennika.
30	Czwartek	Katarzyny Seneńskiej P.
14	N. F TOM.	Martina Papy.
15	Aristarcha Ap.	
16	Ahapii i Iryny M.	
17	Simeona P.	
18	Joanna P.	

Święta Żydowskie.

- D. 4 Szabas.
 D. 9 i 10 Święta Wielkanocne uroczyste.
 D. 11 Szabas.
 D. 15 i 16 Ostatnie Święta Wielkanocne uroczyste.
 D. 18 Szabas.
 D. 25 Szabas. Rozchodesz czyli I Jor.

Święta Mahometańskie.

- D. 10 Noc doświadczenia, w której Koran z nieba spuszczoney, a anioł czyny ludzkie w wielką księgę światów zapisuje.
 D. 11 Mekka została za Kaabę ogłoszona.
 D. 25 Ramadan I, przez cały ten miesiąc trwa post we dnie.
 D. 27 Księga dla Abrahama z nieba spuszczonea.
 D. 28 Księga Tora (pięć ksiąg Mojżesza) z nieba spuszczonea.

Słońce wstępuje w znak **Byka** ♉ d. 20.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12. godz. min.	Przyb. dnia g. 5 m. 28
	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.			
1 Środa	5 37	6 31	12 54						2 44 r.	12 4		
2 Czwart.	5 35	6 33	12 58						3 29 r.	12 4		
3 Piątek	5 33	6 35	13 2						3 59 r.	12 4		
4 Sobota	5 31	6 37	13 6						4 19 r.	12 3		
5 Niedz.	5 28	6 38	13 10						4 33 r.	12 3		
6 Ponied.	5 26	6 40	13 14						4 44 r.	12 3		
7 Wtorek	5 24	6 42	13 18						4 53 r.	12 2		
8 Środa	5 21	6 44	13 23						5 1 r.	12 2		
9 Czwart.	5 19	6 45	13 26			7 14 w.				12 2		
10 Piątek	5 17	6 47	13 30			8 28 w.				12 1		
11 Sobota	5 15	6 49	13 34			9 43 w.				12 1		
12 Niedz.	5 12	6 50	13 38			10 58 w.				12 1		
13 Ponied.	5 10	6 52	13 42			* * *				12 1		
14 Wtorek	5 8	6 54	13 46			0 11 r.				12 0		
15 Środa	5 5	6 56	13 51			1 16 r.				12 0		
16 Czwart.	5 3	6 57	13 54			2 8 r.				12 0		
17 Piątek	5 1	6 59	13 58			2 45 r.				12 0		
18 Sobota	5 0	7 1	14 1			3 11 r.				11 59		
19 Niedz.	4 57	7 2	14 5			3 30 r.				11 59		
20 Ponied.	4 55	7 4	14 9			3 44 r.				11 59		
21 Wtorek	4 53	7 6	14 13			3 56 r.				11 59		
22 Środa	4 50	7 8	14 18			4 7 r.				11 59		
23 Czwart.	4 48	7 9	14 21			4 18 r.				11 58		
24 Piątek	4 46	7 11	14 25			4 32 r.		8 0 w.		11 58		
25 Sobota	4 44	7 13	14 29			* * *		9 39 w.		11 58		
26 Niedz.	4 42	7 14	14 32					11 13 w.		11 58		
27 Ponied.	4 40	7 16	14 36					* * *		11 58		
28 Wtorek	4 38	7 18	14 40					0 31 r.		11 57		
29 Środa	4 36	7 19	14 43					1 26 r.		11 57		
30 Czwart.	4 34	7 21	14 47					2 2 r.		11 57		

Dnia 16 kwietnia

PLANETY	wschód		zachód		Przejsiecie przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.	g. m.	
Merkury.	5 44 r.	8 4w.	0 54 w.		
Wenus.	5 53 r.	11 7w.	2 28 w.		
Mars.	6 0 r.	8 45w.	1 21 w.		
Jowisz.	5 38 r.	7 4w.	0 24 w.		
Saturn.	9 30 r.	1 50 r.	5 33 w.		
Uranus.	6 30 r.	10 2w.	2 16 w.		

Odmiany księżycy.

- ☾ Pierwsza kwadra . d. 1 o god. 2 min. 58 wiecz.
- ☽ Pełnia. . . . . d. 9 o god. 10 min. 52 rano.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 17 o god. 1 min. 24 wiecz.
- ☽ Now . . . . . d. 24 o god. 8 min. 38 rano.

Księżyc na Równiku. . d. 7 o god. 8 wieczór.
 „ najdal. od ziemi d. 11 o god. 3 rano.
 „ na Równiku. . d. 22 o god. 3 rano.
 „ najbliżej ziemi. d. 24 o god. 11 rano.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Piątek	Filipa i Jakóba Apostolów.	19 Apr. Joanna Mucz.
2	Sobota	Atanazego Bisk. i Zygmunta.	20 Fteodora Trich.
3	NIEDZIELA	3 PO W. Znal. Ś. Krz. i Alex.	21 N. MIRON. Januaria S.M.
4	Poniedział.	Floryana Męcz. i Moniki Wd.	22 Fteodora Syk.
5	Wtorek	Piusa V. Papięza.	23 Heorchia W.M. i Alexan.
6	Środa	Jana w Oleju.	24 Sawwy Strati.
7	Czwartek	† Domitilli Panny.	25 Marka Ewan.
8	PIĄTEK	STANISŁAWA Bisk. i Męcz.	26 Wasilia Ep. Amas.
9	Sobota	Grzegorza Biskupa.	27 Simeona Mucz.
10	NIEDZIELA	4 PO W. Izydora Or.	28 N. RAZSŁA. Jasona Ap.
11	Poniedział.	Mamerta Biskupa.	29 9 Muczenników w Kiz.
12	Wtorek	Pankracego Męczennika.	30 Jakowa Ap.
13	Środa	Serwacego Biskupa.	1 <i>Maji.</i> Jeremii Pro.
14	Czwartek	Bonifacego Męczennika.	2 Afanasia Welik.
15	Piątek	Zofii z 3 córkami.	3 Timofteja M.
16	Sobota	Jana Nepom. K.M. Ubalda B.	4 Pelahii Pr. M.
17	NIEDZIE.	5 PO W. Paschalisa W.	5 N. SAMAR. Iryny M.
18	Poniedział.	† Felixa Bisk. i Wenant.	6 Jowa Mnhostr.
19	Wtorek	† Piotra Celest. P., Iwona W.	7 Znam. Krest. Hosp.
20	Środa	† Bernarda Seneńskiego.	8 Joanna i Arsenia W.
21	CZWARTEK	WNIEBOWS. P. Donata M.	9 S. NIKOŁAJA CZUD.
22	Piątek	Julii Panny Męczenniczki.	10 Simona Żilota Apo.
23	Sobota	Dezyderyusza Biskupa M.	11 Mokia Mucz.
24	NIEDZIELA	6 PO W. Joanny Wdowy.	12 N. SŁEP. Epifania Ep.
25	Poniedział.	Grzegorza VII, Urbana PP.	13 Hlikeryi M.
26	Wtorek	Filipa Neryusza W.	14 Isidora M.
27	Środa	Jana Papięza i Bedy Kapł.	15 Pachomia Welik.
28	Czwartek	Germana Bisk.	16 WOZN. HOSP. Fteod.
29	Piątek	Teodozyi Męczenniczki.	17 Andronika Ap.
30	Sobota	† Felixa Papięza.	18 Fteodota M.
31	NIEDZIELA	ZES. S. DUCHA. Petronel.P.	19 N. SS. OTEC. Patrikia.

Święta Żydowskie.

- D. 2 i 9 Szabasy.
 D. 12 Lagbeomer czyli dzień radosny.
 D. 16 i 23 Szabasy.
 D. 24 Rochodesz czyli I Sywon.
 D. 29 i 30 Szwuos czyli Zielone Świątki uroczyste.
 D. 31 Dzień radosny.

Święta Mahometańskie.

- D. 9 Ewangelia Jezusa Chr. dla świata przysłana.
 D. 18 Noc zachwycenia. Pierwsze objawienie Prorokowi udzielone. Cud rozdojenia świata.
 D. 20 Dzień żalobny. Na pamiątkę przegranej pod Wiedniem d. 12 wrześ. 1683 r. pod Kara Mustaj.
 D. 25 Szewal I.
 D. 25, 26 i 27 Wielki Bejram czyli koniec postu Ramadan, największe święto u Turków.
 D. 31 Śmierć Hamzy Męczennika.

Słońce wstępuje w znak Blizniąt II d. 20.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Prz. d. g. 7 m. 16.
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.	godz.	min.	godz.	min.	
1 Piątek	4	32	7	23	14	51			2	25 r.	11	57	godz. 7 min. 41.
2 Sobota	4	30	7	24	14	54	dnie we		2	41 r.	11	57	
3 Niedz.	4	28	7	26	14	58			2	53 r.	11	57	
4 Ponied.	4	26	7	28	15	2			3	2 r.	11	57	
5 Wtorek	4	25	7	29	15	4			3	10 r.	11	57	
6 Środa	4	23	7	31	15	8			3	19 r.	11	56	
7 Czwart.	4	21	7	33	15	12			3	28 r.	11	56	
8 Piątek	4	19	7	34	15	15			3	38 r.	11	56	
9 Sobota	4	17	7	36	15	19	8 45 w.		* * *		11	56	
10 Niedz.	4	16	7	38	15	22	10 0 w.				11	56	godz. 8 min. 3.
11 Ponied.	4	14	7	39	15	25	11 8 w.				11	56	
12 Wtorek	4	12	7	41	15	29	* * *				11	56	
13 Środa	4	11	7	42	15	31	0 4 r.				11	56	
14 Czwart.	4	9	7	44	15	35	0 45 r.				11	56	
15 Piątek	4	8	7	45	15	37	1 15 r.				11	56	
16 Sobota	4	6	7	47	15	41	1 35 r.				11	56	
17 Niedz.	4	5	7	48	15	43	1 50 r.				11	56	godz. 8 min. 23.
18 Ponied.	4	3	7	50	15	47	2 2 r.				11	56	
19 Wtorek	4	2	7	51	15	49	2 13 r.				11	56	
20 Środa	4	0	7	53	15	53	2 24 r.				11	56	
21 Czwart.	3	59	7	54	15	55	2 36 r.				11	56	
22 Piątek	3	58	7	56	15	58	2 51 r.				11	56	
23 Sobota	3	56	7	57	16	1	3 13 r.	8	37 w.		11	56	
24 Niedz.	3	55	7	59	16	4	3 44 r.	10	5 w.		11	56	godz. 8 min. 38.
25 Ponied.	3	54	8	0	16	6		11	12 w.		11	57	
26 Wtorek	3	53	8	1	16	8		11	58 w.		11	57	
27 Środa	3	52	8	3	16	11		* * *			11	57	
28 Czwart.	3	51	8	4	16	13		0	27 r.		11	57	
29 Piątek	3	50	8	5	16	15		0	46 r.		11	57	
30 Sobota	3	49	8	6	16	17		1	0 r.		11	57	
31 Niedz.	3	48	8	7	16	19	* * *	1	10 r.		11	57	

PLANETY	Dnia 16 maja		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	5 19 r.	10 13 w.	1 45 w.
Wenus.	3 56 r.	7 34 w.	11 51 r.
Mars.	4 50 r.	8 52 w.	0 50 w.
Jowisz.	3 52 r.	5 48 w.	10 51 r.
Saturn.	7 30 r.	11 58 w.	3 43 w.
Uranus.	4 39 r.	8 15 w.	0 24 w.

Odmiany księżycy.

☾ Pierwsza kwadra . d. 1 o god. 1 min. 42 rano.
 ☽ Pełnia . . . . . d. 9 o god. 3 min. 35 rano.
 ☾ Ostatnia kwadra . d. 17 o god. 0 min. 34 rano.
 ☽ Now . . . . . d. 23 o god. 4 min. 12 wiecz.
 ☾ Pierwsza kwadra . d. 30 o god. 2 min. 36 wiecz.

Księżyc na Równiku . d. 5 o god. 3 rano.
 „ najdal. od ziemi d. 8 o god. 4 rano.
 „ na Równiku . d. 19 w południe.
 „ najbliżej ziemi d. 22 o god. 8 wieczór.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 PONIEDZ.	SWIĄTECZ. Fortun. i Prok.	20 <i>Maji.</i> Ftalaleja M.
2 Wtorek	Blandyny P. M.	21 Konstantyna i Eleny.
3 Środa	† Klotyldy Król., Erazma B. M.	22 Wasiliska.
4 Czwartek	Optata Bis., Saturniny P. M.	23 Michaila P.
5 Piątek	† Bonifacego B., Waleryi M.	24 Simeona P.
6 Sobota	† Norberta Biskupa.	25 Obr. Hl. S. Joanna.
7 NIEDZ. ☉	TRÓJCY Ś. Roberta Opata.	26 N. SOSZ. S. D. Karpa.
8 Poniedział.	Maxymina i Medarda BB.	27 P. S. D. Fteraponta.
9 Wtorek	Pryma i Felicyana MM.	28 Nikity P.
10 Środa	Małgorzaty Królowej Szk.	29 Fteodosyi P. M.
11 CZWARTEK	BOŻE CIAŁO. Barnaby Ap.	30 Isaakia P.
12 Piątek	<i>Serca P. Jezusa.</i> Onufr. Pus.	31 Ermia Ap.
13 Sobota	Antoniego Padewskiego.	1 <i>Junji.</i> Justina M.
14 NIEDZIELA	2 po Św. Bazylego Biskupa.	2 N. 1 po S. Nikifora.
15 Poniedz. ☾	Wita i Modesta MM., Libii P.	3 <i>1 den Petr. Posta.</i> Łuk.
16 Wtorek	Benona B., Justyny P. M.	4 Mitrofana Patr.
17 Środa	Adolfa B., Marcyana M.	5 Dorofteja S. M.
18 Czwartek	Marka i Marcelliana MM.	6 Wisariona Czud.
19 Piątek	Gerwazego i Protazego MM.	7 Fteodota M.
20 Sobota	Sylweryusza P. M.	8 Fteodora Strat.
21 NIEDZ. ☀	3 po Św. Aloizego Gonzagi.	9 N. 2 po S. Kiryła Arch.
22 Poniedział.	Paulina Biskupa.	10 Timofeja Epi.
23 Wtorek	Agryppiny Panny Męcz.	11 Warftolomeja Ap.
24 Środa	Narodz. Ś. Jana Chrzciciela.	12 Onufria Prep.
25 Czwartek	Prospera Biskupa.	13 Akiliny M.
26 Piątek	Jana i Pawła Męczenników.	14 Eliseja Pror.
27 Sobota	Władysława Króla Wyzn.	15 Amosa Pr. i Jony.
28 NIEDZIELA	4 po Św. Ireneusza B.	16 N. 3 po S. Tichona.
29 PONIEDZ. ☽	PIOTRA i PAWŁA Apost.	17 Manuila M.
30 Wtorek	Emilii i Lucyny Panien.	18 Leontia M.

Święta Żydowskie.

D. 6, 13 i 20 Szabasy.
D. 22 Rozchodesz.
D. 23 Rozchodesz czyli i Tamuz.
D. 27 Szabas.

Święta Mahometańskie.

D. 9 Pamiątka Pobicia Ohuda, którą Mahomet swemu pokoleniu przekazał.
D. 23 Dszul-kade i Mojżesz zalecił 30 dni postu.
D. 26 Siedmiu śpiących udało się do Jaskini.
D. 27 Abraham buduje Kabę.
D. 29 Przejście Mojżesza przez Nil.

Słońce wstęp. w znak Raka ☊ d. 21.—Przesilenie dnia z nocą.—Początek lata.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12. godz. min.	Przypb. dnia g. 8 m. 53.
	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.	godz. min.	godz. min.	godz. min.	godz. min.				
1 Ponied.	3 47	8 9	16 22					1 19 r.	11 57			godz. 9 min. 1.
2 Wtorek	3 46	8 10	16 24					1 27 r.	11 58			
3 Środa	3 45	8 11	16 26					1 36 r.	11 58			
4 Czwart.	3 44	8 12	16 28					1 47 r.	11 58			
5 Piątek	3 44	8 13	16 29					1 59 r.	11 58			
6 Sobota	3 43	8 14	16 31					2 16 r.	11 58			
7 Niedz.	3 43	8 14	16 31				* * *	2 40 r.	11 59			godz. 9 min. 1. g. 9 m. 3. S t a n o w i s k o. U b y ł o m. 4.
8 Ponied.	3 42	8 15	16 33			9 59 w.		3 15 r.	11 59			
9 Wtorek	3 42	8 16	16 34			10 45 w.			11 59			
10 Środa	3 41	8 17	16 36			11 17 w.			11 59			
11 Czwart.	3 41	8 18	16 37			11 40 w.			11 59			
12 Piątek	3 40	8 19	16 39			11 57 w.			12 0			
13 Sobota	3 40	8 19	16 39			* * *			12 0			
14 Niedz.	3 40	8 20	16 40			0 9 r.			12 0			
15 Ponied.	3 40	8 20	16 40			0 20 r.			12 0			
16 Wtorek	3 40	8 21	16 41			0 30 r.			12 0			
17 Środa	3 40	8 21	16 41			0 42 r.			12 0			
18 Czwart.	3 40	8 22	16 42			0 55 r.			12 1			
19 Piątek	3 40	8 22	16 42			1 13 r.			12 1			
20 Sobota	3 40	8 22	16 42			1 39 r.			12 1			
21 Niedz.	3 40	8 23	16 43			2 18 r.		* * *	12 1			
22 Ponied.	3 40	8 23	16 43			3 17 r.		9 48 w.	12 1			
23 Wtorek	3 40	8 23	16 43					10 25 w.	12 2			
24 Środa	3 41	8 23	16 42					10 49 w.	12 2			
25 Czwart.	3 41	8 23	16 42					11 4 w.	12 2			
26 Piątek	3 41	8 23	16 42					11 17 w.	12 2			
27 Sobota	3 42	8 23	16 41					11 26 w.	12 3			
28 Niedz.	3 42	8 23	16 41					11 35 w.	12 3			
29 Ponied.	3 43	8 23	16 40					11 44 w.	12 3			
30 Wtorek	3 43	8 22	16 39					11 53 w.	12 3			

PLANETY	Dnia 16 czerwca		
	wschód	zachód	Przejsście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	3 39 r.	6 53 w.	11 18 r.
Wenus.	2 33 r.	5 4 w.	9 50 r.
Mars.	3 55 r.	8 45 w.	0 20 w.
Jowisz.	2 4 r.	4 25 w.	9 14 r.
Saturn.	5 45 r.	10 9 w.	1 55 w.
Uranus.	2 43 r.	6 21 w.	10 33 r.

Odmiany księżycy.

- ☾ Pełnia. . . . . d. 7 o god. 6 min. 47 wiecz.
- ☾ Ostatnia kwadra . . d. 15 o god. 8 min. 32 rano.
- ☾ Now . . . . . d. 21 o god. 11 min. 27 wiecz.
- ☾ Pierwsza kwadra . . d. 29 o god. 5 min. 44 rano.

Księżyc najdalej od ziemi d. 4 o god. 1 wieczór.
 „ na Równiku . . d. 15 o god. 8 wieczór.
 „ najbliżej ziemi d. 20 o god. 3 rano.
 „ na Równiku . . d. 28 o god. 2 wieczór.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 Środa	Teodoryka Kapł.	19 <i>Junji.</i> Judy Ap.
2 Czwartek	Nawiedz. N. M. P. i Ottona.	20 Meftodia S. M.
3 Piątek	Heliodora i Anatoliusza BB.	21 Juliana M.
4 Sobota	Józefa Kalasantego Wyznaw.	22 Ewsewia S. M.
5 NIEDZIELA	5 PO SW. Filomeny Panny M.	23 N. 4 PO S. Ahripiny M.
6 Poniedział.	Dominiki P. M.	24 Rożd. S. Joanna Krest.
7 Wtorek ☺	Apoloniusza i Pulcheryi P.	25 Fewronii P. M.
8 Środa	Elżbiety Wd. i Kiliana Bisk.	26 Dawida Prep.
9 Czwartek	Cyrylla Bisk. i Anatolii M.	27 Samsona Str.
10 Piątek	7 Braci synów Felicyty MM.	28 Kira i Joanna Czud.
11 Sobota	Sawina Wyzn. i Pelagii P.M.	29 SS.Ap.PETRA i PAWEŁ.
12 NIEDZIELA	6 PO SW. Jana z D., Jana Gwal.	30 N. 5 PO S. Sob. SS. 12 Ap.
13 Poniedz.	Małgorzaty P. M.	1 <i>Julji.</i> Kosmy i Dam.
14 Wtorek ☾	Bonawentury B.	2 Położ. R. P. Bohor.
15 Środa	Rozesłanie Ap.	3 Jakinfta Mucz.
16 Czwartek	N. M. P. Szkaplerznej.	4 Andreja Arch. Kryt.
17 Piątek	Alexego Wyznawcy.	5 Afanasja Afon.
18 Sobota	Szymon. z Lipnicy i Kamilla W.	6 Sisoja Prep.
19 NIEDZIELA	7 PO ŚW. Wincentego a Paulo.	7 N. 6 PO S. Ftomy Prep.
20 Poniedział.	Eliasz Pror. i Czesława Wyz.	8 Prokopia W. M.
21 Wtorek ☉	Daniela Pror. i Praxedy Pan.	9 Pankratia S. M.
22 Środa	Maryi Magdaleny.	10 45 Muczen. w Nikop.
23 Czwartek	Apollinara Biskupa M.	11 Ewfimii M.
24 Piątek	Krystyny Panny Męczen.	12 Prokla i Ilaria.
25 Sobota	Jakóba Apostoła.	13 Sob. Arch. Hawrijła.
26 NIEDZIELA	8 PO ŚW. Kun. K. P. Anny M.	14 N. 7 PO S. Akily Ap.
27 Poniedział.	Natalii Panny M.	15 Kirika Mucz.
28 Wtorek ☽	Innocentego Pap. i Celsa M.	16 Aftinohena.
29 Środa	Marty Panny.	17 Mariny M.
30 Czwartek	Abdona i Senny MM.	18 Jakinfta M.
31 Piątek	Ignacego Lojoli W.	19 Makriny P.

Święta Żydowskie.

- D. 4 Szabas.
 D. 9 Szywouser betamus czyli post Zburzenia Jeruzolimy.
 D. 11 i 18 Szabasy.
 D. 22 Rozchodysz czyli I Aw.
 D. 25 Szabas.
 D. 30 Tyszebeaw czyli Post spalenia świątyni w Jeruzolimie.

Święta Mahometańskie.

- D. 23 Dszul-hedsze I.
 D. 30 Objawienie w którym Prorok piérwszy raz usłyszał głos Boga.

Słońce wstępuje w znak Lwa ☉ d. 22.

D N I	Wschód	Zachód	Długość	Wschód	Zachód	Godz. na zeg-	Użyto dnia
	słońca	słońca	dnia	księżycy	księżycy	godz. na zeg-	
	god. min.	god. min.	god. min.	god. min.	godz. min.	komp. g. 12. godz. min.	god. 0 m. 9.
1 Sroda	3 44	8 22	16 38	we dniu	* * *	12 3	godz. 0 min. 20.
2 Czwart.	3 45	8 22	16 37		0 5 r.	12 4	
3 Piątek	3 46	8 21	16 35		0 20 r.	12 4	
4 Sobota	3 47	8 21	16 34		0 42 r.	12 4	
5 Niedz.	3 47	8 21	16 34	we dniu	1 13 r.	12 4	
6 Ponied.	3 48	8 20	16 32		1 58 r.	12 4	
7 Wtorek	3 49	8 19	16 30	9 20 w.	3 0 r.	12 4	
8 Środa	3 50	8 19	16 29	9 45 w.	we dniu	12 5	
9 Czwart.	3 51	8 18	16 27	10 3 w.		12 5	
10 Piątek	3 52	8 17	16 25	10 17 w.		12 5	
11 Sobota	3 53	8 16	16 23	10 28 w.		12 5	
12 Niedz.	3 54	8 16	16 22	10 40 w.	we dniu	12 5	godz. 0 min. 34.
13 Ponied.	3 55	8 15	16 20	10 49 w.		12 5	
14 Wtorek	3 56	8 14	16 18	11 1 w.		12 5	
15 Środa	3 57	8 13	16 16	11 16 w.		12 6	
16 Czwart.	3 59	8 12	16 13	11 38 w.		12 6	
17 Piątek	4 0	8 11	16 11	* * *		12 6	
18 Sobota	4 1	8 10	16 9	0 10 r.		12 6	
19 Niedz.	4 2	8 9	16 7	0 59 r.		we dniu	
20 Ponied.	4 4	8 8	16 4	2 9 r.	12 6		
21 Wtorek	4 5	8 6	16 1	3 33 r.	8 50 w.	12 6	
22 Środa	4 6	8 5	15 59	we dniu	9 9 w.	12 6	
23 Czwart.	4 8	8 3	15 55		9 22 w.	12 6	
24 Piątek	4 9	8 2	15 53		9 33 w.	12 6	
25 Sobota	4 11	8 1	15 50		9 42 w.	12 6	
26 Niedz.	4 12	7 59	15 47			9 51 w.	
27 Ponied.	4 14	7 58	15 44	we dniu	10 0 w.	12 6	
28 Wtorek	4 15	7 56	15 41		10 11 w.	12 6	
29 Środa	4 17	7 55	15 38		10 24 w.	12 6	
30 Czwart.	4 18	7 53	15 35		10 43 w.	12 6	
31 Piątek	4 19	7 51	15 32		11 10 w.	12 6	

PLANETY	Dnia 16 lipca.			Przejście przez połud. g. m.
	wschód g. m.	zachód g. m.		
Merkury.	3 31 r.	8 16w.	11 52 r.	
Wenus. .	1 37 r.	5 6w.	9 22 r.	
Mars. . .	3 26 r.	8 17w.	11 50 r.	
Jowisz. .	0 16w.	2 54w.	7 37 r.	
Saturn. .	4 6 r.	8 25w.	0 17 w.	
Uranus .	0 47 r.	4 30w.	8 41 r.	

Odmiany księżycy.	
☾	Pełnia. . . . . d. 7 o god. 8 min. 8 rano.
☾	Ostatnia kwadra . d. 14 o god. 2 min. 20 wiecz.
☾	Nów . . . . . d. 21 o god. 7 min. 36 rano.
☾	Pierwsza kwadra . d. 28 o god. 10 min. 38 wiecz.

Księżyc najdal. od ziemi d. 2 o god. 3 rano.
 „ na Równiku. . d. 12 o god. 11 wieczór.
 „ najbliżej ziemi d. 17 o god. 8 wieczór.
 „ na Równiku. . d. 25 o god. 10 wieczór.
 „ najdal. od ziemi d. 29 o god. 7 wieczór.

S I E R P I E Ń

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Sobota	Piotra w Okowach.	20 <i>Julji.</i> Illi Pror.
2	NIEDZIELA	9 PO SW. N. M. P. Anielskiej.	21 N. 8 PO S. Simeona P.
3	Poniedz. *	Znalezienie Ś. Szczepana M.	22 Marii Mahdaliny.
4	Wtorek	Dominika Wyznawcy.	23 Trofima M.
5	Środa ☺	N. M. P. Śnieżnej.	24 Borisa i Hlieba M.
6	Czwartek	Przemienienia Pańskiego.	25 Uszenie S. Anny.
7	Piątek	Kajetana Wyznawcy.	26 Jermolaja P. M.
8	Sobota *	Cyrya., Larga i Smaragda MM.	27 Pantelejmona W. M.
9	NIEDZIELA	10 PO SW. Romana Męcz.	28 N. 9 PO S. Prochora Ap.
10	Poniedział.	Wawrzyńca Męczennika.	29 Kallinika M.
11	Wtorek	Zuzanny i Dygny PP.	30 Siły i Siluana Ap.
12	Środa ☾	Klary Panny.	31 Jewdokima Praw.
13	Czwartek	Hippolita i Kassjana MM.	1 <i>Awh.</i> SS. M. Mak.
14	Piątek	† Euzebiusza W.	2 Stefana Archid.
15	SOBOTA	WNIEBOWZİĘCIE N. M. P.	3 Isaakia P.
16	NIEDZIELA	11 PO SW. Jacka W., Rocha.	4 N. 10 PO S. 7 Otrok w Ef.
17	Poniedział.	Anastazyusza B.	5 Ewsihnija M.
18	Wtorek	Agapita Męczennika.	6 PREOBR. HOSPOD.
19	Środa ☉	Benigny i Rufina W.	7 Dometia P. M.
20	Czwartek	Bernarda Opata.	8 Emiliana Isp.
21	Piątek	Joanny Fremiot Wd.	9 Matfeja Apost.
22	Sobota	Symforyana Męczennika.	10 Lawrentia Archid.
23	NIEDZIELA	12 PO Ś. Filipa Benicyusza W.	11 N. 11 PO S. Ewpla M.
24	Poniedział.	Bartłomieja Apostoła.	12 Fotia M.
25	Wtorek	Ludwika Króla.	13 Maksima Prep.
26	Środa	Zefiryne Pap.	14 Micheja Pror.
27	Czwartek ☽	Cezaryusza i Przen. ś. Kazim.	15 USZENIE P. BOHOR.
28	Piątek	Augustyna Bisk. Dok. Kośc.	16 Neruk. Obr.
29	Sobota	Ścięcie ś. Jana Chrzciciela.	17 Mirona M.
30	NIEDZIELA	13 PO SW. Joach. O. N. M. P.,	18 N. 12 PO S. Flora.
31	Poniedział.	Rajmunda W. i Rufiny P.	19 Andreja Strati.

Święta Żydowskie.

Dnia I Szabas.
D. 5 Chamiszewoser beaw, czyli dzień radosny.
D. 8 i 15 Szabasy.
D. 20 Rozchodesz.
D. 21 Rozchodesz czyli I Elul.
D. 22 i 29 Szabasy.

Święta Mahometańskie.

D. 1 dzień ofiar, Mały Bajram; jeżeli ten przypada w piątek nazywa się Hadszal-Ekber największy post ze wszystkich. — D. 9 Święto chrztu, w którym Mahomet urząd Kalifa odstąpił Alemu, (tylko przez Persów obchodzone). — D. 13 Święto pokoju. — D. 16 Oddanie pierścienia ubogiemu przez Alego. — D. 22 Moharem I. Nowy rok 1274. — D. 31 Aszura albo pamiątka zamordowania Huszejna Imana perskiego.

SIERPIEŃ ma dni XXXI.

XXI

Słońce wstępuje w znak Panny 17 d. 23.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Ubyło dnia godz. 1 min. 37.
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.	godz.	min.	godz.	min.	
1 Sobota	4	21	7	50	15	29	*	*	*	11	49 w.	12	6
2 Niedz.	4	23	7	48	15	25	dnie we		*	*	*	12	6
3 Ponied.	4	24	7	46	15	22			0	45 r.	12	6	
4 Wtorek	4	26	7	45	15	19	8 9 w.		1	56 r.	12	6	
5 Środa	4	27	7	43	15	16			3	18 r.	12	6	
6 Czwart.	4	29	7	41	15	12	8 24 w.		4	43 r.	12	6	
7 Piątek	4	30	7	39	15	9			8	36 w.	12	6	
8 Sobota	4	32	7	38	15	6	8 47 w.		dnie we	12	5		
9 Niedz.	4	34	7	36	15	2			8	57 w.	12	5	
10 Ponied.	4	35	7	34	14	59	9 8 w.		we dnie		12	5	
11 Wtorek	4	37	7	32	14	55					9	22 w.	12
12 Środa	4	39	7	30	14	51	9 41 w.		we dnie		12	5	
13 Czwart.	4	40	7	28	14	48					10	9 w.	12
14 Piątek	4	42	7	26	14	44	10 51 w.		we dnie		12	5	
15 Sobota	4	43	7	24	14	41					11	51 w.	12
16 Niedz.	4	45	7	22	14	37	* * *		dnie we		12	4	
17 Ponied.	4	47	7	20	14	33					1	9 r.	12
18 Wtorek	4	48	7	18	14	30	2 36 r.		7 29 w.		12	4	
19 Środa	4	50	7	16	14	26					4	3 r.	12
20 Czwart.	4	52	7	14	14	22	dnie we		7 40 w.		12	3	
21 Piątek	4	53	7	11	14	18					7	50 w.	12
22 Sobota	4	55	7	9	14	14	7 58 w.		we dnie		12	3	
23 Niedz.	4	57	7	7	14	10					8	7 w.	12
24 Ponied.	4	58	7	5	14	7	we dnie		8 17 w.		12	2	
25 Wtorek	5	0	7	3	14	3					8	29 w.	12
26 Środa	5	2	7	1	13	59	we dnie		8 46 w.		12	2	
27 Czwart.	5	3	6	58	13	55					9	8 w.	12
28 Piątek	5	5	6	56	13	51	10 30 w.		9 41 w.		12	1	
29 Sobota	5	6	6	54	13	48					10	30 w.	12
30 Niedz.	5	8	6	52	13	44	dnie we		11 34 w.		12	1	
31 Ponied.	5	10	6	50	13	40					*	*	*

godz. 2 min. 2.
godz. 2 min. 29.
godz. 2 min. 55.

PLANETY	Dnia 16 sierpnia.		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	7 8 r.	8 31 w.	1 53 w.
Wenus.	1 26 r.	5 37 w.	9 32 r.
Mars.	3 13 r.	7 13 w.	11 14 r.
Jowisz.	10 18 w.	1 11 w.	5 47 r.
Saturn.	2 23 r.	6 36 w.	10 30 r.
Uranus.	10 44 w.	2 34 w.	6 42 r.

Odmiany księżycy.

☾ Pełnia . . . . . d. 5 o god. 7 min. 53 wiecz.
 ☾ Ostatnia kwadra . d. 12 o god. 7 min. 5 wiecz.
 ☽ Now . . . . . d. 19 o god. 5 min. 50 wiecz.
 ☽ Pierwsza kwadra . d. 27 o god. 4 min. 29 wiecz.

Księżycy na Równiku . d. 9
 „ najbliżej ziemi d. 12 o god. 10 rano.
 „ na Równiku . d. 22
 „ najdalej od ziemi d. 26 o god. 3 wieczór.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1 Wtorek	Idziego Opata.	20 <i>Awł.</i> Samuila Pr.
2 Środa	Stefana Kr. Węg. i Justa Bis.	21 Faddeja Ap.
3 Czwartek	Serafi P. M.	22 Ahafonika M.
4 Piątek ☺	Rozalii Panormitańskiej P.	23 Łuppa M.
5 Sobota	Wawrzyńca Justyniana Bisk.	24 Ewticha S. M.
6 NIEDZIELA	14 PO ŚW. Zacharyasza Pr.	25 N. 13 PO S. Warfoł. Ap.
7 Poniedział.	† Reginy Panny M.	26 Adriana i Natalii.
8 WTOREK	NARODZENIE N. M. P.	27 Pimena Prep.
9 Środa	Gorgoniusza M.	28 Mojseja Mur.
10 Czwartek	Mikołaja z Tol. i Pulcheryi P.	29 USIEK. HŁA. S. JOAN.
11 Piątek ☾ *	Prota Męcz. i Teodory Pokut.	30 Alexandra Newsk.
12 Sobota	Walery. i Salez. MM., Gwid. W.	31 Położ. Pojasa P. Bohor.
13 NIEDZIELA	15 PO ŚW. <i>Im. Maryi.</i> Mauryl.	1 <i>Sent. N. 14 PO S.</i> Simeon.
14 Poniedział.	Podwyższenie Ś. Krzyża.	2 Mamanta Muczen.
15 Wtorek	Nikodema Kapłana Męcz.	3 Anfima S. M.
16 Środa	† Cypryana B. i Eufemii P.	4 Wawily S. M.
17 Czwartek	5 ran św. Franciszka.	5 Zacharyi Pr.
18 Piątek ☉	† Józefa z Kop. i Tomasza.	6 Wosp. Cz. Arch. Michaila.
19 Sobota	† Januariusza Męcz.	7 Sozonta M.
20 NIEDZIELA *	16 PO ŚW. Eustachiusza M.	8 N. 15 PO S. ROŻ. P. B.
21 Poniedział.	Mateusza Apost. i Ewang.	9 Joakima i Anny.
22 Wtorek	Maurycego Męczennika.	10 Minodory M.
23 Środa	Tekli Panny Męczenniczki.	11 Feodory P.
24 Czwartek	N. M. P. od wykup. niewoln.	12 Awtonoma S. M.
25 Piątek	Cypryana i Justyny MM.	13 Kornilia Sotnika.
26 Sobota ☽	Józefata B. M.	14 WOZD. CZ. KREST.
27 NIEDZIELA	17 PO ŚW. Wład. z G., Kcsmy.	15 N. 16 PO S. Nikity.
28 Poniedział.	Wacława Króla Czeskiego M.	16 Ewfimii W. Mucz.
29 Wtorek	Michała Archaniola.	17 Sofii M.
30 Środa	Hieronima Doktora Kościoła.	18 Ewmenia Prep.

Święta Żydowskie.

- D. 5 i 12 Szabasy.
 D. 19 Szabas Roszhoszana czyli Rozehodesz Tisz-
 ri. Nowy rok 5618 od stworzenia świata.
 D. 20 Drugi dzień Nowego Roku.
 D. 21 Post Gedalia.
 D. 26 Szabas.
 D. 28 Jomkipur, Sądny dzień.

Święta Mahometańskie.

- D. 15 Jerozalem ogłoszone za Kaabę (do której
 w czasie modlitwy obracają się twarzami).
 D. 21 Safar I.

WRZESIEŃ ma dni XXX.

XXIII

Słońce wstępi. w znak Wagi 22 d. 23. — Porównanie dnia z nocą. — Początek jesieni.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Ubyło dnia godz. 3 min. 23.
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.	godz.	min.	godz.	min.	
1 Wtorek	5	11	6	47	13	36			0	52 r.	12	0	we dnie
2 Środa	5	13	6	45	13	32			2	17 r.	12	0	
3 Czwart.	5	15	6	43	13	28			3	44 r.	11	59	
4 Piątek	5	16	6	40	13	24			5	11 r.	11	59	
5 Sobota	5	18	6	38	13	20			6	38 r.	11	59	
6 Niedz.	5	20	6	36	13	16		7	16 w.		11	58	we dnie
7 Ponied.	5	21	6	34	13	13		7	30 w.		11	58	
8 Wtorek	5	23	6	31	13	8		7	47 w.		11	58	
9 Środa	5	25	6	29	13	4		8	11 w.		11	57	
10 Czwart.	5	26	6	27	13	1		8	48 w.		11	57	
11 Piątek	5	28	6	24	12	56		9	42 w.		11	57	
12 Sobota	5	30	6	22	12	52		10	55 w.		11	56	
13 Niedz.	5	31	6	19	12	48		* * *			11	56	
14 Ponied.	5	33	6	17	12	44		0	18 r.		11	56	
15 Wtorek	5	35	6	13	12	38		1	43 r.		11	55	
16 Środa	5	36	6	12	12	36		3	7 r.		11	55	
17 Czwart.	5	38	6	10	12	32		4	27 r.		11	55	
18 Piątek	5	40	6	8	12	28		5	41 r.		11	54	
19 Sobota	5	41	6	5	12	24		* * *		6	16 w.	11	54
20 Niedz.	5	43	6	3	12	20			6	25 w.	11	54	we dnie
21 Ponied.	5	44	6	1	12	17			6	30 w.	11	53	
22 Wtorek	5	46	5	58	12	12			6	50 w.	11	53	
23 Środa	5	48	5	56	12	8			7	10 w.	11	53	
24 Czwart.	5	49	5	54	12	5			7	38 w.	11	52	
25 Piątek	5	51	5	51	12	0			8	19 w.	11	52	
26 Sobota	5	53	5	49	11	56			9	16 w.	11	52	
27 Niedz.	5	55	5	47	11	52			10	28 w.	11	51	we dnie
28 Ponied.	5	56	5	44	11	48			11	48 w.	11	51	
29 Wtorek	5	58	5	42	11	44			* * *		11	51	
30 Środa	6	0	5	40	11	40			1	14 r.	11	50	

godz. 3 min. 51.
godz. 4 min. 19.
godz. 4 min. 47.
g. 3 m. 3.

Dnia 16 września

PLANETY	wschód		zachód		Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.	g. m.	
Merkury.	8 37 r.	6 54 w.	1 43 w.		
Wenus . .	2 23 r.	5 32 w.	9 59 r.		
Mars . . .	3 5 r.	5 56 w.	10 32 r.		
Jowisz . .	8 16 w.	11 20 r.	3 47 r.		
Saturn . .	0 40 w.	4 43 w.	8 43 r.		
Uranus . .	8 43 w.	0 32 w.	4 40 r.		

Odmiany księżycy.

- ☾ Pełnia . . . . . d. 4 o god. 6 min. 31 rano.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 11 o god. 0 min. 14 rano.
- ☾ Now . . . . . d. 18 o god. 6 min. 57 rano.
- ☾ Pierwsza kwadra . d. 26 o god. 10 min. 23 rano.

- Księżyc na Równiku . . d. 5 o god. 11 rano.
- „ najbliżej ziemi d. 7 o god. 2 wieczór.
- „ na Równiku . . d. 18 o god. 2 wieczór.
- „ najdalej od ziemi d. 23 o god. 10 rano.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Czwartek	Remigiusza Biskupa.	19 <i>Sent.</i> Trofima M.
2	Piątek	Aniołów Stróżów.	20 Ewstafia W. M.
3	Sobota ☺	Kandyda Męcz.	21 Kodrata Ap. i Dimit.
4	NIEDZIELA	18 po Św. N.M.P.Róż. Franc.	22 N. 17 po S. Foki M.
5	Poniedział.	Placyda i Flawiany Panny.	23 Zacz. S. Joanna Krest.
6	Wtorek	Brunona Wyznawcy.	24 Fekly M.
7	Środa	Justyny Panny Męczenniczki.	25 Ewfrosinii Prep.
8	Czwartek	Brygidy Wdowy.	26 JOANNA BOHOŚL.
9	Piątek	Dyonizego Bisk.Męcz.	27 Kalistrata M.
10	Sobota ☾	Franciszka Borgiasza W.	28 Charitona Prep.
11	NIEDZIELA	19 po Ś. Winc. K. Placydy P.	29 N. 18 po S. Kiriaka Prep.
12	Poniedział.	Maxymiliana Biskupa.	30 Hrihoria S. M.
13	Wtorek	Edwarda Króla Angielskiego.	1 <i>Oct.</i> POKR. P. BOH.
14	Środa	Kalixta Papięza Męczen.	2 Kipriana S. M.
15	Czwartek	Jadwigi Wd. i Teressy Pan.	3 Dionisia S. M.
16	Piątek	Florentyna Biskupa.	4 Jerofeja S. M.
17	Sobota ☉	Wiktora B.	5 Charitiny M. i 3 Swiat.
18	NIEDZIELA	20 po Św. Łukasza Ewang.	6 N. 19 po S. Ftomy Ap.
19	Poniedział.	Piotra z Alkantary Wyzn.	7 Serhia M.
20	Wtorek	Ireny P. i Przenies. Ś. Wojc.	8 Pelahii Prep.
21	Środa	Urszuli P. i towarzyszek MM.	9 Jakowa Alfeowa.
22	Czwartek	Korduli Panny M.	10 Ewłampia M.
23	Piątek	Jana Kapistrana Wyznawcy.	11 Filipa Ap.
24	Sobota	Rafała Archanioła.	12 Prowa M.
25	NIEDZIELA	21 po Św. Jana Kant. Krysp.	13 N. 20 po S. Karpa M.
26	Poniedz. ☽	Ewarysta Papięza Męczen.	14 Nazaria M.
27	Wtorek	Sabiny Męczenniczki.	15 Łukiana P. M.
28	Środa	Szymona i Judy Tadeu. Ap.	16 Łonhina M.
29	Czwartek	Narcyssa Biskupa.	17 Ossyi Pror.
30	Piątek	Zenobii M. i Zenobiusza B. M.	18 Łuki Ap.
31	Sobota	† Wolfganga Biskupa.	19 Joila Pror.

Święta Żydowskie.

- D. 3 i 4 Sukos, święta uroczyste Kuczek.
 D. 9 Hoszana Raba, święto Palmowe.
 D. 10 i 11 Ostatnie święta uroczyste Kuczek.
 D. 12 Dzień radosny.
 D. 17 Szabas,
 D. 18 Rozchodesz.
 D. 19 Rozchodesz czyli I Marcheszwon.
 D. 24 Szabas.

Święta Mahometańskie.

- D. 19 Święto Trąb albo Święto Światów.
 D. 20 Rebi-el-awwel I.
 D. 27 Medyna ogłoszona stolicą.
 D. 30 Noe święta,
 D. 31 Narodzenie się Mahometa.

Słońce wstępuje w znak **Niedźwiadka** ♁, d. 23.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12. godz. min.	Uł. data g. 5 m. 15.		
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.	godz.	min.				
1 Czwart.	6	1	5	37	11	36			2	40 r.	11	50		
2 Piątek	6	3	5	35	11	32	dzie we		4	6 r.	11	50		
3 Sobota	6	5	5	33	11	28			5	35 r.	11	49		
4 Niedz.	6	6	5	30	11	24		5	35 w.		11	49		
5 Ponied.	6	8	5	28	11	20	5	51 w.	we dzie	11	49	godz. 5 min. 44.		
6 Wtorek	6	10	5	26	11	16	6	13 w.		11	48			
7 Środa	6	12	5	23	11	11	6	46 w.		11	48			
8 Czwart.	6	13	5	21	11	8	7	36 w.		11	48			
9 Piątek	6	15	5	19	11	4	8	44 w.		11	47			
10 Sobota	6	17	5	16	10	59	10	5 w.		11	47			
11 Niedz.	6	18	5	14	10	56	11	30 w.			11		47	godz. 6 min. 11.
12 Ponied.	6	20	5	12	10	52	* * *			11	47			
13 Wtorek	6	22	5	10	10	48	0	54 r.	we dzie	11	46			
14 Środa	6	24	5	8	10	44	2	14 r.		11	46			
15 Czwart.	6	26	5	5	10	39	3	31 r.		11	46			
16 Piątek	6	27	5	3	10	36	4	45 r.		11	46			
17 Sobota	6	29	5	1	10	32	5	58 r.		11	46			
18 Niedz.	6	31	4	59	10	28				4	44 w.	11	45	godz. 6 min. 39.
19 Ponied.	6	33	4	58	10	25	we dzie			4	57 w.	11	45	
20 Wtorek	6	34	4	55	10	21		5	15 w.	11	45			
21 Środa	6	36	4	52	10	16		5	40 w.	11	45			
22 Czwart.	6	38	4	50	10	12		6	16 w.	11	45			
23 Piątek	6	40	4	48	10	8		7	6 w.	11	45			
24 Sobota	6	42	4	46	10	4		8	11 w.	11	44			
25 Niedz.	6	43	4	44	10	1				9	26 w.	11	44	godz. 7 min. 5.
26 Ponied.	6	45	4	42	9	57	we dzie		10	48 w.	11	44		
27 Wtorek	6	47	4	40	9	53		* * *		11	44			
28 Środa	6	49	4	38	9	49		0	11 r.	11	44			
29 Czwart.	6	51	4	36	9	45		1	34 r.	11	44			
30 Piątek	6	53	4	34	9	41		3	0 r.	11	44			
31 Sobota	6	54	4	32	9	38		4	30 r.	11	44			

PLANETY	Dnia 16 października		
	wschód	zachód	Przejście przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.
Merkury.	5 10 r.	5 13 w.	11 12 r.
Wenus.	3 48 r.	4 48 w.	10 19 r.
Mars.	2 56 r.	4 32 w.	9 46 w.
Jowisz.	6 14 w.	9 2 r.	1 40 r.
Saturn.	10 50 w.	2 50 w.	6 54 r.
Uranus.	6 42 w.	10 35 r.	2 40 r.

Odmiany księżycy.

- ☉ Pełnia. . . . . d. 3 o god. 4 min. 33 wiecz.
- ☾ Ostatnia kwadra . d. 10 o god. 7 min. 17 rano.
- ☽ Now . . . . . d. 17 o god. 11 min. 2 wiecz.
- ☽ Pierwsza kwadra . d. 26 o god. 3 min. 29 rano.

- Księżyc na Równiku. . d. 2 o god. 10 wieczór.
- „ najbliżej ziemi d. 5 o god. 11 rano.
- „ na Równiku. . d. 15 o god. 9 wieczór.
- „ najdal. od ziemi d. 20 o god. 12 w nocy.
- „ na Równiku d. 30.

L I S T O P A D.

D N I	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	NIEDZIELA 22 po Św. WSZYSTK. ŚŚ.	20 Okt. N. 21 po S. Artem.
2	Poniedz. Dzień Zaduszny. Wiktoryna.	21 Ilariona W.
3	Wtorek Huberta Biskupa.	22 KAZ. BOŻ. MAT. Awerk.
4	Środa Karola Boromeusza.	23 Jakowa Apostoła.
5	Czwartek Zacharyasza i Elżbiety.	24 Arefy M.
6	Piątek Leonarda Wyznawcy.	25 Markiana M.
7	Sobota Engelberta Biskupa.	26 Dimitria W. M.
8	NIEDZIELA 23 po Św. Godefryda B.	27 N. 22 po S. Nestora M.
9	Poniedział. Teodora Męczennika.	28 Terentia M.
10	Wtorek Andrzeja z Awelinu.	29 Anastasii M.
11	Środa Marcina Biskupa.	30 Zinowia i Zinowii M.
12	Czwartek 5 Braci Pol. MM. i Marc. Pap.	31 Stachia Ap.
13	Piątek Dydaka Wyznawcy.	1 Noj. Kosmy i Dam.
14	Sobota Serapiona Męczennika.	2 Akindina S. M.
15	NIEDZIELA 24 po Św. Ś. Stanisł. Kostki.	3 N. 23 po S. Akepsimy.
16	Poniedz. Edmunda Biskupa.	4 Joannikia Prep.
17	Wtorek Salomei Panny.	5 Halaktionia M.
18	Środa Maxyma B.	6 Pawła Arch. Kon.
19	Czwartek Elżbiety Królowej Węg. Wd.	7 33 Muczen. w Melit.
20	Piątek Felixa Walezyusza Wyzn.	8 Sob. S. Michaila.
21	Sobota Ofiarowanie N. M. Panny.	9 Onisifora M.
22	NIEDZIELA 25 po Św. Cecylii Panny M.	10 N. 24 po S. Erasta Ap.
23	Poniedział. Klemensa Papieża.	11 Miny M.
24	Wtorek Jana od Krzyża Wyznawcy.	12 Joanna Miłost.
25	Środa Katarzyny Panny Męcz.	13 Joanna Zlatousta.
26	Czwartek Piotra Alexandryjsk. B. M.	14 Filippa Ap.
27	Piątek Barlaama i Jozafata Pust.	15 1 den Posta Fil. Huria.
28	Sobota Rufa Męcz. i Mansweta Bisk.	16 Mafteja Ap. i Ew.
29	NIEDZIELA 1 Adw. Saturnina Męcz.	17 N. 25 po S. Hrihoria.
30	Poniedział. Andrzeja Apostoła.	18 Platona i Romana.

Święta Żydowskie.

- D. 7 i 14 Szabasy.
D. 17 Rozchodesz.
D. 18 Rozchodesz czyli I Kislew.
D. 21 i 28 Szabasy.

Święta Mahometańskie.

- D. 11 Śmierć Mahometa.
D. 19 Rebi-el-aszer I.
D. 26 Narodzenie się Algo.

Słońce wstępuje w znak Strzelca † d. 22.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Uchyło dnia godz. 7 m. 30.
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.	godz.	min.	godz.	min.	
1 Niedz.	6	56	4	30	9	34			6	2 r.	11	44	godz. 7 m. 30.
2 Ponied.	6	58	4	29	9	31	dzie	we	7	39 r.	11	44	
3 Wtorek	7	0	4	27	9	27	4	42 w.			11	44	
4 Środa	7	2	4	25	9	23	5	25 w.	we	dzie	11	44	
5 Czwart.	7	4	4	23	9	19	6	28 w.			11	44	
6 Piątek	7	5	4	21	9	16	7	49 w.			11	44	
7 Sobota	7	7	4	20	9	13	9	16 w.			11	44	
8 Niedz.	7	9	4	18	9	9	10	42 w.			11	44	godz. 7 min. 55.
9 Ponied.	7	11	4	16	9	5	* * *				11	44	
10 Wtorek	7	13	4	15	9	2	0	3 r.	we	dzie	11	44	
11 Środa	7	15	4	13	8	58	1	20 r.			11	44	
12 Czwart.	7	16	4	11	8	55	2	35 r.			11	44	
13 Piątek	7	18	4	10	8	52	3	48 r.			11	44	
14 Sobota	7	20	4	8	8	48	5	1 r.			11	45	
15 Niedz.	7	22	4	7	8	45	6	15 r.	dzie	we	11	45	godz. 8 min. 16.
16 Ponied.	7	24	4	6	8	42	7	31 r.			11	45	
17 Wtorek	7	25	4	4	8	39			3	44 w.	11	45	
18 Środa	7	27	4	3	8	36	we	dzie	4	16 w.	11	45	
19 Czwart.	7	29	4	2	8	33			5	2 w.	11	45	
20 Piątek	7	31	4	0	8	29			6	2 w.	11	46	
21 Sobota	7	32	3	59	8	27			7	13 w.	11	46	
22 Niedz.	7	34	3	58	8	24			8	31 w.	11	46	godzin 8 minut 35.
23 Ponied.	7	36	3	57	8	21			9	52 w.	11	46	
24 Wtorek	7	37	3	56	8	19	we	dzie	11	12 w.	11	47	
25 Środa	7	39	3	55	8	16			* * *		11	47	
26 Czwart.	7	41	3	54	8	14			0	34 r.	11	47	
27 Piątek	7	42	3	53	8	11			1	58 r.	11	48	
28 Sobota	7	44	3	52	8	8			3	25 r.	11	48	
29 Niedz.	7	45	3	51	8	6	dzie	we	4	58 r.	11	48	
30 Ponied.	7	47	3	50	8	3			6	35 r.	11	49	

Dnia 16 listopada

PLANETY	wschód		zachód		Przejście przez połud.	
	g. m.	r.	g. m.	r.	g. m.	r.
Merkury.	7	47 r.	4	30 w.	0	5 w.
Wenus.	5	25 r.	3	51 w.	10	33 r.
Mars.	2	32 r.	3	0 w.	8	32 w.
Jowisz.	4	2 w.	6	35 r.	11	17 w.
Saturn.	8	49 w.	0	50 w.	4	55 r.
Uranus.	4	36 w.	8	25 r.	0	28 w.

Odmiany księżycy.

- ☾ Pełnia. . . . . d. 2 o god. 2 min. 21 rano.
☾ Ostatnia kwadra . d. 8 o god. 5 min. 38 wiecz.
☾ Now . . . . . d. 16 o god. 5 min. 18 wiecz.
☾ Pierwsza kwadra . d. 24 o god. 6 min. 56 wiecz.

Księżyc najbliżej ziemi. d. 2 o god. 6 wieczór.
" na Równiku. . d. 12 o god. 2 rano.
" najdalej od ziemi d. 17 o god. 8 rano.
" na Równiku. . d. 26 o god. 6 rano.

D N I		ŚWIĘTA KOŚCIOŁA RZYMSKO-KATOLICKIEGO.	ŚWIĘTA KOŚCIOŁA WSCHODNIO-KATOLICKIEGO.
1	Wtorek ☹	Eligiusza Biskupa.	19 <i>Noj.</i> Awdia Pror.
2	Środa	Bibianny Panny M.	20 Hrihoria Dek.
3	Czwartek	Franciszka Xawerego Wyzn.	21 WCH. PR. BOHOR.
4	Piątek	Barbary Panny Męczen.	22 Filimona Ap.
5	Sobota	Sabby Opata, Piotra Chryzol.	23 Amfilochia i Mitrofana.
6	NIEDZIELA	2 ADW. Mikołaja Biskupa M.	24 N. 26 po S. Ekateriny.
7	Poniedział.	† Ambrożego Bisk. Dok. Koś.	25 Klimenta Papy R.
8	WTOREK ☹	NIEPOKAL. PO CZ. N.M.P.	26 Alipia Prep.
9	Środa	Leokadyi Panny.	27 Jakowa W. M.
10	Czwartek	N. M. P. Loretańskiéj.	28 Stefana P. M.
11	Piątek	Damazego Papieża Wyzn.	29 Paramona M.
12	Sobota	Synezejusza M. i Alexandra.	30 Andreja Ap. Perwozw.
13	NIEDZIELA	3 ADW. Łucyi Panny Męcz.	1 <i>Dek. N. 1 ADW.</i> Nauma.
14	Poniedział.	Spirydyona Biskupa.	2 Awakuma Pr.
15	Wtorek	Ireneusza M.	3 Sofonia Pror.
16	Środa ☹	† Enzebius. B.M. i Albiny P.M.	4 Warwary W. M.
17	Czwartek	Łazarza Biskupa.	5 Sawwy Ośw.
18	Piątek *	† Gracyana Biskupa.	6 S. NIKOŁAJA CZUD.
19	Sobota	† Nemezyusza M. i Faust. Wd.	7 Amwrosia Ep.
20	NIEDZIELA	4 ADW. Teofila Męczennika.	8 N. 2 ADW. Patapia P.
21	Poniedział.	Tomasza Apostoła.	9 <i>Zacz. P. Bohor.</i>
22	Wtorek	Zenona Żołn. M. i Flawiana M.	10 Miny i Ermohena.
23	Środa	Wiktoryi Panny M.	11 Daniła Prep.
24	Czwart. ☹	† <i>Wigilia.</i> Adama i Ewy.	12 Spiridona Czud.
25	PIĄTEK	NARODZENIE CHRYSZT. P	13 Jewstratia M.
26	SOBOTA	SZCZEPANA I MĘCZ.	14 Firsza M.
27	NIEDZIELA	PO NAR. CHR. P. Jana Ewan.	15 N. 3 ADW. Elewferia.
28	Poniedział.	Młodzianków.	16 Ahheja Pr.
29	Wtorek	Tomasza Kantuaryjskiego.	17 Daniła Pr.
30	Środa ☹	Eugeniusza B.	18 Sewastiana M.
31	Czwartek	Sylwestra Papieża.	19 Wonifatia M.

Święta Żydowskie.

- D. 5 Szabas.
D. 12 Chanuka czyli pamiątka zwycięstwa Machabeuszów.
D. 17 Rozchodesz.
D. 18 Rozchodesz czyli I Tewas.
D. 19 i 26 Szabasy.
D. 27 Post obłężenia Jerozolimy.

Święta Mahometańskie.

- D. 3 Śmierć Alego.
D. 8 Zdobycie Konstantynopola przez Mahometa II-go 1455 roku po Narodzeniu Chr.
D. 18 Dszemadi el-awwel I. Anioł Gabryel pokazuje się Mahometowi.
D. 26 Narodzenie się Ebubekera siódmego Imana.

Słońce wstęp. w znak **Koziorożca** ζ d. 21. — Przesilenie dnia z nocą. — Porz. zimy.

D N I	Wschód słońca		Zachód słońca		Długość dnia		Wschód księżycy		Zachód księżycy		Godz. na zegarze, gdy na kompa. g. 12.		Uchył dnia godz. 8 min. 50.
	god.	min.	god.	min.	god.	min.	godz.	min.	godz.	min.	godz.	min.	
1 Wtorek	7	48	3	50	8	2	3	12 w.			11	49	Godz. 8 min. 50.
2 Środa	7	50	3	49	7	59	4	6 w.	we		11	49	
3 Czwart.	7	51	3	48	7	57	5	22 w.	dnie		11	50	
4 Piątek	7	53	3	48	7	55	6	51 w.			11	50	
5 Sobota	7	54	3	47	7	53	8	21 w.			11	51	
6 Niedz.	7	55	3	47	7	52	9	47 w.			11	51	
7 Ponied.	7	56	3	46	7	50	11	7 w.			11	51	Godz. 9 min. 0.
8 Wtorek	7	58	3	46	7	48	* * *		we		11	52	
9 Środa	7	59	3	46	7	47	0	24 r.	dnie		11	52	
10 Czwart.	8	0	3	46	7	46	1	37 r.			11	53	
11 Piątek	8	1	3	45	7	44	2	50 r.			11	53	Godz. 9 min. 5.
12 Sobota	8	2	3	45	7	43	4	4 r.			11	54	
13 Niedz.	8	3	3	45	7	42	5	19 r.			11	54	
14 Ponied.	8	4	3	45	7	41	6	34 r.	we		11	55	
15 Wtorek	8	5	3	45	7	40	7	46 r.	dnie		11	55	Stanowisko. Przyb. min. 5.
16 Środa	8	6	3	46	7	40	8	50 r.			11	56	
17 Czwart.	8	7	3	46	7	39			3	55 w.	11	56	
18 Piątek	8	7	3	46	7	39			5	4 w.	11	57	
19 Sobota	8	8	3	46	7	38			6	21 w.	11	57	Stanowisko. Przyb. min. 5.
20 Niedz.	8	9	3	47	7	38			7	40 w.	11	58	
21 Ponied.	8	9	3	47	7	38			9	0 w.	11	58	
22 Wtorek	8	10	3	48	7	38			10	19 w.	11	59	
23 Środa	8	10	3	48	7	38			11	39 w.	11	59	
24 Czwart.	8	11	3	49	7	38			* * *		12	0	
25 Piątek	8	11	3	49	7	38			1	2 r.	12	0	
26 Sobota	8	11	3	50	7	39			2	28 r.	12	1	
27 Niedz.	8	12	3	51	7	39			3	59 r.	12	1	Stanowisko. Przyb. min. 5.
28 Ponied.	8	12	3	52	7	40			5	35 r.	12	2	
29 Wtorek	8	12	3	53	7	41			7	6 r.	12	2	
30 Środa	8	12	3	54	7	42			8	23 r.	12	3	
31 Czwart.	8	12	3	55	7	43			* * *		12	3	

Dnia 16 grudnia

PLANETY	wschód		zachód		Przejsiecie przez połud.
	g. m.	g. m.	g. m.	g. m.	
Merkury .	9 50 r.	5 3w.			1 31 w.
Wenus .	7 1 r.	3 17w.			11 9 r.
Mars . .	2 24 r.	1 31w.			7 57 r.
Jowisz .	1 58w.	4 22 r.			9 9 w.
Saturn .	6 45w.	10 53 r.			2 50 r.
Uranus .	2 33w.	6 16 r.			10 25 w.

Odmiany księżycyca.

- ☾ Pełnia. . . . . d. 1 o god. 0 min. 21 wiecz.
  - ☾ Ostatnia kwadra . d. 8 o god. 8 min. 2 rano.
  - ☾ Now . . . . . d. 16 o god. 0 min. 25 wiecz.
  - ☾ Pierwsza kwadra. d. 24 o god. 8 min. 0 rano.
  - ☾ Pełnia. . . . . d. 30 o god. 10 min. 57 wiecz.
- Księżyc najbliżej ziemi. d. 1 o god. 7 rano.
 „ na Równiku. . d. 9 o god. 7 rano.
 „ najdal. od ziemi d. 14 o god. 8 rano.
 „ na Równiku. . d. 24 o god. 11 wieczór.
 „ najbliżej ziemi. d. 29 o god. 6 wieczór.

EWANGELIE NA WSZYSTKIE ŚWIĘTA W ROKU 1857.

- Na Nowy Rok. U Łukasza ś. w roz. 2: o obrzezaniu Chrystusa Pana.
- Niedzielę po Nowym Roku. U Mat. ś. w roz. 3: o chrzcie Chrystusa w Jordanie.
- Trzech Króli. U Mateusza ś. w roz. 2: o ŚŚ. 3 Królach.
- N. 1. po 3 Królach. U Łuk. ś. w r. 2: o Chrystusie w 12 latach.
- N. 2 po 3 Królach. U Jana ś. w r. 2: o godach w Kanie Galilejskiej.
- N. 3 po 3 Królach. U Mateusza ś. w r. 8: o oczyszczeniu trędowatego.
- N. 4 po 3 Królach. U Mateusza ś. w r. 8: o uspokojeniu morza.
- Oczyszczenie N. Maryi Panny. U Łukasza ś. w r. 2: o przyniesieniu Chrystusa do kościoła Jerozolimskiego.
- N. Starozapustną. U Mateusza ś. w r. 20; o robotnikach w winnicy.
- N. Mięsozapustną. U Łukasza ś. w r. 8: o nasieniu i roli.
- N. Zapustną. U Łukasza ś. w r. 18: Jezus przepowiada swą mękę.
- Popielec. U Mateusza ś. w r. 6: o poście.
- N. Wstępną. U Mateusza ś. w r. 4: o djablu, który kusił Jezusa.
- N. Suchą. U Mateusza ś. w r. 8: o przemienieniu się Jezusowem.
- N. Głuchą. U Łukasza ś. w r. 11: o wyrzucaniu czartów.
- N. Środopostną. U Jana ś. w r. 6: o nakarmieniu 5,000 ludzi.
- Zwiastowanie N. Maryi Panny. U Łukasza ś. w r. 1: o posłaniu Anioła Gabriela do N. M. P.
- N. Białą. U Jana ś. w r. 8: o żydach chcących ukamienować Jezusa.
- N. Kwietnią. U Mat. ś. w r. 21: o wjeździe Chrystusa do Jerozolimy.
- W. Czwartek. U Jana ś. w r. 13: o wieczerzy Pańskiej.
- Wielki Piątek. Passya według Jana ś. w r. 18 i 19.
- N. Wielkanocną. U Marka ś. w r. 16: o zmartwychwstaniu Chrystusa P.
- Poniedz. Wielkanocny. U Łuk. ś. w r. 24: o podróży do Emmaus.
- N. Przewodnią. U Jana ś. w r. 20: o pokazaniu się Chrystusa uczniom.
- N. 2 po Wielk. U Jana ś. w r. 10: o Chrystusie dobrym Pasterzu.
- N. 3 po Wielk. U Jana ś. w r. 16: o odejściu Chrystusa Pana do Ojca.
- Ś. Stanisława. U Łuk. ś. w r. 14: podobieństwo o dobrym Pasterzu.
- N. 4 po Wielk. U Jana ś. w r. 16: o przyczynie odejścia Chrystusa.
- N. 5 po Wielk. U Jana ś. w r. 16: o skutkach prośby w Imię Jezusa.
- Wniebowstąpienie Pańskie. U Marka ś. w r. 16: o Wniebowstąpieniu Chrystusa.
- N. 6 po Wielk. U Jana ś. w r. 15 i 16: o przyjściu pociechy Ducha Ś-go.
- Zesłanie Ducha Ś. U Jana ś. w r. 14: o zesłaniu Ducha Ś-go.
- Poniedziałek Święteczny. U Jana ś. w roz. 3: o rozmowie Chrystusa z Nikodemem.
- Trójcę ŚŚ. U Mateusza ś. w r. 28: o mocy danej Chrystusowi.
- Boże Ciało. U Jana ś. w r. 6: o ciele i krwi Chrystusa.

- Na N. 2 po Świąt. U Łuk. ś. w r. 14: *o wezwaniu na wielką wieczerzę.*
 — N. 3 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 15: *o zgubionej owcy i groszu.*
 — N. 4 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 5: *o obżytym Piotra połowie ryb.*
 — ŚŚ. Piotra i Pawła. U Mat. ś. w r. 16: *o władzy danej ś. Piotrowi.*
 — N. 5 po Świąt. U Mat. ś. w r. 5: *o sprawiedliwości i pojednaniu się z bratem.*
 — N. 6 po Świąt. U Marka ś. w r. 8: *o nakarmieniu 4,000 ludzi.*
 — N. 7 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 7: *o fałszywych prorokach.*
 — N. 8 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 16: *o niesprawiedliwym szafarzu.*
 — N. 9 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 19: *o zburzeniu Jerozolimy.*
 — N. 10 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 18: *o faryzeuszu i celniku.*
 — Wniebowzięcie N. M. P. U Łukasza ś. w r. 10: *mowa Chrystusa Pana do Marty.*
 — N. 11 po Świąt. U Marka ś. w r. 7: *o głucho-niemym.*
 — N. 12 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 10: *o zranionym i Samarytanie.*
 — N. 13 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 17: *o uzdrowieniu 10 trędowatych.*
 — N. 14 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 6: *o służeniu Bogu i mamonie.*
 — Narodzenie N. M. P. U Mateusza ś. w r. 1: *Xięgi rodzaju Jez. Chr.*
 — N. 15 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 7: *o wskrzeszeniu syna wdowy.*
 — N. 16 po Świąt. U Łukasza ś. w r. 14: *o uzdrowieniu opuchłego.*
 — N. 17 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 22: *o miłości Boga i bliźniego.*
 — N. 18 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 9: *o uzdrowieniu paralityka.*
 — N. 19 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 22: *o wezwaniu na gody weselne.*
 — N. 20 po Świąt. U Jana ś. w r. 4: *o chorym symu królewskim.*
 — N. 21 po Świąt. U Mat. ś. w r. 18: *o dłużniku i złośliwym słudze.*
 — N. 22 po Świąt. U Mat. ś. w r. 22: *o oddawaniu czynszowej monety.*
 — Dzień Zaduszny. U Jana ś. w r. 5: *o wskrzeszeniu umarłych.*
 — N. 23 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 9: *o wskrzeszeniu córki Księcia.*
 — N. 24 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 13: *o ziarnie gorczyczném.*
 — N. 25 po Świąt. U Mateusza ś. w r. 24: *o sądzie ostatecznym.*
 — N. 1 Adwentu. U Łukasza ś. w r. 21: *o znakach na niebie i ziemi.*
 — N. 2 Adwentu. U Mateusza ś. w r. 11: *o poselstwie Jana do Chrystusa.*
 — Niepok. Pocz. N. M. P. U Mat. ś. w r. 1: *Księgi rodzaju Jez. Chr.*
 — N. 3 Adwentu. U Jana ś. w r. 1: *o poselstwie żydów do Jana.*
 — N. 4 Adwentu. U Łuk. ś. w r. 3: *o Janie opowiadającym Chrzest.*
 — Narodzenie Chrystusa Pana. U Łukasza ś. w roz. 2: *o narodzeniu Chrystusa Pana.*
 — Ś. Szczepana I Męcz. U Mat. ś. w r. 23: *o posłtaniu Proroków.*
 — N. między okt. Bożego Narodz. U Łuk. ś. w r. 2: *o proroctwie Symeona i Anny, stwierdzającym prawdziwe przyjście Messyasza.*
 — Młodz. U Mateusza ś. w r. 2: *o ucieczce do Egiptu.*

DNI GALOWE W CESARSTWIE ROSSYJSKIEM I KRÓLESTWIE POLSKIEM.

Które należy obchodzić przez nabożeństwo i uwolnienie uczniów od lekcyi.

STYCZEŃ.

Dnia 13 (1), NOWY ROK Ruski, oraz Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Heleny Pawłówny* i J. C. W. W. X. *Alexieja Alexandrowicza*.

MARZEC.

Dnia 3 (19 lutego), Pamiątka Wstąpienia na Tron Jego Ces. Król. Mości N. ALEXANDRA II. MIKOŁAJEWICZA.

KWIECIEŃ.

Dnia 29 (17), Rocznica Urodzin Jego Cesarsko-Królewskiej Mości N. ALEXANDRA II. MIKOŁAJEWICZA.

M A J.

Dnia 5 (23 kwietnia), Imieniny J. C. K. M. N. ALEXANDRY FEDOROWNEJ i J. C. W. W. X. *Alexandry Józefówny*, Małżonki Jego C. W. W. X. *Konstantego Mikołajewicza* i J. C. W. W. X. *Alexandry Petrówny*.

LPIEC.

Dnia 13 (1), Roczn. Urodz. J. C. K. M. N. ALEXANDRY FEDERÓWNEJ.

SIERPIEŃ.

Dnia 3 (22 lipca), Imieniny Jęj Cesarsko-Królewskiej Mości N. MARYI ALEXANDRÓWNEJ i J. C. W. W. X. *Maryi Alexandrówny* Córki Ich Ces. Królów. Mości, i J. C. W. W. X. *Maryi Mikołajewny*, Wdowy po J. C. W. W. X. *Maxymilianie Leuchtenberskim*, i J. C. W. W. X. *Maryi Pawłówny* Małżonki W. X. Sasko-Wejmarskiego.

Dnia 8 (27 lipca), Roczn. Urodzin Jęj Cesarsko-Królewskiej Mości N. MARYI ALEXANDRÓWNEJ, tudzież Roczn. Urodzin i Imieniny J. C. W. W. X. *Mikołaja Mikołajewicza*.

WRZESIEŃ.

Dnia 7 (26 sierpnia) Rocznica Koronacyi Jego Cesarsko-Królewskiej Mości N. ALEXANDRA II. MIKOŁAJEWICZA i Jęj Cesarsko-Królewskiej Mości MARYI ALEXANDRÓWNEJ.

Dnia 11 (30 sierpnia), Imieniny Jego Cesarsko-Królewskiej Mości, N. ALEXANDRA II. MIKOŁAJEWICZA i J. C. W. W. X. *Alexandra Alexandrowicza*, oraz Roczn. Urodz. J. C. W. W. X. *Oty Mikołajewny*, Małżonki J. K. W. W. X. Następcy Tronu Wirtemberskiego, i Święto Orderu Ś. Alexandra Newskiego.

Dnia 20 (8), Roczn. Ur. J. C. W. W. X. MIKOŁAJA ALEXANDROWICZA, Następcy Tronu.

GRUDZIEŃ.

Dnia 18 (6), Imieniny J. C. W. W. X. MIKOŁAJA ALEXANDROWICZA, Następcy Tronu, i J. C. W. W. X. *Mikołaja Konstantynowicza*.

Które należy obchodzić tylko przez nabożeństwo.

STYCZEŃ.

Dnia 19 (7), Rocznica Urodzin J. K. M. W. X. *Anny Pawłównéj*, Wdowy po Królu Niderlandzkim.

LUTY.

Dnia 15 (3), Imieniny J. K. M. W. X. *Anny Pawłównéj* i Roczn. Urodz. J. C. W. W. X. *Mikołaja Konstantynowicza*, oraz Święto Orderu Świętej Anny.
Dnia 16 (4), Rocznica Urodz. J. C. W. W. X. *Maryi Pawłównéj*, Małżonki W. X. Sasko-Wejmarskiego, i Roczn. Urodz. J. C. W. W. X. *Wiary Konstancyównéj*.

MARZEC.

Dnia 9 (26 lutego), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Alexandra Alexandrowicza*.

KWIECIEŃ.

Dnia 22 (10), Roczn. Urodz. J. C. W. W. X. *Włodzimierza Alexandrowicza*.

CZERWIEC.

Dnia 1 (20 maja), Imieniny J. C. W. W. X. *Alexieja Alexandrowicza*.
Dnia 2 (21 maja), Imieniny J. C. W. W. X. *Konstantyna Mikołajewicza* i J. C. W. W. X. *Heleny Pawłownej* i Roczn. Urodz. J. C. W. X. *Alexandry Petrównéj*.

LIPIEC.

Dnia 8 (26 czerwca), Rocznica Urodz. J. C. W. W. X. *Alexandry Józefównéj*, Małżonki J. C. W. W. X. *Konstantego Mikołajewicza*.
Dnia 23 (11), Imieniny J. C. W. W. X. *Olgi Mikołajewnéj*, Małżonki J. K. W. X. Następcy Tronu Wirtemberskiego, i J. C. W. W. X. *Olgi Konstancyównéj*.
Dnia 27 (15), Imieniny J. C. W. W. X. *Włodzimierza Alexandrowicza*.

SIERPIEŃ.

Dnia 18 (6), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Maryi Mikołajewnéj*, Wdowy po J. C. W. W. X. *Maxymilianie Leuchtenbergskim*.
Dnia 28 (16), Rocznica Urodz. J. C. W. W. X. *Katarzyny Michałównéj*.

WRZESIEŃ.

Dnia 3 (22 sierpnia), Roczn. Urodz. J. C. W. W. X. *Olgi Konstancyównéj*.
Dnia 21 (9), Roczn. Urodz. J. C. W. W. X. *Konstantego Mikołajewicza*.
Dnia 29 (17), Imieniny J. C. W. W. X. *Wiary Konstancyównéj*.

PAŹDZIERNIK.

Dnia 4 (22 września), Święto Orderu Śgo Równno-Apostolskiego Xięcia Włodzimierza.
Dnia 17 (5), Rocznica Urodzin J. C. W. W. X. *Maryi Alexandrównéj*, Córki Jego Ces Królew. Mości.
Dnia 25 (13), Roczn. Ur. J. C. W. W. X. *Michała Mikołajewicza*.

LISTOPAD.

Dnia 20 (8), Imieniny J. C. W. W. X. *Michała Mikołajewicza*, tudzież Św. wszystkich Cesarsko-Rossyjskich Orderów.

GRUDZIEŃ.

Dnia 6 (24 listopada), Imieniny J. C. W. W. X. *Katarzyny Michałównéj*, i Święto Orderu Ś. Katarzyny Wielk. Męcz.
Dnia 8 (26 listopada), Śto Orderu Ś. Jerzego Wielkiego Męczennika.
Dnia 12 (30 listop.), Święto Orderu Ś. Andrzeja Apostoła.

WYKAZ ALFABETYCZNY

Świątych i Świąt na rok 1857, z wyrażeniem dnia i miesiąca.

Ś W I Ę C I.

A.

Abdona Męczennika 30 lipca.
 Adama 24 grudnia.
 Adolfa Biskupa 17 czerwca.
 Adryana Męczennika 9 września.
 Agapita Męczennika 18 sierpnia.
 Agatona Papieża 10 stycznia.
 Albina Biskupa 1 marca.
 Alexandra M. w Rzymie 26 lutego.
 Alexandra Papieża 3 maja.
 Alexandra Męcz. w Alex. 12 grudnia.
 Alexego Wyznawcy 17 lipca.
 Alfonsa 22 października.
 Alfreda 3 lipca.
 Aloizego Gonzagi 21 czerwca.
 Ambrożego Biskupa 7 grudnia.
 Anastazego Męczennika 22 stycznia.
 Anastazego Papieża 27 kwietnia.
 Anatioliusza Biskupa 3 lipca.
 Andrzeja Apostoła 30 listopada.
 Andrzeja z Awelinu 10 listopada.
 Aniołów Stróżów 2 października.
 Antoniego Opata 17 stycznia.
 Antoniego Padewskiego 13 czerwca.
 Antonina Arcybiskupa 10 maja.
 Anzelma 21 kwietnia.
 Apollinara Biskupa 23 lipca.
 Apolloniusza Męcz. 18 kwietnia.
 Atanazego Biskupa 2 maja.
 Augusta Wyznawcy 3 sierpnia.
 Augustyna Biskupa 28 sierpnia.

B.

Barlaama 27 listopada.
 Barnaby Apostoła 11 czerwca.
 Bartłomieja Apostoła 24 sierpnia.
 Bazylego Biskupa 14 czerwca.
 Bedy Kapłana 27 maja.

Benedykta Opata 21 marca.
 Benona Biskupa 16 czerwca.
 Bernarda Opata 20 sierpnia.
 Bernarda Seneńskiego 20 maja.
 Błażeja Biskupa 3 lutego.
 Bogumiła 10 czerwca.
 Bonawentury Kardynała 14 lipca.
 Bonifacego Męczennika 14 maja.
 Bonifacego Biskupa 5 czerwca.
Boże Ciało 11 czerwca.
 Brunona Wyznawcy 6 października.

C.

Celestyna 6 kwietnia.
 Celsa Męczennika 28 lipca.
 Cezaryusza Biskupa 27 sierpnia.
 Cypryana Biskupa 16 września.
 Cypryana Męczennika 26 września.
 Cyryaka Kapłana 16 marca.
 Cyryaka Męczennika 8 sierpnia.
 Cyrylla Męczennika 29 marca.
 Cyrylla Biskupa 9 lipca.
 Czesława Wyznawcy 20 lipca.
 Cztérdziestu Męczennik. 10 marca.
 Cztérech Koronatów 8 listopada.

D.

Damazego Papieża 11 grudnia.
 Damiana Męczennika 27 września.
 Daniela Męczennika 3 stycznia.
 Daniela Proroka 21 lipca.
 Dawida Króla 30 grudnia.
 Dezyderyusza Biskupa 23 maja.
 Dominika Wyznawcy 4 sierpnia.
 Doroteusza Męczennika 28 marca.
 Dydaka Wyznawcy 13 listopada.
 Dyonizego Biskupa 8 kwietnia.
 Dyonizego Męcz. 9 października.
Dzień Zaduszny 2 listopada.

E.

Edmunda Arcybiskupa 16 listopada.
Edwarda Króla 13 października.
Eliasz Proroka 20 lipca.
Eligiusza Biskupa 1 grudnia.
Emiliana Biskupa 11 września.
Engelberta 7 listopada.
Epifaniasza Biskupa 7 kwietnia.
Erazma Biskupa 2 czerwca.
Eucheryusza Biskupa 20 lutego.
Eugeniusza 18 listopada.
Eustachiusza Męczennika 20 wrześn.
Euzebiusza Męczennika 14 sierpnia.
Euzebiusza Biskupa 15 grudnia.
Ewarysta Papieża 26 października.
Ezechiela Proroka 10 kwietnia.

F.

Fabiana 20 stycznia.
Faustyna Męczennika 15 lutego.
Felicjana Biskupa 24 stycznia.
Felicjana Męczennika 9 czerwca.
Felixa Kapucyna 18 maja.
Felixa Papieża 30 maja.
Felixa Męczennika 30 sierpnia.
Felixa Walezyusza 20 listopada.
Ferdynanda Króla 30 maja.
Filipa Neryusza 26 maja.
Filipa Benicyusza 23 sierpnia.
Flawiana Męczennika 26 lutego.
Florentyna Biskupa 16 października.
Floryana Męczennika 4 maja.
Fortunata Męczennika 27 lutego.
Franciszka Borgiasza 10 październ.
Franciszka Salezego 29 stycznia.
Franciszka a Paulo 2 kwietnia.
Franciszka Serafickiego 4 październ.
Franciszka Xaw. Wyz. 3 grudnia.
Fryderyka Opata 5 marca.
Fulgentego Biskupa 1 stycznia.

G.

Gabryela Archaniola 18 marca.
Gaudentego Biskupa 12 lutego.
Gawła Opata 16 października.
Gerarda Biskupa 24 września.
Germana Biskupa 28 maja.
Gerwazego 19 czerwca.
Gotfreda (Bogumira) 13 stycznia.

Gracyana Biskupa 18 grudnia.
Grobu Chrystusowego 26 kwietnia.
Grzegorza Biskupa 4 stycznia.
Grzegorza Papieża 12 marca.
Grzegorza Bisk. Nazywaneńsk. 9 maja.
Grzegorza Cudotworey 18 listopada.
Gustawa 2 sierpnia.
Gwidona Wyznawcy 12 września.

H.

Heliodora 3 lipca.
Henryka Cesarza 15 lipca.
Henryka 19 stycznia.
Hermenegilda Męcz. 13 kwietnia.
Hermogena 19 kwietnia.
Hieronima Dok. Koś. 30 września.
Higina Papieża 11 stycznia.
Hilarego 14 stycznia.
Hippolita 13 sierpnia.
Huberta Biskupa 3 listopada.
Hugona 1 kwietnia.

I.

Idziego Opata 1 września.
Ignacego Biskupa 1 lutego.
Ignacego Lojoli Wyznawcy 31 lipca.
Ildelfonsa 23 stycznia.
Imienia Jezus 18 stycznia.
Innocentego Papieża 28 lipca.
Ireneusza Smyrneńskiego 25 marca.
Ireneusza Męczennika 15 grudnia.
Iwona Wyznawcy 19 maja.
Izaiasza Proroka 6 lipca.
Izydora Biskupa 4 kwietnia.
Izydora Oracza 10 maja.

J.

Jacka Wyznawcy 18 sierpnia.
Jakóba Apostoła 1 maja.
Jakóba Apostoła 25 lipca.
Jana Jaluźnika 23 stycznia.
Jana Chryzostoma 27 stycznia.
Jana z Matty Wyznawcy 8 lutego.
Jana Bożego 8 marca.
Jana w Oleju 6 maja.
Jana Nepomucena 16 maja.
Jana Papieża 27 maja.
Jana Chrzeciela 24 czerwca.
Jana Męczennika 26 czerwca.

Jana Gwalberta 12 lipca.
 Jana z Dukli 7 lipca.
 Jana Kapistrana Wyzn. 23 paźdz.
 Jana Kantego 25 października.
 Jana od Krzyża 24 listopada.
 Jana Ewangelisty 27 grudnia.
 Januariusza Bisk. Męcz. 19 wrześ.
 Jerzego Męczennika 24 kwietnia.
 Joachima Ojca N. M. P. 30 sierpnia.
 Jordana Wyznawcy 13 lutego.
 Jozafata 27 listopada.
 Józefa Obl. N. M. P. 19 marca.
 Józefa Kalasantego Wyzn. 4 lipca.
 Józefa z Kopertynu 18 września.
 Judy Tadeusza Apostoła 28 paźdz.
 Juliana Męczennika 27 stycznia.
 Juliana Męczennika 13 lutego.
 Juliana Męczennika 28 lutego.
 Juliusza Papięza 12 kwietnia.
 Justa Biskupa 2 września.
 Justyna Męczennika 17 września.
 Juwenyusza Męczennika 1 czerwca.

K.

Kaja Męczennika 22 kwietnia.
 Kajetana Wyznawcy 7 sierpnia.
 Kalixta Papięza 14 października.
 Kamilla Wyznawcy 18 lipca.
 Kandyda Męczennika 3 października.
 Kanuta Króla 19 stycznia.
 Karola W. Cesarza 28 stycznia.
 Karola Boromeusza 4 listopada.
 Kassjana Męczennika 13 sierpnia-
Katedry ś. Piotra w Rzy. 18 stycz.
Kat. ś. Pawła w Antyochii 22 lutego.
 Kazimierza Królewicza 4 marca.
 Kiliana Biskupa 8 lipca.
 Klemensa Papięza 23 listopada.
 Kłeta Papięza 26 kwietnia.
 Konrada Wyznawcy 19 lutego.
 Konrada Biskupa 26 listopada.
 Konstantyna Wyznawcy 11 marca.
 Kosmy Męczennika 27 września.
 Kryspina i Kryspiniana 25 paźdz.
 Kwiryna Męczennika 30 marca.

L.

Lamberta 16 kwietnia.
 Larga Męczennika 8 sierpnia.
 Leona I Papięza 11 kwietnia.
 Leona II Papięza 28 czerwca.
 Leonarda Wyznawcy 6 listopada.

Leopolda Margrabiego 15 listopada.
 Longina Męczennika 15 marca.
 Lneyana Męczennika 7 stycznia.
 Ludgera Biskupa 26 marca.
 Ludomira 3 października.
 Ludwika Króla 25 sierpnia.

E.

Ładysława 25 września.
 Łazarza Biskupa 17 grudnia.
 Łukasza Ewangelisty 18 paździer.

M.

Macieja Apostoła 25 lutego.
 Makarego Opatą 2 stycznia.
 Mamerta Biskupa 11 maja.
 Mansweta Biskupa 18 listopada.
 Marcela Papięza Męcz. 16 stycznia.
 Marcelliana Papięza 18 czerwca.
 Marcellina Papięza 26 kwietnia.
 Marcina Biskupa 11 listopada.
 Marcina Papięza 12 listopada.
 Marcjana Męczennika 17 kwietnia.
 Marka Ewangelisty 25 kwietnia.
 Marka Męczennika 24 marca.
 Marka z Rzymu Męcz. 18 czerwca.
 Mateusza Apostoła 21 września.
 Maurycego 22 września.
 Mauryliusza 13 września.
 Maxymiliana Bisk. 12 października.
 Maxymina Biskupa 8 czerwca.
 Medarda Biskupa 8 czerwca.
 Michała Archaniola 29 września.
 Mikołaja z Tolentynu 10 września.
 Mikołaja Biskupa 6 grudnia.
 Mirona Męczennika 17 sierpnia.
 Młodzianków 28 grudnia.
 Modesta 15 czerwca.

N.

Narcysa Biskupa 29 października.
Narodz. Chryst. P. 25 grudnia.
Nawrócenie ś. Pawła 25 stycznia.
 Nemezyusza Męczennika 19 grudnia.
 Nicefora Biskupa 13 marca.
 Nikodema Męczennika 15 września.
 Norberta Biskupa 6 czerwca.

O.

Oktawiana Męczennika 22 marca.
 Onufrego Pustelnika 12 czerwca.
Opieki ś. Józefa 28 kwietnia.

Optata Biskupa 4 czerwca.
Ottona Biskupa 2 lipca.

P.

Pafnucego Męczennika 19 kwietnia.
Pankracego 12 maja.
Paschalisa 17 maja.
Paschazego Biskupa 22 lutego.
Paulina Biskupa 22 czerwca.
Pawła Biskupa 22 marca.
Pawła Męczennika 26 czerwca.
Pawła 1 Pustelnika 15 stycznia.
Pawła Apostoła 29 czerwca.
Pięciu Braci, Pol. M. 12 listopada.
Pięciu *Ran S. Fran.* 31 stycznia.
Piotra Nolaski 31 stycznia.
Piotra Męczennika 29 kwietnia.
Piotra Celestyna 19 maja.
Piotra Apostoła 29 czerwca.
Piotra w Okowach 19 sierpnia.
Piotra z Alkantary 19 października.
Piusa Papięza 5 maja.
Placyda Męczennika 5 października.
Podwyższ. s. Krzyża 14 września.
Polieukta Męczennika 21 maja.
Polikarpa Bisk. Męcz. 26 stycznia.
Popielec 25 lutego
Prokopa 5 lipca.
Prokula Męczennika 1 czerwca.
Prospera Biskupa 25 czerwca.
Prota Męczennika 11 września.
Protazego 19 czerwca.
Pryma Męczennika 9 czerwca.
Przemienienie Pańskie 6 sierpnia.
Przenies. S. Kazimierza 7 sierpnia.
Przenies. S. Wojciecha 20 paźdz.

R.

Rafała Archaniola 24 października.
Rajmunda Kardynała 31 sierpnia.
Remigiusza Biskupa 1 października.
Roberta Opata 7 czerwca.
Rocha Wyznawcy 16 sierpnia.
Romana Opata 29 lutego.
Romana Męczennika 9 sierpnia.
Romualda Opata 7 lutego.
Rozestanie Apostołów 15 lipca.
Rudolfa 17 kwietnia.
Rufa Męczennika 28 listopada.
Ruperta Biskupa 27 marca.
Ryszarda Biskupa 3 kwietnia.

S.

Sabby Opata 5 grudnia.
Sabina Wyznawcy 11 lipca.
Saturnina Męczennika 29 listopada.
Święcie S. Jana Chrzciciela 29 sier.
Sebastjana Męcz. 20 stycznia.
Sennena Męczennika 30 lipca.
Serapiona Wyzn. Męcz. 14 listopada.
Serca Pana Jezusa 12 czerwca.
Sergiusza Męczennika 24 lutego.
Serwacego Biskupa 13 maja.
Seweryna Opata 8 stycznia.
Siedmiu braci syn. Felicyty 10 lip.
Sotera Papięza 22 kwietnia.
Spirydyona Biskupa 14 grudnia.
Stanisława Biskupa 8 maja.
Stanisława Kostki 15 listopada.
Stefana Kr. Węgiers. 2 września.
Sulpicyusza Męczennika 20 kwietnia.
Sylweryusza 20 czerwca.
Sylwestra Papięza 31 grudnia.
Sylwina Biskupa 17 lutego.
Symforyana Męcz. 22 sierpnia.
Synezjusza Męcz. 12 grudnia.
Sixta Papięza 28 marca.
Szczepana I Męcz. 26 grudnia.
Szymona z Lipnicy 18 lipca.
Szymona Apostoła 28 października.

T.

Tacyana Męczennika 16 marca.
Tadeusza Apostoła 28 października.
Telesfora Papięza Męcz. 5 stycznia.
Teobalda Pustelnika 1 lipca.
Teodora Męczennika 9 listopada.
Teodora Zakonnika 7 stycznia.
Teodoryka 1 lipca.
Teodozjusza 11 stycznia.
Teofila Męczennika 6 lutego.
Teofila Biskupa 27 kwietnia.
Teofila Męczennika 20 grudnia.
Tomasza z Akwinu 7 marca.
Tomasza z Villanova 18 września.
Tomasza Apostoła 21 grudnia.
Tomasza Kantuaryjskiego 29 grud.
Trójcy SS. 7 czerwca.
Trzech Królów 6 stycznia.
Tyburejusza 14 kwietnia.
Tymoteusza Biskupa 24 stycznia.
Tymoteusza Męczennika 24 marca.
Tytusa Męczennika 4 stycznia.

U.

Ubalda Biskupa 16 maja.
Urbana 25 maja.

W.

Wacława Króla 28 września.
Walentego Kapł. Męcz. 14 lutego.
Wawrzyńca Męcz. 10 sierpnia.
Wenantego Męczennika 18 maja.
Wielkanoc 12 kwietnia.
Wiktora 17 września.
Wiktoryna Męczennika 6 marca.
Wiktoryna Biskupa 5 września.
Wiktoryna Biskupa Męcz. 2 listop.
Wilhelma Arcybiskupa 10 stycznia.
Wilhelma Opata 6 kwietnia.
Wilhelma Księcia 28 maja.
Willibalda Biskupa 7 lipca.
Wincentego Ferreryusza Wyz. 5 kw.

Wincentego a Paulo 19 lipca.
Wincentego Kadłubka 11 paźdz.
Wita 15 czerwca.
Witalisa Męczennika 28 kwietnia.
Władysława Króla 27 czerwca.
Władysława z Gielniowa 27 wrześ.
Wniebowstap. Pańs. 21 maja.
Wojciecha Bisk. Męcz. 23 kwietnia.
Wolfganga Biskupa 31 października.
Wszystkich Święt. 1 listop.

Z.

Zacharyasza Proroka 6 września.
Zacharyasza Papięza 5 listopada.
Zefiryne Papięza 26 sierpnia.
Zenona Żołnierza 22 grudnia.
Zesłanie S. Ducha 31 maja.
Znalezienie S. Krzyża 3 maja.
Zygmunta Króla 2 maja.

Ś W I Ę T E.

A.

Adelaidy 16 grudnia.
Agaty Panny Męczenniczki 5 lutego.
Agnieszki Panny Męcz. 21 stycznia.
Arypiny 23 czerwca.
Amalii Księżnej 10 lipca.
Amelii Panny 2 marca.
Anastazyi Panny 25 grudnia.
Anatolii Męczenniczki 9 lipca.
Angeli 30 marca.
Anny matki N. M. P. 26 lipca.
Antoniny 16 grudnia.
Apollonii Panny Męcz. 9 lutego.
Aurelii Panny 25 września.

B.

Balbiny Panny 31 marca.
Barbary Panny 4 grudnia.
Benigny Panny 19 sierpnia.
Bibianny Panny 2 grudnia.
Bony Panny 24 kwietnia.
Bronisławy 19 sierpnia.
Brygidy Panny 1 lutego.
Brygidy Wdowy 8 października.

C.

Cecylii Panny Męcz. 22 listopada.

D.

Domitilli Panny 7 maja.
Dominiki Panny 6 lipca.

Doroty Panny 6 lutego.
Dygny 11 sierpnia.

E.

Eleonory Panny 21 lutego.
Elżbięty Wdowy 8 lipca.
Elżbięty Panny 5 listopada.
Elżbięty Królowej 19 listopada.
Emilianny 5 stycznia.
Emilii 30 czerwca.
Eufemii Panny 16 września.
Eufrozyny Męczenniczki 3 września.
Eufrozyny Panny 11 lutego.
Eulalii Panny 10 grudnia.
Ewy 24 grudnia.

F.

Flawii Panny 5 października.
Florentyny Męcz. 17 października.
Franciszki Wdowy 9 marca.

G.

Gaudencyi Panny 30 sierpnia.
Genowefy Panny 3 stycznia.
Gertrudy Panny 17 marca.

H.

Heleny Cesarzowej 2 marca.
Heleny Królowej 21 maja.
Honoraty Panny 12 stycznia.

I.

Idy Panny 13 kwietnia.

Imienia Maryi 13 września.
Ireny Panny 20 października.
Izabelli Królowej 3 września.
 J.
Jadwigi Wdowy 15 października.
Joanny Wdowy 24 maja.
Joanny Fremiot 21 sierpnia.
Jowity Męczenniczki 15 lutego.
Julianny Panny 16 lutego.
Julii Panny Męczenniczki 22 maja.
Justyny Panny Męczenniczki 7 paźdz.
 K.

Karoliny 5 lipca.
Kassylidy 15 kwietnia.
Katarzyny Szwedzkiej 23 marca.
Katarzyny Seneńskiej 30 kwietnia.
Katarzyny Panny Męcz. 25 listopada.
Klary Panny 12 sierpnia.
Klotyldy Królowej 3 czerwca.
Kolety Panny 6 marca.
Konstancy Panny Męcz. 18 lutego.
Korduli Panny 22 października.
Kornelii Męczen. 31 marca.
Krystyny Panny 24 lipca.
Kunegundy Cesarzowej 3 marca.
Kunegundy Król. Polskiej 28 lipca.
 L.

Leokadyi Panny 9 grudnia.
Lucyny Panny 30 czerwca.
Lucyny Męcz. 17 października.
Ludwiki Panny 15 kwietnia.
 E.

Lucyi Panny 13 grudnia.

M.
Magdaleny 25 maja i 22 lipca.
Małgorzaty Król. Węg. 13 lipca.
Małgorzaty Król. Szkoc. 10 czerwca.
Marcelli Wdowy 31 stycznia.
Marcyanny Panny Męcz. 9 stycznia.
Marty Panny 29 lipca.
Martyny Panny 30 stycznia.
Maryi Kleofy 9 kwietnia.
Maryi Magdaleny we Flor. 25 maja.
Maryi Magdaleny w Jeroz. 22 lipca.
Matyldy Królowej 14 marca.
Moniki Wdowy 4 maja.
 N.

Narodz. N. M. P. 8 września.
Natalii Panny 27 lipca.
Nawiedzenie N. M. P. 12 lipca.
N. M. P. Anielskiej 2 sierpnia.

N. M. P. Bolesnej 22 marca.
N. M. P. Loretańskiej 10 grudnia.
N. M. P. Różalcowej 6 października.
N. M. P. Snieżnej 5 sierpnia.
N. M. P. Szkaplerznej 6 lipca.

Niep. Pocz. N. M. P. 8 grudnia.
 O.

Oczyszcz. N. M. P. 2 lutego.
Ofiarowanie N. M. P. 21 listopada.
Olimpii 26 marca.
Opieki N. M. P. 17 listopada.
 P.

Patrycyi Męczenniczki 13 marca.
Pauliny Wdowy 26 stycznia.
Pelagii Panny 11 lipca.
Petroneli 31 maja.
Placydy Panny 11 października.
Praxedy Panny 21 lipca.
Pryski Panny 18 stycznia.
Pulcheryi Męczenniczki 7 lipca.
Pulcheryi Panny 10 września.
 R.

Reginy Panny 7 września.
Romany Panny 23 lutego.
Rozalii Panny 4 września.
Rózy Panny 26 sierpnia.
Rufiny Panny 31 sierpnia.
 S.

Sabiny Męcz. 27 października.
Salomei Panny 17 listopada.
Scholastyki Panny 10 lutego.
Serafyny Panny 29 lipca.
 T.

Tekli Panny 23 września.
Teodory Męczenniczki 1 kwietnia.
Teodozyi Panny Męcz. 2) maja.
Teresy Panny 15 października.
 U.

Urszuli Panny 21 października.
 W.

Waleryi Męczenniczki 5 czerwca.
Waleryi Panny 9 grudnia.
Weroniki Panny 13 stycznia.
Weroniki Panny 4 lutego.
Wiktoryi Panny 23 grudnia.
Wniebow. N. M. P. 15 sierpnia.
 Z.

Zaślubienie N. M. P. 23 stycznia.
Zenobii Panny 30 października.
Zuzanny Panny Męcz. 11 sierpnia.
Zwiastow. N. M. P. 25 marca.

PRAWIDŁA

PRZENOSZENIA ŚWIĄT RUCHOMYCH

W KALENDARZU RZYMSKO-KATOLICKIM.

Na Koncylium Nicejskiem przyjęto, ażeby Wielkanoc obchodzoną była w pierwszą niedzielę, następującą po pełni księżyca po równonocy wiosennej. Ponieważ ta niedziela nie co rok na ten sam dzień powraca, wynika ztąd, że święta, które w stałym oddaleniu od Wielkanocy przypadać powinny, muszą się razem z nią przenosić, i dlatego świętami ruchomymi się zowią.

Wielkanoc przypaść może najwcześniej dnia 22 marca, jak to było w roku 1818. Najpóźniej dnia 25 kwietnia, jak będzie w roku 1886, w którym na dzień świętego Marka przypadnie Wielkanoc, na dzień świętego Antoniego Zielone Świątki, a na dzień św. Jana Chrzciciela, Boże Ciało.

Czterdziestego dnia po Wielkanocy przypada Wniebowstąpienie Pańskie.

Dnia pięćdziesiątego Zielone Świątki.

W tydzień po nich, w niedzielę, obchodzi się uroczystość Trójcy Świętej.

We czwartek po niej, Boże Ciało.

Gdy na dzień 8 maja przypada Wniebowstąpienie Pańskie, jak to było w roku 1823, uroczystość św. Stanisława przenosi się nazajutrz.

Suchedni przypadają co kwartał we środy, piątki i soboty, cztery razy do roku.

Pierwsze, po niedzieli 3-jej Adwentu.

Drugie, po niedzieli 1-ej Wielkiego postu.

Trzecie, po niedzieli Zielonych Świątek.

Czwarte, po święcie Podwyższenia świętego Krzyża, które przypada dnia 14-go września.

Krzyżowe dni przypadają w poniedziałek, wtorek i środę, po 5-jej niedzieli od Wielkanocy, to jest w trzech dniach poprzedzających Wniebowstąpienie Pańskie.

Jeśli jakie święto, mające swoją wilią, przypada w poniedziałek, wilia do niego obchodzi się w poprzedzającą sobotę,

nie zaś w niedzielę. Np. Wilia do Bożego Narodzenia, przypadającego w poniedziałek, obchodzi się w sobotę, jak w r. 1854.

Boże Narodzenie zawsze jest dniem mięsnym, chociażby przypadło w dzień postny; inne zaś uroczystości gdyby przypadły w dzień postny, nie uwalniają od postu.

W roku zwyczajnym św. Maciej przypada na dzień 24 lutego, w roku przestępnym na dzień 25 lutego.

Jeśli dzień zaduszny przypadnie w niedzielę, jak to miało miejsce w roku 1851, wtedy Zaduszki przenoszą się nazajutrz, tojest na poniedziałek, czyli na dzień 3 listopada.

Jeśli Zwiastowanie N. Maryi Panny, zwykle dnia 25 marca przypadające, nie dochodząc Kwietniej Niedzieli, zbiega się z jaką niedzielą Wielkiego Postu, jak to było w latach 1838 i 1849: wtedy z niedzieli przenosi się nazajutrz, tojest na poniedziałek. Jeśli zaś dzień 25 marca przypada w ciągu tygodnia, czyli w dzień powszedni Wielkiego postu, byle przed Kwietnią niedzielą: wtedy uroczystość Zwiastowania obchodzi się w swoim właściwym dniu, tojest 25 marca. Gdy zaś to święto zbiega się z niedzielą Kwietnią, lub gdy przypada w Wielkim Tygodniu, albo w tygodniu po Wielkanocy, wtedy przenosi się na poniedziałek po Przewodniej niedziel.

Święta Katarzyna (25 listopada) Adwent zaczyna.

Świętego Andrzeja (30 listopada) jeszcze mędrzej.

Jakoż jeżeli dzień 30 listopada czyli św. Andrzeja przypada w niedzielę, ta niedziela jest pierwszą Adwentu. Jeżeli św. Andrzeja przypada w dzień powszedni, wtedy ta z dwóch niedziel uważa się za pierwszą Adwentową, która jest bliższą świętego Andrzeja, tojest niedziela idąca po dniu 26 listopada.

Rok kościelny zaczyna się z pierwszą niedzielą Adwentu.

Niedziel adwentowych jest cztery, chociaż Adwentu nie zawsze bywa cztery tygodnie.

Po Trzech Królach rachują się niedziele liczbami, w tym porządku, jak po sobie następują; niedziel tych bywa więcéj lub mniej, podług tego jak Wielkanoc przypada późnij lub wcześnij.

Tymże porządkiem liczą się niedziele Wielkiego postu, niedziele po Wielkanocy i niedziele po Zielonych Świątkach aż do Adwentu.

Poczynając od sierpnia włącznie, aż do Adwentu, niedziele w miesiącach: sierpniu, wrześniu, październiku i listopadzie, oznaczają się liczbą porządkową.

Pierwszą niedzielę jakiego miesiąca nazywamy tę, która przypada na pierwszy dzień tego miesiąca, albo tę z dwóch, która jest bliższą dnia pierwszego, np. z dwóch niedziel w 1852 roku, z których jedna przypadła dnia 29 sierpnia, a druga d. 5 września, poprzedzająca była niedzielą pierwszą września, jako bliższa dnia pierwszego.

W drugą niedzielę maja, obchodzi się N. P. M. Łaskawej.

W pierwszą niedzielę października, obchodzi się N. Panny Maryi Różańcowej.

W drugą niedzielę października, przypada św. Wincentego Kadłubka.

W czwartą niedzielę października, św. Jana Kantego.

W drugą niedzielę listopada, obchodzi się Opieki N. M. P.

W drugą niedzielę po Trzech Królach, obchodzi się święto Imienia Jezus.

W drugą niedzielę po Wielkanocy, obchodzi się święto Grobu Chrystusowego.

W trzecią niedzielę po Wielkanocy, Opieki św. Józefa.

W piątek przed niedzielą Kwietnią, obchodzi się święto Siedmiu Boleści N. Maryi Panny.

Nazajutrz po Oktawie Bożego Ciała, obchodzi się święto Serca Jezusowego.

W niedzielę po dniu 23 lipca, obchodzi się św. Kunegundy.

W niedzielę po Oktawie św. Piotra i Pawła, przypada św. Jana z Dukli.

W niedzielę po Wniebowz. N. M. P., przypada św. Jacka.

W niedzielę drugą po Oktawie Wniebowzięcia N. Maryi Panny, bywa św. Joachima.

W niedzielę po Narodzeniu N. Maryi Panny, przypada święto Imienia N. Maryi Panny.

W niedzielę najbliższą po św. Mateuszu (to jest po dniu 21 września), bywa św. Ładysława z Gielniowa.

W niedzielę po dniu 12 listopada, obchodzi się święto św. Stanisława Kostki.

Dycezya kujawsko-kaliska obchodzi uroczyscie św. Józefa Oblubieńca, dnia 19 marca, a nie świętuje św. Stanisława dnia 8 maja.

Dycezya podlaska świętuje w dzień Apostołów Szymona, i Judy Tadeusza, dnia 28 października.

Część litewska dycezyi augustowskiej, obchodzi uroczyscie dzień św. Kazimierza dnia 4 marca.

WYKŁAD

UROCZYŚCIOŚCI BOSKICH I ICH OBRZĘDÓW (*).

PRZEZ

Ks. Pawła Rzewuskiego.

O UROCZYŚCIOŚCIACH W OGÓLE.

Uroczystości wszystkie można podzielić na trzy klasy: do pierwszej należą Boskie; do drugiej Najświętszej Panny; a do trzeciej Świętych Pańskich. Boskich w całym kościele obchodzi się ośm, tojest: Boże Narodzenie, Tajemnica Obrzezania i Imienia Jezus, Zjawienie Pańskie albo Trzech Króli, Zmartwychwstanie, Wniebowstąpienie, Zesłanie Ducha Świętego, Świętej Trójcy i Boże Ciało. Najświętszej Panny pięć, tojest: Niepokalane Poczęcie, Narodzenie, Zwiastowanie, Oczyszczenie i Wniebowzięcie. Nareszcie Świętych Pańskich: Apostołów Piotra i Pawła, Wszystkich Świętych i patrona dyecezyi.

Uroczystości Boskie obchodzimy: dla zachowania w pamięci głównych tajemnic naszej wiary; dla podziękowania Bogu za dobrodziejstwa w nich nam wyświadczone i dla pobudzenia się do naśladowania cnót Pana Jezusa. Najświętszej Panny także dla przypomnienia sobie tajemnic wiary, dla podziękowania Bogu za łaski Maryi wyświadczone, dla polecenia się Jój opiece i dla pobudzenia się do naśladowania Jój precudnych cnót. Dla trzech ostatnich przyczyn obchodzimy uroczystości świętych.

Uroczystości religijne, jeśli je obchodzimy w duchu wiary, dzielnie odrywają nas od znikomego świata i zwracają wszystkie nasze uczucia ku niebu. One są jednym z przedniej-

(*) Wykład niniejszy umieszczamy bynajmniej nie w myśli nauczania chrześcian katolików, którzy są dokładnie obeznanemi z zasadami uroczystości i ich obrzędami, lecz z widoku, iż Kalendarz może się znajdować w rękach młodzieży, dla których podobne wiadomości nie tylko są użyteczne, ale potrzebne i konieczne.

szych środków, jakie nam kościół podaje do uświętobliwienia całego roku. One wśród nędz niniejszego życia są naszą najgruntowniejszą pociechą, bo nam przypominają, że po tém nędzném życiu nastąpi szczęśliwa wieczność, do której dusza nasza bez przestanku wdycha.

NIEDZIELA.

Ponieważ każda chwila życia naszego jest nowym darem Boga, więc téż w każdej powinniśmy Boga wielbić, kochać i jemu dziękować; ale że mamy inne jeszcze zatrudnienia, więc Bóg chce, żebyśmy przynajmniej pewne czasy wyłącznie Jego czci poświęcali. W starym zakonie sam Bóg przeznaczył na to sobotę, a w nowym Apostołowie z natchnienia Ducha Świętego sobotę przemienili na niedzielę, dlatego, iż w tym dniu największe tajemnice naszej wiary spełniły się, to jest w tym dniu Pan Jezus zmartwychwstał, Duch Święty na Apostołów zstąpił i wedle niektórych także narodził się Pan Jezus; ale szczególnież pamiętacie zmartwychwstania ten dzień jest poświęcony, i dlatego w nim na znak tryumfu i radości kościół odprawia przed summą processyą, niektóre swe modły odmawia stojąc, i nie zachowuje postu, a przypadające w niedzielę wigilie uprzedza w sobotę.

ADWENT.

Kościół w swém nabożeństwie poczyna rok od piérwszej niedzieli Adwentu. Adwent wyraz łaciński, po polsku znaczy przyjscie. Oznacza tym wyrazem kościół czas czterotygodniowy, w którym przypominamy sobie poczwórne przyjscie do nas Pana Jezusa, to jest: 1) przez tajemnicę wcielenia; 2) przez Świętą Kommunią; 3) w godzinę naszej śmierci, i 4) w dzień sądu ostatecznego. Dobrze adwent przepędzi ten, kto w każdym tygodniu jedno z nich weźmie za przedmiot swego rozmyślenia.

Czas ten u nas w Polsce nazywają téż roratami, od Mszy Świętej o Najświętszej Pannie, śpiewanej w tym czasie rano, która się poczyna od słów: *Rorate coeli* »Niebiosa spuście nam rosę, i wy obłoki spuście nam nakształt deszczu sprawie-

dłiwego; otwórz się ziemio i wydaj nam Zbawiciela. « Podczas tej mszy pali się na ołtarzu nie sześć, jak zwykle, ale siedm świec, z których jedna górująca nad inne, przedstawia Najświętszą Pannę, która poprzedziła przyjście Chrystusa Pana tak, jak jutrzienka poprzedza słońce.

Kościół w tym czasie w swém nabożeństwie przenosi się w epokę patryarchów i proroków, i chce, żeby wszystkie jego dziatki przejmowały się ich uczuciami. Patryarchowie zaś przypominali sobie: 1) szczęśliwy stan niewinności i żalowali jego straty; 2) jęczeli pod gniewającym ciężarem nędzy synów Adama; 3) zachowywali religią prawdziwego Boga, którego czcili, i 4) wyglądali z największą niecierpliwością przyjścia Odkupiciela. Otóż i my z taką żarliwością jak patryarchowie przyjścia Pana Jezusa na ziemię, powinniśmy pragnąć jego przyjścia do naszego serca, przyjścia Jego Królestwa na ten świat i Jego powrotu w chwale.

Kościół przejęty uczuciami patryarchów na znak smutku usuwa z swego nabożeństwa oznaki radości, jakoto, hymny: Ciebie Boga chwalimy i Chwała na wysokości Bogu; w swych ubiorach używa koloru fioletowego i organ mileczy. Zachowuje ścisły post w środy i piątki. Dawniej rozpoczynano go od świętego Marcina, i dzisiaj, w niektórych przynajmniej zakonach, jeden za wszystkich pości. Najpodobniejszą rzeczą do prawdy, że zwyczaj jedzenia gęsiny na święty Marcin bierze początek od tego postu. Dzień świętego Marcina był wtedy dniem zapust, a że około tego czasu gęsi są tanie i w dobrym stanie, więc ich zwykle używano. Z czasem post wyszedł ze zwyczaju, a to, co zmysłowości schlebia, pozostało.

W tym czasie zabrania także kościół godów weselnych, i chce, żeby wierni myśleli o niepokalanym Baranku, który ma wkrótce zaślubić naszą naturę, a od czego nasze ziemskie gody biorą swą chwałę i godność. Słuszną jest rzeczą, aby cień zniknął przed światłem i postać przed prawdą; powtóre, żeby wierni z większém skupieniem zajmowali się pobożnością i duchownemi ćwiczeniami.

Kościół zakończy i rozpoczyna swój rok ewangelią o sądzie: dla przypomnienia nam, że w pierwszym dniu świata byli sądzeni aniołowie, a wszyscy ludzie będą sądzeni w jego ostatnim dniu.

Kto chce z tego czasu łaski i błogosławieństwa korzystać, niech wchodzi w ducha wszystkich praktyk kościoła: słowo Boże jest w tym czasie obfitsze, modły pomnożone, nabożeństwo jego dłuższe, przykłękania częstsze, obrzędy pełne tajemnic, śpiew pobożniejszy i rzewniejszy.

SUCHE DNI KWARTALNE.

W Adwencie przypada post suchedniowy; post ten w ogóle jest postanowiony dla podziękowania Bogu za dobrodziejstwa w każdym kwartale odebrane; dla przebłagania Go za grzechy popełnione, a osobliwie za złe użycie czasu i dóbr doczesnych; dla uproszenia sobie łask potrzebnych do przepędzenia świątobliwie następnego kwartału; dla uproszenia dobrych kapłanów, którzy są w tym czasie wyświęceni; a w szczególności post suchedniowy w Adwencie, dla podziękowania Bogu za zebrane owoce ziemi i poświęcenia Mu ich pierwiastków przez post, wstrzemięźliwość i jałmużnę; dla uproszenia, żeby nam dopomógł dobrze ich użyć, co jest dobrodziejstwem nieporównanie większym, jak bogactwa, o które ludzie tak gorąco proszą; dla poruczenia Jego opiece ziarna do ziemi rzuconego, dla poświęcenia Mu pory zimowej, którą prawdziwy chrześcianin pragnie przepędzić w bojaźni Bożej.

WIGILIA BOŻEGO NARODZENIA.

Wigilia jest wyraz łaciński, i znaczy po polsku czuwanie. W dawniejszych bowiem czasach przed każdą większą uroczystością lud przybywał do kościoła i całą noc przepędzał na modlitwie i pobożnym śpiewie; ale później dostrzegł kościół, że kiedy jedni w świątyni modlili się, to drudzy poza kościołem lub w przyległych szynkach dopuszczali się swywoli, i dlatego nocne nabożeństwo zniósł, a na pamiątkę zachował je w wigilię Bożego Narodzenia. Lud w tym dniu pości zazwy-

czaj aż do ukazania się na niebie gwiazdy; krewni, przyjaciele i znajomi łamią się opłatkiem na znak ścisłego zjednoczenia i życzliwości. Zwyczaj ten przypomina, że pierwsi chrześcijanie na każdej mszy komunikowali, a tym, co nie mogli komunikować, na znak zjednoczenia dawano przynajmniej chleb poświęcony, który nazywano *eulogią*. Na wsiach zwykle zaścielają stół sianem, na pamiątkę, że Pan Jezus nowonarodzony, był złożony na sianie.

BOŻE NARODZENIE.

Dwudziestego piątego grudnia, obchodzi kościół corocznie pamiątkę Narodzenia swego Zbawcy.

Ponieważ ta uroczystość jest uroczystością wielkiej radości, więc kościół, kiedy w piątek przypada, uwalnia od postu. Każdemu kapłanowi pozwala w niej odprawiać trzy msze święte. W dawniejszych czasach kapłani odprawiali po kilka mszy na dzień: jedni z potrzeby, to jest kiedy nowy lud przybył do kościoła; drudzy z pobożności, niekiedy dla podniesienia uroczystości; ale jak tylko kościół spostrzegł, że się znaleźli i tacy, co po kilka mszy na dzień poczęli odprawiać z łakomstwa, natychmiast miewać na dzień po kilka mszy zakazał, i dozwolił tylko na jedno Boże Narodzenie: 1) dla uczczenia trzech osób Trójcy Przenajświętszej; 2) dla uczczenia potrójnego narodzenia Chrystusa Pana, to jest: od wieków z Ojca bez Matki; w czasie z Matki bez Ojca, i duchownego w sercach naszych przez łaskę. Pierwsze, to jest odwieczne, całkiem dla ludzkiego umysłu niedostępne, przepaść, w której przyrodzone światło opuszcza go i gaśnie, jest przedstawione przez ciemności pierwszej mszy, około północy odprawianej: jako bowiem o północy nie masz ani jutrzeńki, ani gwiazdy, coby dzień zapowiadała, tak też Słowo przedwieczne przed stworzeniem aniołów i widzialnego świata było w Bogu ukryte. Narodzenie doczesne, poczęści ciemne, a po części jasne, jest przedstawione przez drugą mszę, która się odprawia po uka-

zaniu się na niebie jutrzeńki; a trzecie Narodzenie, przedstawia trzecia msza, która się odprawuje w dzień.

Nareszcie trzy msze odprawuje kapłan dla przypomnienia trzech gatunków osób, od których Pan Jezus po Narodzeniu odebrał cześć, tojest: od aniołów, od pasterzy i od trzech mędrców, i dlatego na mszy piérwszój czyta kapłan Ewangeliją o ukazaniu się aniołów, na drugiej o pasterzach, a na trzeciej w końcu o mędrcach wschodnich.

Duch téj uroczystości wymaga, żeby wiele się modlić, częściej bywać i dłużej się bawić w kościele, kłopoty doczesne usunąć, mieć tkliwą pobożność do Dzieciątka Jezus, znosić cierpliwie przykrości zimna, przydziać i nakarmić jakiego ubogiego.

OBRZEZANIE I ŚWIĘTE IMIĘ JEZUS. (Nowy Rok.)

W ósm dni po Bożém Narodzeniu, obchodzi kościół tajemnicę obrzezania i imienia Jezus. Obrzęd obrzezania dał Bóg Abrahamowi: 1) dla odróżnienia Izraelitów od innych ludzi; 2) aby było pieczęcią przymierza z nimi zawartego; 3) służyło za znak poświęcenia się jego czci, i że do niego należą szczególniejszym sposobem; 4) dla pokazania, że źródło rodzaju ludzkiego było nieczyste; 5) dla zgładzenia grzechu pierworodnego i 6) dla nauczenia człowieka, że swoje pożądlivości powinien obrzezywać nożem umartwienia.

Jezus Chrystus temu prawu nie podlegał, jednak poddał się, aby nam dał przykład powolności i uszanowania dla prawa Bożego. Nadto, Pan Jezus zaraz po swém narodzeniu zaczął rozlewać krew, aby nam pokazał swą miłość i rozpoczął tę ofiarę, którą miał później ukończyć na krzyżu.

Przy tym obrzędzie nadano mu imię Jezus, które anioł przyniósł z nieba i które Synowi Bożemu najlepiej przystało. Jestto imię najświętsze, najwięcej pociechy przynoszące; za jego wymówieniem, w każdym sercu obudza się ufność: grzesznik poczyna czuć powrót pokoju do swéj duszy; sprawiedliwy zostaje wzmocniony w probach; chory, zbliżający się do

śmierci czuje się na siłach pokrzepionym i spokojnie swą duszę oddaje w ręce Boga. W tym dniu poczyna się także rok cywilny. Chrześcianin powinien w nim zastanawiać się nad krótkością życia, nad szybkim upływem czasu, nad próżnością świata, nad przybliżaniem się śmierci i wieczności; prosić Boga o przebaczenie grzechów w ubiegłym roku popełnionych, podziękować za łaski otrzymane; zasmucić się z powodu nadużywania czasu; poświęcić Bogu rok następny, który może będzie ostatnim życia; postanowić prowadzić życie świętobliwsze; umartwiać swoje ciało; oderwać się od świata i używać dobrze czasu, bo go mamy mało. Życie bowiem nasze jest krótkie: Pismo Święte przyrównywa je do chmury, którą wiatr unosi; do okrętu, który po sobie śladu nie zostawia, do podróżnego, do szybko bieżącego konia, do ptaka i strzały co porzą powietrze; do pary, co się prędko po powietrzu rozchodzi: nareszcie do snu, który prędko znika.

Czas, jest to rzecz droga, bo te dni, które są nam dane na czynienie pokuty i pozyskanie nieba, są kupione krwią Jezusa Chrystusa. Strata czasu jest rzecz nie naprawiona. Łaskę, cnotę, niewinność nawet można odzyskać, ale nigdy straconego czasu. Strata czasu często pociąga za sobą stratę duszy. Mądrze sobie postąpi, kto pierwszą i największą część czasu poświęci Bogu i swemu zbawieniu, to jest ćwiczeniom chrześcijańskiej pobożności; drugą bliźniemu, to jest powinnościom sprawiedliwości i miłości; a trzecią uzdolnieniu się do zatrudnień obranego sobie stanu.

UROCZYSTOŚĆ ZJAWIENIA PAŃSKIEGO. (Trzech Króli.)

Dnia szóstego po Nowym Roku, obchodzi kościół trzykrotne objawienie się Pana Jezusa, to jest: poganom w osobach wschodnich mędrców, ludowi żydowskiemu podczas chrztu w rzece Jordanie i uczniom na godach w Kanie Galilejskiej. Obchodzi pamiątkę tych trzech objawień razem, dlatego, że jak niesie podanie miały mieć miejsce w tym samym dniu, ale w różnych latach. Kościół wschodni zwraca swoją pobożność

szczególniej do chrztu Pana Jezusa, i dlatego w téj uroczystości poświęca w rzekach wody; a kościół zachodni albo łaciński, do powołania pogan do wiary. Dawid w duchu prorockim w psalmie 71, wiersz 10, powiedział: »*Królowie Tarsu i wyspy ofiarują dary; królowie Arabii i Saby przyniosą mu upominki. Wszyscy królowie ziemi pokłonią się jemu i wszystkie narody służyć mu będą.*» Te obietnice zostały spełnione. Widziano jak narody najodleglejsze i najpotężniejsi książęta oddawali pokłon Panu Jezusowi, upokorzonemu w żłobie, i u jego podnóża unizali swoje wielkości. Niektórzy chrześcijańscy monarchowie, chcąc w sposób widzialny spełniać wyroki Boże, przez wiele wieków z całą pompą ofiarowali przy oltarzu na wzór wschodnich mędrców: złoto, kadzidło i mirrę.

Mędrcowie wschodni, wedle zdania ojców kościoła, przez wspomniane dary uczcili w Chrystusie Panu Króla, Boga i prawdziwego człowieka. Mówią także, że złoto było obrazem miłości Boga i bliźniego; kadzidło, modlitwy i innych religijnych praktyk, któremi wierni powinni czcić Boga, a mirra, pokuty i umartwienia, w których się ćwiczyć mają.

Kościół w téj uroczystości poświęca złoto, kadzidło i mirrę, na pamiątkę, że królowie wschodni oddając pokłon Panu Jezusowi, złożyli mu te dary. Odprawia uroczystą processyą, która wiernym przypomina podróż mędrców do Betleem, i podczas niej, chociaż się odbywa bez Najświętszego Sakramentu, kadzi się na pamiątkę, że mędrzy ofiarowali kadzidło.

Pobożny zwyczaj pisania krzyżów na drzwiach, przypomina wiernym, że wszystkim dzisiaj objawione zostało zawezwanie do wiary. Litery G. M. i B., które się piszą obok krzyżów, oznaczają mędrców Kacpra, Melchiora i Baltazara, którzy pierwsi z pogan zostali zawezwani do wiary.

O NIEDZIELACH SIĘDMYDZIESIĄTNICY, SZESZĆDZIESIĄTNICY I PIĘĆDZIESIĄTNICY.

Tak się nazywają niedziele: siódma, szósta i piąta przed niedzielą męki Pańskiej. Kościół czas zawarty pomiędzy nie-

dzielą siedmdziesiątą, a Środą Popielcową uważa już za przygotowanie do postu. Od niedzieli siedmdziesiąticy poczyna on już rozważać upadek Adama i potrzebę pokuty. Na znak smutku usuwa z pacierzy kapłańskich hymn *Te Deum laudamus*: Ciebie Boga chwalimy, a ze mszy świętej *Gloria*: Chwała na wysokości Bogu; i w swych ubiorach używa koloru fioletowego. W swém zaś nabożeństwie przedstawia prawdy religii najtkliwsze i najstraszniejsze: stworzenie świata, upadek człowieka, wydany nań wyrok śmierci i wypędzenie go z raju, przyodzianie włosienicą i pokutę, na którą został skazany.

Wyraz sam siedmdziesiątka przypomina chrześcianinowi: 1) siedmdziesiąt lat niewoli, przez które lud boży został w Babilonie, a która jest figurą niewoli szatana i grzechu; 2) siedmdziesiąt tygodni Danielowych, przez które świat z niecierpliwością oczekiwał przyjścia Odkupiciela; 3) siedmdziesiąt lat wieku ludzkiego, które dzisiaj rzadko kto przekracza; 4) żarliwość ducha pierwszych chrześcian, z których jedni od Siedmdziesiąticy, a drudzy od Sześćdziesiąticy post wielki poczynali, co nawet dzisiaj ma miejsce w niektórych zakonach; 5) nareszcie, że od téj niedzieli poczynano publiczne nauki dla katechumenów, sposobiąc ich do chrztu, który udzielano w sobotę przed Wielkanocą. Wszystko to wlewa ducha pokuty i pobożności.

ŚRODA POPIELCOWA.

Kościół postanowił post wielki dla przygotowania nas do uroczystości Zmartwychwstania. Bardzo stosowną jest rzeczą, żeby chrześcianie przez post i modlitwę przysposabiali się do rozważania tajemnicy męki i śmierci swego Pana. Większa część uroczystości ma wigilią, ale dla uroczystości Bożego Narodzenia i Zmartwychwstania jeden dzień nie był dostateczny. Już widzieliśmy, że czas Adwentu w zamiarach kościoła jest jakby wigilią przedłużoną przez cztery tygodnie, dla przygotowania nas do uroczystości Narodzenia Zbawcy; ale

dzień Zmartwychwstania wymagał jeszcze znacznieszego czasu, dlatego iż on jest nie tylko dniem uroczystym, który obchodzić mamy z należytą pobożnością, ale także epoką wewnętrznego odnowienia i duchownego Zmartwychwstania.

Czas wielkiego postu poczyna się od posypania głów popiołem. Każdemu wiadomo, że we wszystkich czasach włożenie popiołu na głowę, uważano za znak pokuty i żałoby. W najdawniejszych księgach jest o tém wzmianka: i tak Job Bogiem się świadczy, że czynił pokutę pod popiołem i prochem. Niniwici przerażeni groźbami Jonasza proroka, upokarzają się, skazują na surowy post i posypują się popiołem.

W pierwszych wiekach chrześcijaństwa ci, co się dopuścili cięższych i jawnych grzechów, na początku postu udawali się boso do kościoła katedralnego. Biskup zachęcał ich do pokuty za swoje przestępstwa, potem posypując każdego głowę popiołem, mówił: „Pomnij człowiecze, że jesteś prochem i że w proch się obrócisz. Czyni pokutę, abyś się mógł dostać do nieba.” W końcu pokutujących wypędzał z kościoła i odtąd niewolno im było do niego wchodzić przed upływem czasu pokuty. W dziesiątym i jedenaście wieku i inni wierni pragnąc wziąć udział w tych ćwiczeniach pokuty, przyjmowali popiół i powoli stał się ten zwyczaj powszechnym.

Obrzęd ten jest wprawdzie prosty, ale poważny i nawet przy swej największej prostocie ma coś bardzo imponującego. Kapłan przyodziany w komżę i w stulę fioletową, kładąc na czole popiół w kształcie krzyża, mówi: „Pomnij człowiecze, że jesteś prochem i że się w proch obrócisz.” Może być myśl zdolniejsza oderwać człowieka od nagannych przywiązań do rzeczy tego świata i obudzić uczucia skruchy, jakich święty czas postu wymaga.

WIELKI TYDZIEŃ.

Ostatni tydzień postu nosi różne nazwy. Dawniej nazywano go świętym, dlatego: 1) że w nim wstrzymywano się od

zwykłych zatrudnień, zawieszano sądy i przepędzano go w kościele na słuchaniu nauk, na rozważaniu cierpień Zbawcy i na modlitwie; 2) Xerofagia, dlatego, że przez cały ten tydzień przestawano na pokarmach suchych; 3) dniami krzyża, dniami męki i dniami boleści; ale najczęściej nazywano go Wielkim. Nazywamy te dni Wielkim Tygodniem, mówi święty Jan Złotousty, nie dlatego, żeby były dłuższe i w większej liczbie jak innych tygodni, ale dla wielkich rzeczy, które Bóg w nim zdziałał: w tym bowiem tygodniu Jezus Chrystus położył koniec tyranii szatana, pokonał śmierć, skrepił mocarza, zgładził grzech i zniósł przekleństwo wydane na człowieka grzesznego. Podczas tego tygodnia niebo nam otwarto, zostaliśmy wcieleni do towarzystwa aniołów; mur odłączenia wzniesiony pomiędzy nami i Bogiem został obalony. Bóg pokoju z ziemią został pojednany.

NIEDZIELA KWIETNIA.

Wielki Tydzień rozpoczyna Niedziela Palmowa albo Wierzbna. Nabożeństwo kościelne obejmuje dwie części oddzielne i napozór nie mające z sobą związku, to jest: processyą wierzbną przypominającą tryumfalny wjazd Pana Jezusa do Jeruzalem i śpiew passyi. Każdemu z wiernych wiadomo, że Pan Jezus wjechał do Jeruzalem na osiołku wśród okrzyków ludu, otoczony apostołami i znaczną liczbą dzieci. Jedni trzymali w rękach gałązki oliwne, palmy lub innego drzewa, na znak radości; drudzy na drodze, którą przejeżdżał Pan Jezus, rozścielali swoje szaty. A wszyscy z uniesieniem radości wołali: *Błogosławiony, który idzie w imię Pańskie, hozanna synowi Dawidowemu; hozanna na wysokości niebios.* Kościół postanowił podobny tryumf na niedzielę dzisiejszą dla Syna Bożego, i w tym celu błogosławi naprzód palmy, a potem duchowieństwo razem z ludem odprawuje processyą, podczas której niesie palmy w rękę i śpiewa antyfony ku chwale Syna Bożego. Kiedy processya przybędzie do drzwi kościoła, znajduje go zamkniętym. Kapłan uderza po trzy razy we drzwi

krzyżem, śpiewając: „Xiążęta, otwórzcie swoje drzwi, a wniejdzie król chwały.” Kościół przedstawia nam tutaj niebo, a książętami, do których kapłan przemawia, są aniołowie przed tronem Boga stojący. Potóm drzwi się otwierają i processya wchodzi do kościoła przy śpiewie, przypominającym tryumf naszego Pana.

Lecz tryumf jaki Pan Jezus otrzymał na ulicach Jerozolimy jest tylko obrazem tego, jaki odniósł nad światem i nad mocarstwami piekła; ale to przez swą śmierć wysłużył Pan Jezus chwałę niebieską swemu człowieczeństwu i nadzieję wszystkim swym wybranym, że za nim pójdą. Owóz przyczyna dla której po processyi śpiewa passyą trzy osoby, z których pierwsza śpiewa słowa Pana Jezusa; druga słowa uczniów, żydów i urzędników; a trzecia przedstawia Ewangelistę albo opowiadacza. Ten sposób utrzymuje uwagę wiernych i nadaje rzeczom i słowom moc stosowną. Kiedy przyjdą do słów opowiadających śmierć Zbawcy, wszyscy upadają na ziemię, a w niektórych miejscach na znak smutku i żalu całują ją i przez parę chwil zostają w milczeniu. Wrażenie jakie ten śpiew sprawia na wiernych, przejmuje ich takimi uczuciami, jakie kościół pragnie w nich widzieć przez cały ten tydzień.

ŚRODA WIELKIEGO TYGODNIA.

Poniedziałek i wtorek Wielkiego Tygodnia nie mają nic szczególnego, ale w środę, czwartek i piątek odprawia się jutrznia ciemną zwana (*oficium tenebrarum*). Tak się ona nazywa, że ją dawniej odprawiano w nocy, lecz oddawna już odprawia się nie w nocy, ale w przeddzień wieczorem.

Osobliwością godną uwagi w tém nabożeństwie jest, że w chórze na trójkątnym świeczniku zapala się piętnaście świec woskowych żółtych, odpowiadających liczbie psalmów i przy końcu każdego psalmu, kleryk po jednej gasi. Ostatnią najwyższą podniesioną zdjawszy kleryk ze świecznika, udaje się z nią poza oltarz, i tam trzyma ją zakrytą przed oczami wier-

nych dotąd, dopóki kapłani odmawiają modły na kolanach; a po skończeniu onych wychodzi z za ołtarza kleryk i znowu pokazuje ją wiernym. Według wielu liturgistów, te świece po sobie gaszone, przedstawiają apostołów i uczniów Pana Jezusa, nazwanych w ewangelii światłem świata, którzy podczas śmierci swego Zbawcy pouciekali. Ostatnia zaś świeca wyobraża Pana Jezusa, który przez swą śmierć zniknął, ale znowu przez swoje zmartwychwstanie pokazał się.

Drugą osobliwością tego nabożeństwa są lamentacye albo żale Jeremiasza proroka. Ten prorok był żywym obrazem prześladowań Chrystusa Pana, przez wszystkie swoje cierpienia, jakie ponosił ze strony żydów: a klęski jego ludu, uciśnionego przez królów assyryjskich i rozproszonego po świecie, przedstawiają dobitnie cierpienia, jakie naród żydowski miał ponosić, za zabójstwo Jezusa Chrystusa. Kościół święty dostrzegł w tych głosach boleści, jakie cierpienia wyrwały z ust proroka, wyrażenie głębokiego smutku, w jakim go porząza pamiątka śmierci Jezusa Chrystusa.

W końcu tego nabożeństwa robią duchowni łoskot, który przypomina wiernym zaburzenie w całej naturze w czasie śmierci naszego Zbawcy: słońce bowiem zaćmiło się, skały pękały, zasłona kościoła rozdarła się i lud ogarnęła wielka trwoga.

WIELKI CZWARTEK.

Nabożeństwo wielko-czwartkowe zdaje się na chwilę odwracać uwagę wiernych od smutnych rozważań, przypomnieniem im ustanowienia Boskiej eucharystyi i chrześcijańskiego kapłaństwa, które miały miejsce w wigilię śmierci naszego Pana. Msza tego dnia jest bardzo uroczysta. Znowu widzieć się dają ubiory i obrzędy najpiękniejszych uroczystości rocznych i rozlega się hymn *Gloria in excelsis*, którego na mszach czasowych nie słyszano od początku postu. Ale wkrótce ta wystawność znika i myśl zwraca się do głównego przedmiotu tego tygodnia.

Głos dzwonu, który przez część mszy świętej dał się słyszeć, już nie będzie słyszany aż do Soboty Wielkiej. To milczenie dzwonu jest znakiem żałoby kościoła i rozproszenia apostołów, którzy zamiast użyć głosu na obronę swego Zbawcy, wkrótce po ostatniej wieczerzy, kiedy się dostał w ręce swych nieprzyjaciół, poodbiegali go. Kapłan po komunii przenosi Najświętszy Sakrament do ołtarza bogato ubranego, a potem przybytek ołtarza, na którym sprawował mszę świętą otwarza, ołtarz obnaża z całego przyboru i świeczniki wywraca na pamiątkę pojmania Pana Jezusa w ogrodzie Oliwnym, zostawania w więzieniu z czwartku na piątek, także obnażenia na krzyżu ze wszystkiego, zostawania w grobie aż do chwili zmartwychwstania, i na znak głębokiego smutku. Wierni też licznie przychodzą do tak огоłoconej świątyni, dla uczczenia swego Pana, bo On się im przedstawia najgodniejszym ich czci wtedy, kiedy go widzą w stanie tak wielkiego upokorzenia z miłości ku nim.

Jeszcze dwa inne obrzędy mają miejsce w Wielki Czwartek, to jest: poświęcenie olejów i obmycie nóg.

Poświęcenie olejów świętych jest czynnością biskupa i już od kilkunastu wieków odbywa się zawsze w Wielki Czwartek. Jeden z tych olejów nazywa się katechumenów i używa się go przy chrzcie, przy benedykcyi wody do chrztu i przy poświęcaniu kościołów; drugi nazywa się olejem chorych, i używa się go w Sakramencie ostatniego namaszczenia, a trzeci świętym chryzmem i używa się go przy chrzcie, przy bierzmowaniu, przy poświęceniu biskupów i w niektórych innych obrzędach. Olój katechumenów i chorych różni się tylko modlitwami, których się używa przy ich poświęceniu, a materya jest też sama. Chryzma zaś składa się z oliwy i balsamu, i wyobraża w Chrystusie Panu dwie natury. Kościół do poświęcania olejów w Wielki Czwartek ma podwójny powód. Dawniej szczególnież to w wigilię Wielkiej Nocy, czyli w Wielką Sobotę udzielano chrzest święty. Oleje zatem święte, których miano użyć w sobotę przy poświęceniu wody i przy udzielaniu

chrztu, były potrzebne. Powtóre, nie można było naznaczyć dnia stosowniejszego do poświęcenia olejów, których ma kościół używać przy różnych poświęceniach nad ten, który nam przypomina postanowienie onęj ofiary, która nam wysłużyła łaski przywiązane do Świętych Sakramentów i wszystkich poświęceń. Biskup poświęcający oleje jest otoczony dwunastą kapłanami i siedmią dyakonami i subdyakonami. Modlitwy do tego ułożone są bardzo piękne.

Po mszy świętej następuje obmycie nóg, dla uczczenia pokory Pana Jezusa, który w tym dniu przyklękał przed apostołami i obmywał im nogi, a po skończeniu obmycia i powstaniu, mówił do nich: »Wy mnie nazywacie swym mistrzem i słusznie to czynicie: jestem bowiem nim prawdziwie. Jeśli więc ja, który jestem waszym panem i mistrzem, obmywałem wam nogi, to i wy obmywajcie je jedni drugim: dałem wam bowiem przykład, abyście czynili to, co ja uczyniłem.«

Nasz Pan nie rozumiał przez te słowa, abyśmy koniecznie umywali nogi swym braciom, ale żebyśmy dla nich byli przejęci uczuciami pokory i poświęcenia, których obmycie było symbolem. Chęć jednak naśladowania Pana Jezusa skłaniała najwyższych pasterzy, do odbywania tego obrzędu. W Rzymie Papież, albo kardynał dziekan, obmywa nogi dwunastu sędziwym kapłanom, i potem służy im do stołu; toż samo czynią biskupi i przełożeni zakonów. Dawniej naśladowali ich także monarchowie katoliccy. Obrzęd tak poważny nie powinien być dla wiernych przedmiotem ciekawości, ale nauką pokory i miłości ubogich, których Pan Jezus chciał wszystkim polecić.

WIELKI PIĄTEK.

Piątek Wielki jestto pamiątka onego dnia, w którym spełnioną została ofiara naszego Pana: zatem jestto dzień największego smutku i boleści. Wedle księdza Binterym, w dawnych czasach na znak tego smutku wszystkie kościoły były pozamykane w tym dniu, i wierni bez nagłej potrzeby nie wy-

chodzili z domów; później, kiedy kościoły otwarto, wierni w wielu miejscach na znak boleści i smutku, szli do nich bosy; czego dzisiaj ślad mamy przy adoracyi krzyża w tym dniu.

W naszych czasach w tym dniu, ołtarze są także obnażone, przybytek otwarty, kapłan przyszedłszy do ołtarza przez kilka minut leży krzyżem, i zostaje w głębokiem milczeniu. Wszystko to pokazuje żalobę i boleść kościoła. Nabożeństwo poczyna się od czytania lekcyi z Pisma Świętego, przeplatanych antyfonami, zawierającemi przepowiednie odnoszące się do śmierci Messyasza i odkupienia Zbawcy. Potem trzech kapłanów w stulach czarnych, odśpiewują opis męki Pana Jezusa, wedle świętego Jana, który jeden z apostołów poszedł za Panem Jezusem aż na Kalwaryą. Po odśpiewaniu passyi, kapłan w imieniu wszystkich wiernych zasyła do Boga modły za papieża, biskupów, kapłanów, niższych duchownych, za wyznawców wiary, za pany, za lud wierny, nawet za błędnowierców, za żydów, za niewiernych, naśladując Pana Jezusa, który w tym dniu modlił się nawet za swych oprawców: słowem tak za wszystkich ludzi, jak i za ludzi wszelkiego stanu. Każdą z tych modlitw poprzedza uwiadomienie ludu, o co ma prosić Boga dla szczęścia wszystkich.

Po skończeniu modłów, następuje adoracya krzyża. Kapłan powoli odkrywa osłoniony krepą krzyż i śpiewa po trzy razy: Oto drzewo krzyża, na którym zawieszono było Zbawienie świata; a chór odpowiada: »Pójdźcie, pokłońmy się.« Potem kapłan niesie krzyż na środek kościoła, i na miejscu przygotowaném położywszy, zdejmuje obuwie i po trzy razy przykłęka, zanim przystąpi do ucałowania wizerunku Pana Jezusa. Odślonienie krzyża przypomina wiernym, że tajemnica krzyża była długo zakryta. Naprzód odsłaniają go z boku, dla pokazania, że ją naprzód opowiadano w stronie Judei; potem zdejmuje się zupełnie zasłona, dla dania znać, że z czasem tajemnica krzyża po całym świecie była ogłoszona. To obnażenie przypomina także i obnażenie Pana Jezusa na krzyżu. Krzyż przedstawia nam Pana Jezusa, więc to je-

go adoruje katolik w jego wizerunku. Przybliżając wargi do krzyża, całujemy w duchu ręce i nogi Zbawcy, przebodzione gwoździami.

Po adoracyi krzyża, kapłan z duchowieństwem udaje się na to miejsce, gdzie wczoraj złożyli hostyą poświęconą, i przenoszą ją uroczysto do wielkiego ołtarza, na którym kapłan dokończa modłów i przyjmuje komunię. Nie jest to wcale msza, bo nie masz w Wielki Piątek poświęcenia; hostya bowiem, którą kapłan przed swą komunią jedną ręką podnosi, dnia poprzedniego została poświęconą, a wino bierze niepoświęcane.

WIELKA SOBOTA.

Sobotniego nabożeństwa podwójny jest przedmiot, to jest: uczczenie pamiątki pogrzebu pana Jezusa, i przygotowanie wiernych do uroczystości wielkanocnej.

Najpierwszym w tym dniu obrzędem jest poświęcenie ognia. W dawniejszych czasach kościół miał zwyczaj poświęcać wszystko, co tylko miało służyć ku służbie Bożej: poświęcał następnie każdego dnia i ogień, mający być użyty w kościele: zwyczaj ten z czasem wyszedł z użycia, ale zatrzymał go kościół w Sobotę Wielką i odbywa się dotąd z szczególną uroczystością, z powodu tajemnic tego dnia. Kapłan wydobywa ogień z kamienia, na pamiątkę, że Pan Jezus, ono światło, co przyszło świat cały oświecić, przez ostatnie trzy dni Wielkiego Tygodnia było jakby zgasłe, ale znowu wydobywa się z kamienia, to jest wychodzi z grobu, zapala się przez zmartwychwstanie, aby całemu światu przyświecało jeszcze z większym blaskiem. Ten więc ogień pobłogosławiony, którym w tym dniu zapalają wszystkie lampy i świece, jest obrazem Pana Jezusa, którego światło oświeca świat cały.

Po przyjściu do ołtarza, dyakon przystępuje do poświęcenia dużej świecy woskowej, zwaną paschałem, która jest godłem Chrystusa Pana zmartwychwstałego. Stawiają ją na

miejsu podniesioném, aby światło rozrzuciła po całym kościele podczas nabożeństw, które się odbywają w czasie wielkanocnym, a gasi się ją i chowają w dzień Wniebowstąpienia, po odczytaniu słów ewangelii: »Wstąpił do nieba.« Mało jest w kościele tak pięknych i majestatycznych modłów, jak *Exultet*, które dyakon śpiewa przed zapaleniem paschału. Tak wspaniałość wyrażen, jak i ton, którym je śpiewa pokazują, że kościół głosi tryumf swego boskiego założyciela. Jestto zawezwanie kościoła tak wojującego jak i tryumfującego do uwielbienia Boga za zwycięztwo, jakie Pan Jezus odniósł nad śmiercią i do dziękowania za nieocenione dobra, jakie światu przez swą mękę wysłużył. Dyakon po wyrażeniu radości kościoła wsadza w świecę pięć ziarn kadzidla w kształcie krzyża, dla przypomnienia onych wonności, któremi ciało Pana Jezusa było nabalsamowane, zanim je do grobu złożono. Pięć otworów, w które wkłada się kadzidło, przedstawiają także pięć ran Jezusa Chrystusa. Po skończeniu tych obrzędów, dyakon zapala paschał.

Potém odczytuje się dwanaście wyjątków zwanych proroktwami, bo są wzięte po większej części z proroków: zawierają one nauki dla mających przyjąć chrzest. Po skończeniu ich, przystępuje kapłan do poświęcenia wody do chrztu. Ta benedykcyja jest prawdziwie godną uwagi wiernych. Skutki chrztu są precudnie opisane w modlitwach, które kapłan odmawia. Rozdziela wodę w kształcie krzyża, dla pokazania, że łaska została nam daną przez zasługi Jezusa Chrystusa do krzyża przybitego. Robi trzy krzyże nad wodą, na znak, że ją poświęca w imię Trójcy Przenajświętszej. Rzuci wodę ku czterem punktom głównym, na znak, że do chrztu są zawezwani ludzie ze wszystkich części świata. Tehnie na wodę w kształcie krzyża, na znak, że Jezus Chrystus przez zasługi swego krzyża udziela Ducha Świętego nowo ochrzczonej tak samo, jak go udzielił przez: tchnienie ust swym uczniom po zmartwychwstaniu. Po skończeniu téj benedykcyi, odmawia się litania o Wszystkich Świętych, to jest: kościół wojujący

wzywa świętych, aby z nim razem wysławiali Zmartwychwstanie Zbawcy świata. Podczas śpiewu litanii, kapłani asystujący leżą na ziemi u podnoża ołtarza. Potem powstawszy przywdziewają szaty białego koloru na znak radości z tajemnicy zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, i rozpoczyna się msza, podczas której na *Gloria in excelsis*, wszystkie dzwony słyszeć się dają dla wyrażenia powszechnej radości, i odtąd znowu poczyna się spiewać: Alleluja.

UROCZYŚĆ ZMARTWYCHWSTANIA.

Dzień wielkanocy jest pamiątką zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, jest dniem z pomiędzy wszystkich w roku największym i najświętszym: dniem Pańskim w całym znaczeniu wyrazu. We wszystkich częściach nabożeństwa tej niedzieli w kościołach naszych, dają się słyszeć te słowa: »Ten jest dzień, który Pan uczynił: radujmy i cieszymy się w nim, alleluja.« Wszystkie modły kościoła wyrażają podwójne uczucia miłości, wdzięczności i nadziei.

W rzeczy samej nie masz większego powodu do radości dla synów bożych nad tajemnicę zmartwychwstania: przez nią bowiem Chrystus Pan dał światu najjaśniejszy dowód bóstwa swego i położył niewzruszony fundament naszej wiary i nadziei.

U nas w Polsce, w tej uroczystości processya trzy razy obchodzi naokoło kościoła, na znak, że uroczystość zmartwychwstania jest w całym znaczeniu uroczystością tryumfu i radości chrześcian: w obrzędach bowiem kościoła, taż sama rzecz powtórzona trzykrotnie znaczy emfazę albo wielkie jęj podniesienie.

W wigilią lub w sam dzień Wielkanocy, poświęcają się także: jaja, mięsiwa, chléb, sól, i t. d. to jest: kapłan w imieniu kościoła prosi Boga, aby pokarmy, od których się wierni wstrzymywali podczas wielkiego postu, mogły posłużyć teraz ku dobru ich ciała i duszy.

Krewni, przyjaciele, znajomi, winszując sobie w tym dniu obfitój łaski i radości ze Zmartwychwstania Pańskiego, obdzielają się jajem święconém. Zkąd pochodzi zwyczaj poczynania święconego od jaja, uczeni nie zgadzają się z sobą: Galliccioli utrzymuje, że ten zwyczaj przeszedł od pogan do żydów, a od żydów do chrześcian. U pogan, wedle świadectwa Plutarcha i Wossyusza, jaje było symbolem początku świata i wszechrzeczy. Poganie więc jedząc na początku jaje, przypominali sobie, że świat nie był wieczny, ale miał początek. To pokazuje nawet znaczenie rzymskiego przysłowia: *Ab ovo usque ad poma*. A chrześcianie przejmując ten zwyczaj i zachowując go osobliwie na Wielkanoc, przypominają sobie, że świat przez grzech Adama zepsuty, został odrodzony i naprawiony przez zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa.

NIEDZIELA PRZEWODNIA I CZAS WIELKANOCNY.

Niedziela pierwsza po Wielkanocy nazywa się także Przewodnią i Białą, dlatego, że dawniej ci, co w Wielką Sobotę zostali ochrzczeni, przez cały tydzień, co dzień w białych szatach, na znak czystości duszy, przychodzili do kościoła i przyjmowali komunię świętą, a w tę niedzielę szaty zdejmowali i zachowywano je jakby relikwie.

Czas Wielkanocny rozciąga się aż do uroczystości Świętej Trójcy, i można go uważać za ciągłą pamiątkę Zmartwychwstania Pańskiego: dlatego w pierwszych wiekach chrześcianstwa uwalniał kościół w tym czasie od postu, i modlił się stojący: dzisiaj jeszcze w tym czasie niektóre modły odmawia kościół stojący, jak np. antyfonę: Królowa nieba raduj się, lub Anioł Pański.

DNI KRZYŻOWE.

Trzy dni poprzedzające uroczystość Wniebowstąpienia, biorą nazwę krzyżowych od processyj, które w tych dniach po wsiach odprawują do krzyżów, a po miastach większych do przyległych kościołów. Początek temu nabożeństwu dał

w IV wieku święty Mamertus, biskup wienieński we Francyi. Za jego czasów, Bóg obrażony ludzkimi grzechami, dopuścił, że z nagłą powstawały pożary i wioski obracały w perzynę; zwierzęta dzikie wpadały do wsi i ludzi rozszarpały; powstał głód i niedługo przyłączyła się zaraza, która codziennością mnożyła zabierała. Święty Mamert, dla prześlania rozniewanego Boga, nazaczył post i publiczne modły przez trzy dni, po których odprawieniu klęska ustała. Takie samo nabożeństwo i w podobnym celu, poczęto co rok odprawiać naprzód we Francyi, a później rozszerzyło się po wszystkich kościołach zachodnich, i nareszcie rozciągnięte zostało do całego świata.

Chrześcianin wchodząc w ducha tego nabożeństwa, przypomina sobie, odprawując processyą, one podróże, jakie odprawiali uczniowie Pana Jezusa w Galilei, aby mogli zobaczyć swego Zbawcę po Jego Zmartwychwstaniu. 2) Że jego życie po tej ziemi jest ciągłą pielgrzymką do wieczności. 3) Prosi Boga o zachowanie w całości zbóż na polu i o szczęśliwe ich zebranie. 4) O poświęcenie letniej pory. 5) O zachowanie go przy zdrowiu. 6) O odwrócenie wojen i o obdarzenie ludzi pokojem, i w tym celu z modlitwą łączy on umartwienie i miłosierdzie, i wzywa pomocy świętych, odśpiewując do nich z pobożnością litanią.

WNIEBOWSTĄPIENIE.

Dnia czterdziestego po Zmartwychwstaniu, obchodzi kościół pamiątkę tryumfálnego wstąpienia do nieba. Jezus Chrystus już był zakończył swoje prace przez swe cierpienia i śmierć; już wyszedł był żywy z grobu do którego złożone było Jego ciało; przez czterdzieści dni już upewnił był swych uczniów o prawdzie Swego Zmartwychwstania i już dlań nie więcej nie pozostawało, tylko powrócić tam, z kąd przyszedł był: i w rzeczy samej zabiera swych uczniów, prowadzi ich z sobą na górę Oliwną, na to samo miejsce, gdzie się przed 43-ma dniami leżał i krwawym potem pociał, i po daniu im

ostatniego błogosławieństwa wstępuje do nieba, aby spoczął i odebrał nagrodę za swoje prace, aby dla swych wybranych otworzył niebo i przygotował im miejsce; aby na swoje miejsce zesłał Ducha Świętego i ubogacił kościół jego darami; aby naszą naturę podniósł nad naturę aniołów, uszlachetnił ją i ugodnił wszystkich ludzi; aby był naszym obrońcą przed Swym Ojcem i rozbrajał Jego sprawiedliwość, pokazując mu swoje rany.

Pan Jezus nie zniknął od razu, ale powoli podnosił się: uczniowie mieli ciągle oczy nań zwrócone i nie mogli oderwać ich od przedmiotu tak im drogiego, aż póki Go nie zakryły obłoki z przed ich oczu.

Za Jezusem Chrystusem postępowali patryarchowie, prorocy i wszyscy święci Starego Zakonu, którzy po oczyszczeniu się w otchłaniach, oczekiwali godziny wyzwolenia. Według nauczania ksiąg świętych, nie mogli wniknąć oni do chwały przed Jedynym Synem Bożym, naczelnikiem przeznaczonych: bo On jeden mógł niebo otworzyć wszystkim ludziom.

Kościół oddaje się w tym dniu radości: wszystkie jego modły wyrażają szczęście, jakiego doznaje z tryumfu swego oblubieńca. Wzywa wszystkie ludy do dzielenia swojej radości i do wychwalania Pana, wstępującego do nieba: »Królestwa ziemskie« mówi »śpiewajcie Bogu, wysławiajcie Pana, co wstępuje do nieba!»

Przed mszą wielką odprawia uroczystą a nie pokutną processyą, jak w trzech dniach poprzedzających, która przypomina pochód Jego tryumfalny, zapal aniołów, archaniołów, cherubinów, serafinów i t. d., którzy wyszli naprzeciw Chrystusowi Panu i sprawiedliwych Starego Zakonu, którzy już potargali więzy, jakie ich w otchłaniach zatrzymywały.

Ta processya została postanowioną na pamiątkę pochodu apostołów z Jeruzalem na górę Oliwną i powrotu do wieczernika, gdzie na modlitwie mieli oczekiwać spełnienia jego obietnicy i przyjścia Ducha Świętego.

ZIELONE ŚWIĄTKI.

Uroczystość Zesłania Ducha Świętego w języku ludu nazywa się Zielonemi Świątkami, dlatego, iż około tego czasu wszystko już jest zielone i drzewa zupełnie porozwijane.

Ma ona solenną wigilią ze ścisłym postem, i dzisiaj poświęca się w niej woda do chrztu, podobnie jak w Wielką Sobotę, na pamiątkę, że dawniej w tym dniu udzielano chrzest, aby nowoochrzczeni na wzór apostołów odebrali dary Ducha Przenajświętszego. W sam dzień Zielonych Świątek obchodzi kościół pamiątkę ogłoszenia Ewangelii, założenia kościoła, a osobiwie Zstąpienia Ducha Świętego na apostołów.

Żydzi, pięćdziesiątego dnia po Wielkanocy, obchodzili pamiątkę dania im prawa na górze Synai, napisanego na dwóch tablicach kamiennych. Nie bez szczególnego więc zamiaru, Duch Święty chciał zstąpić na apostołów 50-go dnia po Zmartwychwstaniu Zbawcy, dla wyrycia nowego prawa nie na tablicach marmurowych, ale na sercach i dla otworzenia ust apostołów do opowiadania ewangelii. Znakiem dopełnienia obietnicy Jezusa Chrystusa i zstąpienia Ducha Świętego był silny wiatr, który wstrząsnął domem, i języki ogniste, które się ukazały nad głową każdego z apostołów. Wiatr silny był symbolem nadprzyrodzonej mocy, która miała przenieść apostołów na wszystkie punkta świata, dla ogłoszenia ewangelii, a ogień był symbolem Boskiej miłości, początku téj mocy; bo kiedy miłość czysta i wyższa nad wszystkie interesa ludzkie ożywia duszę, to je zarazem przeistacza i udziela im odwagi i heroicznój potęgi, której świat nie może się oprzeć; ogień ukazał się pod postacią języków: to było także znakiem daru języków, tłumaczenia pism świętych, łaski przekonania i oczyszczenia, przywiązanej do słów apostołów.

W rzeczy samój, cudem dotąd niewidzianym, ludzie prości, rybacy z professyi, którzy nie znali innego języka prócz swego kraju, w dzień Zielonych Świątek dają się słyszeć we wszystkich językach obcych ludów, którzy podówczas przybyli do

Jeruzalem, a temi byli: Rzymianie, Grecy, Parci, Persowie i Arabi.

Tak tamta zmiana, która powstała w apostołach, jak i ta, którą mocą swych słów działali w ludziach, zarówno jest wielkim cudem.

Podobne cuda nie ponawiają się dzisiaj w kościele, albo przynajmniej bardzo rzadko; ale w sposób niewidzialny i dzisiaj nie przestaje się Duch Święty udzielać duszom wiernym, i dlatego po processyi w tym dniu, na środku kościoła, kapłan i lud zjednoczeni, mówią z pobożnością i zapalem: »Przyjdź Duchu, Stwórco, napelnij Swą łaską serca, któreś urobił. Boski pocieszycielu i t. d.«

W średnich wiekach był zwyczaj w téj uroczystości rozrzucać w kościele kwiaty na znak radości, i ztąd podobno wziął później w Polsce początek zwyczaj majenia na Zielone Świątki.

ŚWIĘTEJ TRÓJCY.

Niepojęta tajemnica jednego Boga w trzech osobach, Ojca, Syna i Ducha Świętego, mówiąc ściśle jest fundamentem i podstawą wszystkich innych tajemnic naszej świętej religii. Jest ona w tém życiu wielkim przedmiotem naszej wiary i czci, a w przyszłym ma być naszą wieczną szczęśliwością; dlatego to tak często przywodzi ją nam kościół na pamięć. Wszystkie nasze obrzędy do niej się odnoszą. Chrzest i wszystkie inne Sakramenta są udzielane w imię Trójcy Przenajświętszej; wszystkie modły kościoła i wszystkie części jego nabożeństwa poczynają się od wezwania Trójcy Świętej i tak samo się kończą. Znak krzyża, który tak często powtarza się w obrzędach naszej religii i w szczególnych sprawach wszystkich wiernych, robi się w Imię Boga Ojca i Syna i Ducha Świętego; nareszcie wszystkie niedziele i wszystkie uroczystości roku, a nawet wszystkie jego chwile, można nazwać uroczystościami téj tajemnicy, bo chrześcianin w każdej chwili obo-

wiązany jest czcić, chwalić i wielbić jednego Boga w trzech osobach i odnosić je ku chwale Jego Świętego imienia.

Z tego więc powodu szczególna uroczystość ku czci Trójcy Przenajświętszej, zdawała się być niepotrzebną, i dlatego ustanowienie jej długo było odkładane. Alexander II Papież, w XI wieku, zapytany względem praktyki niektórych kościołów obchodzących to święto, odpowiedział, że kościół rzymski nie przyjmuje tego szczególnego święta, bo każdego dnia mówi: Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu, i inne modły odmawia na cześć trzech osób Boskich. Nabożeństwo jednak niektórych kościołów coraz więcej rozpowszechniało się i nareszcie w XIV wieku Jan XXII rozciągnął je do całego kościoła i przeznaczył dla niego pierwszą niedzielę po Zielonych Świątkach.

Celem tej uroczystości jest ożywić naszą wiarę w tajemnicę Trójcy Świętej i pomnożyć w nas ku niej pobożność.

UROCZYSTOŚĆ BOŻEGO CIAŁA.

Można powiedzieć, że kościół zawsze obchodził święto Bożego Ciała, bo zawsze obchodził roczną pamiątkę ustanowienia Eucharystyi w Wielki Czwartek; dla uczczenia tego Sakramentu, wiele kościołów nie pościło w tym dniu i werni przystępowali do komunii świętej. Ale że tajemnice Wielkiego Tygodnia nie pozwalają oddać się radości i obchodzić z odpowiednią wystawnością, wypadło więc obrać inny czas dla oddania publicznej czci Bogu, pod postaciami chleba utajonemu.

Szczególna jednak uroczystość, na cześć Najświętszego Sakramentu, jaką dzisiaj kościół obchodzi, jest z uroczystości Boskich najpóźniejszą. Najprzód Robert, biskup leodyjski, w roku 1246 zaprowadził ją w swojej dyecezyi, będąc do tego naklonionym objawieniem, jakie miała święta Julianna, przeoryssa klasztoru Montis Cornillon, niedaleko Leodium, a jeszcze bardziej gorącym pragnieniem wielbienia Boga co-

raz więcej w Sakramencie miłości i obudzenia wiary w wiernych.

Urban IV, który był wprzód archidyakonem w Leodyum i widział zbawienne skutki tej uroczystości w dyecezyi leodyjskiej, wydał bullę roku 1264, rozciągając ją do całego świata, w której tak się wyraża: »Chociaż odnawiamy codziennie pamiętkę ustanowienia Najświętszego Sakramentu, jednak uznajemy za rzecz przyzwoitą, obchodzić ją uroczyściej przynajmniej raz do roku, dla zawstydzenia błędnowierców: bo w Wielki Czwartek kościół jest zajęty pojednaniem pokutujących, poświęceniem Świętego Chryzma i wielą innymi obrzędami, nie pozwalającemi oddać się zupełnie czci tej wielkiej tajemnicy. Nadto poznaliśmy, gdyśmy jeszcze niższe miejsce zajmowali, że Bóg objawił niektórym pobożnym wiernym, iż ta uroczystość powinna być obchodzoną w całym kościele. Dlatego postanawiamy, aby w pierwszy czwartek po oktawie Zielonych Świątek, wierni pobożnie zbierali się do kościoła, dla obchodzenia z duchowieństwem uroczystości Najświętszego Sakramentu, przez hymny i religijne śpiewy». Papież ten udzielił odpusty dla znajdujących się z pobożnością na nabożeństwie kościelnym; następcy jego nadali jeszcze obszerniejsze, dla obudzenia większej żarliwości i pobożności w wiernych, i ta uroczystość stała się jedną z najpiękniejszych, najtkliwszych i największe uszanowanie nakazujących.

Processya i oktawa przydane przez Jana XXII-go, nadają wiele świetności tej uroczystości. Ciało Pańskie jest obnoszone po ulicach i po publicznych placach. Kapłan, obraz odwiecznego kapłana, który niesie Najświętszą Ofiarę, aby zlała swoje błogosławieństwo na wszystkie miejsca, przez które przechodzi: kapłan mówię, cóż to za rozrzewniający widok przedstawia! Naokoło niego mnóstwo duchowieństwa pobieranego w najpiękniejsze i najkosztowniejsze szaty, z gorzącymi świecami w rękę, na znak żywej wiary. Przed nim, znaczna liczba młodych lewitów, w najczystszych komzach, pali kadzidło i rozrzuca kwiaty. Kapłani i dyakoni śpiewają

chwałę Jezusa Chrystusa. Processyą rozpoczynają różne bractwa z chorągwiami Najświętszej Panny i innych świętych.

Nieraz ta processya, ludzi z ciekawości przybyłych, rozrzewniła aż do lez. Wtedyto najlepiej pokazuje się wartość obrzędów religijnych i ich szczęśliwe działanie na serce chrześcianina.

Urban IV nazначył dla téj uroczystości czwartek, dlatego, że w Wielki Czwartek był postanowiony Najświętszy Sakrament; a po oktawie Zielonych Świątek, aby wierni, oświeceni przez Ducha Świętego, z większą łatwością w te tajemnice wierzyli.

Przez całą oktawę téj uroczystości, stoją na oltarzu trzy kielichy wzniesione, na znak, iż to jest w całym znaczeniu uroczystość Ciała Pana Jezusa.

Processya i czytanie ewangelii przypominają wiernym chodzenie Pana Jezusa po wsiach i miasteczkach i opowiadanie ewangelii, oraz, że o tajemnicy Ciała Pańskiego piszą wszyscy czterej Ewangelisci.

UROCZYSTOŚĆ SERCA PANA JEZUSA.

W piątek po oktawie uroczystości Bożego Ciała, obchodzi kościół uroczystość Serca Pana Jezusa. Nabożeństwo do Serca Pana Jezusa, chociaż na pierwszy rzut oka zdaje się być nowém, jednak w gruncie rzeczy jest ono tak dawne, jak sam chrześcianizm i ściśle jest połączone z jego głównymi zasadami.

Wiara nas uczy, że w Chrystusie Panu są dwie natury odróżnione: boska i ludzka, zjednoczone w jednej osobie Słowa Przedwiecznego. W skutku tego zjednoczenia własności jednej natury mogą być przypisane drugiej, i dwie natury ze swemi własnościami mogą być przyznane osobie Słowa Przedwiecznego. Także na mocy tego zjednoczenia, bóstwo Jezusa Chrystusa i jego człowieczeństwo są godne téj samej czci boskiej, z tą jednak różnicą, że bóstwu należy się ta cześć dla jego samej natury, a człowieczeństwu, ponieważ jest rzeczą stworzoną tylko dla jego zjednoczenia z osobą Sło-

wa. Dla téj saméj przyczyny należy się cześć boska nie tylko całemu człowieczeństwu Pana Jezusa, ale téż wszystkim częściom jego człowieczeństwa, o ile te są zjednoczone ze Słowem. Następnie dusza Jezusa Chrystusa, Jego ciało, Jego krew, i wszystkie części Jego ciała są godne téj saméj czci, co całe człowieczeństwo. Słuszność tego nabożeństwa zasadza się na tém, że czcząc człowieczeństwo Jezusa Chrystusa lub Jego jakąś część, uważamy je wtedy zjednoczone z osobą Słowa. Tak rozumieli to nabożeństwo wszyscy światli i pobożni ludzie.

W XVII wieku nabożeństwo do serca Pana Jezusa wzięło wielki wzrost w skutku gorliwości ojca Eudesa, a osobliwie wielbnej matki Małgorzaty Maryi Alacoque i jéj spowiednika księdza Colombiere.

Nabożeństwo do serca Pana Jezusa pomimo oporu różnych osób, rozszerzyło się, i nareszcie w roku 1765 na prośby biskupów polskich, przez Klemensa XIII zostało zatwierdzone.

PRZEMIENIENIE PAŃSKIE.

Dnia 6 sierpnia obchodzi kościół pamiątkę przemienienia się Chrystusa Pana na górze Tabor w obecności apostołów Piotra, Jakóba i Jana, oraz Mojżesza i Eliasza proroka, o którym wspominają ewangeliści Mateusz, Marek i Łukasz. Cel tego święta pięknie jest wyrażony w modlitwie kościoła wschodniego: »Chryste nasz Boże, któryś się na górze Tabor przemienił i swym uczniom chwałę swego bóstwa pokazał, opromieńże nas światłem swego poznania, i prowadź nas drogą swych przykazań jako nasze jedyne dobro i nasz najlepszy przyjaciel.« W kościele wschodnim należy ona do dwunastu wielkich uroczystości w roku; w kościele zachodnim wspomina o niej już w V wieku święty Leon papież, lecz dopiero w roku 1457 na rozkaz Kalixta III papieża, poczęto ją w całym kościele zachodnim obchodzić, do czego powód dało zwycięstwo przed rokiem przez chrześcian pod Belgradem, odniesione nad Turkami. Od roku 1775 należy ono na Zachodzie do świąt zniesionych.

WYMIARY ŚWIATA SŁONECZNEGO.

PLANETY	ŚREDNICA		Wielkość w porównaniu z ziemią	Masa, biorąc masę ziemi za jedność	Powierz chnia w milio- nach mil kwadr.
	Biorąc śre- dnicę ziemi za jedność	Wmilach geografi- cznych			
Słońce. . ☉	112.06	192631	1407124	359551	116573
Merkury ♀	0.391	672	0.060	1 : 13.53	1.4
Wenus. . ♀	0.985	1693	0.957	1 : 1.08	8.8
Ziemia. . ♂	1	1719	1	1	9.3
Mars. . . ♂	0.519	892	1.4	1 : 7.45	2.5
Jowisz. . ♃	11.225	19251	1414.2	343.12	1181.6
Saturn. . ♄	9.022	15509	734.8	102.68	755.6
Uranus. . ♅	4.344	7873	82.0	14.44	176.1
Neptun. . ♆	5.28	9076	147.3	24.81	264.5
Księżyc. ☾	0.264	454	0.02	1 : 81.24	0.7

PLANETY	ŚREDNIA ODLEGŁOŚĆ OD SŁOŃCA		Czas obrotu około swój osi			Czas obiegu naoko- ło słońca		Pochyłość drogi względem ekliptyki
	Biorąc od- legł. ziemi za jedność	W milio- nach mil geogr.	dni	god.	min.	lat	dni	
Słońce. . ☉	—	—	25	12			—	—
Merkury. ♀	0.38709	8	1	0	5		88	7° 0' 6"
Wenus. . ♀	0.72333	15		23	21		225	3 23 28
Ziemia. . ♂	1	20 ² / ₃		23	56		365.25637	—
Mars. . . ♂	1.52369	31 ¹ / ₂	1	0	37	1	322	1 51 6
Jowisz. . ♃	5.20277	107 ¹ / ₂		9	55	11	315	1 18 52
Saturn. . ♄	9.53885	197		10	29	29	167	2 29 36
Uranus. . ♅	19.18239	396 ¹ / ₂		—		84	6	0 46 28
Neptun. . ♆	30.03628	621		—		164	225	1 46 59

ASTEROIDY CZYLI MAŁE PLANETY TELESKOPOWE

ODKRYTE W TERAŹNIEJSZYM WIEKU.

Nr.	PLANETA	EPOKA ODKRYCIA		MIEJSCE	Przez ASTRONOMA
		Dzień i miesiąc	Rok		
1	Ceres.	1 stycznia...	1801	Palermo	Piazzi.
2	Pallas	28 marca	1802	Bremen.....	Olbers.
3	Juno	1 września...	1804	Lilienthal ..	Harding.
4	Westa	29 marca	1807	Bremen.....	Olbers.
5	Astrea.....	8 grudnia... ..	1845	Driesen	Hencke.
6	Hebe.....	1 lipca.....	1847	Driesen	Hencke.
7	Iris.....	13 sierpnia ..	1847	Londyn	Hind.
8	Flora.....	18 października	1847	Londyn	Hind.
9	Metis.....	26 kwietnia ..	1848	Markre-Castle	Graham.
10	Higea.....	12 kwietnia ..	1849	Neapol	Gasparis.
11	Parthenope.	11 maja	1850	Neapol	Gasparis.
12	Wiktorya....	13 września... ..	1850	Londyn	Hind.
13	Egeria.....	2 listopada... ..	1850	Neapol	Gasparis.
14	Irene.....	19 maja.....	1851	Londyn	Hind.
15	Eunomia ..	29 lipca.....	1851	Neapol	Gasparis.
16	Psyche.....	17 marca	1852	Neapol	Gasparis.
17	Thetis.....	17 kwietnia ..	1852	Bilk.....	Luther.
18	Melpomena..	24 czerwca... ..	1852	Londyn	Hind.
19	Fortuna ..	22 sierpnia ..	1852	Londyn	Hind.
20	Massilia ..	19 września... ..	1852	Marsylia	Chacornac.
21	Luthetia ..	15 listopada... ..	1852	Paryż	Goldsmith.
22	Kalliope ..	16 listopada... ..	1852	Londyn	Hind.
23	Thalia.....	15 grudnia... ..	1852	Londyn	Hind.
24	Themis.....	5 kwietnia ..	1853	Neapol	Gasparis.
25	Phoece.....	6 kwietnia ..	1853	Marsylia	Chacornac.
26	Proserpina ..	5 maja.....	1853	Bilk.....	Luther.
27	Euterpe ..	8 listopada... ..	1853	Londyn	Hind.
28	Bellona.....	1 marca	1854	Bilk.....	Luther.
29	Amphitrite ..	1 marca	1854	Londyn	Marth.
30	Urania.....	22 lipca.....	1854	Londyn	Hind.
31	Euphrosina..	1 października	1854	Waszyngton..	Ferguson.
32	Pomona.....	27 października	1854	Paryż	Goldsmith.
33	Polymnia ..	28 października	1854	Paryż	Chacornac.
34	Circe.....	6 kwietnia ..	1855	Paryż	Chacornac.
35	Leukothea ..	19 kwietnia ..	1855	Bilk.....	Luther.
36	Atalantha....	5 października	1855	Paryż	Goldsmith.
37	Fides.....	6 października	1855	Bilk.....	Luther.
38	Leda.....	12 stycznia... ..	1856	Paryż	Chacornac.
39	Letitia.....	8 lutego	1856	Paryż	Chacornac.
40	Harmonia....	31 marca	1856	Paryż	Goldsmith.
41	Daphne.....	22 maja.....	1856	Paryż	Goldsmith.
42	Isis.....	28 maja.....	1856	Oxford.....	Pogson.

Wszystkie te planety, gołym okiem niewidzialne, krążą naokoło słońca między Marsem i Jowiszem, w peryodach od 3 do 5¹/₂ lat, i w odległościach od 45¹/₂ do 66 milionów mil geograficznych.

Pochyłość drogi do ekliptyki najmniejszą ma Flora... 0° 41'
 " " " największą.....Pallas .. 34° 45'

O REGULOWANIU ZEGARÓW PODŁUG KOMPASU.

Zegary zwyczajne regulować można przybliżonym sposobem za pomocą tabelli wschodu i zachodu słońca, umieszczonej każdego miesiąca niniejszego kalendarza w kolumnie trzeciej i czwartej po prawej stronie, i ta służy dla Warszawy, to jest dla równoleżnika 52 stopni szerokości północnej. Dokładniej regulują się zegary za pomocą kompasów stałych lub przenośnych, za pomocą tabelki umieszczonej w przedostatniej kolumnie każdego miesiąca po prawej stronie. Liczby tej kolumny pokazują czas średni w południe prawdziwe, to jest czas, jaki zegar dobrze idący wskazywać powinien w chwili, gdy na kompasie jest godzina 12.

Południe jest wtenczas, kiedy słońce w ciągu dnia jest najwyżej, a tém samém kiedy cień jest najkrótszy.

Czas od jednego południa do następnego stanowi jeden *dzień*, albo lepiej jedną *dobę*: gdyż właściwiej *dzień* oznacza czas od świtu do zmierzchu; *nocą* zaś nazywamy przeciąg czasu od zmierzchu do świtu.

Wiadomo, że *dobę* dzielimy na 24 części, *godzinami* nazwanych. Ale zwyczaj u nas upoważnił, że nie liczymy ciągle od godziny 1 do 24, lecz od godziny 1 do 12, i znowu drugi raz od 1 do 12. Jest także przyjętém i to: że każdy dzień czyli doba zaczyna się nie od godziny 12 południowej, ale od godziny 12 w nocy przypadającej, czyli północnej. Zbytecznym prawie jest przypomnienie: że godzina dzieli się na 60 mniejszych części, *minutami* zwanych, i że minuta dzieli się znowu na 60 części, nazwanych *sekundami*.

Do mierzenia czasu używamy zegarów i zegarków, które najczęściej co doba naciągać lub nakręcać potrzeba. Prócz tego używamy także kompasów słonecznych, których wprawdzie ani naciągać, ani nakręcać niepotrzeba, ale za to wskazują nam czas te narzędzia tylko we dnie i to na słońcu.

Kompas słoneczny, raz dobrze zrobiony i ustalony, niełatwo zepsuciu ulega, gdy przeciwnie wszystkie zegary i zegarki, jako w ciągłym ruchu będące i często z miejsca na miejsce przenoszone, najłatwiej się psują i nieregularnymi się stają. Prosto więc ztąd myśl powstaje regulowania zegarów podług kompasu.

Ruch zegara dobrego jest jednostajny: jedna godzina jest zupełnie równa drugiej, i każda doba przez zegar wskazana

zupełnie jest równa dobie poprzedniej i następnej. W kompasie zaś pokazującym czas za pomocą cienia słonecznego, nie tak się rzeczy mają.

Tylko cztery razy do roku, a mianowicie około 10 lutego, 15 maja, 25 lipca i 2 listopada, doba, czyli czas upłyniony od południa do południa, jest równa zupełnie dobie poprzedniej i następnej; w innych zaś czasach każda doba jest albo większa albo mniejsza od poprzedniej, tak dalece, że około 20 grudnia (kiedy różnica między dobami jest największa), każda doba jest od poprzedniej o pół minuty dłuższa, i to trwa blisko przez tydzień; potem różnica między dobami staje się coraz mniejsza, aż do 10 lutego, odkąd znowu przeciwnie każda doba jest mniejsza od poprzedniej, i t. d. Ztąd pochodzi, że ustawiony zegarek np. 1 stycznia według kompasu, jeśli dobrze idzie, w kilka zaraz dni o parę minut opóźni się, tak, iż do 10 lutego opóźnienie 10 minut wyniesie; ale nie regulując go wcale, znowu około 2 kwietnia z kompasem się zgodzi. Widoczną przeto jest rzeczą, że ci, co kiedykolwiek zegarek swój podług kompasu nastawiwszy, żądają, aby się potem ciągle z nim zgadzał, wymagają rzeczy niepodobnej, a zegarek koniecznie do kompasu stosując, samowolnie go nadwerężają i psują.

Zegary nasze cztery razy tylko do roku wskazują prawdziwe południe, mianowicie: 10 kwietnia, 15 czerwca, 1 września i 25 grudnia: wtedy więc tylko zegarki z kompasem zupełnie zgadzać się powinny. W innych zaś czasach, kiedy kompas pokazuje południe, zegarek wskazywać winien albo więcej niż dwunastą godzinę, albo też mniej. I tak: 1 stycznia, kiedy na kompasie jest południe, zegarek wskazywać ma godzinę 12 minut 4; jeśli więc tyle nie pokazuje, trzeba go stosownie do tego nastawić: i to jest prawdziwe zregulowanie zegarka według kompasu.

W tym kalendarzu tabelka umieszczona przy każdym miesiącu, służy do regulowania zegaru któregokolwiek dnia w roku, nie czekając na jeden z wyżej wymienionych czterech dni, w którym zegarek z kompasem zupełnie się zgadzać powinien. I tak np. 20 lutego, kiedy na kompasie jest południe, na zegarze powinna być godzina 12 i minut 14; kiedy 24 października kompas pokazuje południe, zegarek wskazywać powinien godzinę 11 i minut 44.

POŁOŻENIA GEOGRAFICZNE.

Położenie miejsca na powierzchni ziemi jest oznaczone, gdy wiadoma jest jego szerokość i długość geograficzna.

Szerokość jest oddalenie miejsca od równika, rachowane na południku i wyrażone w stopniach. Szerokość jest równa wyniesieniu bieguna nad poziom miejsca, a dopełnienie tej szerokości do ćwiartki okręgu koła, czyli do 90 stopni, jest odległością miejsca od bieguna, równą wyniesieniu równika nad poziom, które jest miarą położenia sfery.

Miejsca położone na tym samym równoleżniku mają tę samą szerokość i w tych miejscach wysokość słońca; długość cienia rzuconego od przedmiotów w południe, oraz długość dnia są też same. Uważając ziemię jako doskonałą kulę, obwód południka 360 stopni zawierający, wynosi 5,400 mil geograficznych, licząc 15 mil na jeden stopień. Ztąd łatwo wyrazić szerokość geograficzną w milach. Naprzykład: szerokość Warszawy jest $52^{\circ} 13'$ czyli blisko $52\frac{1}{4}$ stopni: mnożąc tę liczbę przez 15, otrzymamy 784 mil na odległość od równika. Odjąwszy $52^{\circ} 13'$ od 90° wypadnie $37^{\circ} 47'$ czyli $37\frac{3}{4}$ stopni, które pomnożone przez 15 dają 566 mil na odległość Warszawy od bieguna.

Długość geograficzna jest łuk równika ziemskiego zawarty między południkiem pierwszym, a południkiem przez dane miejsce przechodzącym. Dawni geografowie za pierwszy południk wzięli ten, który przechodzi przez Ferro, jedną z wysp Kanaryjskich. Niektórzy biorą południk paryzki za pierwszy, inni zaś ten, który przez obserwatorium w Greenwich w Anglii przechodzi. Długość rachowana na wschód od pierwszego południka od 0° do 180 jest *wschodnia*; rachowana zaś na zachód od 0 do 180 jest *zachodnia*: byłoby prościej i dogodniej rachować wciąż długość przez cały równik od zachodu na wschód od 0 do 360. Długość można wyrazić w łuku lub w czasie, na mocy stosunku: iż 360 stopni równika odpowiadają 24 godzinom, a 15 stopni jednej godzinie.

Miejsca położone pod tym samym południkiem mają południe o jednym czasie, ale wysokość słońca w południe i długość cieni od przedmiotów na poziomie różną. Długość geograficzna daje poznać, o ile jedno miejsce względem drugiego jest dalej na wschód lub zachód położone, i o ile godzin w jednym miejscu przypada wcześniej południe niż w drugim. W tabelli poniżej zamieszczonej w kolumnie czwar-

téj jest długość wyrażona w łuku i odniesiona do południka Ferro; w kolumnie zaś piątéj jest taż długość wyrażona w czasie i odniesiona do południka paryzkiego; znak — oznacza, iż miejsce położone jest na wschód względem Paryża, a ze znakiem + są miejsca leżące na zachód względem tegoż południka. Ponieważ na kartach geograficznych lub globach ziemskich zdarza się często widzieć położenia miejsc odniesione do różnych południków, wziętych za pierwszy: przeto żeby jednostajność w tym względzie zachować i długość jednego południka sprowadzić do innego, podajemy tu ich różnice wyrażone w łuku lub czasie.

Paryż leży na wschód względem południka Ferro o	20°
Paryż na wschód względem Greenwich	2° 20' 24"
Greenwich względem Ferro na wschód o	17° 39' 36"

albo w czasie

Paryż względem Ferro na wschód o	1	20	s.
Paryż względem Greenwich na wschód o		9	22
Greenwich względem Ferro na wschód o	1	10	38

Mając wiadomą długość odniesioną do jednego z powyższych południków, łatwo można za pomocą powyższych liczb znaleźć długość względem innego południka.

Naprzykład Warszawa względem południka Ferro leży na wschód o	38° 41' 26"
względem Paryża o	18 41 26
względem Greenwich o	21 1 50

albo w czasie

Warszawa względem Ferro leży na wschód o	2	34	46
względem Paryża	1	14	46
względem Greenwich	1	24	8

Mając wiadomą długość dwóch miejsc wyrażoną w czasie, łatwo jest wskazać, o ile w jednym miejscu przypada wcześniej południe niż w drugim. Naprzykład: gdy w Warszawie jest południe czyli 12 godzina, w Paryżu jest dopiero 10 godzina 45 minut 14 sekund rano, a w Moskwie 1 godzina 6 minut 9 sekund po południu; i nawzajem, gdy w Paryżu jest godzina 12, w Warszawie jest godzina 1 minut 14 sekund 26; w Moskwie godzina 2 minut 20 sekund 55 po południu. Ostatnia kolumna zawiera najkrótszą odległość miast od Warszawy, wyrażoną w milach geograficznych i częściach dziesiętnych mili, uważając ziemię jako doskonałą kulę, której promień równy jest 860 mil geograficznych.

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE OBSERWATORYÓW.

MIEJSCE	KRAJ	Szerokość geo- graficzna	Długość geograficzna		Naj- krótsza odległość od War- szawy w milach geografi- cznych
			w łuku na wschód względem Ferro	w czasie względem Paryża - wschodnia + zachodnia	
Abo.....	Rossya.....	60°26' 56,"8	39°56' 49,"5	g. m. s.	m.
Altona.....	Dania.....	53 32 45,3	27 36 16,5	-1 19 47,3	124,2
Aberdeen...	Anglia.....	57 8 57,8	15 33 55,8	-0 30 25,1	102,3
Armagh.....	Anglia.....	54 21 12,7	11 0 45	+0 17 44,3	212,6
Berlin.....	Prusy.....	52 30 16,68	31 3 30	+0 35 57,0	248,7
Bonn.....	Niemcy.....	50 44 9,1	24 46 22,5	-0 44 14,0	70,0
Brema.....	Niemcy.....	53 4 36,0	26 28 34,5	-0 19 5,5	131,9
Bruxella....	Belgia.....	50 51 10,8	22 1 45	-0 25 54,3	111,8
Bedford.....	Anglia.....	52 8 27,6	17 11 38	-0 8 7,0	156,5
Buda.....	Węgry.....	47 29 12,2	36 42 48	+0 11 13,5	197,4
Brest.....	Francya....	48 23 32	13 10 11	-1 6 51,2	73 2
Blenheim....	Anglia.....	51 50 28	16 18 20	+0 27 19	249,8
Bushy-Heath	Anglia.....	51 37 44,3	17 19 24	+0 14 47	205,9
Bern.....	Szwajcarya..	46 57 6	25 6 17	+0 10 42,4	197,1
Bononia....	Włochy.....	44 29 54	29 0 36	-0 20 25	153,6
Benares....	Indye.....	25 18 33	100 35 28	-0 36 2	150,5
Chrystyania.	Norwegia...	59 54 42,4	28 23 6	-5 22 22	514,2
Cambridge..	Anglia.....	52 12 51,8	17 45 30	-0 33 32,4	143,7
Dorpat.....	Rossya.....	58 22 47,1	44 23 25,5	+0 8 58,0	191,7
Dublin.....	Irlandya....	53 23 13,0	11 19 7,5	-1 37 33,5	104,6
Edynburg....	Szkocya....	55 57 23,2	14 28 43,5	+0 34 43,5	247,4
Florenca....	Toskania...	43 46 40,8	28 55 30	+0 22 5,1	219,0
St. Fernando	Hiszpania...	36 27 45,6	11 27 21	-0 35 42	153,3
Gdańsk.....	Prusy.....	54 21 4,0	36 19 21	+0 34 10,6	372,0
Gotha.....	Niemcy.....	50 56 5,2	28 23 43,5	-1 5 17,4	38,7
Getynga....	Niemcy.....	51 31 47,9	27 36 15,0	-0 33 34,9	97,7
Greenwich..	Anglia.....	51 28 39,0	17 39 37,5	-0 30 25,0	103,3
Genewa....	Szwajcarya..	46 11 59,4	23 48 30	+0 9 21,5	194,6
Hamburg....	Niemcy.....	53 33 6,0	27 38 9	-0 15 14,0	171,2
Helsingfors.	Rossya.....	60 9 42,3	42 37 30	-0 33 32,6	101,9
Kopenhaga..	Dania.....	55 40 53	30 14 34,5	-1 30 30	123,6
Kraków.....	Austria.....	50 3 50	37 37 24	-0 40 58,3	90,6
Królewiec..	Prusy.....	54 42 50,4	38 9 45,0	-1 10 29,6	34,0
Kremsmünst	Niemcy.....	48 3 24,0	31 47 46,5	-1 12 39	38,0
Kensington.	Anglia.....	51 30 12,7	17 27 55,8	-0 47 11,1	90,9
Kew.....	Anglia.....	51 28 37,0	17 23 52,5	+0 10 8,3	196,2
Kazań.....	Rossya.....	55 47 30	66 46 10	+0 10 24,5	196,9
Kijów.....	Rossya.....	50 27 0	48 7 30	-3 7 5	251,4
Kadyx.....	Hiszpania...	36 32 0	11 22 23	-1 52 30	92,3
Lejda.....	Hollandya...	52 9 24,2	22 9 0	+0 34 30	372,5
Lizbona....	Portugalia..	38 42 24,0	8 31 15	-0 8 46	151,5
Lipsk.....	Saxonia.....	51 20 20,"	30 2 25	-0 45 55	372,5
				-0 40 10	81,4

POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE OBSERWATORYÓW.

MIEJSCE	KRAJ	Szerokość geo- graficzna	Długość geograficzna		Naj- krótsza odległość od War- szawy w milach geografi- cznych
			w łuku na wschód względem Ferro	w czasie względem Paryża - wschodnia + zachodnia	
Medyolan...	Włochy.....	45°28' 0,7"	26°51' 12,70	g. m. s.	m.
Manheim...	Niemcy.....	49 29 13,7	26 7 28,5	-0 27 24,8	154,4
Marsylia....	Francya....	43 17 49,0	23 2 0,0	-0 24 29,9	125,7
Modena.....	Włochy.....	44 38 52,8	28 35 36,0	-0 12 8,0	206,2
Monachium..	Bawaryja...	48 8 45	29 16 15,0	-0 34 22,4	151,4
Makerstoun.	Anglia.....	55 34 45	15 8 37,5	+0 37 5,0	109,1
Moskwa.....	Rossya.....	55 45 21,2	55 13 44,4	+0 19 25,5	213,0
Mikołajew..	Rossya.....	46 58 20,6	49 38 24	-2 20 55	154,7
Madras.....	Indye.....	13 4 9,2	97 55 34,0	-1 58 33,6	132,2
Neapol.....	Włochy.....	40 51 46,6	31 54 42	-5 11 42,3	915,8
Oxford.....	Anglia.....	51 45 40,0	16 24 15	-0 47 38,8	184,9
Ormskirk...	Anglia.....	53 34 18,0	14 45 37,5	+0 14 23	205,1
Padwa.....	Włochy.....	45 24 2,5	29 32 4,5	+0 20 57,5	216,5
Palermo....	Sycylia.....	38 6 25,5	31 1 1,5	-0 38 8,3	136,2
Paramata...	Nowa Hollan.	38 48 49,8	168 41 12	-0 44 4,1	226,4
Paryż.....	Francya....	48 50 13	20 0 0	-9 54 44,8	1447,3
Peter.Pulkow	Rossya.....	59 46 18,7	48 0 48	0 0 0	184,9
Praga.....	Czechy.....	50 5 18,5	32 5 39	-1 52 3,2	138,2
Przyłąd. D.N.	Afryka.....	33 56 3,0	36 8 22,5	-0 48 22,6	70,0
Portsmouth.	Anglia.....	50 48 3	16 33 39	-1 4 33,5	1292,8
Piza.....	Włochy.....	43 43 12	28 3 34	+0 13 45,4	207,0
Pekin.....	Chiny.....	30 54 13	134 8 30	-0 32 14	166,2
Rzym.....	Włochy.....	41 53 54,0	30 8 18	-7 36 34	1316,4
Regent'sPark	Anglia.....	51 31 30	17 30 21	-0 40 33,2	177,5
Richmond..	Anglia.....	51 28 8	17 20 53	+0 9 58,6	195,9
Sztokholm..	Szwecya...	59 20 31	35 43 19,5	+0 10 36	197,6
Spejer.....	Niemcy.....	49 18 55,2	26 6 15,0	-1 2 53,3	109,7
Slough.....	Anglia.....	51 30 20	17 3 37,5	-0 24 25,0	126,9
South-Kilwo.	Anglia.....	52 25 51	16 33 7,5	+0 11 45,5	200,0
Sztrazburg..	Francya....	48 34 40	25 24 49,5	+0 13 47,5	202,5
Turyń.....	Piemont....	45 4 6,0	25 21 43,5	-0 21 39,3	138,0
Tuluza.....	Francya....	43 35 40	19 6 13	-0 21 26,9	169,8
Tulon.....	Francya....	43 7 28	23 35 37	+0 3 35	233,5
Upsal.....	Szwecya...	59 51 50	35 18 19,5	-0 14 22	203,9
Utrecht.....	Hollandya..	52 5 11,0	22 47 3	-1 1 13,3	118,0
Warszawa..	Polska.....	52 13 5	38 41 26	-0 11 8,0	146,1
Wiedeń....	Austria....	48 12 35,5	34 2 36	-1 14 46	
Wenecya...	Włochy.....	45 25 49,5	30 0 58,5	-0 56 10,4	74,9
Wrocław...	Prusy.....	51 6 30,0	34 42 7,5	-0 40 3,9	133,7
Weronia....	Włochy.....	45 26 0	28 39 39	-0 58 48,5	40,0
Viviers.....	Francya....	44 29 11	22 20 49,5	-0 34 38,6	141,9
Wilno.....	Rossya.....	54 41 0	42 57 36	-0 9 23,3	199,2
				-1 31 50,4	53,4

PORÓWNANIE PODZIAŁEK TERMOMETRÓW.

Fahren- hejta	Reaum- ra	Fah- renhe.	Reaum- ra	Fahren- hejta	Reaum- ra	Cel- sius.	Reau- mura	UWAGA.
-40 ^o	-32 ^o .0	+10 ^o	-9 ^o .8	+60 ^o	+12 ^o .4	0 ^o	0 ^o .0	Stopnie przed któremi
-39	-31.6	+11	-9.3	+61	+12.9	1	0.8	stoi znak-, oznaczają tem-
-38	-31.1	+12	-8.9	+62	+13.3	2	1.6	peraturę niższą od 0; stop-
-37	-30.7	+13	-8.4	+63	+13.8	3	2.4	nie zaś ze znakiem +,
-36	-30.2	+14	-8.0	+64	+14.2	4	3.2	oznaczają temperaturę
-35	-29.8	+15	-7.6	+65	+14.7	5	4.0	wyższą od 0 ^o .
-34	-29.3	+16	-7.1	+66	+15.1	6	4.8	W ostatnich dwóch ru-
-33	-28.9	+17	-6.7	+67	+15.6	7	5.6	brykach przy stopniach
-32	-28.4	+18	-6.2	+68	+16.0	8	6.4	Celsiusza i Reaumura nie
-31	-28.0	+19	-5.8	+69	+16.4	9	7.2	położono znaku + i -
-30	-27.6	+20	-5.3	+70	+16.9	10	8.0	dlatego, że znaki te w obu
-29	-27.1	+21	-4.9	+71	+17.3	11	8.8	termometrach równocze-
-28	-26.7	+22	-4.4	+72	+17.8	12	9.6	śnie sobie odpowiadają.
-27	-26.2	+23	-4.0	+73	+18.2	13	10.4	Liczb po prawej stronie
-26	-25.8	+24	-3.6	+74	+18.7	14	11.2	kropki położone, wyrażają
-25	-25.3	+25	-3.1	+75	+19.1	15	12.0	części dziesiętne stopnia.
-24	-24.9	+26	-2.7	+76	+19.6	16	12.8	Przedział między pun-
-23	-24.4	+27	-2.2	+77	+20.0	17	13.6	ktem lodu topniejącego
-22	-24.0	+28	-1.8	+78	+20.4	18	14.4	a punktem wody wrzącej
-21	-23.6	+29	-1.3	+79	+20.9	19	15.2	zawiera na termometrze:
-20	-23.1	+30	-0.9	+80	+21.3	20	16.0	Reaumura stopni 80
-19	-22.7	+31	-0.4	+81	+21.8	21	16.8	Celsiusza „ 100
-18	-22.2	+32	+0.0	+82	+22.2	22	17.6	Fahrenhejta „ 180.
-17	-21.8	+33	+0.4	+83	+22.7	23	18.4	Punkt lodu topniejącego
-16	-21.3	+34	+0.9	+84	+23.1	24	19.2	na podziałce Fahrenhej. od-
-15	-20.9	+35	+1.3	+85	+23.6	25	20.0	powiada + 32 stop. a przed-
-14	-20.4	+36	+1.8	+86	+24.0	26	20.8	ział pomiędzy punktem
-13	-20.0	+37	+2.2	+87	+24.4	27	21.6	zero za pomocą zimna sztu-
-12	-19.6	+38	+2.7	+88	+24.9	28	22.4	cznego oznaczonym, a pun-
-11	-19.1	+39	+3.1	+89	+25.3	29	23.2	ktem wody wrzącej na tym
-10	-18.7	+40	+3.6	+90	+25.8	30	24.0	termom., zawiera stop. 212.
-9	-18.2	+41	+4.0	+91	+26.2	31	24.8	Stopnie więc Reaumura,
-8	-17.8	+42	+4.4	+92	+26.7	32	25.6	Celsiusza i Fahrenh. są do
-7	-17.3	+43	+4.9	+93	+27.1	33	26.4	siebie w stosunku liczb
-6	-16.9	+44	+5.3	+94	+27.6	34	27.2	80 : 100 : 180 czyli 4 : 5 : 9.
-5	-16.4	+45	+5.8	+95	+28.0	35	28.0	4 stop. R. = 5 stop. Celsius.
-4	-16.0	+46	+6.2	+100	+30.2	36	28.8	Aby stopnie Fahrenhejta
-3	-15.6	+47	+6.7	+110	+34.7	37	29.6	zamienić na stop. Reaum.
-2	-15.1	+48	+7.1	+120	+39.1	38	30.4	lub Cel., potrzeba najprzód
-1	-14.7	+49	+7.6	+130	+43.6	39	31.2	od danej liczby stop. odjąć
0	-14.2	+50	+8.0	+140	+48.0	40	32.0	liczbę 32, mając wzgląd na
+1	-13.8	+51	+8.4	+150	+52.4	50	40.0	znak, a potem resztę zamie-
+2	-13.3	+52	+8.9	+160	+56.9	60	48.0	nić na stop. R. lub C. za po-
+3	-12.9	+53	+9.3	+170	+61.3	70	56.0	mocą stosunku 9 : 4 lub 9 : 5.
+4	-12.4	+54	+9.8	+180	+65.8	80	64.0	Aby zaś stop. Rea. lub C.
+5	-12.0	+55	+10.2	+190	+70.2	90	72.0	zamienić na Fahr., potrzeba
+6	-11.6	+56	+10.7	+200	+74.7	100	80.0	do wypadku otrzymanego
+7	-11.1	+57	+11.1	+210	+79.1	150	120.0	za pomocą stosunku 4 : 9 lub
+8	-10.7	+58	+11.6	+212	+80.0	200	160.0	5 : 9 dodać liczbę 32, mając
+9	-10.2	+59	+12.0					wzgląd na znak.

PORÓWNANIE PODZIAŁEK BAROMETRU.

Mili- metry	Paryżkie cale linie	Angiels. cale linie	Mili- metry	Paryżkie cale linie	Angiels. cale linie	Mili- metry	Paryż. cale linie	Angiels. cale linie
681	25 1.885	26. 8115	731	27 0.049	28. 7800	0.1	0.044	0.0039
682	2.328	8509	732	0.493	8194	0.2	0.089	0.0079
683	2.771	8902	733	0.936	8588	0.3	0.133	0.0118
684	3.214	9296	734	1.379	8982	0.4	0.177	0.0157
685	3.658	9690	735	1.823	9375	0.5	0.222	0.0197
686	4.101	27. 0084	736	2.266	9769	0.6	0.266	0.0236
687	4.544	0477	737	2.709	29. 0163	0.7	0.310	0.0276
688	4.988	0871	738	3.152	0556	0.8	0.355	0.0315
689	5.431	1265	739	3.596	0950	0.9	0.399	0.0354
690	5.874	1658	740	4.039	1344	0.01	0.004	0.0004
691	6.318	2052	741	4.482	1738	0.02	0.009	0.0008
692	6.761	2446	742	4.926	2131	0.03	0.013	0.0012
693	7.204	2840	743	5.369	2525	0.04	0.018	0.0016
694	7.647	3233	744	5.812	2919	0.05	0.022	0.0020
695	8.091	3627	745	6.256	3312	0.06	0.027	0.0024
696	8.534	4021	746	6.699	3706	0.07	0.031	0.0028
697	8.977	4414	747	7.142	4100	0.08	0.035	0.0031
698	9.421	4808	748	7.585	4494	0.09	0.040	0.0035
699	9.864	5202	749	8.029	4887			
700	10.307	5596	750	8.472	5281			
701	10.750	5989	751	8.915	5675	1 metr	=	39,37079 cali ang.
702	11.194	6383	752	9.359	6068	1 metr	=	443,296 lin. par.
703	11.637	6777	753	9.802	6462	1 milim.	=	0.4433 lin. par.
704	26 0.080	7170	754	10.245	6856	1 cal par.	=	27,069948 milim.
705	0.524	7564	755	10.688	7249	" "	=	1,065765 c. ang.
706	0.967	7958	756	11.132	7643	1 lin. par.	=	2,255829 milim.
707	1.410	8351	757	11.575	8037	" "	=	0,88814 lin. ang.
708	1.854	8745	758	28 0.018	8431	1 cal ang.	=	25,397001 milim.
709	2.297	9139	759	0.462	8824	" "	=	0,93829 c. par.
710	2.740	9533	760	0.905	9218	1 lin. ang.	=	2,5397 milim.
711	3.183	9926	761	1.348	9612	" "	=	1,125952 lin. par.
712	3.627	28. 0320	762	1.792	30. 0005			
713	4.070	0714	763	2.235	0399			
714	4.513	1107	764	2.678	0793			
715	4.957	1501	765	3.121	1187			
716	5.400	1895	766	3.565	1580			
717	5.843	2289	767	4.008	1974			
718	6.287	2682	768	4.451	2368			
719	6.730	3076	769	4.895	2761			
720	7.173	3470	770	5.338	3155			
721	7.616	3863	771	5.781	3549			
722	8.060	4257	772	6.225	3942			
723	8.503	4651	773	6.668	4336			
724	8.946	5045	774	7.111	4730			
725	9.390	5438	775	7.554	5124			
726	9.833	5832	776	7.998	5517			
727	10.276	6226	777	8.441	5911			
728	10.719	6619	778	8.884	6305			
729	11.163	7013	779	9.328	6698			
730	26.11.606	28. 7407	780	28. 9.771	30. 7092			

Metr jest jedną dziesięcio-
milionową częścią ćwierci po-
łudnika; dzieli się na 10 de-
cimetrów.

1 decimetr = 10 centimetrom.

1 centimetr = 10 milimetrom.

*Długość wahadła sekun-
dowego.*

w Paryżu (48°50'14")

= 0,990787 metr.

w Londy. (51°30'49")

= 0,994094 metr.

w Warsz. (52°13'5")

= 0,994159 metr.

STAN NORMALNY POWIETRZA

Z TRZYDZIESIETO-LETNICH DOSTRZEŻEŃ OD ROKU 1826—1856

w Obserwatorium Astronomicznym Warszawskim robionych.

MIESIĄCE	Barometr w milimetr.	Termometr stu-stopnio- wy	Wilgo- tność na 100	Ilość wody w milimetr z		UWAGA
				dészczu	śniegu	
Styczeń....	751.348	— 5 ^o .44	94.5	11.3	20.9	Najwyżej barometr dochoził d. 6 grudnia 1829 r. 775.35 mil. = 27 ^o .71.709.
Luty.....	749.832	— 3.33	92.6	12.3	18.8	
Marzec....	749.017	+ 0.45	87.6	19.8	22.5	
Kwiecień..	749.224	+ 7.20	74.2	30.4	8.0	Najniżej d. 2 stycz- nia 1855 r. 718.80 = 26 ^o .61.642.
Maj.....	749.153	+ 13.54	68.6	58.4	0.2	
Czerwiec..	748.530	+ 17.63	70.1	67.4		Największe ciepło dochożiło dnia 2 sierpnia 1834 roku + 359.6 C. = - 280.48 R.
Lipiec.....	748.839	+ 18.76	71.2	93.0		
Sierpień..	749.554	+ 18.07	72.6	74.5		
Wrzesień..	751.035	+ 13.58	79.2	47.1		Największe zimno d. 11 lutego 1855 r. - 33 ^o .12 C. = - 26 ^o .5 R.
Październik	750.527	+ 8.29	85.6	55.4	1.4	
Listopad..	750.239	+ 1.42	91.8	32.0	14.2	
Grudzień..	751.556	— 2.50	94.6	17.8	15.6	

Średn. rocz. | 749.904 | + 7°.31 | 81.9 | 519.4 | 101.6 |Średnia wysokość roczna barometru jest 749.904 mil., czyli 27°.81.420.Średnia temperatura roczna dla Warszawy + 7°.31 C. = + 5°.85 R.

Średnia wilgotność powietrza roczna jest 81,9 na 100.

Ilość wody spadłej z dészczu i śniegu w roku wynosi co do wysokości 621.0 mil. czyli 22 cale 11.29 lin. par.

S T A N N I E B A

MIESIĄCE	S T A N N I E B A										
	Dni po- godnych	Dni napół pogodn.	Dni po- chmur- nych	Dni dészczu	Dni śniegu	Dni gradu	Dni mgły	Dni grzmot.	Dni błysk. i wia- trów mocn.	Wichr. trów mocn.	Wiatr panujący
Styczeń ...	4.0	6.7	20.3	4.5	9.5	0.6	4.2	—	—	5.0	Z.
Luty.....	3.9	6.7	17.6	4.2	8.4	0.7	4.1	0.0	0.1	5.4	Z.
Marzec....	4.3	8.7	18.0	6.7	8.9	0.7	2.9	0.1	0.3	6.2	Z.
Kwiecień..	5.5	11.7	12.8	9.6	2.9	1.2	1.6	1.0	0.7	5.8	Z. PdW.
Maj.....	5.6	13.8	11.6	12.9	0.3	0.8	1.0	2.9	1.4	4.5	Z. Pn. PdW.
Czerwiec..	5.3	14.7	10.0	13.6	—	0.6	0.6	4.2	2.2	4.1	Z.
Lipiec.....	5.6	13.3	12.1	15.0	—	0.5	0.6	4.2	1.8	4.8	Z.
Sierpień..	7.1	13.0	10.9	12.6	—	0.2	1.8	3.5	2.3	4.2	Z.
Wrzesień..	7.1	10.6	12.3	10.5	0.0	0.6	3.5	1.3	1.3	4.2	Z.
Październik	5.1	8.9	17.0	11.8	0.7	0.5	5.4	0.4	0.7	5.1	Z. PdW.
Listopad ..	2.9	6.1	21.0	8.1	5.6	0.5	6.3	0.1	0.5	4.9	Z.
Grudzień..	3.4	5.0	22.6	6.2	8.2	0.5	5.0	0.0	0.1	5.7	Z.

Sum. średn. rocz. | 59.8 | 119.2 | 186.2 | 115.7 | 44.5 | 7.4 | 37.0 | 17.7 | 11.4 | 59.9 | Z.

Jeżeli rok uważać będziemy jako całość podzieloną na 100 równych części, wy-
pada w średnim przecięciu z 30 lat (1826—1856) stosunek dni pogodnych do
napół pogodnych i pochmurnych jak 16.4 : 32.7 : 50.9.

WISŁY ZAMARZANIE I PUSZCZANIE NA NIĘJ LODÓW.

Epoki średnie zamarzania rzek w zimie i puszczenia lodów z wiosny, tudzież trwanie lodów na rzekach, zależące od położenia geograficznego i temperatury pory zimowej, są cechą właściwą klimatu każdego kraju lub okolicy. Podajemy tu czas pokrywania się lodami i puszczenia tychże na Wiśle pod Warszawą, oraz długość trwania lodów.

Epoki, w których Wisła pod Warszawą lodem się pokryła, i w których lody puściły.

ROK	WISŁA STANEŁA	WISŁA PUŚCIŁA	ROK	WISŁA STANEŁA	WISŁA PUŚCIŁA
1760	.....	24 marca	1816	.....	15 marca
1761	20 stycznia	20 lutego	1818	14 grudnia	.....
1762	.....	20 lutego	1819	.....	4 marca
1779	7 stycznia	19 lutego	—	4 grudnia	.....
1780	6 stycznia	11 marca	1820	22 grudnia	.....
—	19 grudnia	.....	1821	.....	16 stycznia
1781	.....	11 marca	—	22 lutego	18 marca
—	18 grudnia	29 grudn. }	1822	14 listopad.	16 listopad.
1782	13 lutego	6 marca }	—	18 grudnia	.....
—	18 grudnia	.....	1823	.....	7 marca
1783	.....	12 stycznia	—	20 grudnia	.....
—	25 grudnia	.....	1824	.....	22 lutego
1784	.....	12 marca	1825	27 stycznia	26 marca
1785	25 stycznia	15 kwietnia	1826	2 stycznia	14 marca
—	21 grudnia	.....	1827	19 stycznia	7 marca
1786	.....	31 stycznia	—	26 listopad.	9 grudn. }
—	15 listopad.	25 listop. }	1828	2 stycznia	16 marca }
1787	23 stycznia	3 marca }	1829	13 stycznia	3 kwietn.
1788	31 stycznia	29 lutego	—	18 listopad.	.....
—	6 grudnia	.....	1830	.....	22 marca
1789	.....	6 kwietnia	1831	12 stycznia	12 marca
1790	28 stycznia	8 lutego	—	28 grudnia	.....
1791	Wisła nie	zamarzła	1832	26 listopad.	.....
1792	9 stycznia	5 lutego	1833	.....	15 lutego
1793	18 stycznia	1 marca	1834	8 stycznia	8 lutego
—	9 grudnia	18 grudnia	—	19 listopad	.....
1794	8 stycznia	22 lutego	1835	.....	22 lutego
1795	.....	7 marca	—	10 listopad.	.....
1796	Wisła nie	zamarzła	1836	.....	5 marca
1797	.....	4 lutego	—	24 grudnia	.....
1809	.....	7 lutego	1837	.....	3 marca
1810	.....	6 marca	—	22 grudnia	.....
1811	.....	7 marca	1838	.....	6 marca
1814	11 stycznia	26 marca	—	23 listopad.	8 grudnia
1815	3 stycznia	4 marca	—	19 grudnia	.....

ROK	WISŁA STANEŁA	WISŁA PUŚCIŁA	ROK	WISŁA STANEŁA	WISŁA PUŚCIŁA
1839	.....	27 marca	1847	.....	24 marca
—	10 grudnia	29 grudn. }	—	19 grudnia	.....
1840	7 stycznia	22 styczn. }	1848	.....	28 lutego
—	20 lutego	4 kwietn. }	1849	4 stycznia	26 stycznia
1841	14 stycznia	22 marca	—	27 listopad.	.....
1842	4 stycznia	8 marca	1850	.....	27 lutego
1843	Wisła nie	zamarzła	1851	13 stycznia	25 lutego
1844	10 stycznia	31 marca	1852	Wisła nie	zamarzła
—	1 grudnia	.....	1853	7 stycznia	7 marca
1845	.....	1 kwietnia	1854	3 stycznia	6 lutego
1846	3 stycznia	3 marca	1855	18 stycznia	23 marca
—	16 grudnia	.....	—	3 grudnia	.....
			1856	.....	13 lutego

Średnia epoka, w której u nas Wisła marznąć poczyna, przypada na dzień 28 grudnia, a lody zaczynają puszczać około 5 marca.

Wisła dwa razy zamarzała podczas zimy w latach: 1782, 1787, 1794, 1821, 1823, 1828, 1839; trzy razy zamarzała w zimie r. 1840.

Wisła nie zamarzła r. 1791, 1796, 1843, 1852.

TRWANIE LODÓW NA WISŁE POD WARSZAWĄ.

PODCZAS ZIMY	LICZBA DNI	PODCZAS ZIMY	LICZBA DNI	PODCZAS ZIMY	LICZBA DNI
w roku 1762	32	w roku 1815	60	w roku 1838	75
— 1780	110	— 1819	81	— 1839	115
— 1781	83	— 1821	51	— 1840	79
— 1782	34	— 1823	83	— 1841	68
— 1783	62	— 1824	65	— 1842	64
— 1784	78	— 1825	59	— 1844	82
— 1785	81	— 1826	72	— 1845	121
— 1786	42	— 1827	48	— 1846	58
— 1787	51	— 1828	88	— 1847	97
— 1788	30	— 1829	81	— 1848	70
— 1789	112	— 1830	125	— 1849	22
— 1790	12	— 1831	60	— 1850	91
— 1792	28	— 1833	82	— 1851	42
— 1793	43	— 1834	32	— 1853	58
— 1794	56	— 1835	96	— 1854	33
— 1795	82	— 1836	117	— 1855	64
— 1814	65	— 1837	70	— 1856	71

W średnim stanie zimy, Wisła pokryta jest pod Warszawą lodem przez 68 i pół dni, czyli blisko przez 10 tygodni.

Lód najdłużej pokrywał Wisłę przez 125 dni, w zimie 1830 r.—Najkrócej przez 12 dni podczas zimy 1790 roku.

WYPADKI ŚREDNIE DOSTRZEŻEŃ METEOROLOGICZNYCH,

W OBSERWATORYUM ASTRONOMICZNYM WARSZAWSKIEM W ROKU 1855 ROBIONYCH.

Miejsce dostrzeżeń wzniesione jest 367.6 stóp paryzkich nad poziom morza; jego szerokość geograficzna 52° 13' 5", długość w czasie 1g 14m 45s 7, czyli w łuku 18° 41' 25".5 na wschód względem południka paryzkiego.

ROK 1855		BAROMETR W MILIMETRACH SPROWADZONY DO TEMPERATURY 0°			
Miesiące	Średni miesięcz.	Najwyższy	Dnia	Najniższy	Dnia
Styczeń.....	750.752	763.43	d. 7	718.80	d. 2
Luty.....	746.709	760.23	20	727.23	15
Marzec.....	744.008	764.95	31	724.69	23
Kwiecień.....	749.617	767.58	1	724.72	10
Maj.....	747.162	753.12	25	738.74	15
Czerwiec.....	751.069	757.24	11	740.96	16
Lipiec.....	748.456	755.90	14	740.16	18
Sierpień.....	751.461	758.55	30	744.08	15
Wrzesień.....	753.464	764.56	26	739.31	5
Październik....	746.208	759.44	23	731.06	11
Listopad.....	754.614	767.40	11	734.52	27
Grudzień.....	751.297	773.75	19	733.67	6
Średni roczny	749.568 czyli 27c 81.281	773.75 czyli 28c 71.000	d. 19 Grudnia	718.80 czyli 26c 61.642	d. 2 Stycznia

1 milimetr = 0.5 lin. pol. no. mia.
= 0.4433 lin. paryz.
= 0.039 cal. angielski.

ROK 1855		TERMOMETR STUSTOPNIOWY			
Miesiące	Średni miesięcz.	Najwyższy	Dnia	Najniższy	Dnia
Styczeń.....	— 6° 70	+ 4° 12	d. 8	— 25° 75	d. 31
Luty.....	— 11.43	+ 2.75	26 i 27	— 33.12	11
Marzec.....	+ 0.27	+ 11.63	25	— 16.87	1
Kwiecień.....	+ 5.57	+ 18.12	15	— 2.38	10
Maj.....	+ 12.80	+ 25.88	31	+ 1.62	8
Czerwiec.....	+ 19.10	+ 33.37	3	+ 7.75	26
Lipiec.....	+ 19.26	+ 31.38	26	+ 10.50	1
Sierpień.....	+ 17.89	+ 31.38	3	+ 8.00	18
Wrzesień.....	+ 11.94	+ 25.38	4	+ 0.12	27
Październik....	+ 10.38	+ 21.50	7	+ 1.87	18
Listopad.....	+ 0.50	+ 14.62	2	— 12.12	26
Grudzień.....	— 9.37	+ 2.50	24	— 25.50	4
Średni roczny	+ 5° 85 C. czyli + 4° 68 R	+ 33° 37 C czyli + 26° 7 R	d. 3 Czerwca	— 33° 12 C czyli — 26° 5 R	d. 11 Lutego

5 stopni stustop: = 4 stopni R.

WILGOTNOŚĆ, ILOŚĆ WODY Z DÉSZCZU I ŚNIEGU I STAN NIEBA W ROKU 1855.

Rok 1855	Miesiące	Wilgotność średnia miesięczna na 100	Ilość wody w milimetrach		STAN NIEBA									
			z dżdżu	z śniegu	Dni pogodnych	Napół pogodnych	Pochmurnych	Dżdżu	Śniegu	Gradu	Mgły	Grzmotów	Błyskawic bez grzmotów	Wichrów i wiatrów mocnych
	Styczeń ..	93.4	15.6	54.9	5	3	23	4	16	2	1	—	—	17
	Luty	—	—	35.2	6	5	17	1	12	—	2	—	—	1
	Marzec...	90.7	45.4	54.1	1	3	27	14	14	1	4	—	—	5
	Kwiecień.	75.3	28.5	7.6	4	9	17	12	6	4	2	—	—	15
	Maj.....	73.1	60.9	—	3	14	14	18	—	1	2	2	3	14
	Czerwiec.	69.5	101.4	—	5	16	9	15	—	1	1	5	5	8
	Lipiec....	74.1	144.5	—	5	8	18	22	—	—	1	4	2	7
	Sierpień..	74.0	78.9	—	10	10	11	10	—	—	3	—	—	1
	Wrzesień.	78.1	32.2	—	11	8	11	10	—	—	—	—	—	1
	Październ.	87.0	114.9	—	6	7	18	16	—	—	6	—	1	8
	Listopad .	89.8	18.4	6.2	6	1	23	5	4	—	2	—	—	8
	Grudzień.	—	—	35.2	6	6	19	1	13	—	6	—	—	11
	Summa roczna..	80.5	640.7	193.2	68	90	207	128	65	9	31	14	18	95

W całym roku wody z dżdżu i śniegu spadło wysoko 833.9 milimetrów czyli 369.66 lin. par. (30 cali 9.66 lin. par.)

LICZBA WIATRÓW W ROKU 1855.

Rok 1855	KIERUNEK WIATRU								WIATR PANUJĄCY	
	Północny	Północno-Wschodni	Wschodni	Północno-Wschodni	Południowy	Południowo-Zachodni	Zachodni	Północno-Zachodni		
	Styczeń	12	7	7	19	2	6	28	32	PnZ, Z.
	Luty.....	19	18	9	11	8	4	22	11	Z, Pn, PnW.
	Marzec	17	19	9	23	14	7	23	8	PdW, Z, PnW.
	Kwiecień.....	21	8	2	22	6	11	22	21	Z, PdW, Pn, PnZ.
	Maj.....	15	11	5	14	14	20	16	11	PdZ, Z.
	Czerwiec.....	21	16	3	16	7	6	14	17	Pn, PnZ.
	Lipiec	6	3	4	13	15	14	22	30	PnZ, Z.
	Sierpień.....	7	10	6	18	6	5	29	24	Z, PnZ.
	Wrzesień.....	10	3	—	25	7	6	31	20	Z, PdW, Pn.
	Październik.....	—	3	—	33	23	11	45	2	Z, PdW.
	Listopad.....	4	9	8	55	13	12	13	4	PdW.
	Grudzień.....	13	4	2	41	22	14	20	7	PdW.
	Summa roczna..	145	111	55	290	137	116	285	187	PdW, Z.

OGÓLNY STAN ROKU 1855.

(Pod względem meteorologicznym).

Średnia wysokość barometru całoroczna, do temperatury lodu topniejącego sprowadzona, wynosi 749,568 mil. czyli 27 cali 8,28 lin. par., i ta jest mniejsza o 0,349 mil. czyli 0,15 lin. par. od stanu normalnego.

Najwyżej barometr dochodził dnia 19 grudnia 773,75 mil. czyli 28 cali 7,00 lin. par.; najniżej dnia 2 stycznia 718,80 mil. czyli 26 cali 6,64 lin. par. Zmiana roczna barometru wynosi 54,97 mil., czyli 2 cale 0,36 lin. par.

Średnia temperatura całego roku wynosi $+5^{\circ},85$ C., czyli $+4^{\circ},68$ R., i ta jest niższa o $1^{\circ},49$ C., czyli o $1^{\circ},19$ R. od stanu normalnego z 29 lat poprzedzających.

Największe ciepło dochodziło d. 3 czerwca po południu $+33^{\circ},37$ C., czyli $+26^{\circ},7$ R.; największe zimno $-33^{\circ},12$ C., czyli $-26^{\circ},5$ R., d. 11 lutego z rana. Największa zmiana temperatury $66^{\circ},49$ C., czyli $53^{\circ},2$ R.

Uważając miesiąc grudzień r. z., styczeń i luty r. b., za miesiące zimowe; marzec, kwiecień, maj, za wiosenne; czerwiec, lipiec, sierpień, za letnie; wrzesień, październik, listopad, za jesienne; wypada: temperatura zimy $-6^{\circ},09$ C., czyli $-4^{\circ},82$ R., i ta jest niższa o $2^{\circ},52$ C., czyli $2^{\circ},01$ R.; temperatura wiosny $6^{\circ},21$ C., czyli $+4^{\circ},97$ R. niższa o $0,70$ R.; temperatura lata $+18^{\circ},75$ C., czyli $+15^{\circ},00$ R.; wyższa o $0,88$ C., czyli $0,52$ R.; temperatura jesieni $+7^{\circ},61$ C., czyli $+6^{\circ},09$ R.; niższa o $0,15$ C., czyli $0,12$ R. od stanu normalnego tychże pór.

Miesiące: czerwiec, lipiec, październik, były cieplejsze; przeciwnie: styczeń, luty, marzec, kwiecień, maj, sierpień, wrzesień, listopad, grudzień, zimniejsze niż w stanie normalnym. W ogóle rok 1855, należy do lat chłodnych. Dotąd w żadnym roku nie było tak niskiej średniej temperatury jak w lutym.

Wilgotność średnia całoroczna powietrza wynosi 80,5, biorąc 100 za zupełne nasycenie atmosfery parą wodną, albo co do ciężaru 6,15 gramów na jednym metrze sześciennym powietrza; wilgotność ta jest o jedną setną mniejsza od normalnej. Miesiące: styczeń, czerwiec, wrzesień, listopad, były suchsze; przeciwnie: marzec, kwiecień, maj, lipiec, październik, wilgotniejsze niż w stanie normalnym.

Wody z deszczu spadło wysoko 640,7 mil., czyli 23 cali 8,02 lin. par.; ze śniegu 193,2 mil. czyli 7 cali 1,64 lin. par.; razem wody z deszczu i śniegu wysoko na 833,9 mil. czyli 30 cali 9,66 lin. par., to jest o 221,7 mil. czyli 8 cali 2,28 lin. par. więcej od ilości wody (22 cale 7,38 lin. par.) jaka u nas zwykle w roku spada. Najwięcej wody spadło

w lipcu, najmniej w lutym, listopadzie i grudniu. Dotąd ani razu w styczniu nie spadło tak wiele śniegu, jak w r. b.

W r. 1855 było dni pogodnych 68, napół pogodnych 90, pochmurnych 207, dni deszczu 128, śniegu 65, gradów 9, mgły 31, grzmotów 16, błyskawic bez grzmotów 18, wichrów i wiatrów mocnych 95; wiatr panujący południowo-wschodni i zachodni.

Pod względem stanu nieba, rok 1855 należy do lat mokrych, niepogodnych, chłodnych, w deszcz i śnieg obfitych.

Uważając rok cały jako całość podzieloną na 100 równych części, wypada w średnim przecięciu z 29 lat poprzednich (1826—1855), stosunek dni pogodnych, napół pogodnych i pochmurnych jak 16,3: 32,9: 50,8. W r. 1855, stosunek tychże dni jest 18,6: 24,7: 56,7; co pokazuje, że liczba dni niepogodnych była większą niż zwykle. Miesiące pogodne były: luty i wrzesień; niepogodne: marzec i kwiecień.

Z i m a.

Pierwsza połowa téj pory była wilgotna, słotna, w deszcz obfita, dość ciepła; w drugiej połowie pogodna, w śnieg obfita, niezwykle mroźna; szczególnie wielkimi mrozami odznaczał się miesiąc luty; średnia bowiem jego temperatura była o 8°,45 C., czyli 6,76 stop. R. niższa od normalnej; o 15,05 C., czyli 12,04 stop. R. od najcieplejszego lutego w r. 1843. W ogóle pora ta była o 2°,52 C., czyli 2,02 stop. R. zimniejsza niż zwykle. Największy mróz w téj porze był 33°,12 C., czyli —26,5 stop. R. d. 11 lutego, i przewyższał wszystkie mrozy jakie były w téj porze w teraźniejszym stuleciu; podobny jednak był jak w r. 1799.

W i o s n a.

Cała ta pora wyjąwszy przy końcu, była niepogodna, wilgotna, słotna, w deszcz i śnieg obfita, chłodna, o 0,88 C., czyli 0,70 stop. R. chłodniejsza niż zwykle. Z przyczyny mrozów długo trwających, roślinność znacznie się opóźniła.

L a t o.

Początek téj pory przy wysokim stanie barometru był pogodny, suchy, bardzo gorący; środek niepogodny, wilgotny, słotny, w deszcz obfity, dosyć ciepły; koniec pogodny, chłodny, osobliwie nocy i ranki były chłodne. W ogóle pora ta była o 0,65 C., czyli 0,52 stop. R. cieplejsza niż zwykle.

J e s i e ń.

Z początku pogodna, sucha lecz chłodna, szczególnie ranki były chłodne; środek téj pory był niepogodny, słotny, w deszcz obfity, lecz

ciepły; koniec pogodny lecz mroźny; w ogóle o 0,15 C, czyli 0,12 stop. R. zimniejsza niż zwykle.

Ostatni mróz z wiosny —1,5 stop. R. wynoszący, był dnia 25 kwietnia, a pierwszy w jesieni —0,2 stop. R. dnia 11 listopada.

Ostatni śnieg z wiosny przuszył dnia 28 kwietnia, a pierwszy w jesieni dnia 20 listopada.

Plamy na słońcu pokazywały się dnia 11, 13, 17, 18 stycznia; dnia 10, 11, 17 lutego; dnia 1 marca; dnia 7, 16 maja; dnia 3 grudnia.

Koło białe otaczało słońce d. 8 września.

Dwa boczne słońca pokazały się dnia 18 grudnia.

Koła białe otaczały księżyc d. 28 stycznia; d. 29 maja.

Zorza północna świeciła d. 12 kwietnia.

Około środka miesiąca czerwca pojawiła się w Warszawie epidemia cholery.

Wisła pod Warszawą stanęła powyżej mostu na początku zimy d. 3 grudnia; powtórnie stanęła d. 18 stycznia.

Lody na Wiśle puściły d. 23 marca.

STAN KAŻDEGO MIESIĄCA I WAŻNIEJSZE ZDARZENIA METEOROLOGICZNE W TYCHŹE.

STYCZEŃ.

Mniej pogodny niż zwykle, wietrzny, w śnieg obfity; w pierwszej połowie dość ciepły i łagodny; w drugiej mroźny, w ogóle przeszło o jeden stopień R. zimniejszy niż zwykle. Dni najcieplejsze były: d. 1, 5, 6, 7, 8, 9; najzimniejsze: d. 17, 18, 19, 24, 28, 30, 31; zmiany temperatury były znaczne; największa zmiana dzienna dochodziła 14,0 C., czyli 11,2 stop. R. d. 20—21. W drugiej połowie stycznia zaczęła się u nas właściwa zima, i w skutku mrozów znacznych i ciągle w tej drugiej połowie trwających, średnia temperatura całego miesiąca jest przeszło o jeden stop. R. mniejsza od normalnej. Śniegu w tym miesiącu wielka masa spadła, i więcej niż w latach poprzednich. Ilość wody ze śniegu wynosi co do wysokości 54,9 mil. czyli 24,34 lin. par., to jest cztery razy więcej niż z deszczu.

Dnia 11 o godzinie 11 $\frac{1}{2}$ z wieczora, most na Wiśle przy Cytadelli został przez lody zerwanym, w skutku czego 9 tafli i 4 izbice zostały umiesione.

Dnia 18 w skutku kilkodniowych mrozów, Wisła pod Warszawą stanęła.

Z gubernii *Jarosławskiej* donoszą: „Po zeszlorocznej łagodnej jesieni, nastąpiło tak nagle powietrze zimowe, że prawie nie pamiętano jeszcze takiego przykładu. Jesień skończyła się dnia 19 listopada, gdyż tego

dnia spadł pierwszy śnieg, a d. 21 mieliśmy już doskonałą sannę. Termometr d. 21 stał jeszcze na 0, ale d. 22 spadł nagle na -5° R., o godzinie 10 przed południem -7° R., o godz. 2 po południu pokazywał -8° R., o godz. 3 -10° R., a wieczór -12° R. zimna. Na rzece *Woldze* pokazała się tego dnia cienka powłoka lodu; nazajutrz przy -19 stop. R. zimna, można już było przejść ją w każdym miejscu bez niebezpieczeństwa, a od d. 24 jeżdżą już po niej ładowne sanie. Na uwagę zasługuje także nadzwyczaj długie lato w roku zeszłym; na *Woldze* bowiem stopniały lody zupełnie już d. 23 kwietnia, i rzeka ta była splawna w tym roku przez 7 miesięcy”.

Dnia 10 w *Kairze* w Egipcie śnieg padał, co było zjawiskiem zupełnie nowém dla tamecznych mieszkańców.

W miesiącu styczniu w *Marsylii* było gwałtowne trzęsienie ziemi; 32 wstrząśnień dostrzeżono, lecz bez znacznej szkody.

Dnia 24 z kantonu *Bazylei* w Szwajcaryi donoszą o niesłychaném zjawisku. Dnia 24 i 25 stycznia, upadł tam czarniawy śnieg, między *Laufen* i *Mohlen*, i ogarnął dość znaczną przestrzeń. Na powierzchni tego śniegu ruszały się *biazgi* niezliczone, koloru czarnego i nie większe od gnidy. Przez szkło powiększające, można było u tych żyłatek rozpoznać dokładnie główkę okrągłą z różkami nitkowemi i pyszczkiem; korpus podobny jak u muszki, sześć nóżek i dwa malutkie kosmyki ogonkowe; skrzydełek nie dostrzeżono. Po upływie 24 godzin, nie było ich już i śladu na śniegu ani pod nim.

Dnia 23, kula ognista widziana w *Budyszynie*, i na innych miejscach ziemi *Łużyckiej* postrzeżoną była. Kula ta początkowo ukazała się jedna tylko, ale w nadzwyczajnej wielkości, potem rozpadła się na trzy gorejące kule, które po jakimś czasie znikły, wydając tak wielki loskot, iż mieszkańcy, którzy nie widzieli tego zjawiska, powybiegali z domów, przerażeni będąc nadzwyczajnym hukiem.

Dnia 24, w *Konstantynopolu* o godz. 4 min. 50 z rana, kilka wstrząśnień ziemi czuć się dało od wschodu na zachód; przytém dał się słyszeć huk podobny do tego, jaki sprawia wóz ciężko naładowany i po bruku jadący.

Dnia 25 o godzinie 6 wieczorem w *Magland* w Sabaudyi, zapadł się wierzchołek góry między miasteczkami *Magland* i *La Perriere* z najokropniejszym hukiem, co sprawiło takie wstrząśnienie w całej okolicy, że z początku myślano o trzęsieniu ziemi. Przeszło 8 minut trwał zasyp kamieni i kurzu, które zapelniły całą dolinę, a zapadanie się reszty góry trwało aż do rana nazajutrz. Wszystkie domy po drugiej stronie *Arwy* wstrząsły się w swych posiadach. Niżej położone lasy zostały zniszczone, i po części zasypane rumowiskiem. Sądząc po domyślném obliczeniu, oberwała się góra na 500 metrów prawie.

LUTY.

Był pogodny, w śnieg obfity, nadzwyczaj mroźny, o $6\frac{1}{2}$ stop. R. zimniejszy niż zwykle, o 4,76 C., czyli 3,81 stop. R. zimniejszy od stycznia r. b., a o 15,05 C., czyli 12,04 stop. R. od stanu średniego najcieplejszego tego miesiąca w r. 1843. Pod względem temperatury najwięcej zbliżał się do stanu lutego w r. 1799, wszakże i od tego miesiąca był o 0,07 stop. R. zimniejszy. W żadnym roku, tak w terażniejszym jak i w przeszłym wieku, miesiąc ten nie był tak mroźny jak w r. b. Dnia 11 w Obserwatoryum Warszawskiem, w miejscu zwykłych postrzeżeń, mróz dochodził $31^{\circ},25$ C., czyli 25 stop. R.; tamże o kilka stóp nad ziemią 33,12 C., czyli 26,5 stop. R.; za miastem w Marymoncie 33,75 C., czyli 27 stop. R.: jestto największy stopień mrozu jaki dotąd w Warszawie postrzegano. W r. 1799, dnia 8 lutego, mróz dochodził 26,5 stop. R., a zatem takż sam, jaki w Obserwatoryum w r. b. uważano. Wyjawszy dwa dni 25 i 26, cały miesiąc był mroźny; najzimniejsze dni były: d. 1, 2, 9, 10, 11, 20. Zmiany temperatury były znaczne, największa zmiana dzienna dochodziła 18,9 C., czyli 15,12 stop. R., dnia 11—12 z rana. Pod względem stanu nieba, luty r. b. był nieco pogodniejszy niż zwykle. Elektryczność atmosferyczna przy znacznych mrozach była nader silna.

W skutku wielkiego mrozu d. 11 dochodzącego — $33^{\circ},12$ C., czyli — 26,5 stop. R., następnego dnia z rana znaleziono pod krzakami, które liści na zimę nie tracą w tutejszym ogrodzie Botanicznym, wiele ptaków różnego gatunku pomarzniętych. Były między niemi wróble, trznadłe, gile, czyże; wszystkie miały główki pochowane pod skrzydełka. W okolicach *Willanowa* w lasach, znajdowano zające pomarznięte, i te wieśniacy przynosili do *Willanowa*; kuropatwy przylatywały na obory wiejskie.

W ciągu terażniejszej zimy, dla zbadania stanu powietrza w jednej i tej samej chwili, ale w odległych od siebie miejscach, znoszono się wzajemnie za pomocą telegrafów elektrycznych. Pokazało się więc, że dnia 23 lutego w jednym czasie, w Petersburgu było zimna 30 stop. R., w Królewcu 17 stop. R., w Londynie 2 stop. R., w Warszawie dnia tego z rana było 17 stop. R. mrozu.

Czynione nad tegoroczną zimą postrzeżenia przekonały, że w Europie najsilniejsze mrozy panowały w Norwegii. I tak: od d. 6—20 lutego, mróz dochodził od 30—35 stop. R.; a d. 19 lutego dochodził $39\frac{1}{2}$ stop., a zatem blisko 40 stop. R.

Dnia 3 donoszą z *Strazburga*, iż tam od r. 1850 nie pamiętają takich mrozów; w poniedziałek (29 stycznia) termometr pokazywał 22 stop. C. niż zera.

Gazety zagraniczne donoszą, iż w lutym *Ren* zamarzl.

W okolicach *Neapolu*, wszystkie wody stojące i małe strumyki pozamarzały, a w samém mieście spadło tak wiele śniegu, że mieszkańcom zdaje się, jakoby z południa przeniesieni byli nagle na północ.

Z *Calais* donoszą: że port tameczny zamarzał w części, i że przypływ morza sprowadza na brzegi prawdziwe góry lodowate.

Dnia 5 z *Londynu* piszą: „Wczoraj, to jest d. 4 mieliśmy tu największą mgłę w tym roku. Również i dzisiaj w południe tak ciemno, że tylko przy świetle można pracować. Dla kry na *Tamizie*, mniejsze parostatki musiały wstrzymać swą jazdę.”

Trzęsienia ziemi dały się uczuć po obu brzegach *Bosforu* aż do *Adryanopolu*. W *Konstantynopolu* były mniej gwałtowne. W *Brussie* z 160 minaretów ani jeden się nie ostał. *Trebizona* została zniszczoną pożarem, który przyspieszonym był wybuchem baryłek prochowych. Stratę oceniają na 4,000,000 piastrow. Głód, choroby, pola odłogiem leżące, lud do nędzy ostatecznej przyprowadzony, smutny przedstawiają widok.

Dnia 18 w *Samos*, o godzinie 5 z rana, czuć się dało trzęsienie ziemi nie tak gwałtowne, jak długo i jednostajnie trwające.

Dnia 21 w *Baghla Agatch*, we wsi o 8 godzin odległej od *Macri* (części południowo-zachodniej *Anatolii*), miało miejsce w dzień trzęsienie ziemi; mieszkańcy przestraszeni zostali hukiem podziemnym, dość mocnym, po którym nastąpiło poruszenie pionowe lecz niezbyt silne i krótko trwające.

Dnia 22 w *Macri*, na brzegu południowo-zachodnim *Anatolii*, na przeciwko wyspy *Rhodus*, o godz. 5 wieczorem, czuć się dały dwa mocne wstrząśnienia ziemi, lecz bez żadnego przypadku.

Dnia 28 o godzinie 3 wieczór, gwałtowne trzęsienie czuć się dało na wielkiej przestrzeni zajmującej *Smyrnę* i *Adryanopol*, czyli więcej jak na 3 stopnie szerokości. Według doniesień, najsilniejsze trzęsienie nastąpiło w *Smyrnie* o godz. 2 min. 50; w *Brussie* o godz. 2 min. 57, gdzie trwanie jego oceniają od 50—60 sekund; w *Galliopoli* o godz. 2 min. 35; w *Konstantynopolu* o godz. 3; trwanie jego oceniają od 40—50 sekund, lecz rzeczywiście nie trwało dłużej nad 13—17 sekund. W *Lule-Burgas* o godz. 3 i kilka minut, trwanie jego oceniono na 30 sekund. W *Adryanopolu* o godz. 2 min. 46. Wszyscy zgadzają się, że kierunek poruszeń był od strony południowo-zachodniej ku północo-wschodniej. *Brussa* zdaje się być punktem środkowym tego gwałtownego wstrząśnienia. To miasto i jego okolice najwięcej ucierpiały. W chwili, w której wstrząśnienia nie było, słyszano huk podziemny i w powietrzu dał się czuć zapach podobny do siarki albo żelaza spalonego. Trzęsienie ziemi zaczęło się od ruchu kołyszącego od wschodu na zachód, po którym następowало zaraz 30—40 gwałtownych uderzeń, i skończyły się nowém poru-

szaniem silniejszym od pierwszego. Uderzenia pionowe były tak silne, iż osoby rzucone zostały w powietrze i powalone. Meczety i wiele domów runęły z łaskotem; prawie wszystkie źródła ciepłe i nie ciepłe wyschły, i dopiero po sześciu lub ośmiu dniach się pokazały. Ziemia była popękana w wielu miejscach. Przez 24 godzin kołysała się ziemia jakby pokład okrętu, a huk podziemny dawał się słyszeć co kwadrans. W *Smyrnie* trzęsienie zdawało się dość długo trwać od północy na południe, lecz nie zrzuciło żadnego uszkodzenia. W *Dardanelach* skład garnków i fabryka tychże zostały potłuczone. W *Galliopoli* wstrząśnienie było daleko silniejsze, gdyż trzy minarety w części zawaliły się, i prawie wszystkie domy doznały uszkodzeń. W *Konstantynopolu* najsilniejsze uderzenie było pionowe. Przed trzęsieniem słyszano szum podziemny, jednak nie nastąpił żaden smutny wypadek. We wszystkich tych miejscach dały się czuć inne wstrząśnienia w ciągu dnia następnego.

Trzęsienie ziemi dnia 28 lutego, sprawiło w *Brussie* (w Małej Azji, u podnóża Olimpu Missyjskiego) bardzo wielkie spustoszenia. Wielki most kamienny na rzece *Nilufur* zapadł się; wszystkie kamienne budynki ucierpiały mniej więcej. Niektóre place targowe znikły ze wszystkimi sklepami, naokoło miasta porobiły się szerokie i głębokie rozpadliny, tak, że komunikacya była zupełnie przerwana. Sławne od wieków źródła siarczane poznikaly, dwie kąpiele zapadły się; z wysokości Olimpu stoczyły się olbrzymie bryły kamieni, i pogruchoły bardzo wiele domów; przedzalnia jedwabiu została pochłonięta i t. p. Pewien podróżny wracający z *Brussy* utrzymuje, że zginęło przeszło 1,000 ludzi. Spustoszenia te rozciągają się na dwanaście mil w okręgu, i dwie wsie pobliskie (każda o 20—40 domów) znikły zupełnie. Należący do Halifa Baszy, ministra marynarki, młyn parowy, budowany z kamienia, który kosztował 6,000,000 piastrow, jest zupełnie zniszczony. Z tych doniesień pokazuje się, że trzęsienie ziemi w Konstantynopolu było tylko dalszym ciągiem uderzeń doznanych w okolicach *Brussy*. W kilku miejscach wydobyły się z ziemi płomienie i sprawiły pożar, który trwał prawie 6 godzin.

W *Konstantynopolu* od d. 28 lutego do 1 marca, czuć się dało kilkakrotne trzęsienie ziemi, ale wypadku żadnego nie było.

Dnia 15 w Wielkiem Ks. *Toskańskiem*, wylały rzeki *Arno* i *Tyber* i sprawiły wielkie zniszczenie. Najbardziej ucierpiały od powodzi w dolinie *Tyberyjskiej* małe miasteczko *Pieve Santo-Stephano* i okolice przyległe. Z rana dnia 15 lutego, spostrzeżono w tém miejscu u wzgórz stykających się z *Tybrem*, oznaki usuwania się i zapadania góry. Spiesznie wynieśli się też ztamtąd mieszkańcy, zabierając z sobą bydło i inne swe mienie, a następnój już nocy, zapadła się w oczach postawionych opodal na straży żandarmów i polowych, część góry pochyłonej, tak, że

zasypała wiodący tamtędy gościniec z zatamowaniem wszelkiej komunikacji między *Borgo* i *San-Stephano*. Podczas, gdy pracowano nad wywiezieniem ziemi, żwiru i łomów skalistych z gościnca, zapadła się inna większa jeszcze od tamtej części góry, i zasypała w tém miejscu koryto *Tybru* zupełnie. Rzeka wzebrała tak nagle, że robotnicy powracający nazajutrz z tego miejsca do *Pieve*, zastali już powódź sięgającą do drugich piąter domów miejskich. Pozostałe niektóre osoby, ratowały się z najdroższém swém mieniem na czółnach. Doliny leżące nad brzegami rzeki stały 80 stóp pod wodą. Koryto *Tybru* zasypane było pod urwiskiem, wzdłuż przeszło pół mili włoskiej żwirem i łomem skalistym, na 50—60 stóp wysoko i tylko z wielkim trudem i kosztami będzie można koryto znów oczyścić i rozprzestrzenić. Wielu mieszkańców dolin szukało schronienia na wzgórzach przyległych, lecz i tam nie są jeszcze bezpieczni, gdyż wszystka ziemia rozmiękła od powodzi, i wzgórze te mogłyby się łatwo osunąć. Znaczna część wypłoszonej ludności schroniła się także do miasta *Borgo* i *San-Sepolen*, i znalazła wszelką pomoc i wsparcie.

Dnia 23 w *Japonii*, trzęsienie ziemi nawiedziło wyspę *Nifon*, i zniszczyło miasta *Ohozaka* i *Simoda*; stolica *Jeddo* także wiele ucierpiała.

Dnia 16 w *Neapolu*, a nawet w odleglejszych za *Neapolem* stronach, spadł deszcz słony. Zdaje się, że cząstki wyparowanej wody morskiej są tego zjawiska powodem.

Z *Liworno* i *Genui* donoszą, że miasto *Catanea* w *Sycylii*, prawie całkiem zniszczone zostało, nie wiadomo czy trzęsieniem ziemi czy wybuchem *Etny*.

W *Toskaniu* z powodu wezbrania wód, komunikacje w wielu miejscach przecięte zostały.

Dnia 5 piszą z *Paderborn*: „Od dwóch dni w załomku *Westfalskiej* doliny na kolei pod *Benhausen*, stoją dwa pociągi zakopane w śniegu, i pomimo usilnej pomocy 500 ludzi, niepodobna było wydobyć ich do wczorajszego wieczora. Komunikacją z poblizkimi stacyami utrzymywano tymczasowo za pomocą sani.”

Tegoż dnia wystąpiła z koryta rzeka *Bachiglione*, i zalala niższą część miasta *Wincenza* na 3 stopy wysoko.

Wody rzeki *Brenty* i kanału *Mirano* wystąpiły z brzegów, z przyczyny gwałtownego deszczu; niezmierne masy śniegu stopniały i zalały kilka wsi w okolicy. Woda sięgała aż do piérwszych piąter domów, a mieszkańcy zdolali tylko przy gorliwej wzajemnej pomocy ujęć niebezpieczeństwa w małych łodziach.

Dnia 8 o godz. 12 min. 8 w południe, w *Fiume* dało się czuć silne trzęsienie ziemi, trwające kilka sekund, połączone z przytłumionym hukiem. Dnia 9 o godzinie 3 min. 38 z rana, nastąpiło nowe wstrząśnienie,

trwające również 2—3 sekund, ale silniejsze niż pierwsze, tak, że w kilku domach popękały szyby u okien. W *Tryescie* zaś nastąpiło wstrząśnienie dnia 9 o godz. 3 min. 55 z rana.

MARZEC.

Był niepokodny, słotny, wilgotny, w deszcz i śnieg nadzwyczaj obfity, w pierwszej połowie chłodny, w drugiej ciepły, w ogóle o 0,15 stop. R. zimniejszy niż zwykle. Najcieplejsze dni były d. 4, 23, 24, 25, 26; najzimniejsze d. 1, 2, 11, 12, 13. Prócz ostatniego dnia miesiąca który był pogodny, w innych dniach prawie codziennie deszcz albo śnieg padał, w skutku tego, ilość wody spadłej z deszczu i śniegu (99,5 mil. czyli 44,11 lin. par.) jest przeszło dwa razy większa niż w stanie średnim. W normalnym stanie, stosunek dni pogodnych do na pół pogodnych i pochmurnych jest jak 4,5: 8,9: 17,6; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 1: 3: 27, co pokazuje, że marzec r. b. był nader niepokodny, i zbliżał się do stanu tegoż miesiąca w r. 1828.

Dnia 15 o godz. 1 po południu, lody na *Wiśle* pod *Warszawą* z dołu dawniej linii mostu, i powyżej izbic o kilkanaście sążni (przy wysokości wody stóp 15 cali 8) w całej szerokości spłynęły. Powyżej jednak przed dawnym mostem ku *Saskiej Kępie* i *Solcowi*, stoją. Na luce oczyszczonej od lodów, już od rana dziś odbywa się przewóz.

Dnia 16, wysokość wody na *Wiśle* pod *Warszawą* dochodziła stóp 16 cali 1. Grubość lodu w niektórych miejscach dochodziła do dwóch arszynów.

Dnia 19, lody na *Wiśle* w górze wprost *Saskiej Kępy* i *Solca*, oraz poniżej mostu, tojest w kierunku pod *Bielanami* stały niewzruszone, a pomiędzy nimi na luce oczyszczonej, przesuwały się łodzie pomiędzy *Warszawą* a *Pragą*. Pod *Nową Alexandryą* (*Puławami*), dnia 19 o godzinie 3 z rana, lody zupełnie się połamały i całym korytem rzeki płynąć zaczęły, a to przy wysokości wody stóp 9 cali 8 nad zero.

Dnia 20 pod *Zawichostem*, woda wezbrawszy do stóp 13 cali 8 nad zero, uniosła utworzone z lodów zatory, które ruszyły całą szerokością rzeki i nader gęsto płynęły. Pod *Warszawą*, dnia 20 lody górne stały. Dnia 21 wysokość wody na *Wiśle* stóp 12 cali 8.

Dnia 23 o godz. 4 z południa, górne lody na *Wiśle* pod *Warszawą* przy wysokości wody stóp 15 cali 1 ruszyły. Dnia 24 z rana wysokość wody stóp 15 cali 6. Dnia 25 stóp 17 cali 2. *Wisła* wystąpiła z swego łożyska i niektóre nadbrzeżne ulice zalala. Dnia 27 rano, stóp 17 cali 6.

Dnia 22 o godz. 6 rano, woda na *Wiśle* pod *Zawichostem* dosięgła nadzwyczajnej wysokości, bo stóp 20 cali 8.

Podług wielolicznych postrzeżeń, woda z *Zawichostu* do *Nowej Alexandryi*, przechodzi w czasie około godzin 30; z *Nowej Alexandryi*

do Warszawy godzin 41; zatem tak woda jak i lody z pod Zawichostu powinny do Warszawy przypłynąć w ciągu 71 godzin czyli w trzy doby bez jednéj godziny. Na jedną godzinę upływa przybór wody na Wiśle wiorst $2\frac{3}{4}$, zatem średnia prędkość przybywania wody wynosi na jedną sekundę stóp $3\frac{1}{3}$. Właściwa zaś prędkość płynienia wody średnio jest stóp 6. Obliczenia te stosują się jedynie do wody, przy wysokości stóp 9 nad zero; w miarę zaś powiększającej się wysokości, i prędkość onę się zwiększa. Z Warszawy do Płocka woda przebiega w ciągu godzin około 36, zaś z samego Zawichostu do Płocka w godzinach 107 czyli w $4\frac{1}{2}$ dobach.

Dnia 19 donoszą z *Tezewa* (*Dirschau*), że woda na Wiśle podniosłszy się do wysokości stóp 18 cali 8, drogę bitą z *Kaempen* załaza, i komunikacya przerwana została; przez *Nogat* pod Malborgiem jeszcze wozy się przeprowadzają.

Dnia 20 z *Tezewa* donoszą: Dziś w nocy zamieć śnieżna i burza wielka. Pociąg pospieszny z Berlina zarył się w śniegu pod Wartubiem. Stan wody na Wiśle stóp 19 cali 2.

Tegoż dnia z Bydgoszczy donoszą: „Pociąg osobowy z Gdańska zarył się w śniegu pod Praust; a z powodu zamieci śnieżnej, pociąg nie nadszedł z *Tezewa* do *Pelplina*.”

Dnia 19 w sam dzień św. Józefa, w Częstochowie piorun uderzył i przeciął drut od młota bijącego kwadransę w zegarze na wieży klasztornej.

Dnia 2 w południe znikło źródło mineralne w cieplicach *Neuheimskich* (w Księztwie *Heskiém*), znane z swych pomocnych zdrowiu kąpeli. Źródło to po kilkodniowym wypoczynku wytrysło na nowo, i lubo z początku słabo, potem z zadziwiającą mocą bić zaczęło.

Dnia 6 między godz. 10 a 12 z rana, uważano w Berlinie zjawisko słońce boecznych. Na południowym poziomie, wśród blade-żółtych obłoków, utworzyło się wyraźne, wielkie, jasne koło, na którym widać było słońce i sześć łun słonecznych; dwie z nich znajdujące się najbliżej słońca, połyskiwały najświetniejszymi barwami tęczy, inne zaś przedstawiały się tylko jako białe, błyszczące płatki, i podobne były do samego słońca zasłoniętego obłokami. Zjawisko to trwało prawie dwie godziny.

Dnia 24, w okolicach *Lublina*, widziano wieczorem w stronie południowej pierwszą w tym roku dość silną i długo trwającą błyskawicę.

Dnia 16 donoszą z *Augustowskiego*: iż tam sanna jeszcze trwa i śniegi po lasach na 5 stóp wysoko leżą. Przy nadzwyczajnych śnieżnych zadymkach, komunikacya była zatamowana, a w czasie mocnych mrozów w lutym, ludzi, a nawet konie z saniami znajdowano śniegami zasypanych i pomarznitych. Zima tegoroczna była nadzwyczaj śnieżna i mroźna, wiele nawet cieląt i źrebiąt w stajniach dobrze opatrzonych pomarzło.

W Lourdes w Pireneach, ze 40 domów zawaliło się pod ciężarem śniegu. W Tarbes i w okolicach, lawina mnóstwo domów zniszczyła. Od r. 1802 nie pamiętają takich szkód.

Dnia 1 o godz. 1 rano, w Konstantynopolu czuć się dało trzęsienie ziemi słabe, o godz. 4 rano silniejsze, o godz. 8 rano słabe; o godz. 11 min. 45 rano, wstrząśnienie słabe; o godz. 4 min. 55 wieczór, wstrząśnienie mocniejsze, od 3—4 sekund trwające; o godzinie 7 minucie 15 wieczór, wstrząśnienie bardzo słabe. W ciągu tego dnia i poprzednich, dało się uczuć wiele wstrząśnień w Dardanelach, w Galliopoli; w Brussie były mocne i częste. Dnia 2, 17, 24, 26, 27, 28, wstrząśnienia słabe; jedno z nich d. 31 marca silniejsze. Dnia 17 w Galliopoli wstrząśnienie mierne. W Brussie każdego dnia (od d. 28 lutego do 31 marca) powtarzały się od 5—6 uderzeń, mniej więcej silnych, po większej części pionowych; inne były poziome w kierunku południowo-zachodnim, ku północno-wschodniemu.

Dnia 11 z Brussy donoszą: że nowe trzęsienia ziemi i pożar całkiem zniszczyły to miasto: żaden murowany budynek się nie ostał; trzy mosty łączące dwie połowy miasta, bazyliki, i wszystkie pyszne meczety leżą w gruzach; liczba zabitych do 400 wynosi. Dzielnica Europejczyków najmniej ucierpiała.

Dnia 18 z Bilaku (Villach), donoszą w gazecie Lublańskiej: Dziś rano o godz. 7 min. 12, przestraszyło nas gwałtowne trzęsienie ziemi. Dawało się czuć w kilkakrotnych uderzeniach, i trwało jak niektórzy utrzymują 9—10 sekund.

W Brussie trzęsienia ziemi nie ustawały; tamiczne źródła siarczane wyschły. Olymp dymi się jak wulkan.

Dnia 2 około godz. 8 rano, widziano w Petersburgu jasną obręcz około księżycy, która go blisko otaczała.

Dnia 5 o godzinie 3 z rana, w Piatygorську, w gub. Stawropolskiej, czuć się dały kilkakrotne wstrząśnienia ziemi, które jednak żadnej szkody w mieście nie zrzędziły.

KWIECIEŃ.

Był niepokodny, chłodny, wietrzny, blisko o półtora stopnia R. zimniejszy niż zwykle. Pierwsze dziewięć dni między pełnią a ostatnią kwadrą księżycy, przy wysokim stanie barometru były pogodne, suche lecz chłodne; następne dni niepokodne, wilgotne, słotne, w deszcz i śnieg obfite. Najcieplejsze dni były: d. 15, 16, 17, 20, 30; najchłodniejsze: d. 1, 9, 10, 11, 22, 23, 24, 28. Dzień 24 odznaczał się szczególnym stanem powietrza; od godziny bowiem 2—11 rano śnieg obficie pruszył; na 3 cale pokrył powierzchnię ziemi, w kilka jednak godzin stopniał. Wiatry północne i północno-zachodnie często wiejące, znacznie

oziębially powietrze. Ostatni mróz w kwietniu — 1°,81 C., czyli 1,5 stop. R. wynoszący, był d. 25. Ostatni śnieg z wiosny przyszył d. 28.

Dnia 11 i 12, w górach położonych w okolicach Wiednia, spadły śniegi obfite.

Dnia 6 o godz. 1 z rana, na wyspie *Rodus*, dało się czuć pierwsze uderzenie dosyć silne, trwające blisko 6 sekund; potem drugie silniejsze, oba w kierunku od wschodu na zachód.

Dnia 3, w *Philippopoli* dało się czuć kilka wstrząśnień dość silnych.

Dnia 5 w *Brussie* trzęsienie dość silne, lecz bez przypadku; tamże d. 6, 7, 8, 9, 10, trzęsienia słabe. Dnia 11 o godz. 7 min. 40 wieczór, dało się czuć gwałtowne trzęsienie, które się rozciągało po całym półwyspie Archipelagu i w tych samych miejscach, w których dnia 28 lutego było trzęsienie. W *Brussie*, uderzenie było pionowe, i jak mówią, trwało 25 sekund, poprzedzone hukem podziemnym. Niektóre osoby oceniają, iż było trzy razy silniejsze niż dnia 28 lutego; z tej przyczyny domy drewniane, które przy pierwszym trzęsieniu pozostały całe, przy drugim zostały w części zwalone. Ani jeden meczet, minaret lub dom murowany nie zostały w całości. Uderzenia następowały po sobie tak szybko, iż w przeciągu 15 godzin, naliczono ich około 150, z tych niektóre były dość silne. Źródła zasilające miasto, przez kilka dni wyschły (jak przy pierwszym trzęsieniu); przeciwnie, źródła ciepłe tak siarczane jako i żelazne powiększyły swe wody. Nowe źródła powstały obok dawnych, i trwały aż do końca miesiąca.

W *Smyrnie* trzęsienie ziemi trwało długo, poprzedzone hukem podziemnym w kierunku od wschodu na zachód.

W *Nasildi* (prowincyi *Aidin*) uważano 6—7 uderzeń w przeciągu kilku godzin.

W *Metelinie* po uderzeniu powstał wicher od południa. W *Adryanopolu* uderzenie było bardzo silne, po którym nastąpił również wicher. W *Konstantynopolu* uderzenie było gwałtowne, mniej jednak silne jak d. 28 lutego, trwało ono 8 sekund. Po tym silnym uderzeniu, nastąpiły inne słabsze tegoż wieczora, tojest o godz. 7 min. 50, o godz. 8 min. 30, i o godz. 10 wieczór.

Dnia 12 o godz. 1 rano, w *Konstantynopolu* trzęsienie ziemi słabe. Dnia 13 tamże o godz. 8 min. 20 wieczór, dwa uderzenia. Dnia 10, 19, 22, 23, o godz. 10 wieczór, uderzenie słabe.

Dnia 17 w *Brussie*, mocne uderzenie pionowe, po którym nastąpiły inne, co godzina powtarzające się. Dnia 18 dwa uderzenia poziome; dnia 19 mocne uderzenie poziome; d. 20 w nocy, silne uderzenie poziome; d. 22 dwa słabe uderzenia; d. 26 silne uderzenie; d. 28 bardzo rano, słabe kołysanie ziemi: o godz. 8 min. 20 rano, psy zaczęły szczekać, poczem zaraz usłyszano huk podziemny, po którym nastąpiło uderzenie

poziome, trwające blisko 20 sekund, i było tak silne, iż poobalalo mury: d. 29 silne uderzenie. Od tego dnia aż do 13 maja, każdego dnia dało się czuć wiele trzęsień z hukiem podziemnym.

W Brussie uważano, że trzęsienia następowały częściej w nocy aniżeli we dnie, i często przy wietrze południowym. Po silném uderzeniu, ziemia przez pewny czas kołysała się podobnie jak pokład statku parowego. Prawie wszystkie uderzenia były poprzedzone, a nawet razem następowały z hukiem podziemnym; często także, chociaż ziemia nie doznawała żadnego wstrząśnienia, słyszano, osobliwie od strony góry Olimpu: ryk, szum i głuchy huk podobny do huku dział odległej artylerji. Co do szkód materyalnych, sprawionych tyłoma silnemi uderzeniami, te są ogromne; w saméj Brussie, nie licząc wszystkich meczetów i ich 160 minaretów, które runęły, nie licząc wielu domów obalonych, dwa razy pożar nastąpił: piérwszy raz po trzęsieniu dnia 28 lutego; drugi raz po trzęsieniu d. 11 kwietnia, i ten ostatni zniszczył blisko 150 domów. Z ludności wynoszącej 70,000, blisko 1,300 znalazło śmierć pod gruzami swych domów. Te straszne skutki trzęsienia, czuć się dały prawie wyłącznie w okręgach blizkich Olympu. Wiele wiosek zostało z gruntu zniszczonych, osobliwie te, które się znajdowały na kierunku od południowo-zachodniej ku północo-wschodniej stronie. Gwałtowne trzęsienie ziemi d. 28 lutego, najwięcej zrobiło szkód w przestrzeni między Brussą a Muchaliez. Trzęsienie d. 11 kwietnia dało się mocniej uczuć w okolicy północnej Brussy. Rzecz osobliwa, iż niektóre wioski wyłącznie ucierpiały, gdy tymczasem inne bardzo blizkie nie doznały żadnego uszkodzenia: zdaje się, jakby uderzenia podziemne miały miejsce tylko w ogniskach zakreślonych, i nie łączyły się z sobą, tylko kanałami bardzo wąskimi. I tak, wieś *Tepcidiik*, położona w odległości 7,800 metrów w północo-północo-wschodniej stronie Brussy, została całkiem zniszczona, gdy tymczasem wieś *Demir-tach* o 1,300 metrów na północo-północo-zachodzie od poprzedniej odległa, równie i wieś *Kelecer*, na 2,600 metrów na północo-wschodniej stronie, żadnej nie doznały szkody.

Dnia 23 w Brussie, ciągle dają się czuć trzęsienia ziemi. Z Konstantynopola donoszą, że tam trzęsienia ziemi co dzień się zdarzają. Wszyscy Europejczycy opuścili Brussę.

Dnia 16 o godzinie 2 z południa, w *Neuheim* wytrysło nowe wielkie źródło mineralne, co dało powód do obchodu przez mieszkańców tego dobroczynnego zjawiska.

Gazeta *Temeszwarska* donosi, iż w węgierskiej włości *Despot Sct. Ivann*, otworzyło się nagle podziemne źródło, którego woda pozalewała niżej położone pola, i utworzyła jakby szerokie jezioro. Powódź ta przerwała wszelką komunikacyą z *Neusatnem*, dokąd teraz dalekiemi drogami objeżdżać potrzeba.

Z Pireneów donoszą o niesłychanych lawinach śniegowych, które wielkich szkód stały się powodem. W Barège 8 domów się zawaliło i 12 osób utraciło życie.

Dnia 21, niezmierne masy śniegów spadły z Pireneów na dolinę Aran, i zasypały 3 wielkie wioski, liczące każda po 500—700 mieszkańców.

Dnia 5 w okolicy wsi hiszpańskiej Carrejan w Pireneach, zaczął śnieg padać; mieszkańcy wsi pobliskich obawiając się spadku lawin, opuścili domy i szukali schronienia w Carrejan. Tymczasem domy ich zostały nietknięte, a ich samych dosięgła śmierć w Carrejan. Wydobyto 55 osób z pod śniegu już nie żywych, a 12 dających jeszcze znaki życia niebawem umarło; 14 domów i 44 stodół zgruchotały lawiny, przytęm zginęła wielka liczba bydła.

Dnia 30 o godz. 7 wieczór, nastąpił wybuch Wezuwiusza. Najpierw buchały czarne słupy dymu i rozpalone kamienie z wyższego krateru, którym chwilami towarzyszyły obfite strumienie lawy, potem otworzył się z okropnym hukiem drugi krater; wybuchająca lawa płynęła w kierunku ku oddalonej o trzy mile włości S. Sebastiano. Najstarsi ludzie nie pamiętają, by widziano kiedy tak gwałtowne strumienie lawy, i rozlewające się z tak nadzwyczajną szybkością. W przeciągu 24 godzin przebyły już przestrzeń dwóch migli, a wszelkie przeszkody natrafiane w drodze, zdawały się jeszcze bardziej powiększać ich szybkość. Wspaniały też to był widok, jak obadwa strumienie połączywszy się w biegu, spadały ze znacznej wysokości w dolinę zasadzoną dębami i palmami. Przez cały czas wybuchu Neapol i zatoka, mimo ciemnej nocy, były oświetlone jakby we dnie: na górze tłoczyły się niezliczone tłumy widzów. Jego Królewiczowska Mość Książę Luigi, brat J. M. C. Króla, stanął w towarzystwie jednego tylko przewodnika, najpierwszy w pobliżu krateru. Dnia 30 w poniedziałek, około godz. 5½ po południu, Wezuwiusz z krateru zaczął wyrzucać w powietrze kamienie rozpalone, poczem lawa zaczęła płynąć z krateru. Nazajutrz, to jest dnia 1 maja, nowe wybuchy zaczęły wyrzucać lawę szybko i z siłą nadzwyczajną. Potok lawy na szczęście wziął kierunek taki sam jak w r. 1839; spuścił się powoli do doliny Vitrana-Vaste, położonej u stóp Wezuwiusza, zapalając całą dolinę zasadzoną dębami i kasztanami. Był to widok okropny ale wspaniały; w 28 godzinach ta ogromna masa, wysoka od 4—5 metrów, a szeroka w niektórych miejscach na 200 metrów, przebiegła blisko jedną milę francuzką i zagrażała wiosce położonej na końcu doliny. W pobliżu wulkanu ziemia trzęsła się nieustannie pod nogami, słyszano uderzenia wewnętrzne i podziemne, silniejsze niż 30 dział artyleryi razem wystrzelonych.

Dnia 21 w Kairze w Egipcie, przed południem, gorąco dochodziło do 30 stop. Celsjusza; lecz w południe termometr opadł na kilka stopni, a później było bardzo zimno; około godz. 1 po południu śnieg pruszy; potem grad padał, spadł zaś w takiej ilości, iż pokrył powierzchnię ziemi warstwą na 30 centymetrów wysoką; zebrano go wielką ilość do lodowni. Wieczorem miasto nawiedzone zostało nadzwyczajną ulewą, która 300 domów zniosła. Mieszkańcy drżeli od zimna, mniemali, że już koniec świata się zbliża, i głośniei krzykami wzywali Allaha.

Dnia 27 o godz. 8 min. 30 wieczór, w Brussie nastąpiło powtórne gwałtowne wstrząśnienie. Wszyscy powypadali z trwogą z namiotów i chat, i modląc rzucali się na kolana. Balwany kurzu wznosiły się nad miastem, a gdy opadły, przekonano się, że zapadła się już reszta zwalisk, które jeszcze stały dotychczas.

W kwietniu, w Fecomp we Francyi, spadł w tych dniach deszcz czarny. Woda z niego koloru ciemno-kasztanowatego, zupełnie była niezdatną do użytku. Uważana w mikroskopie, przedstawiała niezliczone mnóstwo żyjatek.

Dnia 4 rzeka Niemen pod Kownem, przy ujściu Wilii, skutkiem zatamowania się lodów wystąpiła z koryta i zalała miasto; mieszkańcy nadbrzeżni ponieśli wielkie szkody. Najstarsi ludzie nie pamiętają tak wysokiego stanu wody, który podług ich podania był większy od wylewu w r. 1811 i 1829 o pół sążnia.

Dnia 5 około godziny 9 wieczór, ponad miastem Samara w Rosyji, przeleciał meteor w kształcie świetnej kuli, wyrównywającej czwartą część księżyca; kula ta zaraz potem przybrała kształt strzały i przebiegła z południa na północ; po przebieżeniu trzeciej części widnokregu znikła podobnie jak gwiazda spadająca nie wyrzucając iskier. Niebo było pogodne: termometr pokazywał — 3⁰ R. zimna.

Dnia 12 i 13, rzeka Dźwina pod miastem Rygą wezbrała; najprzód woda podniosła się do wysokości bulwarów, potem wieczorem nadpłynął lód, który skutkiem wiatru zatrzymany przy ujściu rzeki, o 5 wiorst poniżej miasta, utworzył wielką tamę, przez co woda nagle zaczęła przybierać i zalała drogi i wał Katarzyny i domy pobliskie. Następnęj nocy woda doszła do wysokości 14 stóp nad stan swój zwyczajny. Wszystkie domy przyległe rzecze zatopione zostały aż pod dachy, przez co mieszkańcy znaczne szkody ponieśli.

Dnia 15 i 17, rzeka Wolga pod Twerem wezbrała, woda wzniosła się do niezwykłej wysokości 16 arszynów i zalała okolice.

MAJ.

W piérwszėj połowie był niepogodny, wilgotny, wietrzny, w deszcz obfity i dość chłodny; w drugiej połowie a osobliwie przy końcu ciepły,

pogodny, w ogóle przeszło o pół stopnia R. chłodniejszy niż zwykle. Najcieplejsze dni były: d. 5, 22, 23, 28, 29, 30, 31; najchłodniejsze: d. 1, 2, 3, 7, 9, 10. Pod względem stanu nieba, miesiąc ten był niepogodny; w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,8: 13,8: 11,5; w r. b. stosunek tychże dni jest 3: 14: 14. W skutek zimnego stanu powietrza, osobliwie w początku miesiąca, wegetacya znacznie spóźnioną była. Dzień 5 odznaczył się wielkiem gorącem dochodzącem po południu do 25,0 C., czyli 20 stop. R.; wieczór o godz. 8½ dały się widziéć błyskawice, a o godz. 10 wieczór grzmoty częste i powtarzane przy wichrze południowym, poczem deszcz padał. Dzień ten tym większą przedstawiał różnicę, iż dni poprzednie były znacznie chłodne.

Dnia 9 w *New-Castle* w Anglii, śnieg pokrył okolice.

W dniach ostatnich miesiąca w Tyrolu, spadły tak ogromne massy śniegu, że podróżni, którzy dnia 25 z rana opuścili Weronę, zmuszeni byli wrócić nazajutrz.

Wybuch Wezuwiusza zagraża wioskom: *St. Sebastien* i *Madonna del Arco*. Król Neapolitański z całą rodziną udał się na wulkan dla widzenia wybuchu, który ma być niesłychanie wspaniały.

Dnia 16 o godz. 8 min. 15 z rana, w Brussie czuć się dało trzęsienie ziemi dość mocne, bez przypadku. Dnia 28 i 29 znowu tamże było trzęsienie. Przez zniszczenia zrządzone trzęsieniami, do 80,000 ludzi pozostało bez schronienia.

CZERWIEC.

W pierwszych szesnastu dniach był pogodny, suchy i bardzo gorący; w następnych ośmiu ciepły lecz niepogodny, wilgotny i w deszcz obfity; w ostatnich sześciu chłodny i niepogodny; w ogóle przeszło o jeden stopień R. cieplejszy niż zwykle. Największe ciepło rzadko w tym miesiącu zdarzające się, dochodziło 26,7 stop. R. d. 3 po południu. Najcieplejsze dni były: d. 2, 3, 4, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16; najchłodniejsze: d. 19, 25, 26, 27, 28, 29, 30. Pod względem pogody, miesiąc ten zbliżał się do stanu normalnego; stosunek bowiem dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych w r. b. był jak 5: 16:9; w stanie normalnym stosunek tychże dni jest jak 5,3: 14,6: 10,1. Dzień 1 odznaczał się nadzwyczajnym uraganem wśród grzmotów, błyskawic, deszczu i gradu, i ten nietylko w Warszawie, ale i w okolicach wiele szkód zrządził. Dnia 21 nadzwyczaj obfity deszcz padał, w ciągu bowiem jednej godziny od 4—5 spadło wody z deszczu wysoko na 16,1 lin. par. Około środka tego miesiąca pojawiła się w Warszawie cholera.

Dnia 1 donoszą z Peplowa z pod Płocka: Grad niezwykłej wielkości około godz. 4 z południa spadł w okolicach Płocka, po którym na-

stąpiła ulewa tak silna, iż w wielu miejscach na trasie z Płocka do Wyszogrodu poznosiła mosty.

W dniach 22, 23 i 24 czerwca, widziano szczególnie zjawisko w Rosyi, podobne do tumanu albo mgły suchej, zupełnie jak po jakim wielkim pożarze. Dymy te były na powierzchni ziemi tak gęste, iż na przestrzeni wiorsty nie można było odróżnić przedmiotów. Gazety wydawane w Moskwie wspomniały, że także mgła w tych dniach nawiedziła i Moskwę. Autor owego artykułu utrzymywał, że zjawisko to jest znaniem w fizyce, pod nazwiskiem tumanu suchego, i pochodzi od palenia się lasów lub błot torfowych.

Dnia 13 w Salonice, czuć się dało trzęsienie ziemi poziome od wschodu na zachód.

Z Prowancyi i Pireneów donoszą o niezwykle chłodnym powietrzu. W Pertuis nad Durancją śnieg padał.

Wezuwiusz ciągle bucha ogniem i lawę płynną wyrzuca. W *Massa*, lawa spaliła 9 domów, zagraża ona teraz Portici. Dnia 25 trwał jeszcze wybuch Wezuwiusza, wkrótce jednak lawa zastygła, i żadnych dalej szkód nie zrządziła.

W drugiej połowie czerwca, widziano w Turynie zjawisko tak zwane fata-morgana. Wspaniała bazylika Soperga, którą widać opodal w rozległej dolinie nad Padem, odbijała się w przedudownych liniach na niebie, i przedstawiała widok nie do opisania. W kilka dni potem widziano trąbę napowietrzną, która na tle chmur grubych i ciemnych w stronie południowo-zachodniej przedstawiała się w kształcie słupa białawego. Pomimo odległości téj trąby, mieszkańcy Turynu mogli z dokładnością podziwiać zjawisko, które trwało 15 minut i wywołało na ulice miasta niesłychaną liczbę widzów. Po upływie kwadransa, słup zaczął się obniżać i suwać ku ziemi, a spuściwszy się ponad brzegi Padu, rozproszył się nad rzeką i zniknął.

LIPIEC.

Był niepogodny, wilgotny i bardzo słotny. W pierwszych jedenastu dniach dość chłodny, w następnych ciepły, w ogóle o pół stopnia R. cieplejszy niż zwykle. Dni najcieplejsze były: d. 4, 14, 15, 16, 17, 24, 25, 26; najchłodniejsze: d. 1, 2, 8, 12, 13, 18, 19, 21, 31. Pod względem stanu nieba, miesiąc ten należy do niepogodnych i słotnych; począwszy bowiem od dnia 4—31, deszcz prawie codziennie padał; dlatego ilość wody spadłej z deszczu jest o 2 cale co do wysokości większa niż zwykle. W stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,6:13,5:11,9; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 5:8:18. Grzmoty i błyskawice były dość rzad-

kie i krótko-trwające, wyjąwszy w dniu 16, w którym grzmoty przeciągnęły się do późnej nocy.

Dnia 4 po południu, w Krakowie, była straszna burza i deszcz z niesłychanym wihrem, coś w rodzaju trąby powietrznej, która nawywraçała mnóstwo drzew i nawyręwała ich z korzeniami; pozrywała miejscami dachy z domów, postrącała kominy i niemało tym podobnych szkód zrządziła, co trwało blisko godzinę.

Dnia 16 około godz. 5 po południu, w czasie ulewnego deszczu uderzył piorun w kościół katedralny w mieście Płocku. Uszkodzenia były małe, lecz przebieg iskry był niezwyčajny. O ile bowiem wnosić można ze śladów, piorun wpadł przez dach i sufit poza wielki ołtarz do katedry miejscowej, przebił wyraźnie ścianę ołtarza, pozrzucił doniczki z kwiatami i ścianę w kilku miejscach porysował; poczem przeszedł przez drzwi zamknięte między kościołem a kruchtą i przez frontowe, w obu poodrywał kilka sztuk zwierchnich desek filigranowych i wylał znaczną część dębowego uszaka. Na suficie kruchty zrobił dwie rysy prostopadle ode drzwi, oprócz oderwanej główki od jednego z dużych gwoździ, któremi drzwi frontowe są wzmocnione, żadnego śladu na metalach nie było, a całe uszkodzenie tylko w tynku i drzewie. Uderzenie było pojedyncze, zdaje się więc, że ta sama iskra przebiegła cały kościół wzdłuż, pozostawivszy ślady zniszczenia na obu końcach. Pod frontowe drzwi ukrył się był przed ulewą kilkunasto-letni chłopak, a chociaż prawie nad jego głową tak silny prąd przeszedł, doznał tylko wstrząśnienia i przestachu: przez kilka minut ani upamiętać się, ani ustać na nogach nie mógł, lecz wkrótce po danym mu ratunku przyszedł dosiebie.

Dnia 3 o godz. 6 rano w *Salonicie* czuć się dało trzęsienie ziemi od wschodu na zachód.

Dnia 18 w *Brussie* o godz. 11 z rana i godz. 2 po południu czuć się dało wiele wstrząśnień poziomych niezbyt silnych; o godz. 4 min. 30 wieczór wiele uderzeń pionowych.

Dnia 22 w ostatnich dniach lipca, srożyły się w kilku okręgach *Siedmiogrodu* okropne burze. Najstraszniejsza zerwała się dnia 22 t. m. w okręgu Reussmark, Mediasz i Schassburg. W czterdziestu włościach zburzyła budynki gospodarskie i pomieszkania, zniszczyła po polach kukurydzę, a na górach winograd. Trwający półgodzinny głuchy szum i huk w powietrzu, poprzedził burzę; chmury miały szaro-czerwoną barwę i tak przyćmiły światło dzienne, że o trzeciej godzinie trudno już było czytać. Codzień nadchodzą nowe doniesienia o niesłychanych szkodach, jakie zrządziła nadzwyczajna gwałtowność burzy.

Dnia 22 w *Lyonie* czuć się dało dość mocne trzęsienie ziemi; mury się porysowały w kilku miejscach, dzwony bić zaczęły, meble się poru-

szaly. Trzęsienie to czuć się dało także w Strasburgu i w Mulhouse i w innych punktach.

Trzęsienie ziemi d. 25 lipca nieznanie dotąd w Szwajcaryi, zrządziło w wielu miejscach niemale szkody. Trwoga wielka opanowała mieszkańców, gdy ujrzeli kolysające się lub podnoszące góry i podwyższone wody jezior, przy strasznym huku podziemnym. Dolina Zermatt najwięcej ucierpiała, a lodowiska ją otaczające całkiem kształt swój zmieniły.

Pod dniem 30 donoszą z Paryża: Listy z Szwajcaryi dziś otrzymane, dają smutny obraz szkód zrządzonych tam trzęsieniem ziemi. Dolina Zermatt jest dziś nie do poznania; góry ją otaczające zmieniły kształty; wiele domów się zapadło. Niepodobna dać wyobrażenia przestachu jaki opanował mieszkańców, gdy posłyszeli huk głuchy, podziemny, gdy ujrzeli chwiejące się lub podnoszące w niektórych miejscach góry. Czterech podróżnych, którzy wyruszyli ze Stalden, o mało nie zaginęli w drodze: jednemu z nich kamień z góry się toczący zabił konia. Wioska Graechen została w części zniszczoną. W Vieges strach był wielki, bo nie się nie mogło oprzeć wstrząśnieniom, powtarzającym się przez dwie godziny. Wieża gotycka starego zamku Courten runęła, ze wszech stron sypały się z góry lawiny kamieni. Wody jeziora Brienz podniosły się. Osoby niektóre podróżujące po Szwajcaryi tak zostały przerażone, że się wyrzekły dalszych wycieczek.

Dnia 10 we Francyi, we wsi Fuans, trąba powietrzna połączona z gradem, wielkie spustoszenia poczyniła.

Dnia 25 nadzwyczajnie gruba mgła, która d. 15 na Londyn spadła, stała się przyczyną licznych nieszczęść i przypadków. I tak, wiele osób rozjechano, nie widząc jak ominąć przejeżdżające powozy; wiele osób utonęło w nurtach Tamizy. Omnibusy i paropływy musiały stać dzień cały, i tylko rzezimieszki wyszli na tém wysmienicie. Wśród samego południa skradziono, między innymi pewnemu jubilerowi całą połowę kosztowności wystawy, i mnóstwo innych sprytnych popełniono kradzieży.

Dnia 16, nadzwyczajne zjawisko powietrzne pojawiło się pod Helfingen w Luxemburskiem. Był to meteor ognisto-wodny w formie ostrosłupa ku ziemi zakończonego. Z szumem i traskiem przeleciał on, wyrwijąc najstarsze drzewa, porwał w siebie 25 stogów siana i spalił je, a potem pognawszy ponad lasem, gdzie nie jeden dąb uszkodził, zniknął, rozbiwszy się zapewne między skałami.

Dnia 25 w Belfort we Francyi, trzęsienie ziemi było tak silne przez 6 sekund, że widać było chwanie się domów, z których kilka się porysowało.

W Brussie tegoż dnia, nowe trzęsienie ziemi czuć się dało.

Skutki trzęsienia ziemi d. 25 lipca były najokropniejsze w dolinie Zermatt w kantonie Walis: z uderzeniem godz. 1 z południa, nastąpiło pierwsze gwałtowne wstrząśnienie, któremu towarzyszył przytłumiony huk podobny do grzmotu. Kominy domów w Wisp zapadły się; bryły skaliste staczały się z gór, kamienne lawiny zagrzebały chaty i łąki; cały świat górski był w ruchu, i tysiące kamieni zasypało doliny. W Stelden ucierpiały prawie wszystkie domy. Wieś Wiege przedstawia pożałowania godny widok: sklepienie kościoła wewnątrz zapadło się, dzwony popękały, wieża drugiego kościoła zawaliła się. Wszystkie domy w Wisp są na jakiś czas nie do użytku; mieszkańcy obozowali w nocy z dnia 25 na 26 pod gołym niebem. Nowa oberża w St. Nicolaus została zupełnie zburzona. Podróżni mogli tylko z niebezpieczeństwem życia dostać się do podnóża Monta Rosa de Wiep. Ze wszystkich gór staczały się bryły skaliste. W dniu 26 nastąpiło znowu kilka wstrząśnień. W całej dolinie Zermatt porobiły się głębokie rozpadliny w ziemi; wiele skał popękało, nawet w Simplonie widać było ślady wstrząśnienia. Gorące źródło Leuk było po tym wypadku o 7 stopni gorętsze i płynęło trzykrotnie obficie, ale bardzo mętno. Także w wysokich Alpach w kantonie Berneńskim były gwałtowne wstrząśnienia i wiele lawin stoczyło się w doliny.

SIERPIEŃ.

Był pogodny i dość suchy, w pierwszych trzynastu dniach (wyjąwszy trzy dni 6, 7, 8), był nader gorący; w następnych ośmnastu, chłodny, osobliwie w nocy i z rana; w ogóle o 0,2 stop. R. chłodniejszy niż zwykle. Najcieplejsze dni były: d. 2, 3, 4, 10, 11, 12, 13; najchłodniejsze: d. 6, 7, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 28, 29, 30, 31. Pod względem stanu nieba, wilgotności powietrza i ilości wody spadłej z deszczu, miesiąc ten zbliżał się do stanu średniego; albowiem w stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 7,0: 13,1: 10,9; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 10:10:11, co pokazuje, że stan nieba w sierpniu zbliżał się do stanu normalnego.

Od czasu pojawienia się cholery w Warszawie w r. b. tojest od dnia 19 maja do dnia 24 sierpnia r. b., zachorowało według szczegółowego obliczenia 3,547 osób, z tych wyzdrowiało 1817, a umarło 1,555, pozostało w kuracyi 175.

Z Francyi donoszą: iż w Hawrze dało się uczuć trzęsienie ziemi.

Na wyspach Sandwich, wulkan Kilonea wybuchnął w roku zeszłym o tym samym czasie, kiedy i Wezuwiusz był w płomieniach, a trzęsienia ziemi objawiały się w Turcyi, Szwajcaryi i Francyi.

W sierpniu na Ukrainie pojawiła się szarańcza, i wielkie szkody zrzędzila.

Dnia 20 w Brussie po wielu dniach spokojnych, o godz. 2 min. 30 wieczór, czuć się dało trzęsienie ziemi. Uważano trzy uderzenia poziome od strony południowo-zachodniej ku północo-wschodniej, i te poobalały mury. Dnia 21 i 27 dwa trzęsienia, z których drugie dość silne.

Dnia 28, w Salonice trzęsienie ziemi poziome dość silne, bez wypadku. Dnia 29 trzęsienie dość słabe.

Dnia 30, na wyspie Rodus dwa uderzenia w kierunku północnym i południowym.

WRZESIEŃ.

W ogóle był pogodny, suchy, lecz o półtora stopnia chłodniejszy niż zwykle. Pierwsze pięć dni były pogodne, suche i ciepłe; następne pięć pogodne lecz chłodne; dziesięć dni od 10—20, to jest od nowiu do pierwszej kwadry księżyca, były słotne i chłodne; ostatnie dziesięć dni pogodne lecz znacznie chłodne. Średnia temperatura całego miesiąca wynosi tylko 9,55 stop. R., gdy w stanie normalnym też temperatura wynosi 10,9 stop. R. Najcieplejsze dni były: d. 2, 3, 4, 5, 20, 21, 23; najchłodniejsze: d. 8, 17, 19, 25, 26, 27, 28, 29. W skutku znacznego oziębienia się powietrza osobliwie w nocy, rośliny wiele ucierpiały. W ciągu 29 lat upłynionych, wrzesień dwa razy tylko był tak chłodny jak w r. b. to jest w r. 1832 i 1830. Barometr utrzymywał się wysoko, osobliwie w dziesięciu dniach ostatnich. Pod względem stanu nieba, miesiąc ten pogodniejszy był niż zwykle. W stanie bowiem normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 6,9: 10,7: 12,4; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 11:8:11, co pokazuje, że liczba dni pogodnych w r. b. jest większa niż zwykle.

Dnia 17 nad ranem był mróz siwy.

Dnia 13 w Cili, o godz. 2 min. 54 z rana, doznano bardzo gwałtownego trzęsienia ziemi, któremu towarzyszył huk do grzmotu podobny; rozciągało się ono od strony południowo-wschodniej i trwało 10 sekund.

Jezioro lodowate Valsorej w Szwajcaryi, skutkiem trzęsienia ziemi spłynęło podziemnymi kanałami do rzeki Dranac.

Dnia 9 w Metelinie, czuć się dały dwa trzęsienia ziemi dosyć mocne, bez sprawienia szkód.

Dnia 21 w Salonice rano, trzęsienie ziemi dość silne.

Po trzęsieniu ziemi w Szwajcaryi, nastąpiło inne szczególne zjawisko natury. W Bazylei podczas panowania cholery, powiędły nagle wszystkie drzewa lipowe, tak samo i w Zürieh. W kantonie Waadt nikły muchy masami, a w okolicy miasta Clarens pokazały się niezmiernie roje mrówek skrzydlatych.

Dnia 25 w okolicach Stawropola w Rossyi, spadł aerolit mający średnicy około półtrzecia arszyna. Spadł on w Rybne jezioro, znane pod

nazwiskiem Sengilewskiego, a położone o 18 wiorst od Stawropola. Polujący w tej chwili około jeziora myśliwi, widzieli to nadzwyczajne zjawisko. Z początku ujrzeni oni w powietrzu ogromną kulę ognistą, która oświetliła dokoła całą przestrzeń, po niejakiem zaś czasie, kula ta rozprysła się nad wodą z niepojętym świstem. Niektórzy z mieszkańców miasta, w czasie tego zdarzenia, widzieli w stronie owego jeziora jasność której nie mogli sobie wytłumaczyć, aż po objaśnieniach udzielonych przez myśliwców jako naocznych świadków.

PAŹDZIERNIK.

W pierwszych dziesięciu dniach był ciepły, w następnych dziesięciu chłodny, niepogodny i słotny, przy końcu dość ciepły i pogodny, w ogóle pod względem pogody zbliżał się do stanu normalnego, był jednak wilgotny, bardzo w deszcz obfity i o pół stopnia R. cieplejszy niż zwykle. Najcieplejsze dni były: d. 1, 2, 3, 7, 8, 9, z pomiędzy tych d. 5, 6, 7, 8, 9, były tak ciepłe i łagodne, jak się rzadko u nas zdarza. Dzień 8 odznaczał się szczególnym stanem powietrza, był bowiem niezwykle ciepły a nawet gorący, termometr w cieniu po południu pokazywał 17,1 stop. R. ciepła, przytém powietrze było parne; w wieczór między godz. 7 a 10, dały się widzieć błyskawice bez grzmotów, poczem nastąpił deszcz ulewny połączony z wichrem. Pod względem ciśnienia atmosfery, miesiąc ten znacznie się różnił od lat innych; średnia bowiem wysokość barometru miesięczna jest blisko o 2 linie par. mniejsza od normalnej, co w ciągu 29 lat upłynionych dwa razy tylko miało miejsce, to jest w r. 1845 i 1830. W stanie średnim stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 5,1 : 9 : 16,9; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 6 : 7 : 18, co pokazuje, że październik r. b. pod względem stanu nieba, zbliżał się do stanu normalnego. Ilość wody spadłej z deszczu wynosi co do wysokości 2 cale 2,93 lin. par., o 26,82 lin. par. więcej niż zwykle.

Dnia 9 o godz. 2 rano w Brussie, czuć się dało mocne trzęsienie ziemi. Uważano tam od czasu do czasu osobliwie przy wietrze południowym wstrząśnienia mniej lub więcej silne, i słyszano huk podziemny. Mieszkańcy obawiają się jeszcze powrócić do swych domów; mieszkają oni pod namiotami albo po wsiach.

Dnia 18, w Smyrnie uważano dwa mocne uderzenia poziome od południa ku północy z hukiem podziemnym. Dnia 19 tamże dwa uderzenia słabe.

W Dossard w Sabaudyi, postrzeżono podczas burzy w trzecim tygodniu października, rzadkie zjawisko tęczy księżycowej. Dnia 19 między godz. 7 a 8 wieczór, wśród srożącej się burzy, po uderzeniu piorunu, nastąpiła nagła cisza; z za ciemnych obłoków wystąpił księżyc bardzo bla-

dy, a na przeciwnéj stronie odbijała się w świetnych kolorach najpiękniejsza tęcza.

LISTOPAD.

Zwykle u nas bywa niepogodny, wilgotny i słotny, w tym roku przeciwnie, osobliwie w pierwszej połowie był pogodny i suchy, lecz o pół stopnia przeszło zimniejszy niż zwykle. Pierwsze czternaście dni były łagodne, przyjemne i suche; w drugiej połowie miesiąc ten był niepogodny i mroźny. Od dnia 5—20, ani razu deszcz i śnieg nie padał; najcieplejsze dni były: d. 1, 2, 3, 4, 5, 7; najzimniejsze: d. 18; 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26; dni 2, 3, 10, 12, były osobliwie łagodne i przyjemne. Barometr utrzymywał się bardzo wysoko; zmiany barometru były znaczne. Wiatr południowo-wschodni panujący, był przyczyną łagodnego stanu powietrza. W stanie normalnym stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 2,8: 6,3: 20,9; w r. b. stosunek tychże dni jest 6: 1: 23; co pokazuje, że dni zupełnie pogodnych było więcej niż zwykle. Wody z deszczu i śniegu spadło wysoko na 10,9 lin. par., to jest o połowę mniej niż w stanie normalnym. Pierwszy mróz téj jesieni był dnia 11 wieczorem; pierwszy śnieg pruszył dnia 20.

Gdy w Warszawie d. 11 było 3 stop. R. ciepła, w Paryżu było 14 stop. R., a pogoda wywołała całą ludność na ulice.

Dnia 22 mróz z rana w Warszawie dochodził 7,6 stop. R. Wisła już pokrywa się lodem, zwłaszcza téż od brzegów lód na dobre się ustalił.

Pod dniem 24 Kuryer Warszawski pisze: „Wilgotność, którą pomimo mrozu powietrze było przesycone przez dni parę, osiadła na ziemi i domach w postaci szronu. Drzewa i krzewy w ogrodach wyglądały wczoraj jakby ulukrowane cukrem. Starzy ludzie widzą w tém urodzaj na owoce drzew w przyszłym roku.“

Professor Jaroeki pod d. 28 podał do Kuryera Warszawskiego następującą wiadomość: „Obfity wczorajszy śnieg pokrywszy ziemię zmarzłą piętnastodniowym gołym mrozem, zamknął dla ptastwa polnego wszelką możliwość wyżywienia się, bo się pod nim ptak niczego nie dogrzebie. Ta okoliczność daje powód przypomnienia szanownym posiadaczom dóbr ziemskich, żeby przez wzgląd na własne i bliźnich dobro, o żywieniu kuropatw wcześniej pomyśleć i łowienia zgłodniałych bronie raczyli.“

Dnia 3 w Dreźnie śnieg padał.

Dnia 3 w niedzielę w Paryżu spadł śnieg, który wkrótce stopniał; panuje tam teraz takie zimno, jakiego prawie nigdy w jesieni nie bywało.

W departamencie Puy de Dome, śnieg spadł tak wielki, że pociąg kolei żelaznej opóźnił się o trzy godziny. Wiele także śniegu spadło na całym łańcuchu gór Pirenejskich.

Dnia 6 z Nargen z Prus donoszą, iż tam spadł obfity śnieg.

Dnia 9 rano w Rzymie panowało takie zinnno, iż woda marzła, a wkrótce potem skutkiem wiatru sirocco, temperatura podniosła się do 16 stopni ciepła. Zmiana tak nagle powiększyła choroby i śmiertelność w mieście.

Dnia 27 w Warszawie, spadł śnieg na kilka cali wysoko i sanki na ulicach zaraz się pokazały.

Dnia 26, w Londynie panowała tak wielka mgła, iż parostatki kursować przestały, a pod Wimbledon zetknęły się dwa pociągi kolei żelaznej, lecz na szczęście bez szkody. W dokach kilka osób zbłądziwszy wpadło do wody i utraciło życie, a złodzieje kieszonkowi dopuścili się licznych kradzieży.

Dnia 11, doniesienia z San-Francisco zawierają szczegóły o trzęsieniu ziemi w Jeddo w Japonii. Miało ono miejsce o godz. 10 wieczorem, i zniszczyło 100,000 domów, 54 świątyń, przycém 30,000 ludzi utraciło życie. Jednocześnie pożar wybuchnął w trzydziestu punktach miasta, a ziemia rozwarłszy się, pochłonęła tysiące domów wraz z mieszkańcami. W Simoda również dało się uczuć trzęsienie ziemi; w mieście tém jednak, chociaż tylko o 60 mil od Jeddo odległym, do 10 grudnia nie wiedziano o klęsce, jaka spotkała stolicę Japonii.

Dnia 13, wielka burza dnia 13 listopada o której donoszono z Messyny, wprawdzie w mieście samém nie wielką wyrządziła szkodę, ale okolica wiele ucierpiała. Oberwana chmura zniszczyła wszystkie do Messyny wiodące gościńce tak dalece, że mieszkańcy byli przez cztery lub pięć dni odcięci od przyległej okolicy i mocno zagrożeni niedostatkiem żywności, zwłaszcza, że orkan zniszczył także kilka magazynów zbożowych. W nocy z dnia 18 na 19 powtórzyła się burza. Według listów z Bastii z d. 21 listopada, kilkodzińowa ulewa spustoszyła we wszystkich kierunkach także i wyspę Korsykę. Przerwane są wszystkie komunikacye a nawet telegrafów elektrycznych. Powódź po większej części popsula gościńce, a około Bastii wszystkie dwadzieścia mostów wyniosła. Jak wygląda wszystko w głębi wyspy, tego nikt nie wie: z niespokojnością i trwogą oczekiwane są wiadomości. Burza zmiotła w morze całe stada owiec i kóz wraz z pasterzami, i porozwalala dworki i wiele domów. Nikt nie może jeszcze obliczyć wielkości nieszczęścia.

Dnia 24 z Bergen w Norwegii donoszą: Przeszłej nocy między pierwszą godziną a w pół do drugiej, dały się czuć dwa niebardzo silne wstrząśnienia ziemi w kierunku poziomym od wschodu na zachód. Wiskające na ścianach przedmioty zaczęły brzęczeć, a wstrząśnieniom towarzyszył ponury loskot jakby jadącego szybko po dalekim moście powozu.

GRUDZIEŃ.

Był pogodny, bardzo mroźny, w śnieg dość obfity, blisko o 6 stop. R. zimniejszy niż zwykle; wyjąwszy dwa dni 16 i 17, w których termometr wzniósł się nieco nad zero, wszystkie inne dni były mroźne, osobliwie pierwsze dwadzieścia jeden dni odznaczały się silnymi mrozami, ostatnie dziesięć dni były mniej mroźne. Lubo grudzień r. b. był bardzo mroźny, wszelako były lata, w których miesiąc ten miał temperaturę średnią nierównie niższą. I tak w r. 1788 był o 4,28 stop. R., w r. 1812 o 1 stopień, w r. 1829 o 2,24 stop. R. zimniejszy niż w r. b. Najcieplejsze dni były: d. 16 i 17; najzimniejsze: d. 2, 3, 4, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 19, 20, 21. Po wielkich mrozach w dniach 16 i 17 nastąpiła nagle zmiana temperatury i odwilż. Dnia 17 o godz. 4 wieczór, termometr pokazywał 0,24 stop. R. ciepła; d. 18 o godz. 6 rano 11,6 stop. R. zimna; w nocy mróz dochodził do 19,6 stop. R., tak, iż zmiana dzienna temperatury dochodziła 19,8 stop. R. Barometr niektórych dni, mianowicie d. 19, 20, 29, 30, 31, utrzymywał się bardzo wysoko; d. 19 z rana wzniósł się na 28 cali 7,0 lin. par., tylko o 0,71 lin. par. mniej od najwyższego stanu (28 cali 7,71 lin. par.), jaki przypadł w r. 1829 dnia 6 grudnia. Pod względem stanu nieba, miesiąc ten pogodniejszy był niż zwykle. W stanie bowiem normalnym, stosunek dni pogodnych do napół pogodnych i pochmurnych jest jak 3,3 : 5,0 : 22,7; w r. b. stosunek tychże dni jest jak 6 : 6 : 10; co pokazuje, że liczba dni pogodnych i napół pogodnych jest większa niż zwykle. Elektryczność atmosferyczna przy pogodnym i spokojnym stanie powietrza w dniach 10, 11, 12, a osobliwie d. 15 była silna. Dnia 3 Wisła pod Warszawą stanęła.

Pod dniem 5 Kurjer Warszawski pisze: „Gubernia Lubelska była szczęśliwszą w tych czasach pod względem śniegu, dnia bowiem 1 grudnia, tak wielki śnieg padał w Lublinie i okolicach, że przy mrozach które następnie pojawiły się, a które i tam zapewne dosięgły, spodziewać się należy, że już ustaliła się sanna.

Dnia 3 w Maryampolu, w Augustowskiem, mróz dochodził do 23 stopni R.

Pod dniem 12 Kurjer Warszawski pisze: „Już donieśliśmy, że Wisła d. 3 stanęła, a panujące mrozy ustalają jęj grzbiet lodowaty, jakim swe koryto pokryła. Stanęła ona jednak tylko powyżej mostu, gdzie już po jęj powierzchni urządzoną została komunikacya pomiędzy Warszawą a Pragą. Poniżej zaś tego mostu czyli wprost Nowego Zjazdu, toczy jeszcze środkiem swego koryta nurty, które jednak dobrze ich lód ściśnął z obu stron od brzegów.

Dnia 5 wieczorem, dało się uczuć w Bordeaux we Francyi trzęsienie ziemi, także w Auch, Tuluzie, Bagneres, Tarbes, Periquenz, Lavaux

i innych miejscach. Trzęsienie dało się także czuć w niektórych punktach w Algierii.

Dnia 14 o godz. 9 min. 30 wieczór, w Brussie dało się czuć trzęsienie ziemi krótko trwające, dosyć silne, lecz bez przypadków. Tegoż dnia w Konstantynopolu uważano dwa uderzenia od południa na północ bardzo krótkie, i dnia następnego, to jest 15, powtórzyło się tamże wstrząśnienie.

Dnia 8 w Krymie panował straszliwy wichur: w obozie sprzymierzonych zniszczył mnóstwo namiotów i chat.

Dnia 20 wieczorem, w Paryżu widziano piękną zorzę północną.

W Krymie panują silne mrozy; w nocy z d. 18 mróz dochodził do 18 stop. R., a skutkiem burz na morzu Czarném, kilka okrętów zatono.

W nocy z dnia 17 na 18, dało się uczuć w Smyrnie silne trzęsienie ziemi.

Dnia 20 z Rzymu donoszą, iż tam panowały mocne mrozy, a dachy domów śniegiem były pokryte.

Dnia 18 w porcie Tunetańskim, trąba morska zrzuciła wielką kłęskę; o godzinie w pół do 7 wieczór, przesunęła się ona przez port; w jednej chwili zatono pięć okrętów, a szósty utracił wszystkie maszty. Przed tym wypadkiem widziano na poziomie chmurę kształtu szczególnego, która za zbliżeniem się, wyglądała jakby dąb ogromny wiszący w powietrzu i wciągała w siebie wody morskie.

Dnia 16 o godz. 11 min. 47 rano, w Carteret na brzegach cieśniny Manche we Francji, spadł grad wielkości niezwykłej; ziarna tego gradu ważyły po 60 grammów, były one kształtu owalnego, których średnica wielka miała 33 milimetry, a średnica mała 21 milimetrów.

Dnia 15 i 16 w Brussie czuć się dało trzęsienie ziemi.

Dnia 20 z Honolulu donoszą, że lawa wyrzucona podczas ostatniego wybuchu wulkanu, zbliża się coraz bardziej ku miastu Hilo i zagraża zupełnym zniszczeniem.

Trzęsienia ziemi w r. 1855, które od d. 24 stycznia do d. 16 grudnia uważano w 15 miejscach między Phippopoli i Rodus są:

W Konstantynopolu 30 trzęsień, w Brussie 25, w Smyrnie 4, w Salonice 6, na wyspie Rodus 2, w Galiopoli 2, w Adryanopolu 2, w Mameri 1, w Baghla-agatch 1; w Samos 1, w Metelius 1, w Nasildi 1, w Dardanelach 1, w Lule-burgas 1, w Philippopoli 1. Na 58 trzęsień, których czas pojawu uważano, przypadło 22 podczas dnia, to jest od godziny 6 rano do południa; 10 trzęsień od południa do godz. 6 wieczór; w nocy przypadło 36 trzęsień, mianowicie od godz. 6 wieczór do północy 19 trzęsień; od północy do godz. 6 rano, 17 trzęsień.

GŁÓWNIJSZE WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE O KRÓLESTWIE POLSKIM

ZA ROK 1856,

ZE SPRAWOZDAŃ URZĘDOWYCH ZEBRANE.

SKŁAD KRÓLESTWA.

Królestwo Polskie dzieli się na 5 gubernij, 39 powiatów, 77 okręgów; mieści w sobie miast 453, z tych 224 rządowych, 229 prywatnych; 4891 gmin, które obejmują:

Wsi prywatnych	17,837
„ rządowych	3,446
„ donacyjnych.	837
„ duchownych.	288
„ instytucyjnych.	122
„ miejskich.	83

Razem wsi. . . . . 22,613.

ROZLEGŁOŚĆ.

Królestwo Polskie ma rozległości 2,320 mil kwadratowych geograficznych, czyli 111,858 wiorst kwadr., a mianowicie:

	Mil kwadr.
Gubernia Warszawska	672
„ Radomska.	439
„ Lubelska.	564
„ Płocka.	303
„ Augustowska.	342.

KOMMUNIKACYE LĄDOWE I WODNE.

Rzeki spławne: Główna w Królestwie rzeka *Wisła* jest spławną na przestrzeni 565 wiorst.

Inne rzeki spławne: *Nida* na przestrzeni wiorst 90, *San* 18, *Pilica* 250, *Wieprz* 175, *Narew* 285, *Biebrza* 68, *Bug*

583, *Niemen* 380, *Warta* 266; w ogóle więc rzeki te są splawne na przestrzeni 2,680 wiorst.

Oprócz tego do splawu posługuje także *kanal Augustowski*, długi na $98\frac{1}{3}$ wiorst.

Drugi bite:

a) Ogólna długość dróg bitych I^{go} rzędu wynosi 2,159 wiorst.

b) Długość dróg bitych II^{go} rzędu, to jest wyrobionych miejscowemi środkami, wynosi . . . 640 „

Razem. . 2,799 wiorst.

Kolej żelazna Warszawsko-Wiedeńska ma długości 308 wiorst.

LUDNOŚĆ.

Ogólna liczba mieszkańców w roku 1855

wynosiła . . . . . głów 4,673,869

W roku 1854 była . . . . . „ 4,797,845

Zatém w roku 1855 zmniejszyła się o dusz 123,976.

W latach poprzednich ludność Królestwa wynosiła:

W roku 1846 . . . . . dusz 4,867,129

„ 1829 . . . . . „ 4,137,634

„ 1816 . . . . . „ 2,717,287.

Rozdział obecnej ludności:

a) Podług płci:

Płci męskiej dusz 2,239,577 | Płci żeńskiej dusz 2,434,292.

b) Podług pochodzenia rodowego:

Słowian. . . . . 3,647,179 | Neofitów. 2,489

Litwinów. . . . . 210,527 | Francuzów 1,049

Niemców . . . . . 245,317 | Włochów 91

Holandrów. . . . . 393 | Greków 323

Anglików. . . . . 111 | Tatarów. 344

Starozakonnych. . 565,877 | Cyganów 169

c) Podług wyznań:

Rzymsko-Katolików 3,607,313

Prawosławnych 4,318

Do przeniesienia 3,611,631

Z przeniesienia 3,611,631

Greko-Unitów. 217,823

Jednowierców. 470

Starowierców 3,341

Ewangelicko-Augsburgs. 265,108

Ewangelicko-Reformowanych. 6,488

Menonistów 1,432

Braci Morawczyków 1,205

Razem chrześcian 4,107,498.

Mahometan 325

Starozakonných. 565,877

Cyganów. 169

Razem niechrześcian 566,371.

d) Podług miejsca zamieszkania:

W guberniach: Warszawskiej. 1,511,760

„ Radomskiej 904,358

„ Lubelskiej. 961,282

„ Płockiej. 532,976

„ Augustowskiej. 606,931

W mieście Warszawie 156,562

Po miastach i wsiach:

	Chrześcian	Niechrześcian	Razem
po miastach.	631,590	485,178	1,116,768
po wsiach.	3,475,908	81,193	3,557,101
	4,107,498	566,371	4,673,869

e) Podług stanów:

Szlachty. 46,708

Duchowieństwa wszystkich wyznań obojój płci. 6,239

Stanu gminnego, w miastach i wsiach 4,620,922

Stosunkowo do rozległości, przypada w Królestwie 2,014 mieszkańców na milę kwadratową, a mianowicie:

W gubernii Warszawskiej. . . . . głów 2,250

„ Radomskiej . . . . . „ 2,060

W gubernii Augustowskiej.	głów	1,774
„ Płockiej.	„	1,759
„ Lubelskiej.	„	1,704

W 1855 roku w Królestwie

urodziło się :

umarło :

Płci męskiej.	83,512	Płci męskiej.	143,945
„ żeńskiej.	87,934	„ żeńskiej.	132,769
	<u>Razem 171,446</u>		<u>Razem 276,714</u>

LICZBA KOŚCIOŁÓW, KLASZTORÓW I DUCHOWIEŃSTWA.

PRAWOSŁAWNYCH:

Kościółów wyznania tego było 34, a mianowicie:

Sobór katedralny.	1	Kościółów parafialnych.	22
Kaplic w gmachu arcy-biskupim	2	Kościół filialny	1
W instytucie szlacheckim.	1	Kościółów ementarzowych	3
Kościół pałacowy w Łazienkach.	1	„ Przy klasztorze męskim w Jablecznej.	1
		„ Przy szpitalach.	2

Oprócz tego: dwie kaplice wojskowe w Warszawie, to jest: w b. zamku królewskim i w szpitalu ujazdowskim, tudzież kaplica pałacowa w Skierniewicach.

Duchowieństwo.

Zakonne:

Świeckie:

Arceybiskup	1	Protojerejów.	9
Archimandrytów.	2	Kapłanów.	20
Jeromonachów.	6	Protodyakonów, dyakonów i poddyakonów	8
Jerodyakonów.	3	Sług kościelnych.	47
Zakonników i nowicyuszów	11		
	<u>Razem 23</u>		<u>Razem 84</u>

razem duchowieństwa tak zakonnego jak i świeckiego osób 107.

Szkół duchownych 3, w nich uczących się 66.

W roku 1855 przyjęło wyznanie prawosławne:

Z innych wyznań chrześcijańskich.	43
Jednowierców.	3
Starozakonných.	4

Razem 50.

WYZNANIA RZYMSKO-KATOLICKIEGO :

Kościółów parafialnych 1,639	Kaplic	382
„ filialnych . . 106	Klasztorów męzkich . .	152
„ oddzielnych. 27	„ żeńskich . .	33

Liczba duchowieństwa :

Świeckiego 2,137

Zakonników 1,627

W klasztorach żeńskich. . . . . 413.

W akademii duchownej warszawskiej było uczących się 48.

W 11^{stym} seminariach dyecezalnych w ciągu roku 1855 znajdowało się alumnów 286.

W instytucie księży Demerytów na Łysiej-Górze, było 20.

W ciągu roku 1855 przyjęło wiarę rzymsko-katolicką :

Ewangelików 39

Starozakonnych 59

Razem 98.

WYZNANIA GREKO-UNICKIEGO :

Klasztorów męzkich . . . . 5 | Kościółów . . . . . 395.

Duchowieństwa :

Świeckiego 214

Zakonników 13

W seminarjum alumnów 39

W szkole śpiewaków. . . . . 27.

WYZNANIA EWANGIELICKIEGO :

	Augsburg- skiego	Reformowa- nego
Kościółów	70	9
Domów modlitwy	241	—
Duchowieństwa	64	8
Stypendystów, kształcących się na pastorów	23	7

Menoniści zamieszkują w gubernii Warszawskiej i Płockiej, a we wsi Kazuniu w powiecie Warszawskim mają dom modli-

twy. Obrządki religijne wykonywa jeden z wybranych do tego współwyznawców. Zamieszkali odległej od Kazunia, na nabożeństwa udają się do pobliskich kościołów ewangelicko-augsburgskich. Zmarłych chowają na emantarzach tegoż wyznania ewangelicko-augsburgskiego.

Bracia Morawczycy zamieszkują w gubernii Warszawskiej. Dom modlitwy mają w Nowosolnie. Nabożeństwo w nim odprawia jeden z ich współwyznawców, przeznaczony na starszego.

Wyznanie starozakonne :

Bóznic	345
Domów modlitwy	454
Osób duchownych, tojest: rabinów, podrabinów i innych	1,616.

Wyznanie mahometańskie :

Mahometanie mieszkają w guberniach Lubelskiej i Augustowskiej; mają dwa meczety i dwóch imanów.

S Z K O Ł Y.

I. *Pod zarządem Okręgu Naukowego Warszawskiego.*

a) Ogólnych:

	Zakładów	Uczących się
Instytut szlachecki w Warszawie	1	239
Gimnazyj filologicznych	6	1,504
Szkół powiatowych filologicznych	17	2,649
„ elementarnych.	1,185	52,256
„ rzemieślniczo-niedzielnich	92	5,530
„ elementarnych starozakonnych	5	470
	1,306	62,648

b) Specjalnych:

Instytut gospodarstwa wiejskiego i leśnictwa, wraz ze szkołą wiejską w Marymoncie	1	198
Gimnazjum realne w Warszawie	1	508
Szkoła sztuk pięknych w Warszawie	1	106
Instytut nauczycieli elementarnych w Radzyminie	1	32
Szkół wyższych realnych.	2	567
Do przeniesienia	6	1,411

Akademia rzymsko-katolicka w Warszawie miała	
alumnów	48
W seminaryach alumnów	286
W 3 ^{ch} szkołach prawosławnych uczących się	66
W szkole farmaceutycznej	74
„ felcerów	56
„ akuszerok	92
„ weterynaryi	17.

Stosunek ogólnej liczby uczących się do ogólnej liczby ludności w guberniach był następujący:

W gubernii Warszawskiej.	jak 1 : 81
„ Radomskiej.	jak 1 : 89
„ Lubelskiej	jak 1 : 146
„ Płockiej	jak 1 : 83
„ Augustowskiej	jak 1 : 184.

W całym zaś Królestwie liczba uczących się we wszystkich zakładach naukowych, do ludności ogólnej była w stosunku jak 1 : 68.

III. Zakłady oddzielne do pomocy naukowej.

a) Przy Okręgu Naukowym w Warszawie:

W bibliotece głównej Okręgu Naukowego Warszawskiego znajduje się 91,167 tomów dzieł w różnych przedmiotach i językach, medali i monet 4,558; w gabinecie fizycznym aparatów i narzędzi sztuk 684; w gabinecie wzorów gipsowych 750 sztuk; zbiór techniczno-architektonicznych modeli przy szkole sztuk pięknych składa się z 553 sztuk; gabinet mineralogiczny zawiera sztuk 20,802, a zoologiczny 35,007 exemplarzy. Gabinet botaniczno-plastyczny, składający się z suszonych roślin i wyrobowych z wosku, zawiera 2,004 artykułów. W zbiorze obrazów przy szkole sztuk pięknych znajduje się obrazów olejnych 40, tamże rysunków i wzorów rysunkowych poszytów 464. Zbiór osobliwości starożytnych składa się z 269 przedmiotów. Obserwatorium astronomiczne posiada 87 narzędzi astronomicznych i bibliotekę z 1,039 tomów złożoną.

W ogrodzie botanicznym liczą roślin oranżeryjnych 2,631, rodzajów roślin gruntowych i krzewów 2,753.

b) Pod zarządkiem oddzielnych władz:

Gabinet anatomiczny zawiera preparatów 1,928; farmaceutyczny zawiera surowych materiałów i przetworów 1,175, roślin suszonych 5,670, minerałów 1,578; gabinet chirurgiczny mieści w sobie narzędzi i przyrządów 1,472.

ŚRODKI WYŻYWIENIA.

Urodzaj w roku 1855 był następujący:

Zebrano: zboża ozimego	4,012,493	czerwieni
„ jarego.	5,232,584	„
	<u>9,245,077</u>	czerwieni
Kartofli.	6,727,534	„

W porównaniu z ogólną ludnością kraju, wypada w przecięciu na osobę:

Zboża.	2	czerwieni,
Kartofli	1 ⁴ / ₁₀	„

CHÓW BYDŁA.

W Królestwie znajduje się:

Koni	553,166	Owiec poprawnych	2,247,265
Bydła rogatego . .	1,622,001	Trzody chlewniej. .	823,074
Owiec pospolitych	1,217,631		

SZPITALA I INNE ZAKŁADY DOBROCZYNNNE.

Zarząd zakładów dobroczynnych w Królestwie wykonywany jest przez Radę Główną Opiekunczą i Rady Szczegółowe. Takowych Rad Szczegółowych opiekunczych znajduje się w Królestwie 79, to jest:

Zarządzających instytutami: w Warszawie . . .	15
„ „ na prowincyi . . .	25
„ „ Rad powiatowych	39.

Prócz tego istnieją dwa Towarzystwa Dobroczynności: w Warszawie i Lublinie.

Stan zakładów dobroczynnych jest następujący:

Szpitala:

Szpitali w ogóle	57
W roku 1855 znajdowało się w nich na kuracyi	64,287
Z téj liczby: wyzdrowiało	48,358
„ umarło	10,947
Ubyło przed ukończeniem kuracyi	574
Zostało się na rok 1856	4,408

Wody mineralne krajowe.

W Ciechocinku leczyło się osób	592
W Busku „ „	353
W Solcu „ „	442

We dwóch zakładach *wód mineralnych sztucznych* w Warszawie, używało kuracyi osób 1,681.

W zakładzie *hydropatycznym* w Wierzbnie odbywało kuracyą osób 65.

Aptek w całym kraju	205
z tych w Warszawie	29
Składów materyałów aptecznych	10.

Zakłady przytulkowe:

W 10^{ciu} zakładach przytulkowych i 15^{stu} szpitalach, utrzymujących biédnych i starców obojéj płci, znajdowało się 10,527 głów. Sieroty utrzymywane są:

W zakładach Towarzystw Dobroczynności: Warszawskiego i Lubelskiego;

nadto w Warszawie:

w szpitalu PP. Marcinkanek i w domu przytulku staroza-konnych;

a po prowincyi:

w szpitalach: w Mieni, Koninie, Piotrkowie, Sandomierzu, Lublinie, Białym, Szczepieszynie, Płocku i Pułtusku. We wszystkich tych zakładach znajdowało się dzieci 501.

Oprócz tego istnieją jeszcze sale ochrony, gdzie dzieci ubo-gich rodziców pozostawiane bywają na cały dzień pod dozór.

Sal takowych jest 9, tojest:

w Warszawie	7
w Kaliszu	1
w Lublinie	1.

W samym domu podrzutków przy szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie było dzieci 2,191; nadto po wsiach u matek 3,419 dzieci.

W instytucie głuchoniemych i ociemniałych znajdowało się 145.

Dochody wszystkich dobroczynnych zakładów w roku 1855 wynosiły . . . . . rs. 760,570 k. 84
 Wydatki. . . . . „ 748,551 „ 49
 Remanent. . . . . rs. 12,019 k. 35

WIĘZIENIA I ARESZTA.

Znajduje się w Królestwie:

Więzień głównych 20
 Rota aresztancka w twierdzy Zamościu. 1
 Aresztów detencyjnych dla ludzi zostających pod pierwszym badaniem i skazanych na kary mniejsze do dni 8 74
 Aresztów dla defraudantów 3
 Areszt dla dłużników w Warszawie. 1

Liczba aresztantów:

	W domach badań	W więzieniach karnych i w twierdzy Zamościu
Z końcem roku 1854 pozostawało . .	1,718	2,745
W roku 1855 przybyło	6,434	3,749
Wszystkich było	8,152	6,494
Z tych ubyło.	6,721	3,676
Zostało się więc na rok 1856.	1,431	2,818
	Razem 4,249.	

W tej liczbie znajduje się:

a) Podług płci:

Płci męskiej . . . . . 3,573 | Płci żeńskiej 676

b) Podług wyznań:

Prawosławnych . . . . . 27 | Ewangelików 157
 Rzymsko-katolików . . 3,359 | Mahometanin. 1
 Greko-unitów . . . . . 155 | Starozakonnych 519
 Starowierców. . . . . 18 | Cyganów 13

c) Podług stanów:

Szlachty	52
Mieszczan	897
Włościan	3,300.

d) Podług ukształcenia:

Wyżej ukształconych	52
Umiejących tylko czytać i pisać	547
Wcale nieukształconych	3,650.

Na utrzymanie wszystkich więzień i aresztów w roku 1855, wydano summe rubli sr. 282,625 kop. 56 $\frac{3}{4}$.

WYKAZ STATYSTYCZNY MIAST
KRÓLESTWA POLSKIEGO
ZA ROK 1856.
Z AKT URZĘDOWYCH.

Uwaga.— Gwiazdka * przy nazwiskach miast znajdująca się oznacza posiadłość rządową, gdzie zaś żadnego znaku nie ma, znaczy, iż jest własność prywatna. Głoska *p.* znaczy miasto powiatowe, zaś gubernialne czarniejszém piśmem są drukowane. W drugiej rubryce, początkowe głoski oznaczają nazwiska gubernij, i tak: głoska *A.* Augustowską, *L.* Lubelską, *P.* Płocką, *R.* Radomską, *W.* Warszawską.

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześc.ian	Niechrześc.ian
Adamów	L.	Łukowski	. . . . .	602	184
Alexandrów	W.	Łęczycki	. . . . .	2,524	971
Andrzejów *	P.	Ostrołęcki	Małybrok	631	223
Annopol v. Rachów	L.	Zamojski	Wisła	173	574
Augustów <i>p.</i> *	A.	Augustowski	Netta	4,329	3,669
Babiak	W.	Włocławski	. . . . .	278	241
Bakałarzew	A.	Augustowski	. . . . .	190	728
Balwierzyski	A.	Maryampolski	Niemen	641	1,172
Baranów	L.	Lubelski	Wieprz	844	952
Będków	W.	Rawski	Wolborka	349	245
Bełchatów	W.	Piotrkowski	. . . . .	387	1,083
Bełżyce	L.	Lubelski	. . . . .	969	833

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrze- ścian	Nie- chrze- ścian
Bendzin *	R.	Olkuski	Przemsza	1,718	2,440
Biała	W.	Rawski	Białka	393	1,023
Biała p.	L.	Biański	Krzna	1,333	2,561
Białaczów	R.	Opoczyński	. . . . .	791	—
Białobrzegi. . . .	R.	Radomski	Pilica	420	451
Bielawy.	W.	Łowicki	Bzura	435	173
Bielsk *	P.	Płocki	. . . . .	575	184
Biezuń	P.	Mławski	Działdówka	1,275	790
Biłgoraj.	L.	Zamojski	Łada	3,364	1,708
Biskupice.	L.	Lubelski	Gielczew	552	266
Błaszki.	W.	Kaliski	. . . . .	1,198	1,667
Błonie *	W.	Warszawski	. . . . .	1,014	9
Bobrowniki * . . .	P.	Lipnowski	Wisła	807	62
Bobrowniki	L.	Lubelski	Wieprz	738	517
Bodzanów *	P.	Płocki	. . . . .	487	328
Bodzentyn *	R.	Opoczyński	Psarka	1,027	173
Bogorya	R.	Sandomierski	. . . . .	392	161
Bolesławiec * . . .	W.	Wieluński	Prosna	693	298
Bolimów *	W.	Łowicki	Rawka	823	339
Brdów *	W.	Włocławski	. . . . .	725	77
Brok *	P.	Ostrołęcki	Bug	1,003	703
Brudzew	W.	Koniński	. . . . .	701	61
Brześć *	W.	Włocławski	Zgłowiączka	1,117	610
Brzesko *	R.	Miechowski	Wisła	965	—
Brzeziny *	W.	Rawski	Moszczyca	2,540	2,347
Brzeźnica *	W.	Piotrkowski	. . . . .	1,034	331
Burzenin	W.	Sieradzki	Warta	489	237
Busk *	R.	Stopnicki	. . . . .	864	—
Bychawa	L.	Lubelski	. . . . .	340	638
Ceglów *	W.	Stanisławow.	. . . . .	257	34
Chęciny *	R.	Kielecki	. . . . .	989	2,860
Chełm *	L.	Krasnostaws.	Ucherka	1,091	2,370
Chmielnik.	R.	Stopnicki	. . . . .	701	2,277
Chocz	W.	Kaliski	Prosna	1,099	14
Chodecz	W.	Włocławski	. . . . .	487	451
Chodel *	L.	Lubelski	. . . . .	458	138
Chorzelle *	P.	Przasznyski	Orzyc	921	950
Ciechanów *	P.	Przasznyski	. . . . .	1,111	2,226

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrze- ścian	Nie- chrze- ścian
Ciechanowiec. . .	A.	Łomżyński	Nurzec	440	760
Ciepielów.	R.	Opatowski	Ilżanka	413	248
Cmielów	R.	Opatowski	Kamienna	1,048	247
Czeladź *.	R.	Olkuski	Brynica	1,583	—
Czemierniki . . .	L.	Lubelski	Tyśmienica	1,158	321
Czersk *.	W.	Warszawski	Wisła	337	17
Czerwińsk *. . . .	P.	Płocki	Wisła	617	206
Częstochowa *. .	W.	Wieluński	Warta	5,661	2,976
Czyżew.	P.	Ostrołęcki	Broczysko	34	1,457
Dąbie *.	W.	Łęczycki	Ner	2,269	701
Dąbrowice *. . . .	W.	Gostyński	. . . . .	1,332	164
Daleszyce *. . . .	R.	Kielecki	. . . . .	1,359	106
Denków.	R.	Opatowski	Kamienna	615	30
Dobra.	W.	Kaliski	. . . . .	1,107	1,300
Dobrzyń nad Drwęcą	P.	Lipnowski	Drwęca	828	1,599
Dobrzyń nad Wisłą *.	P.	Lipnowski	Wisła	1,031	831
Drobin	P.	Płocki	. . . . .	519	826
Drohiczyn *. . . .	L.	Siedlecki	Bug	284	44
Drzewica.	R.	Opoczyński	Drzewiczka	329	317
Dubienka *.	L.	Hrubieszows.	Bug	1,607	1,401
Działoszyce . . .	R.	Miechowski	Jakubówka	493	2,514
Działoszyn. . . .	W.	Wieluński	Warta	985	2,107
Filipów *.	A.	Augustowski	Rowspuda	1,585	852
Firlej *.	L.	Lubelski	. . . . .	744	75
Frampol	L.	Zamojski	. . . . .	831	652
Garwolin *.	L.	Łukowski	Wilga	1,173	546
Gielniów	R.	Opoczyński	. . . . .	519	124
Gliniany	R.	Sandomierski	. . . . .	340	—
Głowaczów. . . .	R.	Radomski	Radomka	570	355
Główno.	W.	Rawski	Brzuśna	374	1,228
Głusk.	L.	Lubelski	. . . . .	354	388
Gniewoszów i . .	} R.	Radomski	Wisła	432	1,191
Granica.					
Golina	W.	Koniński	. . . . .	650	629
Gombin *.	W.	Gostyński	Nida	2,033	1,897
Góra *.	W.	Warszawski	Wisła	524	1,298

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześcian	Niechrześcian
Goraj	L.	Zamojski	Łada	1,352	483
Gorzków	L.	Krasnostaws.	Żółkiewka	176	227
Gostynin *	W.	Gostyński	Skrwa	2,445	634
Goszczyń *	W.	Warszawski	. . . . .	674	117
Gowarczów	R.	Opoczyński	. . . . .	619	641
Grabów	W.	Łęczycki	. . . . .	404	514
Grabowiec ^{Bank P.}	R.	Opatowski	. . . . .	407	18
Grabowiec	L.	Hrubieszows.	. . . . .	1,039	941
Grajewo	A.	Augustowski	. . . . .	457	1,457
Grocholice *	W.	Piotrkowski	. . . . .	1,247	157
Grodzisk	W.	Warszawski	. . . . .	200	790
Grójec *	W.	Warszawski	. . . . .	784	1,719
Grzegorzew *	W.	Łęczycki	Rgilówka	921	156
Horodło	L.	Hrubieszows.	Bug	1,150	366
Horodyszcze	L.	Radzyński	Zielawa	666	40
Hrubieszów <i>p.</i>	L.	Hrubieszows.	Huczwa	2,626	3,276
Jadów	W.	Stanisławow.	Osownica	433	331
Janów *	P.	Przasnyski	Orzye	940	637
Janów	R.	Olkuski	. . . . .	498	409
Janów *	L.	Biański	Bug	1,049	875
Janów <i>p.</i>	L.	Zamojski	Biała	1,826	1,451
Janowiec	R.	Radomski	Wisła	560	361
Jarczów	L.	Hrubieszows.	. . . . .	37	161
Jastrząb *	R.	Radomski	. . . . .	471	35
Jedlińsk	R.	Radomski	Radomka	621	267
Jędrzejów *	R.	Kielecki	Brzeźnica	1,938	—
Jeżów *	W.	Rawski	Jeżówka	858	304
Łów . . . . . ^{NAJ. P.}	W.	Łowicki	. . . . .	107	258
Łża *	R.	Opatowski	Łżanka	1,498	531
Inowłódz *	W.	Rawski	Pilica	642	273
Józefów	L.	Zamojski	. . . . .	300	692
Józefów	L.	Lubelski	Wisła	328	1,581
Iwaniska	R.	Sandomierski	Koprzywianka	716	594
Iwanowice	W.	Kaliski	. . . . .	681	119
Izbiça	W.	Włocławski	. . . . .	1,161	971
Izbiça, z Tarnogórą *	}L.	Krasnostaws.	Wieprz	944	1,549
Kalisz <i>p.</i> *		W.	Kaliski	Prosna	7,713

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześc.ian	Niechrześc.ian
Kalwarya p. * . . .	A.	Kalwaryjski	Szeszupa	1,580	6,508
Kaluszyn	W.	Stanisławow.	Witówka	568	3,667
Kamieńczyk * . . .	W.	Stanisławow.	Bug	755	82
Kamieński	W.	Piotrkowski	.....	609	563
Kamionka	L.	Lubelski	.....	1,280	224
Karczew	W.	Stanisławow.	Wisła	858	855
Kazanów	R.	Radomski	Ilżanka	531	490
Kazimierz *	W.	Łęczycki	.....	372	6
Kazimierz *	L.	Lubelski	Wisła	1,170	1,555
Kazimierz.	W.	Koniński	.....	1,085	53
Kielce p. *	R.	Kielecki	Silnica	3,639	101
Kiernozia.	W.	Gostyński	Nida	187	160
Kikoł.	P.	Lipnowski	.....	104	402
Kleczew	W.	Koniński	.....	800	960
Klimontów	R.	Sandomierski	.....	607	1,096
Klwów	R.	Opoczyński	Sławno	670	418
Kłobucko *	W.	Wieluński	Oksa	1,555	444
Kłodawa *	W.	Łęczycki	.....	1,831	585
Kock	L.	Radzyński	Wieprz	1,270	1,612
Kodeń.	L.	Biański	Bug	1,527	792
Kolno *	A.	Łomżyński	.....	1,266	2,084
Kolbiel	W.	Stanisławow.	Świder	119	485
Kolo *	W.	Koniński	.....	2,292	2,318
Komarów.	L.	Hrubieszows.	Jarochoa	682	943
Konieczpol	W.	Piotrkowski	Pilica	1,029	726
Konin p. *	W.	Koniński	.....	3,141	2,006
Końskie.	R.	Opoczyński	.....	1,396	2,175
Końska Wola *	L.	Lubelski	.....	929	1,670
Konstantynów	W.	Łęczycki	.....	2,324	613
Konstantynów	L.	Biański	.....	197	651
Koprzywnica *	R.	Sandomierski	Koprzywianka	814	230
Korczyn Nowe- Miasto *	R.	Stopnicki	Nida	998	2,332
Kossów	L.	Siedlecki	.....	26	745
Koszyce *	R.	Miechowski	Szreniawa	548	32
Kowal *	W.	Włocławski	.....	1,600	1,212
Koziegłowy *	R.	Olkuski	.....	1,802	—
Kozienice *	R.	Radomski	Wisła	924	1,961

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześc.ian	Niechrześc.ian
Koźminek.	W.	Kaliski	. . . . .	1,019	211
Kraśnik.	L.	Zamojski	. . . . .	1,509	1,800
Krasnobród	L.	Zamojski	Wieprz	552	753
Krasnosielec.	P.	Przasnyski	Orzyc	373	602
Krasnostaw p. *	L.	Krasnostawski	Wieprz	3,392	151
Kromolów	R.	Olkuski	Warta	933	480
Krośniewice	W.	Gostyński	. . . . .	490	716
Kryłów	L.	Hrubieszowski	Bug	665	537
Krzepice *	W.	Wieluński	Liczwarta	1,109	1,057
Krzyszów	L.	Zamojski	San	533	647
Książ Wielki.	R.	Miechowski	. . . . .	460	487
Kuczborg.	P.	Mławski	Przylepnia	205	324
Kunów *	R.	Opatowski	Kamienna	860	211
Kurozwęki	R.	Stopniński	Czarna	554	205
Kurów	L.	Lubelski	. . . . .	1,100	1,564
Kurzelów *	R.	Kielecki	. . . . .	960	62
Kutno p.	W.	Gostyński	Ochnia	2,009	3,859
Łądek *	W.	Koniński	. . . . .	620	22
Lassocin	R.	Sandomierski	Wisła	660	8
Latowicz *	W.	Stanisławow.	Świder	1,004	138
Lelów *	R.	Olkuski	. . . . .	328	428
Lipno p. *	P.	Lipnowski	Mień	2,315	1,558
Lipsk *	A.	Augustowski	Biebrza	1,382	365
Lipsk	R.	Opatowski	Kamienna	664	758
Liw *	L.	Siedlecki	Liwiec	1,054	176
Lubartów *	L.	Lubelski	Wieprz	1,444	1,823
Lubień	W.	Włocławski	. . . . .	567	415
Lublin *	L.	Lubelski	Bystrzyca	6,901	8,588
Lubraniec	W.	Włocławski	Zgłowiączka	732	494
Ludwinów *	A.	Kalwaryjski	Szeszupa	473	1,055
Lutomiersk.	W.	Sieradzki	Ner	1,110	992
Lututów	W.	Wieluński	. . . . .	305	135
Łągów *	R.	Opatowski	. . . . .	1,186	145
Łask	W.	Sieradzki	. . . . .	1,102	2,526
Łaskarzew	L.	Łukowski	. . . . .	936	100
Łaszczów	L.	Hrubieszowski	. . . . .	68	918
Łęczna	L.	Lubelski	Wieprz	934	1,679
Łęczycza p. * . . .	W.	Łęczycki	Bzura	2,903	2,496

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześcian	Niechrześcian
Łódź *	W.	Łęczycki	Łódka	21,785	2,775
Łomazy *	L.	Biański	Zielawa	1,319	1,002
Łomża p. * . . .	A.	Łomżyński	Narew	3,188	2,574
Łosice *	L.	Biański	Toczna	891	915
Łowicz p. * . . .	W.	Łowicki	Bzura	4,182	1,059
Łozdzieje * . . .	A.	Sejneński	. . . . .	1,027	1,546
Łuków p. * . . .	L.	Łukowski	Krzna	1,008	2,114
Łysobyki.	L.	Radzyński	. . . . .	702	1,150
Maciejowice . . .	L.	Łukowski	. . . . .	590	484
Magnuszew. . . .	R.	Radomski	Wisła	577	450
Maków *	P.	Pułtusi	. . . . .	970	4,189
Małogoszcz * . .	R.	Kielecki	. . . . .	1,091	—
Markuszew. . . .	L.	Lubelski	. . . . .	514	368
Maryampol p. * .	A.	Maryampols.	Szeszupa	609	2,853
Michów.	L.	Lubelski	. . . . .	861	648
Miechów p. * . .	R.	Miechowski	Miechówka	1,347	—
Miedzna	L.	Siedlecki	. . . . .	710	70
Międzyrzec. . . .	L.	Radzyński	Krzna	1,771	6,234
Mińsk p.	W.	Stanisławow.	. . . . .	584	620
Mława p. *	P.	Mławski	. . . . .	1,596	1,984
Modliborzyce . .	L.	Zamojski	Wieprz	364	576
Modrzejów. . . .	R.	Olkuski	Przemsza	73	336
Mogielnica	W.	Warszawski	Mogielówka	1,003	1,202
Mokobody	L.	Siedlecki	. . . . .	781	358
Mordy	L.	Siedlecki	. . . . .	685	1,246
Mrzyglód.	R.	Olkuski	Warta	968	224
Mstów *	W.	Wieluński	Warta	868	303
Mszczonów * . . .	W.	Warszawski	Okrzesza	1,787	1,693
Myszyniec * . . .	P.	Ostrołęcki	Rożoga	931	727
Nadarzyn.	W.	Warszawski	. . . . .	427	519
Nasielsk.	P.	Pułtusi	. . . . .	641	2,409
Nieszawa *	W.	Włocławski	Wisła	1,593	283
Nowe-Miasto. . .	W.	Rawski	Pilica	1,121	1,750
Nowe-Miasto * . .	P.	Pułtusi	Sona	528	914
Nowe-Miasto Korczyn, zob. Korczyn.					
Nowogród * . . .	A.	Łomżyński	Narew	1,185	986

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześcian	Niechrześcian
Nowydwór * . . .	W.	Warszawski	Wisła i Narew	1,403	1,403
Nur *	P.	Ostrołęcki	Bug	517	297
Odrzywół.	R.	Opoczyński	. . . . .	531	85
Ogrodzieniec. . .	R.	Olkuski	. . . . .	885	143
Okuniew	W.	Stanisławow.	Długa	427	105
Oleśnica	R.	Stopnicki	Wschodnia	767	130
Olita *	A.	Kalwaryjski	Niemen	334	285
Olkusz p. *	R.	Olkuski	. . . . .	906	746
Olsztyn *	R.	Olkuski	. . . . .	518	82
Opatów p.	R.	Opatowski	Opatówka	1,328	2,517
Opatówek.	W.	Kaliski	Pokrzywnica	1,656	—
Opatowiec.	R.	Miechowski	Wisła	376	35
Opoczno p. * . . .	R.	Opoczyński	Drzewiczka	1,091	1,469
Opole.	L.	Lubelski	. . . . .	980	1,799
Orchówek z Włodawą	L.	Radzyński	Bug	1,654	4,370
Osięciny	W.	Włocławski	. . . . .	252	256
Osieck	L.	Łukowski	. . . . .	965	254
Osiek *	R.	Sandomierski	Wisła	194	151
Osmolin *	W.	Gostyński	. . . . .	476	37
Ostrołęka p. * . .	P.	Ostrołęcki	Narew	2,242	1,129
Ostrów *	L.	Radzyński	Tysmienica	1,728	851
Ostrów *	P.	Ostrołęcki	. . . . .	1,560	2,410
Ostrowiec. Bank P.	R.	Opatowski	Kamienna	706	2,736
Ożarów	R.	Sandomierski	. . . . .	437	1,252
Ozorków	W.	Łęczycki	Bzura	3,497	3,095
Pabianice *	W.	Sieradzki	Dobrzyńka	3,487	745
Pacanów	R.	Stopnicki	. . . . .	588	917
Pajęczno *	W.	Piotrkowski	. . . . .	1,284	518
Parczew *	L.	Radzyński	. . . . .	1,689	1,887
Parysów	L.	Łukowski	. . . . .	671	556
Parzęczew	W.	Łęczycki	. . . . .	637	524
Pawłów *	L.	Krasnostaws.	. . . . .	595	13
Piaseczno *	W.	Warszawski	Jeziorna	698	504
Piaski.	L.	Lubelski	Gielczew	520	1,833
Piątek *	W.	Łęczycki	Moszczenica	807	805
Pierzchnica * . . .	R.	Stopnicki	. . . . .	567	118
Pilica	R.	Olkuski	Pilica	1,191	2,447

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześcian	Niechrześcian
Pilwiszki *	A.	Maryampols.	Szeszupa	592	976
Pińczów.	R.	Stopnicki	Nida	1,223	2,877
Piotrków	W.	Włocławski	. . . . .	39	680
Piotrków <i>p.</i> *	W.	Piotrkowski	. . . . .	5,720	4,151
Piszczac	L.	Biański	. . . . .	807	520
Pławno	W.	Piotrkowski	Warta	492	779
Plock *	P.	Plocki	Wisła	7,152	5,251
Płońsk *	P.	Plocki	Płonka	1,358	2,814
Poddębice	W.	Łęczycki	Ner	1,013	832
Połaniec *	R.	Sandomierski	Wisła	1,047	752
Poniemoń.	A.	Maryampols.	Niemen	148	1,141
Praszka.	W.	Wieluński	Prosna	903	907
Preny *	A.	Maryampols.	Niemen	825	1,479
Proszowice *	R.	Miechowski	Szeniawa	1,371	—
Przasnysz <i>p.</i> *	P.	Przasnyski	Węgiełka	1,936	1,830
Przedborz *	R.	Opoczyński	Pilica	1,067	3,181
Przedecz *	W.	Włocławski	. . . . .	1,317	593
Przeróśl *	A.	Augustowski	Jezioro kośc.	1,217	672
Przybyszew *	W.	Warszawski	Pilica	965	41
Przyrów *	W.	Wieluński	Wiercica	1,252	954
Przysucha	R.	Opoczyński	. . . . .	587	2,020
Przytyk.	R.	Radomski	Radomka	151	1,181
Puchaczów.	L.	Krasnostawski	. . . . .	699	87
Pultusk <i>p.</i> *	P.	Pultuski	Narew	2,415	1,856
Pyzdry *	W.	Koniński	. . . . .	2,218	835
Rachów, <i>zob.</i> Anopol.					
Raciąż *	P.	Mławski	. . . . .	979	989
Raciążek *	W.	Włocławski	. . . . .	860	—
Raczki *	A.	Augustowski	Rowspuda	339	1,739
Radom *	R.	Radomski	Mleczna	6,546	1,495
Radomsk *	W.	Piotrkowski	Radomka	1,794	1,162
Radoszyce *	R.	Opoczyński	Roziec	1,116	745
Radzanów	P.	Mławski	Działdówka	461	612
Radziejewo *	W.	Włocławski	. . . . .	1,305	225
Radziłów *	A.	Augustowski	Biebrza, Wisła	836	627
Radzymin.	W.	Stanisławow.	. . . . .	550	1,278
Radzyń <i>p.</i>	L.	Radzyński	Białka	1,171	1,301

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Ochrześcian	Niechrześcian
Rajgród *	A.	Augustowski	Jegrzna	843	1,052
Raków	R.	Sandomierski	Czarna	666	962
Rawa p. *	W.	Rawski	Rawka	2,998	1,535
Rejowiec	L.	Krasnostaws.	.....	311	824
Rossosz.	L.	Biański	Zielawa	1,375	281
Rożan *	P.	Pultuski	Narew	533	773
Rozprza.	W.	Piotrkowski	.....	166	247
Rychwał	W.	Koniński	.....	504	124
Ryczywół *	R.	Radomski	Wisła	528	512
Rypin *	P.	Lipnowski	.....	1,218	1,054
Rzgów *	W.	Piotrkowski	Ner	964	120
Sandomierz p. *	R.	Sandomierski	Wisła	2,230	905
Sapieżyszki * . . .	A.	Maryampols.	Niemen	72	414
Sarnaki.	L.	Biański	.....	206	551
Sawin *	L.	Krasnostaws.	.....	664	128
Secemin.	R.	Kielecki	.....	747	92
Sejny p. *	A.	Sejneński	Marycha	932	2,378
Sereje *	A.	Sejneński	.....	646	1,492
Serock *	P.	Pultuski	Bug	701	901
Serokomla	L.	Radzyński	Czarna	515	25
Sieciechów *	R.	Radomski	.....	671	15
Siedlce p. *	L.	Siedlecki	.....	2,459	4,804
Siennica	W.	Stanisławow.	Sienniczka	118	236
Sienno	R.	Opatowski	.....	561	506
Sieradz p. *	W.	Sieradzki	Warta	3,162	1,750
Sierpc *	P.	Mławski	Sierpienia	2,041	2,604
Siewierz *	R.	Olkuski	.....	1,556	—
Simno *	A.	Kalwaryjski	Sperna	754	738
Skalbmierz *	R.	Miechowski	Nidzica	921	—
Skala *	R.	Olkuski	.....	1,004	—
Skaryszew *	R.	Radomski	Kobylanka	840	149
Skempe	P.	Lipnowski	.....	915	176
Skierniewice * . . .	W.	Rawski	Łupna	1,875	761
Skrzynno.	R.	Opoczyński	.....	311	100
Skulsk	W.	Koniński	.....	270	171
Slesin.	W.	Koniński	.....	769	266
Slawatycze.	L.	Radzyński	Bug	878	996
Slawków *	R.	Olkuski	Przemsza	2,471	—

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześc.ian	Niechrześc.ian
Słomniki *	R.	Miechowski	Szreniawa	1,824	34
Słupca *	W.	Koniński	.....	1,745	—
Słupia nowa * . . .	R.	Opatowski	.....	550	160
Służewo	W.	Włocławski	.....	664	570
Sniadów	A.	Łomżyński	.....	122	1,081
Sobków.	R.	Stopnicki	Nida	317	537
Sobota	W.	Łowicki	Bzura	416	279
Sochaczew *	W.	Łowicki	Bzura	732	3,294
Sochocin *	P.	Płocki	Wkra	687	407
Sokołów	L.	Siedlecki	.....	1,461	2,189
Sokoly	A.	Łomżyński	.....	132	1,377
Solec *	R.	Opatowski	Krepianka	1,825	273
Sompolno *	W.	Włocławski	.....	1,182	425
Sopockinie	A.	Augustowski	.....	354	1,243
Stanisławów * . . .	W.	Stanisławow.	.....	776	198
Staszów.	R.	Sandomierski	Czarna	1,803	3,206
Staw	W.	Kaliski	Strzecha	586	12
Stawiski	A.	Łomżyński	.....	336	2,234
Stawiszyn.	W.	Kaliski	.....	1,057	329
Sterdyn.	L.	Siedlecki	.....	81	156
Stężyca *	L.	Łukowski	Wisła	869	7
Stoczek *	L.	Łukowski	Świder	379	228
Stopnica p. * . . .	R.	Stopnicki	.....	726	1,461
Stryków	W.	Rawski	Moszczenica	841	1,702
Sudargi *	A.	Maryampols.	Niemen	62	627
Sulejów *	W.	Piotrkowski	Pilica	901	325
Suwalki *	A.	Augustowski	Hańcza	3,775	6,407
Szadek *	W.	Sieradzki	.....	1,408	334
Szaki	A.	Maryampols.	Cessarka	291	1,973
Szczebrzeszyn . .	L.	Zamojski	.....	2,627	1,622
Szczekociny . . .	R.	Olkuski	Pilica	725	1,268
Szczerców * . . .	W.	Sieradzki	Widawka	1,221	365
Szczuczyn	A.	Augustowski	Wissa	734	2,257
Szreńsk.	P.	Mławski	Mławka	875	903
Szydłów *	R.	Stopnicki	.....	1,256	742
Szydłowiec * . . .	R.	Opoczyński	.....	1,015	2,877
Tarczyn *	W.	Warszawski	Tarczanka	352	633
Tarłów	R.	Sandomierski	.....	566	663

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześc.ian	Niechrześc.ian
Tarnogród . .	L.	Zamojski	. . . . .	1,709	1,709
Terespol * . .	L.	Biański	Bug	242	2,343
Tomaszów * . .	W.	Rawski	Wolborka	3,223	1,863
Tomaszów . . .	L.	Zamojski	. . . . .	1,486	2,082
Tuliszków . . .	W.	Koniński	. . . . .	1,016	83
Turek *	W.	Kaliski	. . . . .	4,120	653
Turobin	L.	Krasnostaw.	Pór	1,408	951
Tuszyn *	W.	Piotrkowski	. . . . .	1,045	589
Tykocin	A.	Łomżyński	Narew	1,491	3,456
Tyszowce	L.	Hrubieszow.	Huczwa	1,669	940
Uchanie	L.	Hrubieszow.	. . . . .	556	786
Ujazd *	W.	Rawski	. . . . .	507	538
Uniejów * . . .	W.	Kaliski	Warta	1,137	650
Urzędów * . . .	L.	Zamojski	. . . . .	1,892	7
Wąchock * . . .	R.	Opatowski	Kamienna	867	139
Warka *	W.	Warszawski	Pilica	1,181	1,527
Warszawa * . . .	W.	Warszawski	Wisła	115,500	41,062
Warta *	W.	Kaliski	Warta	1,389	1,705
Waśniów * . . .	R.	Opatowski	. . . . .	244	72
Wąsosz *	A.	Augustowski	Wissa	934	446
Wąwolnica . . .	L.	Lubelski	. . . . .	1,038	401
Węgrów	L.	Siedlecki	Liwiec	1,555	2,350
Widawa	W.	Sieradzki	Nieciecz	768	959
Wieluń p. * . . .	W.	Wieluński	. . . . .	3,192	624
Wieniawa * . . .	L.	Lubelski	. . . . .	104	1,000
Wieruszów . . .	W.	Wieluński	Prosna	1,195	844
Wierzbica * . . .	R.	Radomski	. . . . .	1,112	176
Wierzbnik * . . .	R.	Opatowski	Kamienna	409	137
Wierzbołów * . .	A.	Kalwaryjski	Szyrwinta	1,262	1,253
Wilczyn	W.	Koniński	. . . . .	252	205
Wilkowyszki * . .	A.	Kalwaryjski	Szejmena	834	4,417
Wisikitki * . . .	W.	Łowicki	. . . . .	1,090	540
Wiślica *	R.	Stopnicki	Nida	614	1,383
Wisznice	L.	Radzyński	Zielawa	740	726
Wisztyniec * . .	A.	Kalwaryjski	. . . . .	1,358	2,037
Wizajny *	A.	Sejneński	. . . . .	827	1,130
Wizna *	A.	Łomżyński	Narew	1,406	507
Władysławów * . .	A.	Maryampols.	Szeszupa	1,103	4,368

NAZWISKO MIASTA	Gubernia	Powiat	Nad jaką leży rzeką	Ludność	
				Chrześcian	Niechrześcian
Władysławów .	W.	Koniński	.....	512	246
Włocławek p. *	W.	Włocławski	Wisła	5,014	1,163
Włodawa z Or- chówkiem . .	L.	Radzyński	Bug	1,654	4,370
Włodowice. . .	R.	Olkuski	.....	783	113
Włoszczowa . .	R.	Kielecki	.....	808	1,350
Wodzisław. . .	R.	Kielecki	.....	585	1,558
Wołyń	L.	Radzyński	Piwonia	1,088	791
Wojśławice. . .	L.	Krasnostaws.	.....	732	821
Wolanów. . . .	R.	Radomski	.....	141	271
Wolborz * . . .	W.	Piotrkowski	Wolborka	1,155	270
Wolbrom * . . .	R.	Olkuski	.....	1,026	1,707
Wyśmierzyce. .	R.	Radomski	Pilica	1,051	61
Wysokie Mazo- wieckie.	A.	Łomżyński	Brok	771	1,053
Wyszaków * . .	P.	Pultuski	Bug	512	1,023
Wyszogród * . .	P.	Płocki	Wisła	990	2,956
Zagorów	W.	Koniński	.....	1,407	321
Zaklików	L.	Zamojski	.....	898	558
Zakroczym * . .	P.	Płocki	Wisła	1,204	1,802
Zambrów * . . .	A.	Łomżyński	Jabłoń	588	1,025
Zamość p. * . .	L.	Zamojski	Topornica	1,531	2,475
Żarki	R.	Olkuski	.....	1,196	1,519
Żarnów *	R.	Opoczyński	.....	509	392
Żarnowiec * . .	R.	Olkuski	Pilica	623	900
Zawichost * . .	R.	Sandomierski	Wisła	1,365	1,591
Zduńsko-Wola.	W.	Sieradzki	.....	4,529	1,671
Zelechów	L.	Łukowski	.....	1,095	2,317
Zgierz *	W.	Łęczycki	Bzura	6,690	1,637
Złoczew.	W.	Sieradzki	.....	596	922
Żółkiewka . . .	L.	Krasnostaws.	.....	336	568
Żuromin	P.	Mławski	.....	840	645
Zwoleń *	R.	Radomski	.....	1,402	1,320
Żychlin	W.	Gostyński	.....	539	1,062

WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE

O PRZEMYŚLE FABRYCZNYM, RZEMIOSŁACH I HANDLU.

1. ZAKŁADY TKACKIE.

Pomiędzy zakładami fabrycznymi Królestwa najważniejsze miejsce zajmują zakłady tkackie: one bowiem zatrudniają największą liczbę robotników, i produkują przedmioty ogólnej potrzeby.

Z pomiędzy nich najglówniejszemi są fabryki sukienne, a to tak ze względu na staranną produkcją wyrobów, jak i na umiarkowane ich ceny. Zakłady te nie tylko w zupełności zaspakajają miejscowe potrzeby, lecz także wysyłają swe wyroby do Cesarstwa.

Zakłady bawełniane wprawdzie więcej dostarczają produkcji niżeli fabryki sukienne, wszakże dalekiemi są jeszcze od tej doskonałości, któraby je mogła ochraniać od konkurencji zagranicznej. Przyczyną takiego stanu jest, że muszą się zaopatrywać materiałem z zagranicy sprowadzanym, co znacznie podwyższa koszta fabryczne, a zatem i ceny wyrobów. Pomimo to jednak daje się zauważać stopniowe ulepszanie takich, i liczba przedsiębiorstw zwiększa się.

Fabrykacja wyrobów lnianych, mianowicie co do płócien cienkich i takichże bielizny stołowej, jest mało rozwinięta; jednak płótno ordynaryjne i bielizna stołowa zwyczajna, wyrabiane są w znacznych ilościach.

Fabrykacja wyrobów jedwabnych i mieszanych z jedwabiem stoi na niskiej jeszcze stopie; spodziewać się atoli należy, że zaprowadzenie w roku 1855 spółki jedwabniczej do rozprzestrzeniania plantacji drzew morwowych, wychowu jedwabników i rozwijalni przędów, mieć będzie korzystny wpływ na rozszerzenie tego rodzaju produkcji.

Fabryki wyrobów wełnianych i bawełnianych szczególnie rozwinięte są w gubernii Warszawskiej, a w niejakić części w gubernii Radomskiej; lnianych, w guberniach Warszawskiej, Augustowskiej, Lubelskiej i Płockiej; jedwabnych zaś i mieszanych z jedwabiem, w mieście Warszawie.

Stan tych zakładów i ich produkeya były następujące w dwóch latach 1854 i 1855:

	W R O K U	
	1854	1855
<i>a) Zakłady do wyrobów wełnianych:</i>		
Ludność przy fabrykach sukna i wyrobów wełnianych zatrudniona, wynosiła głów	7,781	8,012
Warsztatów czynnych było	2,340	2,189
Zakładów znaczniejszych	26	41
Pomniejszych rękodzielni i pojedynczych sukienników	1,107	2,015
Przędzalń wełny	69	54
Wyrobiono:		
Sukna i innych tkanin podłużnych arszynów	2,739,190	2,167,566
Kobierców, szalów, chustek i t. p. sztuk	112,045	119,506
Wartość tych wszystkich wyrobów wynosiła rubli srebrem	2,044,992	2,455,451
<i>b) Zakłady do wyrobów bawełnianych:</i>		
Zatrudniały ludzi	10,400	11,400
Warsztatów czynnych było	6,944	6,632
Zakładów znaczniejszych	107	136
Pomniejszych tkaczy	2,192	2,086
Przędzalń bawełny	8	9
Wyrobiono:		
Tkanin różnych, podłużnych arszyn	11,274,487	12,812,273
Innych tkanin, sztuk	1,077,211	1,592,025
Wartość całej produkeyi wynosiła rs	2,729,604	3,346,510
<i>c) Zakłady do wyrobów płóciennych:</i>		
Zatrudniały ludzi	7,231	7,928
Fabryk znaczniejszych było	2	2

	W R O K U	
	1854	1855
Fabryk pomniejszych, tudzież pojedynczych płócienników.	4,136	3,874
Warsztatów czynnych było.	3,383	3,115
Krosien włóściańskich.	146,787	177,436
Wyrobiono:		
Przędzy, pudów	29,741	37,391
Płótna różnego gatunku, bielizny stolowej, drelichu i innych tkanin, arszynów	3,083,216	3,854,956
Płótna włóściańskiego, arszynów. . .	9,846,560	9,174,339
Wartość ogólna całej powyższej produkcji, rubli srebrem.	723,469	856,957
d) Zakłady do wyrobów jedwabnych i mieszanych z jedwabiem:		
Zatrudniały ludzi.	89	103
Zakładów było	14	16
Warsztatów.	38	80
Wyrobiono:		
Różnych tkanin, arszynów	21,200	15,280
Burtów, plecionek, frendzli i t. p., arsz.	24,390	33,925
Na te wyroby użyto:		
Przędzy jedwabnej, pudów	50½	34
„ innej.	233	295
Ogólna wartość wyrobów rubli sr. .	46,335	44,185

2. FABRYKI PRZERABIAJĄCE PŁODY ROŚLINNE.

Z liczby fabryk przerabiających płody roślinne, główne zajmują miejsce zakłady cukrownicze, które najbardziej są rozwinięte w guberniach: Warszawskiej, Radomskiej i Lubelskiej. W pierwszej z nich jest zakładów 35, w drugiej 10, a w trzeciej 7; w guberniach zaś Augustowskiej i Płockiej znajduje się tylko 3.

Po zakładach cukrowniczych najwięcej są rozszerzone papiernie, z których znaczniejsze istnieją: rządowa, w Jeziorniej, i prywatne: w Soczewce gubernii Warszawskiej, oraz w Pielicy w gubernii Radomskiej.

Inne fabryki, przerabiające płody roślinne produkują: porter, piwa zbytkowe, wino sztuczne szampańskie, arak, likiery, wódki słodkie, olej, ocet, cykoryą, mąkę, powozy, fortepiany, instrumenta muzyczne z drzewa, obicia, plecionki łyżkowe, kapelusze słomkowe, kwiaty sztuczne, krochmal, lak, terpentynę, i t. p.

Stan zakładów i ich produkeya w roku 1855 były następujące:

	I L O Ś Ć		Wartość ogólna produkeyi Rubli sr.
	Zakładów	Zatrudnionych robotników.	
Cukrowni i rafinerij cukru	55	4,067	1,984,464
Fabryk porteru i piwa zbytkowego	30	214	238,540
„ wina szampańskiego.	1	18	60,000
„ araku i likierów	33	158	295,594
„ oleju.	48	919	255,331
„ octu.	26	92	47,903
„ cykoryi.	25	190	79,106
„ powozów i bryczek	40	222	105,100
„ fortepianów	19	89	46,750
„ papieru	35	1,065	346,596
„ obić papierowych	3	57	107,300
„ plecionek łyżkowych, kapeluszy słomkowych i kwiatów sztucznych . .	12	144	48,316
„ instrumentów muzycznych z drzewa, tudzież krochmalu, laku, terpentyny, i t. p.	35	103	19,516

3. FABRYKI PRZERABIAJĄCE PŁODY ZWIERZĘCE.

Najznaczniejsze z fabryk tego rodzaju są garbarnie i białoskórnice; po nich następują fabryki świec stearynowych i woskowych, oraz włosiennice i wyrobów sitarskich.

Garbarnie utrzymują się głównie w guberniach Warszawskiej i Lubelskiej; zakłady zaś świec stearynowych i woskowych, w gubernii Warszawskiej.

Stan tych zakładów i ich produkeya w roku 1855 były następujące:

	I L O Ś Ć		Wartość ogólna produkeyi Rubli sr.
	Zakładów	Zatrudnionych robotnik.	
Garbarni i białoskórni	1,032	2,362	823,313
Fabryk świec stearynowych i woskowych	39	324	604,222
„ wyrobów sitarskich i włosiennic	512	1,854	34,252
„ kleju, strun muzycz. i t. p.	12	28	5,284

4. FABRYKI PRZERABIAJĄCE PŁODY KRUSZCOWE I ZIEMNE.

Z liczby zakładów tego rodzaju, kopalnie rud i piece przeznaczone do przerabiania żelaza, głównie koncentrują się w gubernii Radomskiej i graniczących z południową jej stroną okolicach gubernii Warszawskiej; huty cynkowe w gubernii Radomskiej; fabryki machin i narzędzi rolniczych w m. Warszawie, tudzież w guberniach: Augustowskiej, Lubelskiej i Warszawskiej; wyrobów kunsztowych metalowych w mieście Warszawie; kopalnie węgla kamiennego w gubernii Radomskiej; kopalnie wapna, tudzież zakłady fajansowe, gliniane, cegły i inne, znajdują się w różnych okolicach kraju; fabryki przetworów chemicznych, tudzież paropływów i gabar, prowadzone są w m. Warszawie.

Stan tych zakładów i ich produkeya w roku 1855 były następujące:

	I L O Ś Ć		Wartość ogólna produkeyi Rubli sr.
	Zakładów	Zatrudnionych robotnik.	
Zakładów prywatnych do wydobywania rudy i przerabiania żelaza	464	4,523	1,532,009
Fabryk miedzi	25	674	107,256
Zakładów galmanu i cynku	5	331	118,502
„ do wyrabiania statków parowych i gabar. . .	1	94	110,000

	I L O Ś Ć		Wartość ogólna produkcyi Rubli sr.
	Zakładów	Zatrudnionych robotników.	
Zakładów odlewów i machin.	26	570	304,800
„ przetworów chemicznych.	4	58	60,006
Fabryk szkła	28	8,198	1,168,637
„ fajansu i naczyń kamiennych	22		
„ broni palnej i siecznej	1		
„ wyrobów blaszanych, lamp i bronzów	78		
„ wyrobów z drutu, igieł, grem- pli i t. p.	7		
„ wyrobów platerowanych i z nowotnego srebra	5		
„ narzędzi chirurgicznych, or- topedycznych, mechanicz- nych, matematycznych i fi- zycznych	7		
„ instrumentów muzycznych metalowych, ołówków, po- dlewania luster, złota i sre- bra malarskiego i t. p.	10		
Wapniarni.	207		
Cegielni.	627		

5. RZEMIOSŁA.

Liczba rzemieślników była w roku 1855 prawie takąż sama jak w roku 1854, wartość wszakże surowych materyałów i wyrobionych z nich przedmiotów znacznie większa: co przypisać należy podwyższeniu się cen wszelkich przedmiotów pierwszej potrzeby.

Rezultaty te bliżej objaśniają następujące cyfry:

	W R O K U	
	1 8 5 4	1 8 5 5
Robotników było.	85,997	85,853
Na kupno surowych materyałów wy- dano rubli sr.	6,901,365	8,622,833
Dostarczono wyrobów wartości rs.	15,591,771	17,498,377

Najlichnieszą klasę rzemieślników stanowili:

Szewcy	głów 16,214	Piekarze	głów 5,937
Krawcy	„ 10,286	Rzeźnicy	„ 4,390.
Kowale	„ 8,409		

Najwięcej wydali na surowe materyały:

Rzeźnicy	rub. sr. 2,518,895
Młynarze	„ 1,969,733
Piekarze	„ 1,867,986.

Odjąwszy koszta kupna surowych materyałów od ogólnej wartości wyrobów, cały zarobek klasy rzemieślniczej wynosi rubli sr. 8,875,544.

Rozdzieliwszy sumę tę na ogólną liczbę rzemieślników, wypadnie zysk na osobę po rs. 103 kop. 37 rocznie.

A że zarobek takowy w roku 1854 wynosił rs. 101 k. 5½, przeto w r. 1855 zwiększył się średnim wyrazem o rs. 2 k. 3½.

6. OGÓLNE UWAGI O STANIE FABRYK I RZEMIOSŁ.

Z przywiedzionych wyżej rezultatów, co do każdej gałęzi przemysłu, dają się wyprowadzić następujące główne wypadki:

We wszystkich zakładach fabrycznych zatrudniano

osób 53,969

Rzemiosłami zajmowało się głów 85,853

Razem 139,822.

W stosunku zatem do ogólnej ludności kraju, wynoszącej głów 4,673,869, liczba robotników fabrycznych stanowiła część $\frac{1}{87}$,

liczba rzemieślników, część . . . . . $\frac{1}{55}$.

Ogólna liczba przemysłowców jednych i drugich wynosiła:

W mieście Warszawie 11,694

W gubernii Warszawskiej . . . 61,691

„ Radomskiej 24,064

„ Lubelskiej 24,185

„ Płockiej 9,410

„ Augustowskiej . . . . . 8,778.

A zatem w porównaniu do ogólnej ludności pomienionego miasta i gubernij, stanowiła:

W Warszawie	$\frac{1}{13}$	część
W gubernii Warszawskiej . .	$\frac{1}{24}$	„
„ Radomskiej	$\frac{1}{38}$	„
„ Lubelskiej	$\frac{1}{39}$	„
„ Płockiej	$\frac{1}{56}$	„
„ Augustowskiej	$\frac{1}{69}$	„

7. HANDEL.

Handel wewnętrzny:

Głównem miejscem sprzedaży surowych produktów ziemi i przedmiotów gospodarstwa rolnego, są istniejące po miastach targi tygodniowe, i ustanowione prawie w każdym z nich jarmarki terminowe, na które, prócz produktów rolniczych, dostawiane bywają także wyroby rękodzielnicze i rzemieślnicze.

Za głównejsze jarmarki uważają się: w Łowiczu w gubernii Warszawskiej na wszelkie w ogóle przedmioty, i w Łęcznej w gubernii Lubelskiej, szczególnie na bydło i konie.

Obrót handlu na jarmarkach był następujący:

	W R O K U	
	1854	1855
Przywieziono różnych przedmiotów za rubli sr.	4,994,342	5,500,245
Sprzedano za rubli sr.	2,796,143	3,322,437

Targi na wełnę:

Oprócz wyż wspomnianych jarmarków odbywają się jeszcze dwa oddzielne targi do zbytu li samęj tylko wełny: jeden w m. Warszawie, w początkach drugiej połowy czerwca, drugi w Kaliszu, w końcu maja i pierwszych dniach czerwca.

Na powyższe targi przywieziono w roku 1855 wełny:
na warszawski . . . . . pudów 16,612 funt. 3
na kaliski . . . . . „ 405 „ 38.

W porównaniu z r. 1854:

na pierwszy więcej o . . . pudów 1,512 funt. 3
na drugi mniej o . . . . . „ 1,870 „ 13.

Przyczyną zmniejszenia się dowozu wełny na targ kaliski była opóźniona strzyża owiec z powodu zimnego czasu.

Upadek owiec w ostatnich latach również miał wpływ na zmniejszenie przywozu wełny w latach 1854 i 1855 na targ warszawski, prawie o połowę w stosunku do lat poprzednich.

Ceny wełny w ogólności w roku 1855 były wyższe jak w roku 1854.

W myciu, sortowaniu i pakowaniu wełny okazały się ulepszenia.

Handel zewnętrzny:

Handel zewnętrzny, tak przywózowy, jako i wywózowy, w roku 1855 znacznie się zwiększył.

Obrót onego wynosił . . . . . rub. sr. 30,931,109

więcej jak w roku 1854 o . . . . „ 10,912,792.

Handel ten czynił:

	W R O K U	
	1854	1855
z Prusami:		
w przywozie, rub. sr. . . .	5,592,298	14,425,378
w wywozie, „ . . .	7,399,599	8,914,253
z Austryą:		
w przywozie, rub. sr. . . .	4,717,886	3,707,784
w wywozie, „ . . .	2,308,532	3,883,694

Główniejszymi artykułami przywozu były:

Z Prus: bawelna, przędza bawelniana, wyroby metalowe, ryby, farby, wyrobki jedwabne i towary kolonialne;

Z Austryi: sól, wina, jedwab' tak surowy jak i przędzony, oliwa, oleje, owoce, maszyny i t. d.

Wywóz stanowiły:

Do Prus: drzewo, zboże, bydło, łój, sadło, len, konopie, nasiona olejne, wełna i t. d.

Do Austryi: zboże, łój, sadło, wełna.

INSTYTUCYE PRZEMYSŁOWE.

I. BANK POLSKI.

*Działania jego względem rozszerzenia przemysłu krajowego,
kredytu i handlu.*

Z końcem roku 1855 znajdowało się w Banku:

- a) Depozytów opieczęto. i nieopiecz. na rs. 26,182,372 k. 87³/₄
 b) Summ depozytowych. . . . . „ 6,063,416 „ 84³/₄
 Mass sądowych 4,914, na summę . . . „ 3,235,971 „ 79³/₄
 c) Kapitałów instytutowych. . . . . „ 4,992,685 „ 14³/₄
 d) Kapitałów prywatnych. . . . . „ 2,408,987 „ 54
 e) Summ przekazowych . . . . . „ 16,078,369 „ 43³/₄
 f) Funduszu na umorzenie obligacyj częst. „ 380,644 „ 50
 zaś spłacono zgłaszającym się właścicielom:
 certyfikatów lit. A z kupon. rs. 219,753
 certyfikatów lit. B . . . . . „ 84,318 k. 43.

- g) Funduszu na spłacenie certyfikatów Banku na
 listy zastawne Towarzystwa Kredyt. Ziems. rs. 2,919 „ 96.
Bilety obiegowe. W roku 1855 było w obiegu biletów Bankowych i kassowych za rs. 10,000,000. Wymiana ich na srebro w przecięciu dochodziła dziennie do 4,500 rs. Wymieniono biletów zużytych za summę rs. 1,836,894.

Obroty. Stopa procentowa przy zwyczajnych obrotach funduszków Banku, była 6%. Obroty te, dążące do wsparcia handlu i przemysłu krajowego, były:

- a) Skupowanie wexli i papierów rządowych wylosowanych:
 Skupiono ich w r. 1855 za. . . . . rs. 4,745,597 k. 68³/₄
 a że z roku poprzedniego było. . „ 828,665 „ 53
 razem więc było za summę. . . rs. 5,574,263 k. 21³/₄
 Zwroty wynosiły. . . . . „ 4,796,348 „ —
 więc z końcem r. 1855 pozostało rs. 777,915 k. 21³/₄
 b) Nabywanie i zbywanie wexli krajowych i zagranicznych:
 W r. 1855 było w wexlach takowych rs. 2,597,033 k. 96
 zwroty wynosiły . . . . . „ 2,511,473 „ 33³/₄
 pozostało więc z końcem r. 1855 rs. 85,560 k. 62³/₄

c) Nabywanie i zbywanie papierów rządowych polskich, rosyjskich i zagranicznych:

Papierów tych w r. 1855 było za rs. 10,732,591 k. 57
 ubyłoby ich w ciągu roku . . . . . „ 2,092,248 „ 56

pozostało więc na r. 1856 . . . rs. 8,640,343 k. 1.

d) Pożyczki i zaliczenia:

1. Na zakłady przemysłowe pozostało się z końcem r. 1855
 zaliczeń na . . . . . rs. 1,213,354 k. 38 $\frac{1}{4}$

Pięciu właścicieli zakładów przemysłowych, mianowicie fabryk: papieru, dywanów, wyrobów jedwabnych, żelaznych i metalowych, otrzymało w r. 1855 z Banku pożyczki na rozszerzenie tychże zakładów, a wynoszące . . . . . rs. 29,500.

2. Pożyczki na zastawy w r. 1855, łącznie z pozostałościami r. 1854 wynosiły . . . . . rs. 890,109 k. 23 $\frac{3}{4}$
 a że zwrócono . . . . . „ 446,233 „ 38 $\frac{3}{4}$

więc na r. 1856 pozostało pożyczek rs. 443,875 k. 85.

3. Pożyczki dla m. Warszawy wynoszą rs. 1,835,857 k 41.

4. Pożyczki na dobra ziemskie: z końcem r. 1855 na 219stu dobrach ziemskich wynosiły w kapitale i procencie. . . . . rs. 1,617,234 k. 25 $\frac{1}{4}$.

5. Zaliczeń z końcem 1855 pozostało się rs. 12,184,809 k. 51 $\frac{1}{4}$.

e) Przedsięwzięcia handlowe i przemysłowe:

1. Papiernia w Jeziornéj wyrobiła papieru za . . . . . rs. 117,456 k. 42 $\frac{2}{4}$,
 sprzedano go za . . . . . „ 107,467 „ 21 $\frac{2}{4}$.

2. Magazyny:

aa) w magazynie we Włocławku prywatni zsypali zboża czwartki 606, na które zaliczono rs. 956 k. 67 $\frac{2}{4}$.

bb) w składach warszawskich ruch cukru, wełny i innych towarów był następujący:

	Cukru			Wełny			Innych towar.		
	Pudy i funty								
Z końcem r. 1854 pozostało . .	2,981	10	6,983	—	1,014	11			
Przybyło w r. 1855	4,993	39	36,349	4	4,401	37			
Razem było	7,975	9	43,332	4	5,416	8			
Wydano w r. 1855	7,975	9	25,156	10	2,654	15			
Pozostało z końcem roku	—	—	18,175	34	2,761	33			

Zaliczenia na te zastawy udzielone były:

na cukier.	rs. 23,382 k. 52 ² / ₄
na wełnę.	„ 267,130 „ 26
na inne towary.	„ 25,675 „ 78

Razem. . rs. 316,089 k. 56²/₄.

3. Kanał Augustowski: na zwrot zaliczeń poczynionych przez Bank Polski na dokończenie tego kanału, otrzymał Bank w ciągu r. 1855, wraz z prowizją, rs. 119,018 k. 67²/₄.
4. Tartak parowy i lasy: sprzedaż pozostałych jeszcze w małej ilości remanentów drzewnych w lasach płockich i augustowskich, tudzież ściąganie zaliczeń na tartak parowy i lasy, postępuje.
5. Warzelnia soli w Ciechocinku w r. 1855 uprodukowała soli pudów 320,000.
6. Fabryka wyrobów lnianych w Żyrardowie w r. 1855 uprodukowała: przędzy motów 30,747. Utkano: płótna kóp 2,004, innych wyrobów odstaw 401, wartości rs. 21,872 kop. 29. Wyblichowano: płótna kóp 9,460, innych wyrobów odstaw 555. Wyapretowano: płótna kóp 8,524, innych wyrobów odstaw 1,967, wartości rs. 109,094 k. 71.
7. Fabryka machin na Soleu: zakład ten w r. 1854 przeszedł pod administracją, a w dniu 1 lutego 1855 r. na własność Górnictwa.
8. Fabryka żelaza w Ostrowcu w ciągu r. 1855 uprodukowała żelaza surowego pudów 61,397 funt. 20, walcowanego i kutego pudów 59,459 funt. 6.
9. Zakłady młyna parowego: od czasu puszczenia w obieg młyna parowego po jego odbudowie i nowém urządzeniu, tojest: od dnia 14 kwietnia 1855 r. młyn parowy uprodukował mąki pszennej i żytniej pudów 214,525 funt. 19, tudzież mąki razówki pudów 15,063 funt. 5; olejarnia wyrobiła oleju i makuch za rs. 75,650 kop. 34; tartak z forniernią wytarł drzewa i fornierów za rs. 23,240 kop. 10²/₄
10. Zaliczenia dla górnictwa: pozostałość zaliczeń dla Górnictwa i na przedsięwzięcia będące z niem w związku, wynosi rs. 1,998,965 kop. 65.

Ruch monet w kasie:

Pozostałość z końcem r. 1854 w monetach i biletach obiegowych wynosiła	rs. 3,113,650 k. 91¼
W ciągu r. 1855 przybyło	„ 24,038,781 „ 16¾
	<hr/>
Razem było rs. 27,152,432 k. 8¼	
Wydano w r. 1855	„ 24,596,686 „ 28
	<hr/>
Pozostało na r. 1856	rs. 2,555,745 k. 80¼

Zarobki i ubytki:

Zyski z obrotu funduszków w r. 1855 osiągnięte, stanowiące własność Skarbu, wynoszą rs. 480,519 k. 11¾.

II. TOWARZYSTWO KREDYTOWE ZIEMSKIE.

A. CZĘŚĆ RACHUNKOWA.

Wierzytelność hipoteczna Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, z powodu udzielonych pożyczek, wynosiła z dniem 20 stycznia 1856 r. jak następuje:

Wierzytelność odnosząca się do okresu 2 ^{go} , kończącego się w r. 1866	rs. 14,565,285
Wierzytelność 3 ^{go} okresu, kończącego się w r. 1881.	„ 37,777,965
	<hr/>
Ogólna wierzytelność	rs. 52,343,250

i takowa zahypotekowana jest:

Wierzytelność 2 ^{go} okresu na dobrach rządow. 249, pryw. 1,390	
„ 3 ^{go} okresu „ „ 54, „ 4,269	
	<hr/>
Razem zahypotekowana jest	„ 303, „ 5,659

Listy zastawne niewylosowane:

Listów zastawnych 2 ^{go} okresu znajduje się w obiegu za	rs. 9,915,854 k. 92½
Listów zastawnych 3 ^{go} okresu.	„ 33,294,113 „ 39
	<hr/>
Ogólna wartość listów zastawnych	rs. 43,209,968 k. 31½

Losowanie listów zastawnych:

W drugim półroczu 1855 r. wylosowano listów zastawnych:

2 ^{go} okresu za summę	rs. 461,790
3 ^{go} okresu „	„ 507,120

Razem wylosowano listów zastawnych 2^{go}

i 3^{go} okresu za summę . . . . . rs. 968,910.

Pobór należności od stowarzyszonych:

	Należało		Wpłynęło		Zalega	
	Rubli srebrem i kopiejek					
Z tytułu rat półrocznych...	2,197,223	37	1,530,772	36	666,451	1
„ procentu amortyzacyjnego	323,585	56	145,982	94	177,602	62
Dopłat końcowych.....	4,637	10 $\frac{1}{2}$	2,854	2	1,783	8 $\frac{1}{2}$
Ogólny stan poborowy od stowarzyszonych z końcem drugiego półrocza 1855 r. ..	2,525,446	3 $\frac{1}{2}$	1,679,609	32	845,836	71 $\frac{1}{2}$

Wypłata za listy zastawne wylosowane i kupony półroczne:

	Należało		Wypłacono		Pozostaje do wypłaty	
	Rubli srebrem i kopiejek					
Z okresu 2-go.....	1,255,927	99	738,467	81 $\frac{1}{2}$	517,460	17 $\frac{1}{2}$
Z okresu 3-go.....	1,649,719	38	1,090,147	61	559,569	77
Ogół...	2,905,647	37	1,828,617	42 $\frac{1}{2}$	1,077,029	94 $\frac{1}{2}$

Fundusz i wydatki na administrację Towarzystwa:

W ciągu drugiego półrocza 1855 r. ogólny

przychód wynosił. . . . . rs. 58,281 k. 27

W tym przeciągu czasu wydano na kosztą

administracyi. . . . . „ 63,303 „ 68 $\frac{1}{2}$

Przeto wydano więcej rs. 5,022 k. 41 $\frac{1}{2}$

którąto przewyżką wydatków nad dochody pokrytą została oszczędnością funduszków administracyjnych z lat poprzednich.

Fundusz własności Towarzystwa, będący pod zarządzeniem komitetu Towarzystwa:

Z dniem 20 stycznia 1856 r. pozostało tego

funduszu. . . . . rs. 2,889,676 k. 69

Kassy Towarzystwa:

Fundusze pod zarządem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego z końcem drugiego półrocza 1855 r. wynosiły:

- a) w Dyrekcji Głównej. . . . . rs. 6,907,413 k. 85½
 b) w Banku Polskim . . . . . „ 2,221,934 „ 14
 c) w Dyrekeyach Szczegółowych. „ 4,016,156 „ 82

Ogół funduszków rs. 13,145,504 k. 81½

W summie téj mieszczą się depozyta, będące w zachowaniu lub pod zawiadywaniem władz Towarzystwa, a wynoszące „ 12,422,694 „ 24½

Reszta więc rs. 722,810 k. 57

jest funduszem w kassach Towarzystwa na wypłaty dla niezgłaszających się po koniec drugiego półrocza 1855 r. po odbiór należności za listy zastawne wylosowane i kupony półroczne drugiego i trzeciego okresu, oraz częścią ogólną własności Towarzystwa.

W depozytach tych mieści się należność dla niezgłaszających się po odbiór za listy zastawne wylosowane i kupony płatne 1^{go} okresu, a która wynosi rs. 15,019 kop. 20.

Dołączanie kuponów :

Z d. 20 stycznia 1856 r. pozostało do dołączenia kuponów:

- a) Od listów zastawnych 1^{go} okresu, kuponów. . . . . arkuszy 129, do list. zast. wart. rs. 10,110
 b) Od listów zast. 2^{go} okresu:
 aa) zmiany 1^{ej} na lata 18⁴⁷/₅₄. 93 10,605
 bb) zmiany 2^{ej} na lata 18⁵⁴/₆₁. 668 135,540

Razem pozostało do dołączenia kuponów. 890 156,255

Zebranie ogólne rachunkowe funduszków Towarzystwa Kredytowego za drugie półrocze 1855 roku.

1. Stan czynny:

- a) Fundusz w przyszłych ratach pobrać się mający: z wierzytelności Towarzystwa 2^{go} i 3^{go} okresu na dobrach ziemskich w summie rs. 52,343,250 zahipotekowanój, nieumo-

- rzony dług od włącznie raty czerwcowej 1856 r. splacalny, wynosi . . . . rs. 43,209,970 k. 91½
- b) Zaległość rat półrocznych procentu amortyzacyjnego i dopłat końcowych, na dobrach obecnie ciężąca . . . . ., 845,836 ,, 71½
- c) Fundusze składające część własności Towarzystwa:
- W listach zastawnych po cenie nominalnej liczonych, nabytych na własność Tow. . . . . rs. 1,941,240 k.—
- Wartość domów dla władz Towarzystwa nabytych . . . . ., 250,328 ,, 78
- Zaległość kosztów wygotowania list. zast. ,, 5,236 ,, 40
- Zaległość kar. . . . ., 19,624 ,, 78
- Zaliczenia do zwrotu . . . . ., 181,629 ,, 39
- Razem . . . . ., 2,398,059 ,, 35
- d) Znajdowało się w kassach z dniem zamknięcia rachunków . . . . ., 13,145,504 ,, 81½
- Ogół stanu czynnego rs. 59,599,371 k. 79½

2. Stan bierny:

- a) Należność do zaspokojenia w ratach następných:
- Listy zastawne 2^{go} i 3^{go} okresu w obiegu będące wynoszą . . . . . rs. 43,209,968 k. 31½
- Reszta dopłaty dostarczonej do losowania . . . . ., 2 ,, 60
- b) Należność bieżąca do zapłaty, to jest należność przypadająca do zapłacenia niezgłaszającym się po odbiór należytości za listy zastawne wylosowane i kupony półroczne 2^{go} i 3^{go} okresu . . ., 1,077,029 ,, 94½
- c) Depozyta w kassach Towarzystwa i Banku Polskim. . . . ., 12,422,694 ,, 24½
- Ogół stanu biernego rs. 56,709,695 k. 10½

A zatem w ogólnym rezultacie:

Ogół stanu czynnego wynosi. . . . . rs. 59,599,371 k. 79½

Ogół stanu biernego „ . . . . . „ 56,709,695 „ 10½

Na własność więc Towarzystwa pozostaje rs. 2,889,676 „ 69

B. CZĘŚĆ ADMINISTRACYJNA.

Rachunki z poborów i wydatków administracyjnych po koniec r. 1852, zaś z wszelkich innych funduszków przez Towarzystwo Kredytowe zawiadywanych, po koniec r. 1854, są już przez komitet pokwitowane; wszystkie inne z następujących epok są temuż komitetowi złożone.

Ściąganie należności. Za zaległość Towarzystwa z należności rat półrocznych, na rok 1856 pozostało dóbr:

wystawionych na sprzedaż pierwszą 10

„ „ „ drugą 2

w rocznej administracji po niedojszciu do skut-

ku sprzedaży pierwszej. 15

Razem dóbr. . 27

zaś w ciągu drugiego półrocza r. 1855 sprzedano na zaspokojenie zaległości Towarzystwa dóbr 15.

Kurs listów zastawnych. W drugim półroczu 1855 roku wartość obiegowa listów zastawnych 2^{go} okresu wynosiła w przecięciu rs. 15 k. 25 za rs. 15; zaś w poprzednim półroczu wartość takowa wynosiła rs. 15 k. 19¾.

Kurs listów zastawnych 3^{go} okresu wynosił rs. 15 k. 17⅔, a w poprzednim półroczu . . . . . „ 15 „ 15⅓.

III. KOLEJ ŻELAZNA WARSZAWSKO-WIEDENSKA.

(Ze sprawozdania za r. 1854).

Długość drogi . . . . . wiorst 308.

Tabor drogowy w r. 1854 obejmował:

parochodów 38

powozów osobowych 4-kołowych 34. . . 6-kołowych 70,

wagonów . . . . . „ 215. . . „ 250.

Lecz tych rzeczywiście w ciągu roku było w użyciu:
 parochodów 28
 powozów i wagonów 379
 pod którymi kół par. 999

*Przebieg pociągów, parochodów, powozów i wagonów
 w ciągu roku 1854.*

Liczba kursów pociągów:

Pasażerskich	1,942	Ubiegły mil:	
Towarowo-pasażerskich	1,460	Pociągi	88,914
Towarowych	147	Parochody	90,517
Nadzwyczajnych	600	Powozy	325,619
Razem	4,139	Wagony	721,444

Ruch osób:

W powozach kl. I osób	4,115	czyli	1,200%
„ „ II „	66,843	„	19,800%
„ „ III „	140,952	„	42%
„ „ IV „	124,555	„	37%
Razem osób	336,466	„	100.

Ruch towarów:

Klasy I pud.	23,734	czyli	0,47%
„ II „	381,197	„	7,31%
„ III „	1,446,542	„	29,21%
„ IV „	3,100,685	„	63,01%
Razem	4,952,158	„	100.

Kierunek ruchu:

	Osób:	Towarów pudów:
Od Warszawy do Granicy	165,905	1,185,278
Od Granicy do Warszawy	170,561	3,766,880
Razem	336,466	4,952,158.

Ogólny dochód.

Od osób: W powozach klasy I	rs.	12,479	k.	29
„ „ II	„	100,131	„	2
„ „ III	„	126,580	„	53½
„ „ IV	„	55,658	„	91½
Za przewóz wojska	„	16,357	„	94
Za pociągi nadzwyczajne rządowe	„	859	„	32
	rs.	312,067	k.	2
Od powozów	„	4,226	„	15
Od tłumoków	„	24,221	„	42½
Do przeniesienia	rs.	340,514	k.	59½

	Z przeniesienia rs. 340,514 k. 59½
Od towarów: klasy I.	rs. 10,227 k. 70
„ II.	47,464 „ 59½
„ III.	121,582 „ 19
„ IV.	73,893 „ 44
	<hr/>
	„ 253,167 „ 92½
Od zwierząt: konie.	rs. 1,989 k. 10½
bydło	100 „ 99½
zwierzęta mniejsze i drób'	691 „ 79½
	<hr/>
	„ 2,781 „ 89½
Składowe i użycie wagonów za granicę	„ 3,375 „ 40
	<hr/>
	Ogólny dochód rs. 599,839 k. 81½
Wydatki zaś wynosiły	„ 614,770 „ 2½

IV. ŻEGLUGA PAROWA.

Rząd Królestwa uważając żeglugę parową za ważny środek do ułatwienia i rozwinięcia przemysłu i handlu, oddawna czynnie zajmował się zaprowadzeniem jęj w kraju i nie szczędził potrzebnych na to wydatków. Jakoż w r. 1829 popierał usiłowania K. Wolickiego w sprowadzeniu z zagranicy na Wisłę statków parowych; następnie, za pośrednictwem pana Steinkeller, Bank Polski zakupił w Anglii dwa statki parowe i sprowadził je do kraju. Jednak jedne jak i drugie, z powodu zbytniego zanurzania się w wodzie i nieodpowiedniej konstrukcyi, nie mogły być z korzyścią na rzekach naszych użyte. Dopiero gdy pp. Gâche i Guibert wybudowali we Francyi do 40stu statków i wyprawili je na Saonę, Loarę, Sekwanę, Rodan, tudzież na inne rzeki zagraniczne, nawet mniej głębokie, i kiedy ci przedsiębiorcy zgłosili się do Rządu Królestwa Polskiego z usługami swojemi: wtedy zaprowadzenie w Królestwie żeglugi przyszło do skutku. Po uznaniu bowiem praktyczności statków pomysłu p. Guibert'a, udzielony mu został pod d. 4 września 1846 r. przywilej wyłączności na lat 10 na

zaprowadzenie i utrzymywanie żeglugi parowej na rzece Wiśle i wpadających w nią: Narwi, Bugu, Wieprza i Pilicy, a to tak do przewozu pasażerów, jako i do holowania statków. Na zasadzie tego p. Guibert w roku następnym 1847 sprowadził na Wisłę dwa statki parowe: holownik „Księżę Warszawski” i pasażerski „Wisła,” jako téż jedną żelazną gabarę: i to było zawiązkiem rozwiniętej obecnie żeglugi parowej.

Gdy jednak p. Guibert nie mógł o własnych siłach poprowadzić tego przedsięwzięcia, pod dniem więc 27 kwietnia 1848 roku zawartą została w tym celu spółka handlowa pod firmą: „*Andrzej hr. Zamoyski et Comp.*” Według warunku téj spółki, zarząd techniczny tego przedsięwzięcia oddany został p. Guibert'owi, a zaś administratorem całego przedsięwzięcia wybrany został rzeczony Andrzej hr. Zamoyski.

Przedsięwzięcie to odtąd szybko rozwijało się, i dziś stoi na téj stopie, że posiada 12 statków parowych i 22 gabary.

Statki parowe są:

Nr. 1. Księżę Warszawski o sile koni 60	
„ 2. Wisła	„ „ 32
„ 3. Kopernik	„ „ 60
„ 4. Kraków	„ „ 32
„ 5. Praga	„ „ 100
„ 6. Sandomierz	„ „ 32
„ 7. Kazimierz	„ „ 14
„ 8. Płock	„ „ 40
„ 9. Włocławek	„ „ 40
„ 10. Pilica	„ „ 40
„ 11. Narew	„ „ 40
„ 12. Andrzej	„ „ 60.

Gabary mają objemu 20,000 korcy.

Paropływy Nr. 1 i 2 zbudowane zostały we Francyi i tu już gotowe sprowadzone; wszystkie inne paropływy tu zostały zbudowane, a mianowicie: statki parowe N^{ra} 3, 4, 5, 6, 7 budowano w fabryce Bankowej na Solcu z blachy żelaznej krajowej, zaś paropływy N^{ra} 8, 9, 10, 11 i 12 wybudowano w war-

sztatach żeglugi parowej, czynnych już od początku 1852 r., a które obecnie wykończają także budowę dwóch nowych paropływów.

Ogólna wartość całego tego przedsięwzięcia wynosi około 850,000 rubli sr., tojest:

- a) Kapitał zakładowy Spółki w paropływach, gabarach, cychach, emberkaderach, w warsztatach i ich zapasach, w wartości przywileju wyłączności żeglugi, tudzież w funduszu na zamierzoną budowę nowych paropływów, ustanowić się daje na sumę rs. 564,000.
- b) Nadto Spółka po odnowieniu się swoim, które nastąpiło w dniu $\frac{6}{18}$ lutego 1854 r., wypuściła w obieg 376 sztuk obligów 5-procentowych po rs. 750, których zatem ogólna wartość wynosi 282,000, i równa się kapitałowi wniesionemu przez współników.

Dotąd Spółka żeglugi parowej działania swe głównie skierowała do spławu na rzece Wiśle; wszakże naocznie widzieliśmy, że zamiarem jęj jest odbywać spław i po innych rzekach, bo już odbyto spław na Bugu i Niemnie, a nawet robione były próby spławu na Sanie i Dunajcu.

Statki: Książę Warszawski, Kopernik i Kraków wraz z 16 gabarami, w kwietniu roku zeszłego kursowały po rzece Bugu i skuteczniały transporta od Brześcia Litewskiego do miasta Warszawy. W sierpniu tegoż samego roku zeszłego, paropływy: Książę Warszawski i Sandomierz kursowały wraz z 10 gabarami po rzece Niemnie, w przestrzeni mil 46, tojest między Królewcem a Kownem, skuteczniając rozliczne transporta.

Rząd Królestwa oceniając zasługi i pożytki, jakie żegluga ta dla kraju przynosi, wydany jęj poprzednio przywilej wyłączności na lat 10, przedłużył jeszcze na takowyż przeciąg czasu, licząc od dnia 4 września 1856 roku, co tém bardziej zapewni istnienie i dalszy rozwój tego przedsięwzięcia.

KRÓTKA WIADOMOŚĆ O ZAKŁADACH NAUKOWYCH

OKRĘGU NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO,

WEWNĘTRZNYM ICH URZĄDZENIU I FORMALNOŚCIACH WYMAGANYCH PRZY
ZAMIESZCZANIU W NICH MŁODZIEŻY.

ZAKŁADY NAUKOWE REALNE.

Skierowanie działalności umysłowej do poddźwignięcia przemysłu i polepszenia materialnego bytu ludzkości, dało początek *szkolom realnym*. Z niesłychaną szybkością wzrosły one w liczbę w Niemczech, i stawszy się nader popularnymi, wkrótce przekonały Europę o swęj niezaprzeczonej użyteczności, jako sposobiące młodzież do praktycznego życia, rozwijające władze umysłowe, uczące porządnego myślenia, i przyczyniające się przez dostarczanie ludzi obeznanych z naukami mającemi związek z przemysłem, do zapewnienia ogółowi dobrego bytu.

Przy organizacji szkół u nas w ostatnich czasach, zgodnie z potrzebami krajowemi, zwrócona została szczególniejsza uwaga na danie możności młodzieży naszej wszystkich stanów korzystania z systematu realnego wychowania, i w tym celu otworzone zostały w różnych miejscach Królestwa, mniejszego lub większego zakresu szkoły realne, jakoto: *Szkoły Powiatowe* o 4 klassach, *Szkoły wyższe realne* o 6 klassach i *Gimnazjum Realne* w Warszawie o 7 klassach.

Szkoly Powiatowe Realne.

Z kursem czteroletnim, rozdzielonym na klass 4 i z dążnościami: *agronomiczną, technologiczną lub handlową*, stosownie do miejscowości. Wykładają się w nich: *nauka religii, język polski, język rossyjski, język niemiecki, arytmetyka, geometrya, historia naturalna*, sposobem ile być może najdostępniejszym wyłożona, najważniejsze i najpraktyczniejsze wiadomości z *fizyki*, w krótkości *higięna*, mianowicie przepisy o rozwijaniu i kształceniu sił fizycznych, tudzież o utrzymaniu i ulepszeniu zdrowia; sposoby ratowania zdrowia w mniej niebezpiecznych przypadkach, jakoto: w razie skaleczenia, stłuczenia, oparzenia, ukąszenia od psa wściekłego lub gadu jadowitego, utonięcia i t. d.; *geografia* z zastosowaniem do szkół realnych, opisująca ziemię we względach: rolniczym, fabrycznym, handlowym i górniczym; *rysunki i kalligrafia*.

Oprócz tych przedmiotów w szkołach realnych z dążnością *agronomiczną* w klassach 3 i 4 wykłada się: *Nauka gospodarstwa wiejskiego*, ze względem szczególnym na najważniejsze części tej nauki, a mianowicie: o gruncie, częściach jego składowych, robotach koło uprawy gruntu, o lasach, karczowaniu lasu, ustalaniu wydm, uprzątaniu kamieni, o nawozach i najkorzystniejszym ich użyciu; ogrodnictwo; nauka uprawy roślin, o hodowli bydła domowych, ich utrzymaniu i chorobach jakim podlegają, tudzież środkach zapobiegających zarazie; o drobin i użytkach z niego, o roślinach pastewnych, o łąkach i t. d. Wszystko to nietylko teoretycznie, ale ile możność dozwala i praktycznie wykłada się.

W szkołach Powiatowych Realnych z dążnością *technologiczną*, wykłada się z *technologii*: o zwęglaniu drzewa, robocie sadzy i smoły, bieleniu płótna, otrzymywaniu potażu, o wapnie, solach, farbierstwie, polewaniu czyli emalowaniu przedmiotów glinianych, szklanych i metalowych, o robieniu szkła; o wyrobach żelaznych, mosiężnych, pozłacaniu i platerowaniu, o wyrobach z łoju; krótkie opisy garbarstwa, piwowarstwa, gorzelnictwa, farbierstwa, młynarstwa, piapiernictwa, drukarstwa i innych kunsztów i rzemiosł.

W szkołach Powiatowych Realnych z dążnością *handlową*, wykładają się *wiadomości ogólne z nauk handlowych*, jakoto: porównanie miar, wag i monet ważniejszych krajów Europy, o probach mennicznych, o wexlach i przepisach wexlowych, o papierach publicznych, o ważniejszych zakładach kredytowych, z krótkimi opisami, w naszym kraju znajdujących się; zasady buchhalteryi i korespondencyi kupieckiej.

Szkoły Powiatowe Realne z dążnością *agronomiczną* znajdują się przy gimnazyach w *Płocku* i *Radomiu*; z dążnością *technologiczną*: dwie w *Warszawie*, na Lesznie i przy ulicy Królewskiej, w *Piotrkowie* i przy gimnazjum w *Lublinie*; z dążnością *handlową*: w *Warszawie* przy ulicy Freta (w gmachu XX. Dominikanów) i we *Włocławku*. Nadto Szkoła Powiatowa w Łodzi nosząca nazwę *Niemiecko-Ruskiej*, ma także dążność realną, jako znajdująca się w mieście zamieszkałym przez fabrykantów i przemysłowców.

Szkoły powiatowe realne mają kurs nauk *zupelny*, to jest wszystkie przedmioty planem objęte wykładają się całkowicie, w obszerności odpowiedniej stopniowi zakładu.

Zapis uczniów odbywa się raz do roku od 20 lipca (1 sierpnia), do 29 lipca (10 sierpnia), i opłata wnosi się w ilości

Rs. 5. W ciągu roku uczniowie przyjmują się tylko z powodu ważnych przyczyn, za decyzją Kuratora Okręgu.

Życzący zapisać ucznia do jednej ze szkół realnych, winien złożyć przy zapisie: *metrykę urodzenia*, przekonywającą, że młodzieniec ma już 9 lat skończonych; *świadcstwo z odbytej szczepionej lub naturalnej ospy*, i *książkę legitymacyjną*, albo jeżeli kandydat nie ma lat 14 skończonych, *świadcstwo władzy policyjnej o zapisaniu do ksiąg ludności Królestwa*.

Z pobieżnego tego zarysu okazuje się, że przedmioty naukowe wykładają się w szkołach powiatowych realnych w odpowiednim zakresie i całości, w dostatecznym na wykład czasie i z kierunkiem praktycznym, zastosowanym do miejscowych warunków. Nizka opłata, początkowość wykładanych przedmiotów, czyni je przystępnymi dla wszystkich klas i dla pomniejszych zdolności i usposobień. Żeby jednak pobyt w tych szkołach przyniósł pożądaną korzyść uczniom, koniecznymi są trzy rzeczy: 1) gruntowna znajomość początków nauki religii, czytania i pisania po polsku, oraz czterech początkowych działań arytmetycznych; 2) baczny dozór domowy nad moralnością uczniów, i nad tém, żeby zadane przez nauczycieli lekcye odrabiali z należytą dokładnością; i 3) cierpliwość ze strony rodziców, niezbyt pospieszne odbieranie dzieci ze szkół i zostawienie ich na rok drugi w téjże samej klasie, co przez władzę jest dozwoloném, jeżeli dzieci z powodu zbyt młodości i wynikającego ztąd nierozwinięcia władz umysłowych, nie czynią należytego postępu w naukach. Jeżeli te warunki zachowane będą, cel rzeczonych szkół, którym jest przygotowanie uczniów na uzdolnionych rzemieślników, lub podanie im możności pobierania wyższych nauk technicznych, w zupełności będzie spełnionym. Mówiliśmy o nadzwyczajnej nizkości opłaty szkolnej, wymaganej od uczniów wstępujących do szkół powiatowych realnych; dobrodziejstwo Rządu, otwierające tak obszerne pole do korzystania wszystkim z nauk, widoczniej się jeszcze pokaże, gdy dodamy, że za uczniów biednych a odznaczających się dobrymi postępami w naukach i wzorowém sprawowaniem, z funduszków na ten cel przeznaczonych, wnoszoną bywa opłata szkolna. Dla większego zaś ułatwienia niezamożnej klasie uczęszczania do szkół, uczniowie szkół powiatowych realnych uwolnieni są od noszenia przepisanych dla innych zakładów naukowych uniformów.

Musimy tu jeszcze zwrócić uwagę rodziców na jedną okoliczność:

Pomimo ogłoszeń publicznych o dniu rozpoczęcia nauk, przypominań zwierzchności szkolnej i wynikających z opóźnienia nieprzyjemności dla rodziców i niedogodności dla uczniów; wiele jest rodziców, którzy w właściwym czasie synów swych nie przywożą do szkół. Okoliczność ta gorsze, jak można się spodziewać, sprowadza za sobą skutki nietylko w ciągu pobieranych nauk, ale i w przyszłości wychowaućów. Wiadomo, ile zależy od dobrego zrozumienia początków każdej nauki, od wciągnięcia się zaraz na wstępie w kolej porządnego słuchania wykładu każdego przedmiotu; opóźniający się przeto uczniowie, robią w swych wiadomościach naukowych szczerbę, którą nie tak łatwo naprawić można; przytém nie nauczywszy się za młodu regularności i porządku, nie nabędą tych przymiotów później: przymiotów, które stanowią konieczną zaletę każdego porządnego człowieka. Z tych przeto względów najmocniej się zaleca rodzicom i w ogóle wszystkim tym, od których zależą uczniowie, aby ich w właściwym czasie, czy to z wakacyi, czy to ze świąt dorocznych do szkół przywozili.

Szkoły Wyższe Realne.

Z kursem zupełnym na 6 klasz podzielonym, są w *Kielcach* i w *Kaliszu*. W szkołach tych wykładają się: *nauka religii*; języki: *polski, rossyjski, niemiecki, rysunki i kalligrafia*, ze szczególnym względem na dążność realną zakładu. Wykład innych nauk w czterech pierwszych klaszach szkół wyższych realnych odbywa się w zakresie przepisany dla szkół powiatowych realnych. W klaszach zaś 5 i 6 wykładają się: *buchhalterya pojedyncza i podwójna, algebra, trygonometrya, geometrya analityczna do sekeyi konicznych włącznie, geometrya opisująca, mechanika ogólna, zoologia, botanika, mineralogia, fizyka, chemia ogólna, geografia powszechna i matematyczna z wiadomościami statystycznymi i historia powszechna*. Nadto w szkole kieleckiej, która ma dążność *górnica*, wykładają się w odpowiednim zakładowi zakresie *nauki górnicze*; a w szkole kaliskiej z dążnością *technologiczną, nauki technologiczne*.

Zapis odbywa się w tymże czasie i z takimiz formalnościami jak w szkołach powiatowych realnych; oplata zaś jest w czterech niższych klaszach rs. 8, a w dwóch wyższych klaszach rs. 15 na rok.

Szkoły wyższe realne dają sposobność młodzieży naszej otrzymywania wyższego technicznego ukształcenia. Wykład w nich nauk jest już nierównie dłuższy, obszerniejszy, zupeł-

niejszy. Żeby z korzyścią ukończyć te szkoły, wymaga się większa już zdolność i pilność. Takim sposobem dobroczynny Rząd, w założeniu wyższych szkół realnych miał na celu podać sposobność rodzicom, których dzieci odznaczają się zdolnościami i chęcią do nauk, a przytém posiadają odpowiednie usposobienie naukowe, oddawania ich na wyższe nauki do rzeczonych szkół, aby, ukończywszy takowe, mogli wyjść na pożytecznych członków społeczeństwa w rozlicznych zawodach technicznych, zabezpieczyć sobie byt towarzyski, ku czemu otrzymane w szkołach wyższych realnych wiadomości naukowe, podają im zupełne środki.

Gimnazyum Realne w Warszawie.

Najpierw powstały zakład realny w Królestwie i najobszerniejszy co do swego zakresu, jest Gimnazyum Realne. Dzieli się ono na 7 klas, z tych klasa siódma ma dwa roczne kursa. Prócz tego od klasy 6, gimnazyum dzieli się na dwie odrębne, co do instrukcyi naukowej, części: na oddziały *chemiczny i mechaniczny*.

W Gimnazyum Realném wykładają się: *nauka religii, język i literatura rosyjska, język polski, język niemiecki, język francuzki, historia powszechna, geografia i statystyka, arytmetyka, algebra, planimetrya, solidometrya, trygonometrya, geometrya analityczna, geometrya opisująca, geografia matematyczna, miernictwo, rachunkowość handlowa i buchalterya, prawo handlowe, fizyka, mechanika ogólna, konstrukcyja i rysunki machin, chemia ogólna, rękodzielnicza i rolnicza, historia naturalna, budownictwo, rysunki i kalligrafia*; oprócz tego we wszystkich szkołach realnych uczą *śpiewu kościelnego* w czasie wolnym od innych lekyi.

NAJJAŚNIEJSZY PAN w ojcowskiej swojej pieczołowitości o dobro poddanych, ku czemu prawdziwa nauka tak dzielnie się przyczynia, polecił nadać o ile możności zakładowi temu kierunek techniczno-praktyczny. W tym celu w kosztownych, zaopatrzonych we wszystkie potrzeby, zgodnie z postępem nauki, laboratoryach, uczniowie pod przewodnictwem nauczycieli zajmują się analizą i doświadczeniami chemicznymi i fizycznymi: uczą się praktycznie na aparatach, cukrownictwa, piwowarstwa, gorzelnictwa i t. p. Dla zajęć praktycznych, odnoszących się do mechaniki, w gmachu Gimnazyum Realnego znajdował się i znajduje dotąd warsztat mechaniczny. Gdy wszakże warsztat ten okazał się zaszczupłym i niedostatecznym: władza szkolna idąc w pomoc temu brakowi, posta-

nowiła zbudować na ten cel osobny gmach, który tak obszernością swoją, jakotóż zaopatrzeniem we wszystko, co do zajęć podobnego rodzaju jest potrzebném, odpowie w zupełności potrzebom uczniów i nauki. *Pracownia mechaniczna*, o której mowa, wkrótce w wykonanie wprowadzoną będzie.

Dla zapobieżenia szkodliwemu pod względem korzyści z nauk, a niepotrzebnemu w Warszawie, gdzie są aż trzy szkoły powiatowe realne, zbyt niemu napływowi uczniów do czterech klass niższych Gimnazyum Realnego; liczba uczniów w tych klassach została ograniczoną do liczby 50 w każdej. W klassie zaś 5, z powodu, że przybywają do niej oprócz miejscowych zdolniejsi i pilniejsi uczniowie ze szkół powiatowych realnych, i że powstająca ztąd znakomita liczba uczniów w jednej klassie, wymaga koniecznie, dla należytego wykładu nauki, podzielenia tychże uczniów na oddziały, oraz ze względu na rozdział tychże uczniów na dwie części w klassach 6 i 7: liczba uczniów w tych trzech klassach nie jest ograniczoną.

Czas zapisu i dowody przy nim składane są takie same, jak w niższych szkołach realnych; opłata zaś wnosi się z początkiem roku szkolnego w ilości rs. 20 rocznie.

Gimnazyum Realne obznajmia uczniów z naukami technicznymi w zupełnej ich całości, we wzajemnym ich stosunku, przedstawiając każdą z tych nauk w świetle najnowszych odkryć, i w odpowiedniej pełności szczegółów. Uczniowie, którzy ukończyli z korzyścią rzeczzone gimnazyum, posiadają już gruntowne usposobienie techniczne, mają otwarte pole do dalszego samodzielnego kształcenia się i do zajęcia w rozmaitych przemysłowych zakładach stanowisk, przynoszących niemały pożytek im i krajowi. Ale w stosunku do korzyści zwiększają się trudności. Doświadczenie rok-rocznie pokazuje, jak mała liczba z tych, którzy przeszli niższe klasy Gimnazyum Realnego, utrzymują się w wyższych i kończą z korzyścią ten zakład. Tu już nie wystarczają dobre chęci, pilność i lada jakie zdolności, gdyż nauki matematyczne, tak trudne same z siebie, a wykładane tutaj w całej obszerności, wymagają koniecznie osobnego do nich powołania, wrodzonych zdolności, bez czego daleko zajść nie można, gdyż zdolności tych nie zastąpi praca i wytrwanie. Dlatego też rodzice nie upatrujący w dzieciach swoich obok pilności tych specjalnych usposobień, lepiej zrobią, gdy ograniczą ich wychowanie na szkołach wyższych realnych lub powiatowych realnych.

ZAKŁADY NAUKOWE FILOLOGICZNE.

Gimnazyja.

Kształcenie w gimnazyjach filologicznych ma podwójny cel, to jest: podanie wychowañcom swoim wiadomości potrzebnych w razie wstąpienia ich, po ukoñczeniu kursu gimnazyalnego, wprost do słuźby rządowej, cywilnej lub wojskowej, albo też przygotowanie ich odpowiednie do odbycia nauk uniwersyteckich. Z tego więc powodu zaczynając od klasy 4, kurs gimnazyalny rozdziela się na dwa oddziały: *kształcących się do słuźby rządowej, wojskowej lub cywilnej*, w którym wykładana jest matematyka i prawo krajowe i Cesarstwa; i *kształcących się do uniwersytetu*, w którymto wydziale szczególnieję wykładane są: języki starożytny, łaciński i grecki. Przez wprowadzenie w ostatnich czasach do szkół filologicznych wykładu, w odpowiednim zakresie, *nauk przyrodzonych*, kierunku kształcenia wychowañców tych zakładów stał się praktyczniejszym.

Oprócz powyższych, *wyłącznych* dla każdego oddziału przedmiotów, wykładają się jeszcze przedmioty ogólne: *nauka religii, język i literatura polska, język i literatura rosyjska, język słowiański, arytmetyka, algebra, planimetrya, solidometrya, trygonometrya, geometrya analityczna* do sekcyi konicznych włącznie, *fizyka, geografia matematyczna, zoologia, botanika, mineralogia, chemia, historia powszechna rosyjska i polska, geografia powszechna, język niemiecki, język francuzki, kalligrafia i rysunki*; oraz w czasie wolnym od innych lekcyi *śpiew kościelny*.

Gdyby który z uczniów z oddziału sposobiących się do słuźby rządowej, zapragnął udać się do uniwersytetu po skoñczeniu kursu gimnazyalnego, na dalsze kształcenie się: to w przyjęciu go tam nie dozna żadnej przeszkody, jeżeli zadość uczyni przepisom lub innym formalnościom, i złoży examen, oprócz innych przedmiotów, z języka łacińskiego, którego może nauczyć się prywatnie. Nie zabrania się również wstępowania wprost do słuźby rządowej młodzieńcom z oddziału sposobiącego do uniwersytetu, którzy pierwsiastkowy swój zamiar dalszego kształcenia się zmienili.

Zapis uczniów do gimnazyów odbywa się raz do roku od dnia 20 lipca (1 sierpnia) do 29 lipca (10 sierpnia). Opłata w Gimnazyum Gubernialném w *Warszawie* jest w czterech pierwszych klassach rs. 25 jednorazowo, a w trzech ostatnich klassach rs. 45 w dwóch ratach półrocznych. W gimnazyach:

w *Plocku, Radomiu, Lublinie, Suwałkach i Piotrkowie*, opłata jest w czterech pierwszych klassach rs. 20 jednorazowo, a w trzech ostatnich rs. 35 w ratach półrocznych. Rata druga płaci się w czasie od 20 grudnia (1 stycznia) do 29 grudnia (10 stycznia) włącznie.

Rząd postępując ze ścisłą sprawiedliwością, i chcąc, ażeby dzieci stałych mieszkańców miasta Warszawy i bliższych jej okolic, mieli pierwszeństwo w przyjmowaniu do tutejszego Gimnazjum Gubernialnego, i żeby rodzice nie potrzebowali oddawać dzieci swoich z wielką dla siebie niedogodnością i stratą do innych gimnazyów, coby nastąpić musiało przy dozwoleniu wstępowania wszystkim do rzeczonoego zakładu: postanowił przyjmować do Gimnazjum Gubernialnego w Warszawie uczniów stale w Warszawie lub bliższych jej okolicach zamieszkałych. Dowody wymagane przy zapisie w gimnazyach filologicznych są: metryka urodzenia, świadectwo o szczepionej opsie, świadectwo pochodzenia i świadectwo szkolne, jeżeli poprzednio kandydat zostawał w jakim zakładzie rządowym lub prywatnym.

Szkoły Powiatowe o pięciu klassach.

Szkoły powyższe założone zostały w miejscach, gdzie z powodu znaczniejszej liczby uczących się lub odległości od gimnazjum, okazała się tego konieczna potrzeba. Opłata roczna jednorazowa, w szkole pięcio-klassowej w *Warszawie* (w gmachu po-Paulińskim) jest rs. 12, a w szkołach: w *Łomży, Pultusku, Łęczycy, Siedlcach i Pinczowie* rs. 10. Czas zapisu i dowody składane są te same co i w szkołach realnych. W szkołach pięcio-klassowych wykładają się: *nauka religii, język rossyjski, język polski, język łaciński, język francuzki, język niemiecki, arytmetyka, planimetrya, solidometrya, algebra, wiadomości z nauk przyrodzonych i fizyki, geografia, historia powszechna, historia rossyjska, kalligrafia, rysunki*; oprócz tego *śpiew kościelny*.

Z powyższego widać, że kurs nauk w szkole powiatowej o pięciu klassach jest zamknięty w sobie i dostateczny, tak, że uczniowie kończący z korzyścią rzeczono szkoły, posiadają znaczny zasób wiadomości naukowych, które w każdym zawodzie przez nich obranym wystarczyć im mogą, i zdolne są zrobić ich użytecznymi członkami społeczeństwa.

Szkoły Powiatowe Filologiczne.

Kurs w nich czteroletni na 4 klass podzielony. Szkoły takie znajdują się: w *Warszawie* dwie, przy ulicy Wiejskiej i przy

ulicy Rymarskiej; w *Rawie*, *Łowiczu*, *Wieluniu* i *Sieradzu* w gubernii Warszawskiej; w *Sandomierzu*, w gubernii Radomskiej; w *Mławie*, gubernii Płockiej; w *Białym* i *Hrubieszowie*, gubernii Lubelskiej; i w *Maryampolu*, w gubernii Augustowskiej.

Czas i warunki zapisu są te same, jakie w szkołach pięcioklassowych i powiatowych realnych. Oplata roczna jednorazowa w Warszawie rs. 10, a na prowincyi rs. 8. W szkołach czteroklassowych filologicznych wykładają się: *nauka religii, język rossyjski, język polski, język łaciński, język niemiecki, arytmetyka, geometrya, geografia, historia powszechna, historia rossyjska, kalligrafia, rysunki, oraz śpiew kościelny*. Rozkład powyższy nauk tak jest ułożony, że daje uczniom kończącym szkołę możność wstępowania, oprócz innych zawodów i powołań, do seminaryów duchownych, tym mianowicie, którzy do stanu tego czują powołanie.

INSTYTUT SZLACHECKI.

Podanie większej sposobności szlachcie, i w ogólności wyższej klasie mieszkańców Królestwa, kształcenia swoich synów odpowiednio ich społecznemu stanowisku, było przewodnią myślą w urzędzeniu tego zakładu, który nie mając specjalnego kierunku, daje możność wychowañcom swoim poświęcenia się zarówno służbie cywilnej jak wojskowej, lub dalszego kształcenia w wyższych zakładach naukowych Cesarstwa, lub też poświęcenia się wiejskiemu gospodarstwu w zawodzie obywateli ziemskich.

Zgodnie przeto z założonym wyżej celem, do Instytutu przyjmują się synowie dziedzicznej i osobistej szlachty, urzędników, obrońców sądowych, rejentów, duchownych, właścicieli znaczniejszych nieruchomości majątków i zakładów przemysłowych, bankierów, kupców 1^{ej} gildyi, zostawując jednak pierwszeństwo dla szlachty a potem urzędników, i wyłączając zupełnie wyznania niechrześcijańskie.

Kurs nauk w Instytucie dzieli się na siedm klas, a na każdą naznaczony jest rok jeden czasu.

W Instytucie wykładają się: *nauka religii i historia święta, język i literatura rossyjska; język i literatura polska; języki: łaciński, francuzki i niemiecki, matematyka do sekcyi koniecznych włącznie, pomiary i niwellacya, historia naturalna; fizyka, chemia, geografia, historia powszechna, prawo, wiadomości z gospodarstwa wiejskiego, wiadomości z architektury, kalligrafia, rysunki, śpiew kościelny, gimnastyka, tańce, fechtowanie i pływanie.*

Gimnastyki i tańców uczą się wszyscy uczniowie Instytutu; fechtowania zaś tylko uczniowie trzech klas wyższych. Co do nauki pływania, zwierzchność ma na względzie wiek i fizyczne siły ucznia. Życzącym, mogą być dawane lekcyje języków: *angielskiego, włoskiego*, a także *muzyki i konnej jazdy*, za oddzielném wynagrodzeniem.

Nadto stali guwernerowie Instytutu, wybierani z pomiędzy osób dobrze mówiących po *rossyjsku, francuzku lub po niemiecku*, dają możność uczniom ciągłej wprawy w mówieniu, i gruntownego nauczania się tych języków.

W obszernym gmachu instytutowym, zastosowanym z wielkim kosztem do wszelkich potrzeb zamkniętego zakładu, ze względem szczególnym na zdrowie i zapewnienie ruchu fizycznego uczniom, oprócz koniecznych do wykładu nauk pomocy naukowych, mieszczą się: *biblioteka, zbiory matematycznych i fizycznych narzędzi, laboratorium, zbiory preparatów chemicznych, zbiory do wykładu historii naturalnej potrzebne, modele gospodarskich narzędzi, tudzież zbiór numizmatyczny*. Także znajdują się w gmachu instytutowym *kaplice dla wyznań prawosławnego i rzymsko-katolickiego*. W Instytucie nadto znajduje się *infirmerya* dla uczniów, utrzymywana kosztem Instytutu; opatrzona we wszelkie środki lekarskie, pod bliższym nadzorem *lekarza instytutowego i chirurga*, dozorczy infirmaryi. Dla utrzymania należytej czystości, znajdują się do kąpieli ciepłej *łazienki* w gmachu instytutowym, a w lecie urządza się na Wiśle, w bezpiecznym miejscu, *plywająca obszerna łazienka*. Oprócz tego, przy Instytucie znajduje się obszerny (zajmuje bowiem około 10 desiatin powierzchni), i doprowadzony do wzorowego stanu ogród, w którym wychowañcy, po odbytych w Instytucie lekcyach, używają świeżego powietrza, łącząc przyjemność z pożytkiem, gdyż w wyborze krzewów i drzew do tego ogrodu, kierowano się myślą zgromadzenia takich exemplarzy, któreby ułatwiały uczniom naukę botaniki i leśnictwa.

Stała liczba uczniów, których zapis odbywa się raz do roku, od 20 lipca (1 sierpnia), licząc w to 24^{ch} na koszcie rządowym, początkowo była 220, ale dla wielkiego napływu kandydatów, liczba ta musiała być powiększoną, i obecnie komplet wynosi 250. Za decyzją Kuratora i w razie mogących odkryć się wakansów, mogą być przyjmowani uczniowie i w innym czasie, jeżeli złożą examen z wyłożonej już części przedmiotów.

W ogólności wszyscy kandydaci na uczniów Instytutu obowiązani są złożyć wstępny examen w Instytucie; examini temu mogą być obecni rodzice i opiekunowie kandydatów, którzy prośby podali. Jeżeli liczba kandydatów, którzy dobrze zdali examen, jest większa od liczby miejsc wakujących w Instytucie, w takim razie daje się pierwszeństwo tym z kandydatów, którzy najbardziej uzdolnionemi okazali się na examinie, mając jednak przedewszystkiem na względzie synów szlachty i urzędników. Uczniowie stosownie do stopnia usposobienia okazanego na examinie, mogą być przyjmowani tylko do pierwszych trzech klass; do klasy 1^{ej} nie młodszy jak 10 lat wieku, i nie starsi jak 12; do klasy 2^{ej} do lat 13; a do klasy 3^{ej} do lat 15. Sześć miesięcy wolno być starszym lub młodszym od pomienionego wieku. Przyjmowanie do innych klass nie dozwala się. Wyjątek od tego przepisu może mieć miejsce tylko z bardzo ważnych powodów; nie inaczej jednak, jak za decyzją Namiestnika Królestwa, lub też Ministra Oświecenia Narodowego.

Od wstępujących do Instytutu wymaga się, ażeby byli zupełnie zdrowi, i dlatego jeżeli przy przedstawieniu kandydata zajdzie jaka wątpliwość co do stanu jego zdrowia, wówczas lekarz Instytutu, w obec Dyrektora i Inspektora odbędzie rewizyą, i jeżeli się okażą znaki chronicznej, nieuleczonej słabości, to taki uczeń nie może być przyjęty do Instytutu.

Za naukę i zupełne utrzymanie ucznia w Instytucie, to jest: kompletne ubranie, bieliznę, obuwie, pranie, pościel, żywność i wszelką pomoc naukową, pobiera się opłata w pierwszych trzech klassach po rs. 250, w innych zaś po rs. 300 rocznie. Oprócz tego w pierwszym roku uiszcza się jednorazowo rs. 50, na początkowe potrzeby. Opłata uiszcza się w dwóch półrocznych ratach z góry, od 1 (13) do 10 (22) sierpnia, i od 20 grudnia (1 stycznia) do 29 grudnia (10 stycznia) jednorazowo; zaś kwota na początkowe potrzeby ucznia, wnosi się razem z pierwszą ratą opłaty. W razie wstąpienia ucznia do Instytutu nie z początkiem półrocza, opłata pobiera się za czas od 1 tego miesiąca w którym przyjęty został, do początku następnego półrocza. Jeżeli uczeń wyjdzie z Instytutu przed upływem półrocza, to opłata raz wniesiona nie zwraca się. Jeżeliby jednak uczeń w ciągu dwóch pierwszych miesięcy pobytu w Instytucie od czasu wejścia, wedle uznania zwierzchności instytutowej, okazał się nieodpowiednim i był uwolniony: wtenczas opłata bierze się tylko za 2 miesiące, chociażby uczeń

nie zostawał przez ciąg tego czasu w Instytucie; a za resztę czasu półrocza zwraca się. To samo ma miejsce, jeżeli uczeń w ciągu dwóch pierwszych miesięcy pobytu w Instytucie takowy opuści za wolą rodziców lub opiekunów. W żadnym jednak przypadku jednorazowa opłata na pierwiastkowe potrzeby nie zwraca się. Uczniowie, za których opłata nie będzie wniesiona w przepisany czas, odesłani zostaną do rodziców, lub do osób zastępujących ich miejsce, a za czas, w ciągu którego znajdowali się w Instytucie, należność exekwuje się od rodziców lub poręczycieli, na zasadzie ogólnych przepisów co do rządowych należności.

Osoby pragnące pomieścić synów swoich w Instytucie, winne podać w tym celu prośby do Kuratora Okręgu (na papierze stemplowym ceny kop. 45) z załączeniem dowodów:

1. *Co do pochodzenia: szlachta* poświadczenie Heroldyi, lub świadectwo wydane przez Marszałka szlachty gubernii; *urzędnicy* będący w służbie, listy stanu ich służby; dymisyonowani zaś attestaty o ich uwolnieniu, lub też wyciągi z list stanu ich służby, poświadczone przez ich władzę; *duchowni, obrońcy sądowi, rejenci, bankierowie i kupcy 1^{ej} gildy*, świadectwa udowadniające, że należą do tych stanów; *właściciele znaczniejszych nieruchomości majątków i zakładów przemysłowych*, stosowne w tym względzie dowody.

2. *Metrykę urodzenia i chrztu* kandydata.

3. Świadectwo o dobrém stanie zdrowia i szczepionėj ospie, wydane przez lekarza.

4. *Deklaracya*, z poręczeniem osoby zasługującej na zaufanie i stale zamieszkałej w Warszawie, jako uczeń będzie przez nią przyjęty, jeżeli władza uzna za potrzebne uwolnić go, lub też usunąć z Instytutu. Taka deklaracya powinna być odnawianą z początkiem każdego roku szkolnego.

5. *Świadectwo szkolne* o sprawowaniu się i postępie w naukach kandydata, jeżeli ten znajdował się już w jakim zakładzie naukowym, czyto rządowym, czy też prywatnym.

Prawo do pomieszczenia na koszt rządu pozostawia się synom biednej, i z zasług swoich znanej rządowi szlachty, oraz urzędników; jednakże mają pierwszeństwo synowie biednych i zasłużonych urzędników i nauczycieli, którzy pozostają lub pozostawali w służbie w Okręgu Naukowym Warszawskim. Pragnący korzystać z powyższego dobrodziejstwa, winni

oprócz dowodów dla innych kandydatów przepisanych, złożyć jeszcze stosowne świadectwo o swym biednym stanie. Ostateczna co do kandydatów na koszt rządu decyzja następuje po porozumieniu się Ministra Oświecenia Narodowego z Namiestnikiem Królestwa.

Instytut Szlachecki, należąc do 2^{go} rzędu zakładów naukowych, i mając sobie zapewnione prawa i prerogatywy, jakie są nadane gimnazyom, posiada jeszcze niektóre szczególne przywileje, a mianowicie: uczniowie w ciągu pobierania nauk w Instytucie, są wolni od zaciągu wojskowego; uczniowie zaś, którzy ukończyli całkowity kurs nauk, i którym przyznane zostały patenta na wzorowém sprawowaniem się, i celującymi postępami we wszystkich przedmiotach naukowych, przy wyjściu z Instytutu otrzymują prawo na rangę XIV klasy, jeżeli wstąpią do służby rządowej cywilnej, a przy wstąpieniu do wojska, awansują na oficerów, po wysłużeniu sześciu miesięcy w stopniu podoficerskim, chociażby nie było wakansu w tych pułkach, do których zostali przyjęci, skoro tylko przez znajomość frontowej służby na awans zasługiwać będą. Przy wejściu zaś do którego z uniwersytetów Cesarstwa, nie ulegają wstępnemu examiniowi. Prerogatywy powyższe, z wyjątkiem uwolnienia od zaciągu wojskowego, służą tylko tym uczniom Instytutu, którzy w nim rozpoczną nauki od klasy pierwszej. Z pod tego warunku wyłączają się jednak ci, którzy w roku szkolnym 18⁵⁴/₅₅ i 18⁵⁵/₅₆ przybyli do Instytutu.

Oprócz zwykłych nagród uczniom udzielanych, dla uczniów kończących kurs nauk w Instytucie przeznaczają się dwa medale srebrne; najlepszy zaś uczeń z kończących kurs nauk, otrzymuje medal złoty, a nazwisko jego zapisuje się na marmurowej tablicy w sali Instytutowej.

SZKOŁA SZTUK PIĘKNYCH.

Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie, pierwiastkowo połączonej z Gimnazjum Realném, przez ułożenie w ostatnich latach odpowiedniejszej jój celowi ustawy, nadano rozleglejszą działalność i zapewniono jój wychowawcom środki kształcenia się w obranym przez nich zawodzie. Jakoż ściślejsze stosunki z Cesarską Akademią Sztuk Pięknych w Petersburgu, dozwolone współubieganie się z jój wychowawcami uczniom szkoły, o stopnie, medale i inne nagrody, wysyłanie odznaczających się młodzieńców za granicę, przyznawanie stypendyów, wsparć

i t. p. są bodźcem, wielką zachętą i pomocą dla rozwijających zarody talentu młodzieńców.

Szkoła Sztuk Pięknych składa się z trzech oddziałów: *budownictwa, malarstwa i rzeźbiarstwa*; a w tych wykładają się: *religia, język rossyjski i literatura; rysunki figur ludzkich, pejzaży, ornamentów i widoków perspektywy; malarstwa różnego rodzaju; rzeźbiarstwo, kopie i kompozycye; architektura, rysunek architektoniczny, kompozycya, anszlagowanie i wykład postanowień tycejących się budowli; anatomia, miologia i osteologia; perspektywa; historia powszechna, starożytności i mitologia w zastosowaniu do sztuk pięknych; historia sztuk w ogólności i historia budownictwa w szczególności; matematyka w zastosowaniu do budownictwa; miernictwo i niwellacya; wiadomości z inżynierji cywilnej; mechanika w zastosowaniu do budownictwa, fizyka i chemia w takimże zastosowaniu.*

We wszystkich oddziałach Szkoły Sztuk Pięknych, wykład nauk dzieli się na cztery kursa. W oddziale architektury, na każdy kurs przeznaczają się jeden rok. W oddziałach zaś malarstwa i rzeźbiarstwa, na pierwsze trzy kursa po jednym roku, a na czwarty kurs dwa lata.

Do Szkoły Sztuk Pięknych przyjmują się uczniowie raz na rok, od 20 lipca (1 sierpnia) do 3 (15) sierpnia. W ciągu roku szkolnego przyjęcie ucznia nastąpić może tylko za decyzją Kuratora Okręgu. Do oddziału malarstwa i rzeźbiarstwa przyjmują się uczniowie, którzy ukończyli kurs nauk w 4^{ch} klassach szkół powiatowych, lub w 4^{ch} pierwszych klassach gimnazyów i szkół wyższych realnych. Do oddziału zaś budownictwa ci, którzy ukończyli całkowity kurs nauk w gimnazyach filologicznych, lub w szkołach wyższych realnych, lub też ci, którzy z korzyścią ukończyli kurs nauk w 6^{ciu} klassach Gimnazjum Realnego. Ze względu na szczególny talent, mogą stosownie do examinu być przyjęci do oddziału malarstwa i rzeźbiarstwa, za decyzją Kuratora Okręgu, i tacy uczniowie, mający nie mniej jak 13 lat wieku, którzy nie kształcili się w rządowych zakładach naukowych, albo nie ukończyli w nich kursu nauk na cztery klasy przepisane.

Życzący wstąpić do szkoły Sztuk Pięknych, winni są złożyć następujące dowody: 1) metrykę urodzenia; 2) świadectwo lekarskie o szczepioniej ospie; 3) książeczkę legitymacyjną; 4) świadectwo właściwej miejscowej władzy o sprawowaniu się; 5) świadectwo szkolne.

Dla ułatwienia mieszkańcom Królestwa Polskiego, odznaczającym się szczególnym talentem, środków kształcenia się w architekturze, malarstwie i rzeźbiarstwie, może być pozwalane, bez względu na wiek i rodzaj zajęcia, uczęszczać do szkoły Sztuk Pięknych, nie inaczej jednak, jak na każdy raz za decyzją Kuratora Okręgu i nie więcej jak 10^{ciu} osobom w ciągu roku szkolnego. Tak uczęszczający, nazywają się *wolnoprzychodzącymi*, i stosownie do uznania nauczycieli, mogą przechodzić z jednego kursu na drugi.

Wszyscy bez wyjątku uczniowie, chcący wstąpić do szkoły Sztuk pięknych, obowiązani są składać *examin*. Dla wejścia na oddział malarstwa i rzeźbiarstwa, składają *examin* z religii, z języków: rosyjskiego i polskiego, z arytmetyki, planimetrii i rysunków, w zakresie w jakim te przedmioty są wykładane w pierwszych 4^{ch} *klassach* zakładów naukowych; wstępujący zaś na oddział budownictwa, składają *examin* z języka rosyjskiego, arytmetyki, geometrii, trygonometrii, sekcji koniecznych, algebry, fizyki, rysunków technicznych i ręcznych, w zakresie kursu gimnazyalnego.

Oplata szkolna od uczniów i wolno przychodzących na oddziale malarstwa i rzeźbiarstwa, oznacza się w ilości rs. 7 kop. 50, a na oddziale architektury, w ilości rs. 15 rocznie. Oplata uiszcza się z góry za każde półrocze i w żadnym razie nie może być zwróconą.

W celu dopomożenia zupełnie biednym a odznaczającym się talentami uczniom, przeznaczają się pięć *stypendyów* po 100 rs. rocznie; po dwa w oddziałach architektury i malarstwa, a jedno w oddziale rzeźbiarstwa. *Stypendia* te w oddziałach malarstwa i rzeźbiarstwa, przyznają się uczniom kursu 4^{go}, a w oddziale budownictwa uczniom 3^{go} i 4^{go} kursu, i służą do całkowitego ukończenia nauk i wydania patentów, jeżeli *stypendysta* niedbalstwem lub złym sprawowaniem się, nie utraci do tego prawa. Pierwszeństwo przed innemi do *stypendyów* mają niezamożni uczniowie, którzy po otrzymaniu patentu pozostają jeszcze na rok jeden w szkole dla dalszego doskonalenia się. Uczniom niższych kursów, a odznaczającym się szczególnymi talentami i pozbawionym sposobów utrzymania, mogą być wyznaczone z decyzji Kuratora Okręgu *jednorazowe wsparcia*.

Oprócz na początku wymienionych przywilejów ubiegania się o stopnie i medale, wspólnie z wychowawcami Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu, i wysyłania celuja-

cych uczniów na koszt rządu do téjże Akademii, lub za granicę dla dalszego kształcenia się w sztuce; uczniowie szkoły Sztuk pięknych w Warszawie, przez czas odbywania nauk, uwalniają się od spisu wojskowego. Uczniowie oddziału budownictwa, którzy ukończyli z korzyścią całkowity kurs nauk, i zasłużyli na patenta, otrzymują stopień budowniczego pierwszój, tojest najniższój klasy, czyli konduktora; istniejące zaś w Królestwie Polskiem wyższe stopnie budowniczych, otrzymują następnie, na zasadzie oddzielnych w tym przedmiocie dla Królestwa przepisów.

W końcu nadmienić wypada, że szkoła Sztuk Pięknych posiada, jako pomoce naukowe: *Gabinet gipsów*, mieszczący w sobie pyszne odlewy, z oryginałów zrobione, najznakomitszych dzieł dluta klassycznej starożytności i nowszych czasów. Znajdują się tam między innymi Apollo Belwederski, grupa Laokona, Afrodyta Medyceuszów, Gladiator, oryginał posągu Kopernika Torwaldsena i t. d. *Gabinet modeli architektonicznych*, oprócz różnych modeli wiązań, wschodów, pieców, części budynków, posiada jeszcze z korkowego drzewa z nadzwyczajną dokładnością wykonany widok Coliseum Rzymskiego, i kilka jeszcze zabytków stolicy starożytnego świata. *Zbiory obrazów*, oprócz prac konkursowych celujących uczniów, które z prawa za odpowiedniem wynagrodzeniem przechodzą na własność szkoły; szkoła Sztuk Pięknych posiada obrazy zakupione po śp. Kokularze b. nauczycielu téj szkoły, mieszczące w sobie dzieła dawnych malarzy; a także niektóre prace Brodowskiego, Bacciarellego, kolosalną kopią z fresku Rafaela przez Kaniowskiego zrobioną, i nabyty za granicą kosztowny *apparat do nauki anatomii*.

Biblioteka szkoły Sztuk Pięknych zaopatrywana jest ciągle w najlepsze dzieła, wychodzące zagranicą i w kraju, a odnoszące się do rozmaitych gałęzi sztuk pięknych, niemniej w uznane za najlepsze pisma peryodyczne, tyżące się architektury, malarstwa i t. d. któreby obznajmiały uczniów z najnowszemi postępami sztuk pięknych za granicą, a także w rozmaite albumy, rysunki, na których uczniowie kształcą swój smak, i uzupełniają poczerpnięte z wykładu i książek wiadomości.

Z końcem roku szkolnego w czerwcu, odbywa się przez tydzień, w gmachu szkolnym, wystawa publiczna celniejszych robót uczniów szkoły Sztuk Pięknych, wszystkich oddziałów i kursów. Wystawa ta wywiera zbawienny wpływ na uczniów,

podwajając ich gorliwość, ażeby godnie wystąpić z pracami swemi przed publicznością i dać świadectwo o niezmordowanych usiłowaniach władzy i nauczycieli.

INSTYTUT GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO I LEŚNICTWA.

W niewielkiej odległości od Warszawy, w Marymoncie, mieści się specjalny zakład, Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa, skierowany głównie do potrzeb krajowych. Przy nim znajduje się także *szkoła niższa wiejska*.

Wprowadzenie gospodarstwa ulepszanego, opartego na ogólnym postępie w tej gałęzi nauk, oprócz kierowników, których oddział gospodarski Instytutu kształci, wymaga jeszcze podrzędnych zdolnych wykonawców, obeznanych z główniejszemi zasadami ulepszonych gospodarstw. Takich daje szkoła niższa wiejska przy Instytucie, przeznaczona do kształcenia niższej klasy rolników, jakoto: włościan skarbowych, owczarzy, gorzelanych, ogrodników i t. p. W tym celu wykładane są w tej szkole zasadnicze teoretyczne wiadomości, a nadto uczniowie przyzwyczajani są do ręcznej pracy w gospodarstwie, tudzież uczą się potrzebniejszych dla rolnika rzemiosł.

Nauki wykładane w Instytucie dzielą się na główne i pomocnicze. Wszystkim uczniom Instytutu wyklada się nauka religii. *Nauki główne* są:

I. *Nauka gospodarstwa wiejskiego*, obejmująca w sobie: a) agronomią, czyli naukę o gruntach, nawozach, uprawie mechanicznej i narzędziach rolniczych; b) uprawę roślin gospodarskich; c) hodowanie bydła domowego; d) ogólny zarząd gospodarstwa.

II. *Nauka Leśnictwa*, obejmująca w sobie: a) uprawę lasów; b) ochronę, albo policyą lasów; c) użytkowanie z lasów; d) urządzanie, czyli zagospodarowanie lasów; e) szacowanie i ocenienie; f) zarząd, albo administracyą lasów; g) instrukcje leśne rządowe; h) łowiectwo.

Nauki pomocnicze są: a) *matematyka*; b) *fizyka*; c) *chemia*, d) *historia naturalna*; e) *rachunkowość gospodarska*; f) *miernictwo i niwelacya*; g) *rysunek linearny, architektoniczny, mechaniczny i topograficzny*; h) *budownictwo wiejskie*; i) *technologia gospodarska*; k) *weterynaryja gospodarska*; l) *ogrodnictwo*; m) *prawo krajowe obowiązujące, procedura i administracya Rządowa* o tyle, o ile są potrzebne właścicielom ziemskim, zarządzającym dobrami i leśniczym; n) *statystyka gospodarska i leśna Ce-*

sarstwa, tudzież królestwa Polskiego; o) język rossyjski; p) język niemiecki.

Nauki główne wykładają się w Instytucie w całej rozciągłości; nauki zaś pomocnicze o tyle tylko, ile dla wykształconego gospodarza lub leśniczego są potrzebne.

Wykład wyżej przywiedzionych nauk dzieli się na dwa kursa: zimowy i letni. W pierwszym wykładają się te części nauk, które teoretycznie przedstawić można; w drugim te, do których objaśnienia potrzebne są ćwiczenia praktyczne.

Instytut posiada jako pomoce naukowe: *pola doświadczalne; ogród botaniczno-rolniczy; gabinet historii naturalnej; gabinet modeli i narzędzi rolniczych; bibliotekę, tak dla części agronomicznej jak dla leśnej; wzorowe gospodarstwo na folwarkach Instytutowych; zbiór modeli i przedmiotów odnoszących się do nauki leśnictwa; lasy będące w obrębie dóbr Instytutowych; i laboratorya chemiczne i techniczne.*

Liczba uczniów w Instytucie, których zapis odbywa się od dnia 3 (15) sierpnia do 20 sierpnia (1 września) każdego roku, jest 150. W tej liczbie mieszczą się tak utrzymywani na własnym koszcie, jako też i utrzymywani kosztem Kom. Rząd. Przych. i Skarbu, Ks. Łowickiego i Okręgu Naukowego Warszawskiego.

Liczba stypendystów Kom. Skarbu jest sześciu, a Księstwo Łowickie utrzymuje jednego; kosztem zaś Okręgu Naukowego uczy się dwóch młodzieńców, którzy po ukończeniu nauk w Instytucie i odbyciu stosownej praktyki, przeznaczani bywają na nauczycieli gospodarstwa wiejskiego w szkołach realnych.

Oplata od uczniów na własnym koszcie będących, jest rs. 175 rocznie, która się uiszcza w dwóch ratach półrocznych: pierwszej w czasie od 20 sierpnia (1 września) do 29 sierpnia (10 września); drugiej od 20 grudnia (1 stycznia) do 29 grudnia (10 stycznia, po rs. 87 kop. 50. Oplata takowa wniesiona za półrocze, w razie wyjścia nawet ucznia z Instytutu nie zwraca się. Za powyższą opłatę mają uczniowie w Instytucie oprócz nauk pobieranych, mieszkanie, stół, opał, światło, pomoc lekarską, usługę i t. p. Książki zaś przepisane, odzież, obuwie i bieliznę, swoim kosztem winni są sprawić.

Cheący zapisać się na ucznia Instytutu na koszt własny, powinien złożyć: *metrykę urodzenia, dowodzącą, że ma wieku lat przynajmniej 16; oraz świadectwo władzy lekarskiej, że od był naturalną albo szczepioną ospę, i książeczkę legitymacyjną.*

Udowodnić nadto winien przez *examin*, posiadanie w należytem stopniu wiadomości, najbliższy związek z nauką gospodarstwa wiejskiego i leśnictwa mających. Władza na przystęp na względzie i daje pierwszeństwo przy wyborze kandydatów tym, którzy wyższe ukształcenie otrzymali, np. odbyli kursa w gimnazyjach, szkołach wyższych realnych i t. p.

Ci z kandydatów, którzy nie wprost z zakładów naukowych rządowych wchodzą do Instytutu, obowiązani złożyć oprócz tego: *świadcstwo moralnego i spokojnego sprawowania się*, przez ojca lub opiekuna wydane, a potwierdzone przez właściwego Naczelnika Powiatu, i własnoręczny opis biegu życia, aż do czasu wejścia do Instytutu.

Chcący być przyjętym na koszt rządu, w celu odslużenia następnie w służbie rządowej leśnej lub ekonomicznej, powinien oprócz dopełnienia powyższych warunków, złożyć *świadcstwo władzy lekarskiej*, że jest dobrego zdrowia, że ma słuch i wzrok mocny, że jest wytrzymały na mrozy, upały i niepogodę; *zezwolenie rodziców lub opiekunów* na wejście do Instytutu na koszt rządu; *zaręczenie własne* na piśmie, jeżeli jest pełnoletni, w razie zaś przeciwnym, zaręczenie rodziców lub opiekunów, że po ukończeniu kursu w Instytucie, będzie pełnił wskazaną mu służbę rządową przez lat 10; gdyby wszakże przed upływem czasu zakreślonego życzył opuścić służbę rządową, w takim razie obowiązany będzie zwrócić koszta na utrzymanie jego w Instytucie wyłożone.

Do umieszczenia w Instytucie na koszcie rządowym, mają pierwszeństwo synowie urzędników i oficyalistów, oraz emerytów leśnych i ekonomicznych, najwięcej zasłużonych.

Po ukończeniu dwuletniego kursu nauk i otrzymaniu *świadcstwa*, uczeń winien jest odbyć praktykę przynajmniej dwuletnią, w miejscu, gdzie jest wzorowe gospodarstwo, po poprzedniem zatwierdzeniu władzy, co do wyboru miejsca; a następnie zdaje *examin* praktyczny w celu otrzymania patentu na wykształconego gospodarza lub leśnika, a najlepszy z otrzymujących patentą dostaje medal srebrny.

Uczniowie Instytutu przez czas nauki i praktyki, niemniej ci, którzy otrzymają patentą, wolni są od zaciągu wojskowego, jeżeli następnie przez naganne postępowanie, prawa takowego nie utracą.

Obecnie ograniczamy się na tym krótkim rysie, nie odpowiadającym ważności Instytutu w samym sobie, a szczególnie w zastosowaniu praktycznym do warunków i potrzeb krajo-

wych, odkładając obszerniejszy opis tego zakładu, a mianowicie kierunku wykładanych w nim nauk i odbywania praktycznych zajęć gospodarskich, do roku przyszłego.

Do Szkoły Wiejskiej przy Instytucie, przyjmują się uczniowie mający najmniej lat 13, z zapewnieniem pierwszeństwa dla dzieci stanu rolniczego. Uczniowie ci są utrzymywani na koszcie rządowym i koszcie osób prywatnych.

Uczniowie Szkoły Wiejskiej utrzymywani na koszcie rządowym, których jest dziewięciu, zostają w Instytucie lat 7, i do upływu tego czasu, ani rodzice, ani krewni, odbierać ich ze szkoły nie mogą, chyba, gdyby zwrócili rządowi koszta na ich utrzymanie wyłożone.

Chcący umieścić ucznia w Szkole Wiejskiej za opłatą, uiszczają takową w ilości rs. 30, i mogą oznaczyć czas, na jaki ucznia do Instytutu oddają.

Przedmioty nauki w Szkole Wiejskiej są: *nauka religii, czytanie po polsku i po rossyjsku, pisanie, początki arytmetyki, rysowanie na tablicy figur, wymierzanie ziemi za pomocą kroków i prętów, potrzebniejsze wiadomości z nauki gospodarstwa wiejskiego i ogrodnictwa.* Uczniowie Szkoły Wiejskiej uczą się nadto podług zdolności, jednego lub kilku rzemiosł koniecznych dla rolnika, tak, ażeby w przypadku potrzeby mogli naprawiać narzędzia gospodarskie, tudzież zastępować rzemieślników na wsi. Rzemiosła te są: ciesielstwo, stolarstwo, kołodziejstwo, bednarstwo, tokarstwo, pokrywanie dachów, kowalstwo, ślusarstwo, rymarstwo, szewstwo, krawiectwo, powroźnictwo, strycharstwo, garncarstwo i zduństwo.

Zatrudnienia ręczne uczniów zastosowane są do wszystkich w ogóle czynności w gospodarstwie wiejskiem.

Uczniowie Szkoły Wiejskiej po ukończeniu lat siedmiu pobytu w niej, otrzymują świadectwo z odbytej nauki i wprawy w zatrudnieniach gospodarskich, tudzież rzemiosłach, po odbyciu szczegółowego egzaminu.

Uczniowie tej szkoły, odznaczający się w ciągu pobytu w Instytucie pilnością i zdatnością, tudzież uzyskujący z zadowoleniem władzy Instytutowej świadectwa z ukończonej nauki i wprawy, wolni są od zaciągu wojskowego, jeżeli przez naganne postępowanie prawa takowego nie utracą później.

INSTYTUT NAUCZYCIELI ELEMENTARNYCH.

Celem tego Instytutu znajdującego się w miasteczku Radzyminie, w bliskości Warszawy, jest kształcenie nauczycieli

elementarnych, tak miejskich jak i wiejskich. Uczniowie przyjmują się na *koszt rządu* i na *koszt własny*; dla pierwszych jest miejsc 36. Do przyjęcia na koszt rządu, mają przed innemi, przy równej kwalifikacyi, pierwszeństwo synowie nauczycieli elementarnych.

W Instytucie wykładają się: *pedagogika*, z wyjaśnieniem metod uczenia uznanych za najpraktyczniejsze; *język rossyjski*, *język polski*, *arytmetyka*, tudzież *wiadomości porównawcze o miarach, wagach, monetach Cesarstwa i Królestwa*; *wiadomości z geografii Cesarstwa i Królestwa*; *kalligrafia*, *rysunki*, *śpiew kościelny*.

Zapis o tymże czasie jak w szkołach filologicznych i realnych.

Życzący być przyjęty do Instytutu, składa: *metrykę*, przekonującą, że nie jest młodszy nad lat 17 a nie starszy nad lat 20; *świadcstwo zdrowia*, przez urząd Lekarski wydane; *świadcstwo z ukończonej klasy 4*; *świadcstwo sprawowania się od władzy szkolnej lub cywilnej*, stosownie do tego pod którą w ostatku zostawał; *książeczkę legitymacyjną*. Nadto przyjmowani na koszt rządu, *deklaracją* odsłużenia władzy w stanie nauczyciela elementarnego lata przepisane za koszta na utrzymanie wyłożone, lub w przeciwnym razie zwrócenie kosztów.

Uczniowie mają w Instytucie pomieszkanie, wspólny stół, jednostajny ubiór; utrzymanie każdego ucznia wynosi rocznie rs. 60. Wszyscy uczniowie Instytutu są wolni od zaciągu wojkowego, a utrzymywani kosztem rządu, mają pierwszeństwo przy otrzymywaniu posad przed innemi.

Dla obeznania uczniów Instytutu z praktyką nauczycielską, znajduje się przy nim szkoła elementarna wzorowa.

SZKOŁA NIEDZIELNO-HANDLOWA W WARSZAWIE.

Ustanowienie szkoły Niedzielno-Handlowej w Warszawie, ma na celu specjalne usposobienie uczniów kupieckich, na expedyentów, korrespondentów i buchhalterów handlowych.

Kurs nauk, które się odbywają wyłącznie w niedziele i święta, jest czteroletni. W szkole téj wykładają się: *nauka religii*, *język rossyjski*, *język polski*, *język niemiecki*, *arytmetyka i rachunkowość handlowa*, *wiadomości z buchhalteryi*, *prawa wekslowego i geografii handlowej*, ze szczególnym względem, aby te przedmioty były jak najpraktyczniej wykładane, i z zastosowaniem do potrzeb handlowych.

Wszyscy kupcy warszawscy obowiązani są pod odpowiedzialnością posyłać uczniów swoich do szkoły powyższej, na

której utrzymanie, zgromadzenie kupieckie odpowiedni fundusz wyznaczyło.

Kurs nauk zaczyna się z Nowym Rokiem.

SZKOŁA RABINÓW.

Danie odpowiedniego zasadom religijnym i postępowi oświaty ukształcenia wyznawcom starozakonnym, a szczególnie przygotowanie dla nich kandydatów na rabinów, ma za cel pięcio-klassowa Szkoła Rabinów w Warszawie.

Wykłada się w niej: *nauka religii i talmudu, język hebrajski i wykład biblii, język polski, język rossyjski, język niemiecki, matematyka, nauki przyrodzone, chemia, fizyka, historia, geografia, kalligrafia i nauka śpiewu.*

Zapis uczniów odbywa się od 2 (14) do 11 (23) października każdego roku. Oplata roczna jest rs. 7 kop. 50 w dwóch półrocznych ratach, a niemogący uiścić takowej, winni złożyć przy zapisie świadectwo ubóstwa, oprócz innych dowodów wymaganych od uczniów szkół.

SZKOŁY ELEMENTARNE.

Szkoły Elementarne w miastach i wsiach, utrzymują się w ogólności ze składek mieszkańców stowarzyszonych, legatów, zasiłków od rządu i z kass miejskich i t. p. na zasadzie etatów przez władzę naukową zatwierdzonych. Uczą w nich: *krótkiego katechizmu, historyi świętej, czytania z drukowanych książek i rękopismów po polsku, a w miarę możliwości i po rossyjsku, pisania, czterech pierwszych działań arytmetycznych i wiadomości o miarach, wagach i pieniądzach używanych w Cesarstwie i Królestwie.*

SZKOŁY ELEMENTARNE Z ODDZIAŁAMI DODATKOWEMI.

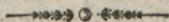
Ażeby i mniej zamożni mieszkańcy, szczególnie w miejscach osiedlonych przez fabrykantów i rzemieślników, mogli obznajmić się z wiadomościami ich stanowi odpowiedniami, urządzają się, w miarę miejscowych środków, oddziały dodatkowe z kierunkiem technicznym przy szkołach elementarnych. Takie oddziały są już przy dwóch Szkołach Elementarnych Rządowych w Warszawie Nr. 4 i 6. Wykładają się w nich oprócz *nauki religii, jeszcze język polski, język rossyjski, arytmetyka, wiadomości z geometrii i mechaniki z zastosowaniem do rzemiosł, oraz kalligrafia i rysunki.*

SZKOŁY RZEMIEŚLNICZO-NIEDZIELNE.

Szkoły te utrzymywane z funduszków rzemieślniczych, otworzone w wielu miejscach w Królestwie dla terminatorów rzemieślniczych, których majstrowie pod odpowiedzialnością posyłać tam winni w każdą niedzielę i święto. Są one w zakresie szkół elementarnych.

W szkołach Rzemieślniczo-Niedzielnych w Warszawie, uczą nadto najpotrzebniejszych dla rzemieślników wiadomości z technologii.

O INSTYTUCYACH UBEZPIECZEŃ

W KRÓLESTWIE POLSKIM.

Pod zarządem Dyrekcyi Ubezpieczeń, ustanowionej przez Ukaz Najwyższy z dnia 29 grudnia 1842 roku (10 stycznia 1843 r.), zostają instytucye:

- 1) Zabezpiecz. nieruchom. od strat z pożaru wynikających.
- 2) Zabezpieczenia ruchomości od tegoż rodzaju strat.
- 3) Zabezpieczenia na życie.
- 4) Zabezpieczenia transportów lądowych i wodnych, i
- 5) Kass oszczędności.

Wszystkie te instytucye, aczkolwiek różnorodne co do przedmiotu w zakres ich działań wchodzącego, zmierzają do jednego głównego celu: aby dotkniętym z nieprzewidzianych losowych wypadków utratą mienia tak nieruchomego jako i ruchomego, bądź pragnącym zapewnić czy to sobie, czy innym jakowy zasilek pieniężny stały, peryodyczny, lub jednorazowy,—podać skuteczną pomoc.

Instytucye ubezpieczeń w Królestwie zostają pod sterem i opieką rządu. Nad licznemi więc tego rodzaju prywatnemi towarzystwami zagranicznemi taką mają wyższość, że tu sam rząd czuwa nad nienaruszalnością funduszków, czyniąc to bez zamiaru jakiejbądź korzyści; zagranicą zaś jest to przedmiot nader zyskownych spekulacyi prywatnych stowarzyszeń.

Dla samego téż dobra tutejszych mieszkańców, przystępowanie do towarzystw assekuracyjnych zagranicznych z zabezpieczeniem budowli od ognia, bezwarunkowo, a w innego rodzaju ubezpieczeniach, bez pozwolenia Dyrekcyi Ubezpieczeń jest zabronioném: pod karą na wykraczających w téj mierze, zasadniczemi ustawami oznaczoną.

Przystępowanie do zabezpieczenia w krajowych Instytucjach assekuracyjnych, nie pociąga za sobą prawie żadnych kosztów: bo wszelkie dowody assekuracji (prócz odnoszących się do budowli wyższej wartości nad rsr. 450, które przez właściwych techników szacowane być powinny), sporządzane być mogą przez samych ubezpieczających. Przytém dowody assekuracji i likwidowanych strat, każdej respective instytucyi ubezpieczeń, i korespondencye stowarzyszonych z władzami, wolne są od użycia papieru stęplowego, a przesyłka ich pocztą, od opłaty pocztowej.

Decyzye Dyrekcyi Ubezpieczeń wydawane w przedmiotach zarządowi jéj powierzonych, są stanowcze; służy jednak każdemu prawo odwołania się do Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, a z kolei i do Rady Administracyjnój Królestwa, lecz nie później jak w ciągu 3-ch miesięcy, licząc od daty doręczenia decyzyi. Po upływie tego terminu, wszelkie zażalenia lub rekursa nie ulegają rozpoznaniu, i zaskarżone decyzye stają się ostatecznemi. Odwoływanie się zaś do drogi łaski, aby pozyskać to, co na mocy przepisów odmówioném zostało, miejsca mieć nie może.

I. *Instytucya ubezpieczenia nieruchomości*, czyli zabudowań od strat z pożarów wynikających, rządzi się podług zasad wskazanych ustawą, postanowieniem Rady Administracyjnój z dnia 5 (17) kwietnia 1844 r. zatwierdzoną.

Celem téj Instytucyi jest zapewnić każdemu ubezpieczonemu możność odbudowania zniszczonego przez pożar zabudowania. Ze względu więc na dobro każdego w szczególności i ogółu, ubezpieczenie to jest przymusowe i rozciąga się do wszystkich bez wyjątku zabudowań, tak po miastach, jako i po wsiach Królestwa.

Oplata, to jest składka ogniowa od ubezpieczenia zabudowań, jest ciągła, i w miesiącach czerwcu i grudniu do kass właściwych uiszcza się. Wysokość czyli stopa składki ogniowej nie jest stała, a jako od ogólnych potrzeb Instytucyi i sta-

nu funduszów jęj zależna, każdorocznie ustanawia się. Nadto stopa tęg składki nie jest jednakowa dla wszystkich zabudowań, ale zależna od rodzaju, konstrukcyi i przeznaczenia budowli, czyli stopnia niebezpieczeństwa od ognia.

II. *Instytucya ubezpieczenia ruchomości* od strat z pożaru wynikających, ulega prawidłom Ustawy w tęg mierze, postanowieniem Rady Administracyjnej z d. 15 (27) lutego 1844 roku zatwierdzonej.

Każdy mieszkaniec kraju, przystępujący do Instytucyi tęg, w miarę swęj woli, znaleźć w nięj może ochronę majątku ruchomego od strat przez ogień zrzędzonych, prócz: prochu i przedmiotów w składach prochu umieszczonych; pieniędzy kruszcowych i papierowych; wexli, papierów publicznych i wszelkich dokumentów, oraz kamieni drogich, w rękę osób prywatnych znajdujących się. Instytucya ta, jak i piérwsza, jest prawie niezbędną dla właścicieli ruchomości wszelkiego rodzaju: zwłaszcza większęg wartości, zniszczenie których przez ogień zrzędza częstokroć znakomitsze straty, jak pogorzela budowli.

Stosownie do woli i potrzeby assekurującego, ubezpieczenia ruchomości rozrózniają się pod względem oznaczenia przedmiotu, miejsca i trwania ubezpieczenia, na :

a) *ogólne*, w których podaje się ogólna wartość przedmiotów ubezpieczonych, lub *szczególne*, przy których ubezpieczają się poszczególne przedmioty wskazane, co do ich rodzaju, ilości i wartości;

b) *oddzielne*, to jest: umówione w jedném wskazaném miejscu, bądź w jednęg budowlu; lub *łączne*, to jest, rozciągające się do kilku miejsc lub budowli;

c) *ciągłe*, to jest, żądane na czas nieograniczony, dłuższy od roku, lub *czasowe*, to jest, na przeciąg czasu oznaczony, nie krótszy od miesiąca jednego i nie dłuższy od roku.

Opłata od ubezpieczenia ruchomości, czyli składka, jest dwojaka: *ciągła* od ubezpieczeń ciągłych, uiszczająca się w dwóch ratach półrocznych z góry, a mianowicie każdego 1 (13) czerwca i 1 (13) grudnia; i *jednorazowa*, od ubezpieczeń czasowych, uiszczana całkownie po zatwierdzeniu ubezpieczenia. Oznaczenie na każdy rok zasadniczęg stopy składki rzeczonęg, czyli taryffy, podlega w ogólności tym samym

co i w ubezpieczeniu nieruchomości warunkom, i stosuje się do natury samego przedmiotu, konstrukcyi budowli, jęj przeznaczenia, lub miejsc będących składem ruchomości. Wysokość zaś stopy tęj składki dla każdego ubezpieczenia w szczególności, zależy od niebezpieczeństwa, na jakie ruchomość jest wystawiona, wysokości poręczenia straty i rodzaju ubezpieczenia, a ilość składki od ubezpieczonego należnej, zawiśla od wysokości summy i czasu trwania ubezpieczenia. Należy przytém wiedzieć: że składka ciągła oznacza się o 10%o niżęj od przepisanej taryffą, a jednorazowa bierze się w stosunku rocznej za tyle miesięcy, na ile żądane jest ubezpieczenie z podwyższką tęp większą, im ubezpieczenie na krótszy czas jest żądane; i tak od ubezpieczenia:

za 11 miesięcy, $\frac{11}{12}$ rocznej składki, podwyższa się o 5%o,
za 6 miesięcy, $\frac{6}{12}$ rocznej składki, podwyższa się o 30%o, a
za 1 miesiąc, $\frac{1}{12}$ rocznej składki, podwyższa się o 100%o.
Pod względem więc opłaty składki, korzystniejsze dla stowarzyszonych są ubezpieczenia ciągłe, niż czasowe.

III. *Instytucya zabezpieczenia na życie*, zaprowadzona przez postanowienie Rady Administracyjnej z d. 18 (30) lipca 1844 roku, przyjmuje zabezpieczenia pięciorakiego rodzaju, a mianowicie: 1) Kapitałów na dożycie. 2) Dochodów dożywniczych. 3) Kapitałów pośmiertnych. 4) Kapitałów na przeżycie i 5) Dochodów na przeżycie.

Instytucya ta podaje łatwy i skuteczny środek zapobieżenia wszelkim nieprzewidzianym stratom, z niestalości życia ludzkiego wynikającym, a to przez zapewnienie kapitałów lub dochodów dla osób, które los swój własny, lub innych bliżęj je obchodzących, zabezpieczyć pragną.

Składki mogą być: *jednorazowe*, uiszczane z góry przy rozpoczęciu się ubezpieczenia, lub *roczne*, uiszczane aż do czasu spełnienia warunków ubezpieczenia z góry każdego $\frac{1}{13}$ czerwca i $\frac{1}{13}$ grudnia, albo tęp w więcęj ratach, lecz nie krótszych od miesięcznych, i w takim razie za opłatą procentu w stosunku 4%o rocznie. Wysokość tych składek oznacza się co lat 5 dla każdego rodzaju ubezpieczenia oddzielnie podług taryff zasadniczych, opartych na wypadkach tablic śmiertelności, dla Królestwa ułożonych.

Jak przystępowanie do zabezpieczeń na życie, tak i występowanie z nich przed spełnieniem przyjętych warunków, zależy od woli każdego.

Występujący z ubezpieczenia, tytułem zwrotu wniesionych składek, otrzymuje od Instytucyi taką kwotę, jaka wypadnie z obrachunku dopełnionego podług taryff zasadniczych przy względzie na wiek, do jakiego doszedł przy wystąpieniu i na ryzyko, jakie ciążyło Instytucyą w ciągu trwania jego ubezpieczenia i za potrąceniem z téj kwoty 10% na korzyść funduszów zabezpieczeń na życie. Czyli, jaśniej mówiąc: należność dla występującego równa się wnioskowi jednorazowemu o 10% zmniejszonemu, jaki tenże zapłacić byłby w obowiązku, gdyby w chwili wystąpienia chciał pozyskać także samo ubezpieczenie i pod takiemiż samemi warunkami, jakie miał względem ubezpieczenia z którego występuje.

IV. *Instytucya zabezpieczenia transportów lądowych i wodnych*, według przepisanych dla niej zasad Ustawą, przez postanowienie Rady Administracyjnój z d. $\frac{1}{13}$ maja 1845 roku zatwierdzoną, osłania szczególnież handlujących ziemiopłodami, towarami i wszelkiego rodzaju przedmiotami ruchomemi (prócz palnych, jak proch, siarka, wityriol it. p.) od strat, jakie przy prowadzeniu ich wodą lub lądem, wydarzyć się mogą.

Zabezpieczenia transportów wodnych przyjmują się tylko na rzekach i kanałach splawnych, w czasie do żeglugi właściwym. Zabezpieczenie zaś transportów lądowych następować może w każdój porze roku, tak na drogach zwyczajnych, jak i na kolejach żelaznych.

Oplata od tego rodzaju zabezpieczeń jest jednorazowa, z góry przy przystąpieniu do assekuracyi uiszcza się, podług taryffy każdorocznie stanowionój, odpowiednio do stopnia niebezpieczeństwa, stanu funduszów i potrzeb téj Instytucyi.

V. *Instytucya kass oszczędności*, ustanowiona przez Ukaz Najwyższy z dnia $\frac{13}{25}$ Lipca 1843 r. ma na celu podanie mniej zamożnym wszelkiego stanu mieszkańcom Królestwa sposobności pewnego i korzystnego umieszczenia na 4-ro procentową lokacyą pomniejszych przez pracę i oszczędność zebranych funduszów (od kop. sr. 15, aż do sumy niedochodzącój 300 r. sr.), a ztąd możności zebrania z czasem pieniężnego zapasu, wielce użytecznego w przyszłych i nieprzewidzianych każdego potrzebach.

Kassy oszczędności istnieją: jedna *Główna* w mieście Warszawie i 13 *prowincjonalnych* w miastach: Płocku, Radomiu, Lublinie, Suwałkach, Kaliszu, Łodzi, Włocławku, Częstochowie, Hrubieszowie, Łęczycy, Białym, Rawie i Siedlcach. Nadto do-

zwoloném jest otwarcie Kass Oszczędności jeszcze w miastach: Kielcach, Piotrkowie, Kutnie i Wieluniu.

Istniejące dotąd Kassy Oszczędności w 14-stu wymienionych miastach, po koniec r. 1855 posiadały uczestników 8,848, z kapitałem rub. sr. 224,366 kop. 68 $\frac{1}{2}$, a procenta im w ciągu upłynionego roku przyznane, wynosiły rub. sr. 6,774 kop. 27.

Zobowiązania i stan funduszków 4-ch pierwszych Instytucyi Ubezpieczeń, wzięty również za rok 1855, oraz średnią wysokość opłat i roczną sumę składek od stowarzyszonych, podaje następująca tabella:

	Summa przyjętych i poręczonych ubezpieczeń		Średnia wysokość opłat, lub średni stosunek składek od ubezpieczenia	Summa rocznych składek		Przewyżka dochodów nad wydatki, czyli kapitał zapasowy		Przewyżka wydatków nad dochody, czyli brak kapitału	
	Rub. sr.	kop.		Ruble	srébre m i kopiejki.				
I. Ubezpieczenie nieruchomości	160,559,290	—	5 $\frac{1}{2}$ od 1000	872,603	83	253,364	84	—	—
II. Ubezpieczenie ruchomości . . .	50,859,697	—	6 $\frac{3}{10}$ od 1000	308,519	63 $\frac{1}{2}$	407,216	9 $\frac{1}{4}$	—	—
III. Ubezpieczenie na życie	592,070	56 $\frac{1}{2}$	38 $\frac{8}{10}$ na 1000	2,219	—	100,378	32 $\frac{1}{2}$	—	—
IV. Ubezpieczenie transportów lądowych i wodnych	6,768,420	—	6 $\frac{3}{4}$ od 1000	43,742	—	—	—	30,181	68 $\frac{1}{4}$

O TOWARZYSTWIE KREDYTOWÉM ZIEMSKIÉM.

WIADOMOŚCI POTRZEBNE DLA WŁAŚCICIELI DÓBR
I POSIADACZY LISTÓW ZASTAWNYCH.

Postanowieniem z d. $\frac{1}{13}$ czerwca 1825 r. Błogosławionéj pamięci Cesarza i Króla Alexandra I, utworzono na przeciąg lat 28 Towarzystwo kredytowe ziemskie, którego celem jest: przyść w pomoc właścicielom dóbr, przez udzielenie pożyczek w obligach, nazwanych listami zastawnemi; którym służą za zabezpieczenie dobra ziemskie, pod pewnemi warunkami solidarnie Towarzystwu przez właścicieli poddane.

Towarzystwo to w moc prawa z d. $\frac{9}{21}$ kwietnia 1838 r. na nowy okres do roku 1866 przedłużone zostało. Po ukończeniu 1^{go} okresu w r. 1853, przez Ukaz Najwyższy z d. $\frac{8}{20}$ kwietnia 1853 r. Towarzystwo odnowione zostało i przedłużone do r. 1881. Skutkiem takowych przedłużeń Towarzystwa, istnieją obecnie dwa rodzaje pożyczek, a ztąd i dwojakiego rodzaju są w obiegu listy zastawne, to jest okresu 2^{go}, które z rokiem 1866 umorzone będą, i okresu 3-go kończącego się z r. 1881.

Dla bliższego poinformowania z przepisami prawa o Towarzystwie kredytowém tak właściciele dóbr, wierzycieli, jak i posiadaczy listów zastawnych, zamierzylśmy w piśmie niniejszém zamieścić pokrótce wiadomości dla każdego potrzebne.

TYTUŁ I.

WIADOMOŚCI INFORMACYJNE DLA WŁAŚCICIELI DÓBR PRYWATNYCH W KRÓLESTWIE POLSKIM, ZAMIERZAJĄCYCH ZACIĄGNĄĆ POŻYCZKĘ TOWARZYSTWA KREDYTOWEGO W LISTACH ZASTAWNYCH 3 OKRESU.

A. *O rozmaitych rodzajach pożyczki.*

1. Pożyczka w listach zastawnych 3^{go} okresu udzielaną być może przez władze Towarzystwa na dobra ziemskie, hipotekę gubernialną mające, a placące ofiarę podług zasad lustracyjnych z r. 1789 wyrachowaną, najmniej rs. 7 kop. 50, czyli złp. 50 rocznie. W szczególności zaś pożyczka udzielaną być może:

a. *N o w a.*

a) Na dobra Towarzystwu kredytowemu wcale nie zastawione.

b) Na dobra z 1^{go} okresu Tow. wychodzące, z rat ubiegłych niedłużne, a pożyczką 2^{go} okresu wcale nieobciążone.

b. *D o d a t k o w a.*

a) Na dobra Tow. kred. z mocy prawa z r. 1838 zastawione, jeżeli nie są obciążone pożyczką najwyższą, jaką według art. 5 i 6 prawa z r. 1825 w 2^{sim} okresie Towarzystwa otrzymać mogły, tudzież

b) Na dobra wychodzące z 1^{go} okresu, Tow. z rat ubiegłych niedłużne, a pożyczką w 2^{sim} okresie zaciągniętą obciążone.

c. *O d n o w i o n a.*

Na dobra obciążone pożyczką 2^{go} okresu Tow. wysokość pożyczki odnowionéj nie może przenosić ilości rzeczywiście

umorzonej z pożyczki 2^{go} okresu, a to przez spłatę rat ubiegłych, po epokę przyznania pożyczki odnowionej.

B. O wysokości mogącej się zaciągnąć pożyczki nowój, dodatkowej lub odnowionej.

2. Najwyższa całkowita pożyczka, jaką dobra ziemskie otrzymać mogą od Tow. kred. nie może przenosić podatku ofiary, bez ofiary zasiłkowej, 75 razy wziętego.

Jeżeli więc dobra jakie płacą np. 100 rs. ofiary, to najwyższa pożyczka albo summa pożyczek na nie udzielonych i udzielić się mogących, nie może przenosić 7500 rs.; jednakże na oznaczenie to pożyczka odnowiona nie wpływa, gdyż nie zwiększa imiennój wierzytelności Tow. na hipotecę dóbr. A tak przypuszczając, że dobra wyżej powołane wcale Tow. kred. zastawione nie są, można na nie żądać pożyczki nowój do wysokości 7500. Jeżeli obciążone były w 1^{szym} okresie Tow. pożyczką 50,000 złp. to z uwagi, że okres ten kończy się, można żądać tytułem pożyczki nowój podobnie jak w wypadku na ostatku przywiedzionym rs. 7500. Jeżeli na tych dobrach była oparta pożyczka 1° okresu złp. 30,000, czyli rs. 4,500; i ta następnie odnowioną nie była, ale zaciągnięto na nie w 2^{gim} okresie pożyczkę dodatkową złp. 15,000 czyli rs. 2,250: to z uwagi, że dobra te wychodzą z 1° okresu z sumą 30,000, można na nie żądać w 3^{cim} okresie Tow. takiejże sumy rs. 4,500 jako pożyczki dodatkowej, którato summa, że w połączeniu z pożyczką Tow. 2° okresu zahipotekowaną w ilości złp. 15,000 wyniesie razem złp. 45,000 czyli rs. 6,750, przeto jeszcze 5,000 złp. czyli rs. 750 do uzupełnienia miary najwyższej pożyczki na takie dobra żądać można, jako dodatkowej pożyczki. Prócz tego, dobra o jakich wyżej, mogą uzyskać odnowienie pożyczki 2° okresu, albowiem pożyczka odnowiona długu pierwotnie w hipotecę zapisanego nie zwiększa. Wysokość pożyczki odnowionej odpowiednio rzeczywście umorzonej ilości, żadaną być może w stosunku każdych 15 rs. pierwotnej pożyczki, w ilościach następujących: a) po zaplaceniu raty czerwc. 1853 rs. 6 kop. 8 $\frac{1}{2}$; b) raty grud. 1853 rs. 6 kop. 35 $\frac{1}{2}$; c) raty czerwc. 1854 rs. 6 kop. 63; d) raty grud. 1854 rs. 6 kop. 91 $\frac{1}{2}$; e) raty czerwc. 1855 rs. 7 kop. 20 $\frac{1}{2}$; f) raty grud. 1855 rs. 7 kop. 49 $\frac{1}{2}$; g) raty czerwc. 1856 rs. 7 kop. 79 $\frac{1}{2}$; h) raty grud. 1856 rs. 8 kop. 10 $\frac{1}{2}$; i) raty czerwc. 1857 rs. 8 kop. 41 $\frac{1}{2}$; k) raty grud. 1857 rs. 8 kop. 73 $\frac{1}{2}$; l) raty czerwc. 1858 rs. 9 kop. 6; m) po zaplaceniu

raty grudniowej 1858 r. rs. 9 kop. 39. Dołączające się tu pod lit. A. wyrachowanie wykazuje, ile od pożyczek wysokości od rs. 15 do rs. 150,000 w każdym następnym półroczu będzie umorzonego długu Tow. Podług tego, właściciel dóbr obciążonych summą złp. 40,000, czyli rs. 6,000, w 2-gim okresie zaciągniętą, może zażądać pożyczki odnowionej w ilości wyrównywującej całkowitemu umorzeniu po włącznie ratę ostatnią opłaconą np. grudniową 1856, i takowa wyniesie rs. 3,242 kop. 5½. Może też żądać pożyczki niższej, to jest odnowienia cząstkowego, np. w danym jak wyżej przykładzie, z pożyczki rs. 6,000, jeśli zamiast żądać jak wyżej rs. 3,242 kop. 5½, czyli dla zaokrąglenia w listach zastawnych rs. 3,255, ograniczy swe odnowienie do summy rs. 300: otrzyma ją z tym skutkiem, że pierwotny jego dług w 2-gim okresie zaciągnięty w summie złp. 40,000, czyli rs. 6,000 przejdzie do 3° okresu już tylko w wysokości złp. 20,300 czyli rs. 3,045, a to według następującego rachunku: z summy 40,000 czyli rs. 6,000 dłużnej w drugim okresie, umorzono rs. 3,242 k. 5½; pozostało do dalszego umorzenia rs. 2,757 kop. 94½; zaciągnięto w 3^m okresie tytułem odnowienia pożyczki 2° okresu, rs. 300. Ogół należności przechodzącej do 3° okresu wynosi więc tylko rs. 3,057 kop. 94½, a raczej rs. 3,045, bo summę końcową rs. 12 kop. 94½, dla zaokrąglenia pożyczki spłacić wypadnie; i od takiéjto summy rs. 3,045 pobierane będą raty aż do 1881 roku. Z tych wszystkich przytoczeń wynika to objaśnienie, że kto ma prawo zaciągnąć pożyczkę dodatkową i odnowioną, może ograniczyć swe żądanie do jednéj tylko z nich, może także nie wyczerpać swém żądaniem całej wysokości, bądź pożyczki odnowionej, bądź pożyczki dodatkowej.

C. *O dowodach uzasadniających żądanie pożyczki
Towarzystwa kredytowego.*

3. Pożyczki Towarzystwa żądać może tylko właściciel bezwarunkowy dóbr ziemskich. Jeśliby więc w hipotece dóbr zapisane były ograniczenia, tamujące możność rozporządzania dobrami, lub ich dochodami, np. ostrzeżenie, iż o własność dóbr toczy się spór, lub też gdyby w dziale III^m zapisaną była opłata alimentarna niespłacalna w kapitale: w takich i tym podobnych wypadkach należy przedewszystkiém uzyskać od właściciela wpisu ograniczającego zezwolenie na zaciągnięcie pożyczki. Nie będzie wszakże wymaganém podobne zezwolenie dla wpisów działu III^{go}, jeśli pożyczka przypadnie na

splatę długów w dziale IV^m hipotekowanych przed datą wniesienia do hipoteki wpisu, dochody z dóbr ograniczającego.

4. Ponieważ (podług uwagi 2) podstawą obrachowania pożyczki od Towarzystwa żądać się mogącej jest zawsze podatek ofiary, o możliwości zaś udzielenia żądanej pożyczki rozstrzygają władze Towarzystwa, w miarę uznanego bezpieczeństwa rzeczowego na dobrach Towarzystwu przedstawionych; na bezpieczeństwo zaś to, wysokość opłat stałych podatkowych, przywilej pierwszeństwa przed Tow. kred. mających nieobojętnie wpływa: przeto właściciel żądający pożyczki, obowiązany jest uformować spis szczegółowy wszystkich podatków dworskich stałych, jakie opłaca z każdej poszczególnej nomenklatury dóbr Tow. poddać się mających, i wyrazić stosowne objaśnienie, jeśliby do opłaty podatków inne dobra przykładały się z powodu dawniejszej łączności posiadania, a niedopełnionego jeszcze rozdziału opłaty niektórych podatków. Spis takowy należy następnie przedstawić naczelnikowi właściwego powiatu, iżby polecił kassie powiatowej z rejestrami poborowemi, w kassie utrzymywanemi, porównać, zgodność poświadczyć, lub różnicę wskazać, a co do opłacanego podatku ofiary zwyczajnej i z nowych obiektów, wymienić pozycje rejestru poborowego, pod którymi takowy podatek jest zarejestrowany. Poświadczenie takie opatrzone być winno podpisem kassjera i kontrolera, oraz pieczęcią kassową; poczem naczelnik powiatu z swój strony udzieli poświadczenie (na tém samem) o rzetelności świadectwa i tożsamości podpisu każdego z urzędników kassowych.

5. Ponieważ rzeczywista wartość dóbr, na które pożyczka jest żądana, jest rękojmią bezpieczeństwa pożyczek; przeto żądający pożyczki wskazać winien dowody przekonujące o dochodach dóbr i ich wartości.

Pod tym względem dobra opłacające podatek ofiary od 7 rs. 50 kop. do 15 rs. postawione są przepisem art. 21 prawa z 1838 r. w tém wyjątkowém położeniu, iż wtenczas tylko pożyczka na ich hipotekę udzieloną być może:

a) Gdy dobra te mają osobno uregulowaną księgę hipoteczną gubernialną i posiadają ogólnę rozległości na jednej wsi najmniej 6 włók miary nowopolskiej.

b) Gdy wzmiankowana rozległość, równie jak możność ciągnięcia z dóbr dochodu, zabezpieczającego w każdym razie opłaty Tow. należne, wspartą będzie opisem stanu dóbr przez właściciela ułożonym, którego wzór tu podajemy. W razie

niedopełnienia tego, pożyczka bez delegacyi z Dyrekcyi szczegółowej nie będzie mogła być przyznana.

WZÓR DO OPISU STANU DÓBR.

Opis stanu dóbr . . . . . z przyległościami . . . . .
położonych w parafii . . . . . Okręgu . . . Powiecie . . .
. . . Gubernii . . .

A. IMIĘ I NAZWISKO WŁAŚCICIELA . . .

Szacunek Dóbr . . .

Terażniejszy właściciel nabył takowe dobra za kontraktem kupna i sprzedaży z dnia . . . roku, za sumę Rubli srebrem . . .

B. ROZLEGŁOŚĆ.

Poniżej wykazana rozległość, podaną jest na zasadzie . . .

Dobra . . . z przyległościami wyżej wyrażonemi, mają ogólnej powierzchni miary (tu wymienić rozległość dóbr) . . . to jest:

1. W gruntach dworskich ornych pszennych kl.	I.
„ „ „ „	II.
„ „ „ żytnych	I.
„ „ „ „	II.
„ „ „ „	III.

W łąkach gruntowych . . .

„ nawodnionych . . .

„ błotnistych . . .

w Ogrodach . . .

w Lasach . . .

w Zaroślach . . .

w Nieużytkach i pod zabudowaniami . . .

Łącznie.

2. w Gruntach i ogrodach włościan powinności dworowi odbywających . . .
3. w Gruntach czynszowników . . .
4. „ Kolonistów . . .
5. Komorników i chałupników . . .

Łącznie.

W ogóle jak wyżej.

C. RODZAJ GOSPODARSTWA.

Gospodarstwo w tych dobrach jest podzielone na pól . . . prowadzone przez właściciela lub dzierżawcę . . . Dzierżawca posiada

dobra za kontraktem urzędowym lub prywatnym z dnia . . . od roku . . . do roku . . . za cenę roczną Rs. . . .

D. POMOC MIEJSCOWA.

Podług świadectwa Wójta Gminy z dnia . . . ludność ogólna w dobrach tych obecnie stale zamieszkała, wynosi dusz. . . . tojest: płci męskiej . . . płci żeńskiej . . . z pomiędzy tych:

1. Gospodarzy rolnych, powinność dworowi odrabiających . . .
2. Chałupników . . .
3. Komorników . . .
4. Czynszowników, płacących rocznie dworowi po Rs. . . .
5. Kolonistów . . .

Podług tabelli praestacyjnój, odrabiają dworowi tygodniowo: Gospodarz rolny ciągłych dni . . . pieszych dni . . . komornik pieszych dni . . . czyli rocznie:

Gospodarzy	dni ciągłych	pieszych . . . . .
Chałupników	„	„ . . . . .
Komorników	„	„ . . . . .

Razem dni ciągłych . . . . . pieszych . . . . .

Oprócz tego obowiązani są wyjść za najem w tygodniu: Gospodarz dni . . . Chałupnik dni . . . Komornik dni . . . i oddawać tytułem daniny . . .

E. INWENTARZE ŻYWE.

Koni roboczych . . .	sztuk . . .
„ „ stadnych	„ . . .
Wolów roboczych . . .	„ . . .
„ „ opasowych . . .	„ . . .
Krów pachtowych . . .	„ . . .
Jalowizny	„ . . .
Owiec (wymienić gatunek)	„ . . .
Trzody chlewnój	„ . . .
Koni przechowuje się rocznie:	
na swoją potrzebę	sztuk . . .
na sprzedaż w cenie przecięciowej	sztuk . . .
za sztukę	

Krowy, każda czyni dochodu rocznie:

- w pieniądzech . . . . .
- w praestacyi . . . . .
- w przychowku . . . . .

H. DOCHODY GOTOWE.

a) *Z czynszów i danin.*

od czynszowników po Rs... kop... Rs... k...

od kolonistów „ „ „ „

Wartość danin oddawanych dwo-
rowi, jakoto:

(wymienienie) . . .

Razem   Rs... k...b) *Z propinacyi.*

W karczmach we wsiach . . . Rs... k...

„ w miastach . . . „ „

„ przy traktach. . . „ „

Razem   Rs... k...c) *Dochody z zakładów przemysłowych.*Czysty dochód po strąceniu war-
tości przerobionego produktu i ko-
sztów fabrykacyi, jakoto:

ze sprzedaży cukru funtów po k... Rs... k...

„ Okowity garney . . . Rs... k...

„ Piwa zwyczaj. becz. Rs... k...

„ „ bawarskiego . . Rs... k...

„ Porteru beczek . . . Rs... k...

„ Oleju garn. lub wiad. Rs... k...

Razem   Rs... k...

I. DOCHÓD Z LASU.

Ogół dochodu   Rs... k...

WYDATKI I CIĘŻARY.

1. Podatki według okazanych kwitów wynoszą rocznie: a miano-
wicie (tu wymienić wysokość każdego rodzaju podatku).

2. Ciężary gruntowe.

a) Dziesięcina kościelna . . . Rs... k...

b) Składka ogniowa . . . . . Rs... k...

c) Dzienniki Praw i Guber. . Rs... k...

d) Składki parafialne . . . . . Rs... k...

3. Utrzymanie służących.

a) Ekonom . . . . . Rs.. k...

b) Pisarzy po Rs... k... Rs... k...

c) Karbowych . . . . . Rs... k...

d) Parobków . . . . . Rs... k...

e) Dziewek . . . . . Rs... k...

f) Ogrodnik . . . . . Rs... k...

Razem   Rs... k...

Ogół wydatku Rs... k...

Wartość teraźniejszą tych dóbr na Rs . . . podaję, a dochód zaś średni oceniam na Rs . . . wyraźnie Rubli srebrem . . . który ze się otrzymuje nawet w najmniej pomyślnych dla rolnika okolicznościach, zaręczam, i w dowód własnoręcznie podpisuję.

w . . . dnia . . . Mca . . . roku . . .

Dziedzie dóbr (podpis)

Wezwani Odezwą Dyrekcyi Szczegółowej Gubernii . . . Oddziału . . . z dnia . . . mca . . . roku . . . do Numeru . . .

o poświadczenie stanu dóbr . . . przystępujących do Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, podpisani Stowarzyszeni, stosownie do Art. 21 prawa z dnia $\frac{9}{21}$ Kwietnia 1838 roku, zaręczamy, że możność osiągnięcia czystego dochodu w summie Rs. . . k. . . , przez dziedzica dóbr tych posiadanego, jako téż rozległość jest niewątpliwą; zaręczenie to pod skutkami odpowiedzialności, wymienionym 21-szym Artykułem Prawa z r. 1838 zastrzeżonej, własnoręcznie podpisujemy.

w . . . dnia . . . Mca . . . roku . . .

(podpis)

(podpis)

Właściciel dóbr stowarzysz. Właściciel dóbr stowarzysz.

Własność podpisów . . . właściciela dóbr . . . i . . . właściciela dóbr . . . z urzędu poświadczam.

NACZELNIK POWIATU,

(podpis)

Co do dóbr płacących rs. 15 ofiary lub więcej, pozostawioném jest właścicielowi przedstawić dowody, jakie zdaniem jego o wartości dóbr Towarz. przezeń podanych, przekonywać mogą, np. kontrakta dzierżawne, mapy i rejestra pomiarowe, opis prywatny dóbr i ich dochodów, podług powyższego wzoru ułożony. Dyr. Szczeg. w razie uznanéj potrzeby ześle delegowanego na grunt dla sporządzenia tacy prawidłowej dóbr Towarzystwu przedstawionych.

6. Według art. 10 prawa z r. 1838, wierzytelności zapisane do hipoteki po $\frac{1}{13}$ czerwca 1825, (a w b. gubernii krakowskiej po 20 grudnia 1825 (1 stycznia 1826) ulegają spłacie listami zastawnemi o tyle tylko, o ile dłużnik zrobi wierzycielowi dopłatę w monecie brzęczącej różnicy kursu, między imienną a obiegową listów zastawnych wartością, jaka w dniu przyznania przez Dyrekcyą Główną pożyczki, na Gieldzie Warszawskiej notowana była; lub wierzyciel od obowiązku tego zwolni dłużnika. Z tego przepisu wynikają takie następstwa. Jeżeli pożyczka żądana przypaśby miała na spłatę

wierzytelności, którym dopłata różnicy kursu należy, w takim przypadku właściciel dla zapewnienia Dyr. Szczeg., że dopłatę taką uiszczy, obowiązany byłby złożyć 2 od sta od wysokości żądanej pożyczki na pewno jej zahipotekowania: ta bowiem według art. 201 prawa zasadniczego z r. 1825, pierwsze miejsce w hipotece zajmować musi, a miejsce to na hipotece obciążanej długami nie inaczej zyskać może, jak przez pokrycie długów spłacalnych listami zastawnymi w ich imiennej wartości. Gdyby więc po przyznaniu przez Dyr. Szczeg. i Dyr. Główn. pożyczki Towarzystwa w terminie wypłaty takowej przez Tow. kred. dłużnik nie uwolniony przez swego wierzyciela od dopłaty różnicy kursu, takowej jednak nie uiszczył przy zaofiarowaniu mu listów zastawnych z pożyczki Towarzystwa, i z tego powodu wierzyciel przyjęcia listów zastawnych, a wydział hipoteczny zahipotekowania pożyczki na 1^m miejscu, oraz zatwierdzenia aktu wypłaty odmówił: w takim wypadku pożyczka zostałaby cofniętą z tym skutkiem, jakby z summą wyrównywającą tę pożyczkę z Towarzystwa wystąpiono. W takim położeniu: według art. 25 prawa z r. 1825, należy Towarzystwu opłata po 2 od sta za wystąpienie. Owóż dla zabezpieczenia Tow. tego wpływu, przystępujący do Tow., dla spłacenia długów nie mogących być spłaconemi listami zastawnymi w ich imiennej wartości, obowiązany jest złożyć Dyr. Szczegółowej 2 od sta w stosunku do ilości żądanej na spłatę takich długów pożyczki, a to tytułem rękojmi na pewno zahipotekowania pożyczki, lub wystąpienia z Towarzystwa. Samo się rozumie, że po zahipotekowaniu pożyczki, rękojmią takowa powróconą będzie właścicielowi pożyczki.

7. Pragnący otrzymać pożyczkę, a ze stanu hipotecznego dóbr zapewniony, iż przeszkody hipotecznej zamiar ten nie spotka, obowiązany jest stawić się przed właściwą kancelaryą ziemiańską, i zeznać akt przystąpienia do Towarz. spisać się mający w księdze wieczystej dóbr Tow. zastawionych, podług udzielonego wszystkim rejentom kancelaryi ziemiańskich wzoru, oddzielnego dla pożyczki nowej, dodatkowej, lub odnowionej. Gdy rejent przedstawi akt ten wydziałowi hipotecznemu do zatwierdzenia, a wydział hipoteczny takowe udzieli, należy wyjąć w wyciągu głównym akt przystąpienia do Towarzystwa, tudzież wykaz hipoteczny, treść z aktu tego zapisaną obejmującą.

8. Z zasady w art. 13 prawa z r. 1838 wskazanej, właściciele dóbr żądający pożyczki Tow. kred. po terminie pierwszego obrachowania funduszu umorzenia listów zastawnych 3° okresu przed ich losowaniem, obowiązani będą za każde upłynione półrocze, od włącznie 2° półrocza 1853 r. zapłacić gotowizną na fundusz umorzenia po 1 od sta z procentem złożonym, podług tabeli do art. 18 prawa z r. 1825 dołączonej. Rozkład opłaty téj na raty, może być dopuszczonym przez Dyr. Główną za opłatą procentu. Przedstawiając przeto żądanie pożyczki, wyrazić potrzebuje właściciel, ażali życzy zapłacić procent amortyzacyjny ubiegłych półroczy przy pierwszej racie poborowej po przyznaniu pożyczki. Brak deklaracyi w téj mierze da domniemanie, iż żądanym jest rozkład, a Dyr. Główna, obok przyznania pożyczki, wyrzeczy, ażali procent amortyzacyjny ulegać może rozkładowi za opłatą prowizyi, lub téż, że ma być wymagalnym przy poborze pierwszej raty. Dla poinformowania właścicieli dóbr, jaką wysokość procentu amortyzacyjnego, otrzymujący pożyczkę opłacić winien, dołącza się pod lit. B. wyrachowanie, wykazujące ile od pożyczki od rs. 15 do rs. 150,000 udzielanej w terminach od 1. października 1856 do włącznie 20 marca 1858 r. opłata o której mowa, wynosić będzie.

9. Gdy właściciel dóbr wszystkie powyżej opisane dowody zgromadzi, winien jest Dyr. Szczegółowej przedstawić przy podaniu, na papierze bez stępla, w którym wyrazi: jakiego rodzaju pożyczki żąda i w jakiej ilości takową przyznaną mieć życzy, nową, dodatkową, lub odnowioną.

Dla uzasadnienia zaś tego żądania, winien złożyć dowody następujące:

a) Wyciąg główny aktu przystąpienia do Towarz. (podług wskazania ad 7).

b) Wykaz hipoteczny, obejmujący ostrzeżenie o przystąpieniu tém, (podług wskazania ad 7).

c) Wykaz opłaconych podatków gruntowych stałych, (podług wskazania ad 4).

d) Opis stanu dóbr płacących ofiary od 7 rs. kop. 50 do 15 rs. sporządzony podług wskazania ad 5, a przedstawić dowody przekonujące o wartości i dochodach dóbr, wyższy nad 15 rs. opłacających podatek ofiary.

e) Deklaracyą tych wierzycieli po r. 1825 zahipotekowanych, którzy przyjąć zechcą listy zastawne w imiennój ich

wartości na spłatę przypadających długów, lub oświadczyć gotowość zapłacenia 2 od sta na pewno zahipotekowania żądanej pożyczki (uwaga ad 6).

f) Wyrazić oświadczenie względem spłaty amortyzacyi ubiegłych półroczy na raz jeden, lub w ratach z doliczeniem prowizyi, (uwaga ad 8).

10. Według art. 1 prawa z dnia $\frac{8}{20}$ kwietnia 1853 r. udzielanie pożyczek Tow. Kred. w listach zastawnych 3° okresu, skończyć się ma z d. $\frac{18}{30}$ czerwca r. 1859, przeto każdy pragnący otrzymać pożyczkę Tow. Kred. winien dowody uzasadniające jego żądanie przedstawiać Dyr. Szczeg. wcześniej przed tym terminem; żądania bowiem pożyczek, któreby do 18 (30) czerwca 1859 r. stanowczo załatwić się nie dały, prekluzyi ulegną.

TYTUŁ II.

WIADOMOŚCI INFORMACYJNE DLA WIERZYCIELI HIPOTECZNYCH, ZAMIERZAJĄCYCH POCIĄGNĄĆ DOBRA WIERZYTELNOŚCIĄ ICH OBŁĄŻONE DO TOWARZYSTWA KREDYTOWEGO ZIEMSKIEGO, DLA UDZIELANIA POŻYCZKI TOWARZYSTWA KREDYTOWEGO W LISTACH ZASTAWNYCH 3° OKRESU.

1. Każdy wierzyciel hipoteczny, mający prawo wymagania kapitału, może zażądać, aby Dyr. Szczeg. pociągnęła dłużnego właściciela dóbr do Tow. kred. Tym celem winien przedstawić Dyr. Szczeg., przy stosowném podaniu, całkowity wykaz hipoteczny najświeższej daty, przekonywający, że ma prawo wymagać wypłaty kapitału z dóbr, tym wykazem opisanych. Podpis wierzyciela pociągającego umieszczony na podaniu, powinien być poświadczonym przez naczelnika powiatu lub prezydenta miasta, lub przez jednego z członków Dyrekcyi Szczegółowej.

2. Jeśliby w wykazie hipotecznym istniały ograniczenia, tamujące możność zahipotekowania pożyczki Tow. na pierwszym miejscu, lub gdyby wymagalność summy wierzyciela pociągającego dobra do Tow. Kred. była w hipotece zaprzeczona: samego wierzyciela rzeczą będzie przeszkody te prawoważnie usunąć, iżby zażądanie pociągnięcia dóbr dłużnego właściciela do Tow. Kred. ponowioném być mogło.

3. Jeśliby pożyczka mogąca się udzielić, skutkiem pociągnięcia do Tow. Kred., przypadać miała na spłatę wierzytelności poprzedzającej należność wierzyciela pociągającego, a wniesionej do hipoteki po 1 (13) czerwca 1825 r. (zaś w b.

gub. krak. po 1 stycznia 1826), wówczas pociągający wierzyciel obowiązany będzie na pewność zahipotekowania pożyczki Tow. złożyć 2 od sta tytułem rękojmi, która mu wtenczas tylko zwróconą będzie, gdy przy wypłacie pożyczki dopłaci wierzycielom otrzymującym satysfakcyą, różnicę kursu między imienną a obiegową wartością listów zastawnych, lub dostarczy ich deklaracyą, że na zapłacie w listach zastawnych, bez dopłaty różnicy kursu, poprzestają.

4. Wierzyciel pociągający dobra do Towarzystwa, obowiązany jest przyjąć listy zastawne w ich imiennęj wartości.

5. Po złożeniu dowodów kwalifikacyjnych wyżej opisanych, wierzyciel oczekiwać będzie skutku działań Dyrekcyi Szczegółowej, która z urzędu wszelkich dalszych formalności dopełni.

6. Według art. 1 prawa z dnia 8 (20) kwietnia 1853 roku, udzielenie pożyczek Towarzystwa Kredytowego w listach zastawnych 3° okresu skończyć się ma z dniem 18 (30) czerw. 1859 roku; wcześniej więc przed tym terminem wierzyciele pociągający, dowody kwalifikacyjne składać powinni: jeśliby albowiem z powodu opóźnionego złożenia takowych, pożyczka nie mogła być przed terminem wyżej wymienionym ostatecznie przyznana, żądania ich ulegną prekluzyi.

TYTUŁ III.

WIADOMOŚCI POTRZEBNE DLA WŁAŚCICIELI DÓBR POŻYCZKĄ TOWARZYSTWA KREDYTOWEGO OBCIĄŻONYCH.

1. Towarzystwo Kredytowe Ziemskie od kapitału w listach zastawnych wypożyczonego na dobra ziemskie, pobiera prowizyą w stosunku 4% i opłatę na umorzenie kapitału w stosunku 2% rocznie; pobiera więc 6% na rok a to w dwóch ratach półrocznych po 3% co pół roku z dołu. Oprócz tego zaś na koszt administracyi Towarzystwa, każdy kontrybuent ma obowiązek dodać ½ kopiejki od każdych 15 kopiejek jakie wnosi na ratę, czyli od każdych 150 rs. zaciągniętej pożyczki opłaca na administracyą co pół roku po 15 kopiejek.

2. Dobra obecnie biorące pożyczkę obok rat zwyczajnych, obowiązane są jeszcze uiszczać zaległy procent amortyzacyjny wraz z opłatą na koszt administracyi, wynoszącą jak wyżej ½ kopiejki od każdych 15 kopiejek, na raty rozdzielony, (podług wskazania w tytule I. ustępie 8) aż do czasu zaspokojenia całkowicie takowego. Do należności téj co pół roku doliczany zostaje procent w stosunku 2% półrocznie od reszty pozostającej do zaspokojenia.

3. Właściciele dóbr biorący pożyczkę, przy pierwszej racie wnoszonej, obowiązani są uiszczyć koszta wygotowania listów zastawnych na pożyczkę wydanych, a które wynoszą od listów zastawnych:

lit. A. na Rub. sr. 3,000	Rub. sr. 9
— B. — — 750	— 2 k. 25
— C. — — 150	— — 45
— D. — — 75	— — 30
— E. — — 30	— — 30

4. Pobór należności z dóbr przywiązany jest głównie do kassy właściwej Dyrekcji Szczegółowej. Wszakże wolno jest kontrybuentom i w innej kassie Towarzystwa należności od nich przypadające, uiszczać.

5. Opłaty wnoszone być winny między 1 a 13 czerwca, oraz 1 a 13 grudnia w każdym roku. Opłaty te nazwane ratami; w każdym więc roku przypadają dwie raty: czerwcową, i grudniową.

6. Jeżeli wzmiankowane powyżej opłaty rat i procentu amortyzacyjnego nie są zaspokojone, czerwcową do włącznie 13 czerwca, a grudniową do 13 grudnia, opóźniający się ulegają karom liczonym od zalegającej nieopłaconej summy, za pierwszy miesiąc, to jest od 14 czerwca do 13 lipca lub od 14 grudnia do 13 stycznia po $\frac{1}{2}$ %, za następne zaś miesiące aż do zupełnego zaspokojenia zaległości przypisuje się dobrom 1% kary co miesiąc od summy zalegającej; a obok tego:

7. W dobrach zalegających ratę czerwcową po dniu 13 września czyli w 4^m miesiącu zaległości, następuje zaprowadzenie administracyi przez delegowanego z Dyrekcji Szczegółowej, który przedewszystkiem zająć się winien sprzedażą zapasów zbożowych lub innych produktów od potrzeb gospodarstwa zbywających, jakie na gruncie zastanie.

8. Dobra zalegające ratę grudniową, nie ulegają zaprowadzeniu administracyi, lecz jeśli swęj należności nie opłacą do dnia 13 marca, ogłoszone zostają na trzyletnie wydzierżawienie, od najbliższego terminu S. Jana nastąpić mające. Takieże exekucyi, to jest wydzierżawieniu podpadają dobra, zalegające ratę czerwcową, jeżeli takowa do dnia 13 marca roku następnego uiszczoną nie zostanie.

9. Jeżeli dobra dla braku licytantów wydzierżawione nie zostaną, Dyrekcya Szczegółowa zarządzi nową lub zatrzyma w dobrach dawną administracyą, a po otrzymaniu upoważnienia od Dyrekcji Głównej ogłosi dobra na sprzedaż pierwszą, która

zwykle w miesiącu listopadzie lub grudniu tegoż roku następuje. Od terminu niedoszlęj licytacji dzierżawnej, kary tylko po $\frac{1}{2}$ % na miesiąc aż do zaspokojenia całkowitej zaległości są liczone.

10. Gdyby w terminie sprzedaży, nikt warunków nie przyjął i ogłoszona sprzedaż do skutku nie doszła; Dyrekcyja Szczegółowa obowiązana jest zatrzymać dobra w administracyi przez ciąg roku jednego, a gdyby i z tej administracyi, całkowita należność dla Towarzystwa przypadająca wraz z kosztami i procentami, oraz zaległe uprzywilejowane podatki skarbowe, zaspokojone nie zostały; wtedy Dyrekcyja Szczegółowa takowe dobra na powtórna sprzedaż publiczną wystawi.

11. Jeżeli powtórna sprzedaż do skutku nie dojdzie, wówczas dobra na własność Towarzystwa, za summę obejmującą ciężary wieczyste i dług Towarzystwa kredytowego, przysądzonemi zostaną, przez właściwą Dyrekcyją Szczegółową na rachunek tegoż Towarzystwa w dziedzictwo objęte i przez nią administrowane będą, dopóki komitet Towarzystwa sprzedaży dóbr tych nie poleci.

12. Wszelkie opłaty na należności Towarzystwa wnoszone być winny monetą, kurs w kraju mającą, albo téż w listach zastawnych wylosowanych lub kuponach ubiegłych i bieżącego półroczu. Należy wszakże na każdym wnoszonym liście zastawnym lub kuponie napisać na odwrotnej jego stronie: „wniesiony z dóbr N. N. za gotowiznę” i podpisać się.

Cząstkowe upłaty na należności Towarzystwa przyjmowane będą i stosunkowo zmniejszają zaliczanie kar (podług wskazania ad 6), które tylko od istotnej zaległości są liczone.

13. Na przypadek zniszczenia dóbr przez ogień, gradobicie, wylew wody, pomór bydła, zupełny nieurodzaj i t. p. pozbawiający właściciela połowy rocznego dochodu, udzieloną być może właścicielowi ulga w opłacie należności Towarzystwa, przez rozłożenie na lat 2 przypadających od niego najwyżej dwóch rat półrocznych, z wyłączeniem wszakże jednego od sta przy racie na umorzenie długu opłacanego, który rozkładowi ulegać nie może.

Właściciel dóbr żądający otrzymać ulgę, obowiązany jest w ciągu 15 dni od daty klęski, uwiadomić o takowej właściwą Dyrekcyją Szczegółową, która ześle na miejsce jednego z Członków swoich dla naocznego przekonania się o zrządzonej szkodzi i o niemożności wniesienia do kassy Towarzystwa należnej opłaty.

Rozdzielona tytułem ulgi zaległość na raty, wnoszoną być winna obok zwyczajnych rat 4 co pół roku po sobie następujących.

14. Wolno jest wystąpić z Towarzystwa kredytowego z pożyczką na dobra otrzymaną w części, lub całości, i tym celem potrzeba w kassie Dyrekcji Szczegółowej złożyć w listach zastawnych właściwego okresu sumę odpowiadającą nieumorzonemu długowi, z pożyczki wykreślić się mającej, oraz opłacić na raz jeden w gotowiznie 2% od summy wymazującej się z hipoteki.

TYTUŁ IV.

WIADOMOŚCI DOTYCZĄCE POSIADACZY LISTÓW ZASTAWNYCH I KUPONÓW.

1. Wszystkie listy zastawne przez Towarzystwo Kredytowe wypożyczone na dobra ziemskie umorzone być mają w ciągu lat 28; i tak:

a) Listy zastawne wypożyczane na mocy prawa z d. $\frac{9}{21}$ kwietnia 1838 r. czyli okresu 2° umorzone będą do r. 1866.

b) Listy zastawne wypożyczające się na zasadzie prawa z d. $\frac{3}{20}$ kwietnia 1853 r. noszące nazwę listów zastawnych 3° okresu, umorzone będą do włącznie 1° półrocza 1881 r.

2. Listy zastawne w obu okresach wystawione są w sztukach wyobrażających wartość, i odróżnione między sobą literami i kolorem obwódki; jakoto:

List zastawny koloru różowego

lit. A. wartości złp. 20,000. czyli rub. sr. 3,000.

List zastawny koloru niebieskiego

lit. B. wartości złp. 5,000. czyli Rub. sr. 750.

List zastawny koloru zielonego

lit. C. wartości złp. 1,000. czyli Rub. sr. 150.

List zastawny koloru fioletowego

lit. D. wartości złp. 500. czyli Rub. sr. 75.

List zastawny koloru czarnego

lit. E. wartości złp. 200. czyli Rub. sr. 30.

3. Na listach zastawnych, numer listu, karty i księgi wybity jest kolorem czarnym; jednakże znajdują się listy zastawne tak zwane listy kolorowe, z powodu, iż na nich numer listu, karty i księgi jest wybity kolorem czerwonym.

Są to listy wystawione na spłacenie z hipoteki dóbr ziemskich takich summ, które do Instytutów należą; listy te dopiero po wylosowaniu wszystkich innych listów losowane będą.

4. Listy zastawne Towarzystwa Kredytowego przynoszą

posiadaczowi prawo pobierania procentu od nich w stosunku 4 od sta rocznie, w ratach półrocznych z dołu wypłacalnego; tym celem dołączone są do listów zastawnych kupony, oznaczone tym samym co list zastawny kolorem i numerem, które stanowią assygnacyą na prowizyą półroczną, i w kassach Towarzystwa w terminach właściwych są wypłacane.

5. Listy zastawne wystawione są na okaziciela; dlatego téż listy, oraz kupony, przechodzić mogą z rąk do rąk bez żadnej formalności: wolno jednak jest zapisać przelew (endossement) na posiadanym liście zastawnym, lecz odtąd takie listy zastawne przy każdej zmianie posiadacza, poświadczaniem na odwrotnej stronie o ustąpieniu i podpisem ustępującego opatrzone być winny. Napis wszakże przez ostatniego posiadacza umieszczony w wyrazach, „*odstępuję na okaziciela*”, podpisem własnoręcznym stwierdzony, przywraca listowi zastawnemu przymiot papieru publicznego, kursującego bez przelewu.

6. W dniu 1 kwietnia i października każdego roku, pewna część listów zastawnych, odpowiednio wyrachowaniu funduszu umorzenia, losowaną bywa; co ma ten skutek, że listy których numera losiem wyciągnięte zostały, uzyskują w gotowiznie zapłatę swojej imiennej wartości, czyli sto za sto.

Do losowania listów zastawnych te tylko numera należą, które przez posiadaczy podane zostały do losowania, na zawsze, na razy kilka, lub na jeden raz; wolno także jest żądać, ażeby podane dawniej do losowania listy, od takowego cofnięte zostały. Żądania bądź o losowanie, bądź téż o cofnięcie z losowania, czynione być winny do Dyrekcyi głównej Tow. Kred. w Warszawie, w formie podania, na papierze bez stempla, z wymienieniem liter i numerów listów zastawnych. Ostateczny termin do składania podobnych podań, przed każdym losowaniem jest dzień 19 marca lub września.

Po dopełnioném losowaniu, Dyrekcyja Główna ogłasza drukiem Wykazy wylosowanych listów zastawnych, i takowe dla wiadomości powszechniej dołącza do Gazety Rządowej, oraz przesyła Rządom Gubernialnym, Naczelnikom Powiatów, Sądom Kryminalnym, Trybunałom, Sądom Poprawczym i Pokoju, Regentom, Urzędowi Pocztowym i t. p. gdzie osoby interesowane wykazy takie przejrzeć mogą.

7. Wypłata wartości imiennej listów wylosowanych w dniu 1 kwietnia i kuponów raty czerwcowej, następuje codziennie w kassie Dyr. Głównej od 22 czerwca do 19 lipca; zaś listów

zastawnych wylosowanych 1 października i kuponów grudniowych, od 22 grudnia do 19 stycznia.

Dla niezgłaszających się w powyższym terminie, Dyrekcyja Główna urządziła następnie wypłatę należności z swęj kassy, lecz tylko 3 razy w tygodniu, t.j. w poniedziałek, środę i sobotę.

Żądający wypłaty za listy zastawne wylosowane lub kupony półroczne, winni je złożyć w Dyrekcyi Głównęj wraz z deklaracją, oddzielną na każdy okres listów, w której wyszczególnione być winny litery i numera składających się listów zastawnych lub kuponów; a natychmiast po sprawdzeniu, że okazywane listy zastawne lub kupony nie ulegają kwestyi, wypłata należności następuje.

8. Posiadacze listów zastawnych wylosowanych lub kuponów półrocznych, którzyby pragnęli należność im przypadającą w jednej z kass Dyrekcyj Szczegółowych odebrać, mogą składać takowe listy zastawne lub kupony za rewersami w Dyrekcyi Głównęj lub w Dyrekcyjach Szczegółowych, z oświadczeniem oraz życzenia, przez którą kassę Towarzystwa Kredytowego wartość złożonych listów lub kuponów wypłaconą mieć pragną.

9. Z terminem 22 czerwca lub grudnia, najbliższym po nastąpieniem losowaniu listów zastawnych, ustaje prawo pobierania dalszych procentów od listu wylosowanego, czyli że listy zastawne od półrocza w którym wylosowane zostały, nie przynoszą posiadaczom żadnego procentu. Jeżeliby więc kupony z następnych po wylosowaniu półroczy do wypłaty złożone zostały, wypłata onych tylko z wartości listu wylosowanego następuje. Dlatego téż posiadacze listów zastawnych powinni troskliwie sprawdzać wykazy listów zastawnych wylosowanych, dla przekonania się, czyli który z posiadanych przez nich listów wylosowany nie został, a przeto nie pozbawił ich prawa pobierania procentu.

10. Kupony do listów zastawnych co lat 7 dołączone zostają nowe w Dyrekcyi Głównęj: tym celem, posiadacze listów zastawnych, po wyjściu dotychczasowych kuponów, winni listy zastawne łącznie z specyfikacją onych, spisana chronologicznym porządkiem, złożyć w Dyrekcyi Głównęj, a nowe kupony wydane mieć będą.

11. Uszkodzone listy zastawne tudzież większej wartości na drobniejsze, i drobniejsze na jeden większy, mogą być w Dyrekcyi Głównęj zamienione za opłatą kosztów zamiany, które wynoszą:

Od listu zastawnego lit. A. B. C. po kop. 45, od Rsr. 150 wartości.

Od listu zastawnego lit. D. i E. po kop. 30, od każdego listu zastawnego.

12. Na przypadek zatracenia listu zastawnego lub kuponu, mianowicie przez spalenie, zniszczenie, uronienie i t. p. uszkodowany, jeśli o tém Dyrekcyi Głównej doniesie, wymieniając numer listu zastawnego, będzie przez tę władzę uwiadomionym, skoroby poszukiwany list lub kupon był przez kogo do wypłaty złożonym: co może niekiedy posłużyć do wykrycia sprawcy szkody, prawnemu posiadaczowi listu lub kuponu zrządzonej.

Doniesienie jednak w powyższym sposobie uczynione tamować nie będzie wypłaty okazicielowi zaginionego listu zastawnego lub kuponu.

Jeżeli uszkodowany życzy sobie, aby na przypadek zgłoszenia się kogo z uronionym listem zastawnym lub kuponem, wypłata takowego wstrzymaną została, oraz iżby w miejsce zaginionych nowe listy zastawne lub kupony wydane były, wtedy winien:

a) Udowodnić przed Dyrekcyą Główną środkami prawnymi, w sposobie, który przez tę Władzę wskazany mu zostanie, iż on był rzeczywiście ostatnim właścicielem zatraczonego listu lub kuponu.

b) Domagać się dopełnienia prawem wskazanych ogłoszeń i na kosztu tychże złożyć fundusz, przez Dyrekcyą Główną oznaczony.

Gdy powyższe warunki dopełnione zostaną, Dyrekcyja Główna obwieści przez pisma krajowe i zagraniczne, numera listów i kuponów uronionych. Obwieszczenia te ogłoszone będą po razy 9 w ustępach miesięcznych, a jeżeliby pomimo takich ogłoszeń, nikt z poszukiwanym papierem nie zgłosił się: wtenczas Dyrekcyja Główna, po upływie roku jednego od daty pierwszego ogłoszenia, wyda decyzją umarzającą uroniony ostatniemu posiadaczowi list zastawny lub kupon. Następnie ogłosi tę decyzją przez pisma publiczne krajowe, a z upływem 3^{ch} miesięcy od daty ogłoszenia, jeżeliby żadne tamowanie nie zaszło, Dyrekcyja Główna wystawi duplikat poszukiwanego listu lub kuponu, dla doręczenia uszkodowanemu.

Jeżeliby ktokolwiek z poszukiwanym w powyższy sposób listem lub kuponem zgłosił się do Dyrekcyi Głównej, przed wypuszczeniem duplikatu i przeczył poszukującemu prawa do li-

stu lub kuponu; Dyrekcya nie wyda duplikatu, okazany list lub kupon zatrzyma, udzieli posiadaczowi jego stosowny dowód, i czekać będzie rozstrzygnięcia sporu przez właściwe sądy.

Jeżeliby posiadacz zatraconego listu lub kuponu zgłosił się do Dyrekcyi Głównej, po wydaniu nowego listu; Dyrekcya Główna list dawny zatrzyma i przekreśli, posiadaczowi zaś jego wyda świadectwo, celem postawienia go w sposobności poszukiwania straty drogą sądową na tym, kto list lub kupon nowy uzyskał, lub dawny podstępnie mu sprzedał.

13. Listy zastawne nabywać lub sprzedawać można w Banku Polskim u bankierów lub wexlarzy, a to podług ceny przy każdym pojedynczym kupnie umówionej. Kurs codzienny listów zastawnych w Warszawie ogłaszany jest w cedule kursu giełdy i w pismach publicznych. Kupujący listy zastawne zwrócić powinien uwagę:

a) Aby kupony do listów zastawnych dołączone były tego samego numeru, jak numer listu zastawnego.

b) Ażeby przy listach zastawnych znajdowały się kupony bieżącego półrocza i następne z kolei.

c) Zapewnić się, czy list zastawny nie jest wylosowany w którym z dawniejszych półroczy, bo w takim razie byłaby strata na kuponach, gdyby ich tyle nie było dołączonych do listu, z ilu kuponami list zastawny jako wylosowany winien być umorzony. W wykazach listów zastawnych wylosowanych, drukiem ogłaszanych (uwaga ad 6), zamieszczona jest zawsze wiadomość z ilu kuponami list wylosowany składany być winien, aby całkowitą walutę otrzymał.

d) Zapewnić się czy list zastawny nie jest zakwestyonywany. Wiadomość o numerach zakwestyonych listów zastawnych lub kuponów (uwaga 12), Dyrekcya Główna ogłasza co pół roku przy wykazie wylosowanych listów zastawnych.

e) Żądać odstąpienia listu na okaziciela lub na imię nabywającego, jeśli na odwrotnej stronie sprzedającego listu znajduje się endoss (uwaga 5).

f) Ostrożność także doradza, aby od sprzedającego żądać przy kupnie świadectwa, obejmującego numera sprzedanych listów zastawnych, nie pomijając wyrażenia ilości dołączonych do listów kuponów; oraz iżby utrzymywać kontrolę numeryczną listów zastawnych zakupionych, z zanotowaniem od kogo kupione: przez co można mieć potrzebną wiadomość w razie zakwestyonywania lub na przypadek spalenia albo uronienia.

stu lub kuponu; Dyrekeya nie wyda duplikatu, okazany list lub kupon zatrzyma, udzieli posiadaczowi jego stosowny dowód, i czekać będzie rozstrzygnięcia sporu przez właściwe sądy.

Jeżeliby posiadacz zatraconego listu lub kuponu zgłosił się do Dyrekeyi Głównej, po wydaniu nowego listu; Dyrekeya Główna list dawny zatrzyma i przekreśli, posiadaczowi zaś jego wyda świadectwo, celem postawienia go w sposobności poszukiwania straty drogą sądową na tym, kto list lub kupon nowy uzyskał, lub dawny podstępnie mu sprzedał.

13. Listy zastawne nabywać lub sprzedawać można w Banku Polskim u bankierów lub wexlarzy, a to podług ceny przy każdym pojedynczym kupnie umówionej. Kurs codzienny listów zastawnych w Warszawie ogłaszany jest w cedule kursu giełdy i w pismach publicznych. Kupujący listy zastawne zwrócić powinien uwagę:

a) Aby kupony do listów zastawnych dołączone były tego samego numeru, jak numer listu zastawnego.

b) Ażeby przy listach zastawnych znajdowały się kupony bieżącego półrocza i następne z kolei.

c) Zapewnić się, czy list zastawny nie jest wylosowany w którym z dawniejszych półroczy, bo w takim razie byłaby strata na kuponach, gdyby ich tyle nie było dołączonych do listu, z ilu kuponami list zastawny jako wylosowany winien być umorzony. W wykazach listów zastawnych wylosowanych, drukiem ogłaszanych (uwaga ad 6), zamieszczona jest zawsze wiadomość z ilu kuponami list wylosowany składany być winien, aby całkowitą walutę otrzymał.

d) Zapewnić się czy list zastawny nie jest zakwestyonywany. Wiadomość o numerach zakwestyonych listów zastawnych lub kuponów (uwaga 12), Dyrekeya Główna ogłasza co pół roku przy wykazie wylosowanych listów zastawn.

e) Żądać odstąpienia listu na okaziciela lub na imię nabywającego, jeśli na odwrotnej stronie sprzedającego listu znajduje się endoss (uwaga 5).

f) Ostrożność także doradza, aby od sprzedającego żądać przy kupnie świadectwa, obejmującego numeru sprzedanych listów zastawnych, nie pomijając wyrażenia ilości dołączonych do listów kuponów; oraz iżby utrzymywać kontrolę numeryczną listów zastawnych zakupionych, z zanotowaniem od kogo kupione: przez co można mieć potrzebną wiadomość w razie zakwestyonywania lub na przypadek spalenia albo uronienia.

WYRACHOWANIE

UMARZAJĄCEGO SIĘ DŁUGU Z POŻYCZKI TOWARZ: K^o Z^o NA MOCY PRAWA 1838 UDZIELONÉJ.

Z POŻYCZKI		UBYWA DŁUGU Z OPŁATĄ RAT TOWARZYSTWU						
		Grudniowej	Czerwcowej	Grudniowej	Czerwcowej	Grudniowej	Czerwcowej	Grudniowej
		1 8 5 6	1 8 5 7	1 8 5 8	1 8 5 9	1 8 5 9	1 8 5 9	1 8 5 9
Złote pol.	Rub. sr.	R u b l e s r e b r e m i k o p i e j k i						
100	15	8 10 ¹ / ₂	8 41 ¹ / ₂	8 73 ¹ / ₂	9 6	9 39	9 72 ¹ / ₂	10 7
200	30	16 21	16 83	17 47	18 12	18 78	19 45 ¹ / ₂	20 14 ¹ / ₂
300	45	24 31 ¹ / ₂	25 25	26 20 ¹ / ₂	27 18	28 17	29 18 ¹ / ₂	30 22
400	60	32 42	33 66 ¹ / ₂	34 94	36 24	37 56 ¹ / ₂	38 91 ¹ / ₂	40 29 ¹ / ₂
500	75	40 52 ¹ / ₂	42 8 ¹ / ₂	43 67 ¹ / ₂	45 30	46 95 ¹ / ₂	48 64 ¹ / ₂	50 36 ¹ / ₂
600	90	48 63	50 50	52 41	54 36	56 34 ¹ / ₂	58 37 ¹ / ₂	60 44
700	105	56 73 ¹ / ₂	58 92	61 14 ¹ / ₂	63 42	65 74	68 10 ¹ / ₂	70 51 ¹ / ₂
800	120	64 84	67 33 ¹ / ₂	69 88	72 48	75 13	77 83 ¹ / ₂	80 59
900	135	72 94 ¹ / ₂	75 75	78 62	81 54	84 52	87 56	90 66 ¹ / ₂
1,000	150	81 5	84 17	87 35 ¹ / ₂	90 60	93 91 ¹ / ₂	97 29	100 73 ¹ / ₂
2,000	300	162 10	168 34	174 71	181 20 ¹ / ₂	187 83	194 58 ¹ / ₂	201 47 ¹ / ₂
3,000	450	243 15	252 51 ¹ / ₂	262 6 ¹ / ₂	271 80 ¹ / ₂	281 74 ¹ / ₂	291 88	302 21 ¹ / ₂
4,000	600	324 20 ¹ / ₂	336 68 ¹ / ₂	349 42	362 41	375 66	389 17	402 95 ¹ / ₂
5,000	750	405 25 ¹ / ₂	420 86	436 78	453 1	469 57 ¹ / ₂	486 46 ¹ / ₂	503 69 ¹ / ₂
6,000	900	486 30 ¹ / ₂	505 3	524 13 ¹ / ₂	543 61 ¹ / ₂	563 49	583 76	604 43 ¹ / ₂
7,000	1,050	567 36	589 20 ¹ / ₂	611 49	634 22	657 40 ¹ / ₂	681 5	705 17
8,000	1,200	648 41	673 37 ¹ / ₂	698 84 ¹ / ₂	724 82	751 32	778 34 ¹ / ₂	805 91
9,000	1,350	729 46	757 55	786 20	815 42 ¹ / ₂	845 23 ¹ / ₂	875 64	906 65
10,000	1,500	810 51	841 72	873 55 ¹ / ₂	906 3	939 15	972 93	1,007 39
20,000	3,000	1,621 2 ¹ / ₂	1,683 44 ¹ / ₂	1,747 11 ¹ / ₂	1,812 5 ¹ / ₂	1,878 30	1,945 86 ¹ / ₂	2,014 78
30,000	4,500	2,431 54	2,525 17	2,620 67 ¹ / ₂	2,718 8 ¹ / ₂	2,817 45	2,918 80	3,022 17 ¹ / ₂
40,000	6,000	3,242 5 ¹ / ₂	3,366 89 ¹ / ₂	3,494 23	3,624 11 ¹ / ₂	3,756 60	3,891 73	4,029 56 ¹ / ₂
50,000	7,500	4,052 57	4,208 62	4,367 79	4,530 14 ¹ / ₂	4,695 75	4,864 66 ¹ / ₂	5,036 96
60,000	9,000	4,863 8	5,050 34	5,241 35	5,436 17 ¹ / ₂	5,634 90	5,837 60	6,044 35
70,000	10,500	5,673 59 ¹ / ₂	5,892 6 ¹ / ₂	6,114 91	6,342 20 ¹ / ₂	6,574 5	6,810 53	7,051 74
80,000	12,000	6,484 11	6,733 79	6,988 46 ¹ / ₂	7,248 23 ¹ / ₂	7,513 20	7,783 46 ¹ / ₂	8,059 13 ¹ / ₂
90,000	13,500	7,294 62 ¹ / ₂	7,575 51 ¹ / ₂	7,862 2 ¹ / ₂	8,154 26 ¹ / ₂	8,452 35	8,756 40	9,066 52 ¹ / ₂
100,000	15,000	8,105 13 ¹ / ₂	8,417 24	8,735 58 ¹ / ₂	9,060 29 ¹ / ₂	9,391 50	9,729 33	10,073 92
200,000	30,000	16,210 27 ¹ / ₂	16,834 48	17,471 17	18,120 59 ¹ / ₂	18,783 1 ¹ / ₂	19,458 66 ¹ / ₂	20,147 84
300,000	45,000	24,315 41	25,251 72	26,206 75 ¹ / ₂	27,180 89	28,174 51	29,188 —	30,221 76
400,000	60,000	32,420 55	33,668 96	34,942 34	36,241 19	37,566 1	38,917 33	40,295 68
500,000	75,000	40,525 69	42,086 20	43,677 92 ¹ / ₂	45,301 48 ¹ / ₂	46,957 51 ¹ / ₂	48,646 66 ¹ / ₂	50,369 60
600,000	90,000	48,630 82 ¹ / ₂	50,503 44 ¹ / ₂	52,413 51	54,361 78	56,349 2	58,376 —	60,443 52
700,000	105,000	56,735 96	58,920 68 ¹ / ₂	61,149 10	63,422 8	65,740 52	68,105 33	70,517 44
800,000	120,000	64,841 10 ¹ / ₂	67,337 92 ¹ / ₂	69,884 68 ¹ / ₂	72,482 38	75,132 2 ¹ / ₂	77,834 66 ¹ / ₂	80,591 36
900,000	135,000	72,946 24	75,755 16 ¹ / ₂	78,620 27	81,542 67 ¹ / ₂	84,523 53	87,564 —	90,665 28
1,000,000	150,000	81,051 38	84,172 40	87,355 85 ¹ / ₂	90,602 97	93,915 3	97,293 33	100,739 20

O ŚRODKACH ZARADCZYCH PRZECIW KSIĘGOSUSZOWI.

Jedną z najdotkliwszych klęsk, jakie zdarzają się w gospodarstwie rolném, niezaprzeczenie jest księgosusz, czyli zaraza bydłęca. W kraju więc rolniczym, jakim jest nasz, to wszystko co się odnosi do zapobieżenia stratom tego rodzaju, musi obchodzić ogół mieszkańców, i z tego powodu nie od rzeczy będzie zwrócić uwagę czytelników naszych na nowo zaprowadzone w r. 1856 przez rząd Królestwa, jaknajdzielniejsze przeciw księgosuszowi środki zaradcze.

Wydane w téj mierze przez Radę Administracyjną Królestwa postanowienie z d. 27 kwietnia (9 maja) 1856 r., obejmuje główne zasady następujące:

1. Przedsiębranie środków zapobiegających szerzeniu się księgosuszu, powierzonom być ma oddzielnym komitetom, złożonym w powiatach z Naczelnika Powiatu, z 9^{ci} lub 12^{tu} członków wybranych przez właścicieli i posiadaczy ziemskich, oraz z Lekarza Powiatu. W mieście Warszawie, z Prezydenta lub delegowanego przezeń Radnego Magistratu, z 6^{ciu} obywateli, Inspektora Urzędu Lekarskiego i urzędnika policyjnego.

2. W każdej miejscowości, gdzie się okaże księgosusz, ma być przez delegacyę z pomienionego komitetu zarządzane natychmiastowe wybicie i zakopanie bydła chorego, tudzież podejrzanego; doświadczenie bowiem nauczyło, że to jest najskuteczniejszém do wstrzymania szerzenia się księgosuszu, i wyłączenia jego zarodków.

3. Za bydło wybite, właściciel otrzymywać będzie wynagrodzenie: za buhaja i wolu rs. 35, za krowę rs. 25, za wolca lub jalochę rs. 15. Za cielęta żadne wynagrodzenie nie udziela się. Wszakże, jeżeli delegacya uzna, że bydło wybić się mające ma mniejszą wartość, może oznaczać i niższe wynagrodzenie.

4. Również wynagradzane być mają wydatki na odosobnienie i oczyszczenie miejscowości zarazonej, najem ludzi użytych do wybijania i zakopania bydła, za odzież i sprzęty, kwalifikujące się do zniszczenia, w myśl przepisów policyjno-weterynaryjnych.

5. Wynagrodzenia takowe wypłacać ma Dyrekcyja Ubezpieczeń. Naczelnicy powiatów obowiązani są w dniach 8^{miu} przedstawiać do rzeczonych wynagrodzeń, a Dyrekcyja Ubez-

pieczeń, również w dniach 8^{ciu} obowiązana jest przypadające należności wyasygnować na właściwe kassy powiatowe.

6. Na pokrycie rzeczonych wydatków, rozpisowaną będzie jednorazowa składka na posiadających bydło rogatę, w stosunku do liczby onego, z pominięciem cieląt, a to podług kadastrów sporządzanych w końcu października. Składkę rzeczoną rozpisować będzie Dyrekcyja Ubezpieczeń, z zatwierdzenia Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

7. Na fundusz zapasowy do użycia w przyszłości na wypadek pojawienia się księgosuszu, dodaną ma być do składki pewna umiarkowana kwota, która nie ma przenosić 1 kop. sr. od sztuki bydła.

8. Z obrotu summ zebranych ze składek, Dyrekcyja ogłaszać będzie sprawozdania.

9. Wzmiankowane powyżej wybijanie bydła dla zapobieżenia szerzeniu się zarazy, nie usuwa środków ostrożności policyjno-weterynaryjnych, które i nadal w całej ścisłości mają być wykonywane.

10. Nadto, na komitety włożony został obowiązek, aby opierając się na doświadczeniu nabytém przy rozwinięciu swych działań, obok znajomości miejscowych stosunków, ułożyły i najpóźniej z końcem roku 1856, przedstawiły Dyrekcyi Ubezpieczeń projekta i wnioski swe do przepisów, jakie pod względem zabezpieczenia rolnictwa od klęsk z pomoru bydła rogatego nadal zaprowadzić wypadnie.

Postanowienie rzeczone, niezwłocznie wprowadzone zostało w wykonanie przez Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchownych i Dyrekcyą Ubezpieczeń, które obok tego wydały należne rozporządzenia i instrukcye, korzystając z istniejących w tej mierze przepisów w Królestwie Pruskiem, oraz z własnych spostrzeżeń przy dokonywaniu już w latach poprzednich wybijania bydła, w celu wytepienia księgosuszu w niektórych pojedynczych miejscowościach. Dla bliższych zaś informacyj komitetów i władz wykonawczych, zakomunikowane im zostały przepisy pruskie pod względem księgosuszu obowiązujące, w polskim języku wydrukowane.

We wszystkich powiatach, gdzie tylko księgosusz grasował, komitety zostały uorganizowane i działanie swe rozwinęły w całej rozciągłości. Peryodyczne o tém sprawozdania otrzymywały nietylko Dyrekcyja Ubezpieczeń i Kommissya

Rządowa Spraw Wewnętrznych, ale i Rada Administracyjna Królestwa, która w troskliwości swój o dobro ogółu, przedstawianie sobie takowych zastrzeżeń.

Nadto, dla zebrania praktycznych spostrzeżeń, mogących posłużyć do udokładnienia trybu postępowania w téj mierze, wydelegowany został kosztem rządowym przez JW. Dyrektora Głównego Prezydującego w Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, jeden z wyższych urzędników lekarskich do Prus, a mianowicie do miejsc sąsiednich z Królestwem Polskiem, w których grassował księgosusz w końcu 1855 i początku 1856 r., a rychło uśmierzony został, przez wybijanie bydła dotkniętego zarazą.

Przy takich środkach, które w treści przytoczone powyżej zostały, przedstawia się możność skutecznego zapobieżenia szerzeniu się księgosuszu. Jakoż, udział komitetów wybranych przez samych obywateli, daje wszelką rękojmią gorliwego i sumiennego działania. Wybijanie natychmiastowe bydła chorego i podejrzanego, niszcząc niezwłocznie ogniska szerzące zarazę, dzielniej niż wszelkie inne środki na jej ograniczenie wpłynie. Kosztem ogółu staranniej dopełnione oczyszczenia, nawet zarody pierwiastku zaraźliwego wytepić muszą. A nadto, pewność otrzymania wynagrodzenia za bydło dotknięte zarazą, o ile takowe wybite zostanie w widokach dobra ogółu, skłoni właścicieli do rychlejszego niż dotąd zawiadamiania o pojawieniu się księgosuszu.

Z drugiej zaś strony, lubo udzielone pieniężne wynagrodzenie za wybite bydło, nie powraca wszelkich strat, podaje jednak mniej dostatnim właścicielom możność podźwignienia się po doznanej klęsce, a zamożniejszym czyni ją mniej dotkliwą. Stanowcze określenie w postanowieniu Rady Administracyjnej terminów wypłaty należytości, zapewnia rychły ich odbiór i usuwa nawet pozór jakichbądź utrudnień. Oznaczenie na jedną kopiejkę maximum wysokości składki na fundusz zapasowy, przekonywa, iż nie idzie o kapitalizacją na przyszłość i daje przytém nadzieję, a to nieplonną, że po wytepieniu w roku 1856 grassującego księgosuszu, do uśmierzenia go w razie okazania się w latach następnych, tak małe kwoty wystarczą.

Nakoniec, pozostawione komitetom obywatelskim pole do wynurzenia swych wniosków i zaprojektowania zasad opartych na nabytém doświadczeniu, podaje wszelką sposobność

do ulepszenia jeszcze środków zaradzać mających księgosuszowi.

Aby jednak troskliwość rządu i usiłowania komitetów obywatelskich, rychlejszym uwieńczone zostały skutkiem, potrzebne jest koniecznie współdziałanie ogółu mieszkańców, uzasadnione na powszechném uznaniu pożytku i konieczności środków nowo zaprowadzonych. Pragnąc przysłużyć się do tego i z naszej strony, rzucimy tu kilka zadań, których wyjaśnienie może posłużyć do sprostowania mylnych pojęć, lub do zniesienia zakorzenionych uprzedzeń.

I. Dlaczego wybijanie bydła dotkniętego księgosuszem, podług takich zasad jakie wskazano w nowém postanowieniu, jest koniecznym do skutecznego zapobieżenia szerzeniu się téj choroby.

Dla należytego rozbiur tej kwestyi, trzeba koniecznie zwrócić uwagę na to, jaka jest natura saméj choroby, jakie ona może zrzędać straty, oraz jakie okoliczności wpływają na ograniczenie jéj postępów i całkowite uśmierzenie, lub przeciwnie dopomagają dalszemu jéj szerzeniu się.

U nas księgosusz nie rozwija się nigdy sam przez się, to jest od zwykłych wpływów szkodliwych, jakoto: złéj paszy, zmęczenia, zmian powietrza i t. p. przyczyn miejscowych; lecz zawsze jest następstwem zarażenia, czyli udzielania go bydłu zdrowemu od chorego na téż samę chorobę, za pośrednictwem szczególnego pierwiastku zaraźliwego, zkądinąd przyniesionego. Udzielanie się takowe następuje nietylko bezpośrednio przez zbliżenie się do bydła zarażonych, lub ich odchodów, śluzu wypływającego z oczu i nosa, sliny i t. p.; ale i pośrednio pierwiastek zaraźliwy bywa przenoszonym przez inne zwierzęta, nawet ptastwo, przez ludzi, rzeczy, sprzęty, które w jakiejkolwiek bądź styczności pozostawały z bydłem chorém na księgosusz, przez produkta z takichże bydła, jakoto: mléko, skóry, rogi, mięso. Powstać także może zaraza ze stanowisk po bydłach zarażonych, z pastwisk gdzie się pasaly, z resztek pozostałej po nich paszy, z gnojów i t. d. Nakoniec, pierwiastek zaraźliwy udzielać się może za pomocą atmosfery otaczającej zwierzę chore, która tém zaraźliwszą bywa, im większa jest liczba zwierząt chorych, zwłaszcza w miejscu zamkniętém nagromadzonych.

W ogólności zaraza komunikuje się niezmiernie łatwo, i najmniejsza do tego sposobność wystarcza. Widziano np. wypadki rozwijania się księgosuszu po przepędzeniu tylko

bydła przez drogę, którą inne zarazone przeszło; od powró-
sła znalezionego w polu, a po bydle dotkniętém zarazą po-
zostałego i t. p. Temuto właśnie przypisać należy tak znaczne
kłęski przez tę chorobę zrzadzane, i trudności napotykanę
przy wstrzymywaniu jęj postępów.

Aby dać wyobrażenie o stratach, jakie ta zaraza spowodo-
wać może, przytoczymy tu niektóre wiadomości z wiarogo-
dnych źródeł zaczerpnięte; nie sięgając wszakże dawniejszych
wieków, gdy na naturę zaraźliwą księgosuszu nie dosyć zwracano
uwagi, poprzestaniemy na danych z bieżącego i z prze-
szłego stulecia, w którém kłęski od tęg zarazy były najstra-
szliwsze. Z upływem drugiego dziesiątka XVIII wieku, księ-
gosusz dwiema drogami rozszedł się po Europie: przez trzody
węgierskie do Włoch i Austrii, i przez podolskie woły do In-
flant, Kurlandyi, Polski i Szlązka, z tych zaś krajów zaraza
przeniknęła do innych. Dwa te szlaki pomoru bydłęcęgo, idąc
jeden stroną południową, drugi bardziej północną, zbiegły się
w Niemczech i Francyi. We Włoszech rozwinęła się zaraza
od jednego wołu, porzuconęgo na drodze do Padwy przez han-
dlarzy dalmackich i nierozważnie przez jakiegoś pasterza do
obory miejscowęj wprowadzonęgo; w następstwie czego pomor
szeroko grassował w północnych i środkowych Włoszech.
W państwie Papieżkiém upadło podówczas z zarazy 30,000
sztuk; a w Piemoncie, w przeciągu pół roku 70,000 sztuk by-
dła rogatego uległo tęg chorobie. Ztamtąd przeszła choroba
do południowęj Francyi, Alzacyi i Holandyi; w tym ostatnim
kraju w ciągu siedmiu lat upadło z księgosuszu 300,000 sztuk.
Z Holandyi dostała się zaraza w r. 1713 do Anglii. Z drugięj
zaś strony jednocześnie rozchodził się pomór do Prus i do
Holsztynu. Stratę w rogaciznie z powodu księgosuszu od r.
1711 do 1717 w różnyh krajach obliczają na półtora miliona
sztuk.

Po upływie 23 lat, wolnych od zarazy bydłęcęj, okazała
ona się znowu w r. 1740 i szeroko grassowała w różnyh kra-
jach aż do r. 1750. W Danii padło na księgosusz bydła roga-
tego 280,000; w Prusach 145,000. Ogół ofiar z księgosuszu
w tym przeciągu czasu podają na kilka milionów sztuk. Przez
następne lata, a szczególnięj od 1756 do 1763 r., pomór szer-
zył się w Rosyji, Polsce, Danii, Niemczech, Francyi i Holan-
dyi. W latach 1766 do 1768, w Czechach, Morawii i Szlązku
austriackim, upadło bydła rogatego wskutek teję zarazy
około 70,000. W Holandyi w tymże czasie zginęło z pomoru

przeszło 100,000 sztuk; a w latach 1775 i 1776 do 300,000 ro-
gacizny, i skutkiem dziesięcioletniego grassowania zarazy,
kraj ten, w którym kwitnął chów bydła, prawie całkowicie
z niego ogołocony został. W Estlandyi i Inflantach, od roku
1769 do 1772 padło sztuk 60,000; w Szlezwigu i Holsztynie
143,000. Francya doznawała podobnej klęski w latach 1774
do 1776, a straty jej w bydle przez ten przeciąg czasu, obli-
czają na 150,000 sztuk. Od r. 1792 do 1797, księgosusz zrzą-
dził ogromne spustoszenia w rogaciznie nad Dunajem, Renem
i Po. W Szwabii padło więcej niż 100,000; we Francyi 130,000
sztuk.

Stratę w bydle, jaką poniosła Francya i ówczesna Belgia
z księgosuszu, od r. 1713 aż do 1796, obliczono na 10 milio-
nów sztuk. Jeden zaś z najznakomitszych pisarzy weteryna-
ryjnych *Weith* podaje, że liczba rogacizny upadłej z zaray by-
dłęcej w ciągu XVIII stulecia, wynosi, w krajach niemieckich
28 milionów sztuk, a w całej Europie 200 milionów.

W r. 1800 grassowała ta zaraza w Austrii, Węgrzech,
Polsce, Prusach i Saksonii. W latach 1805 do 1809, tudzież
1811 do 1813, niemal o ofiar zabrała w Polsce, Prusach, Sa-
ksonii i innych niemieckich krajach, a w r. 1814 i 1815 we
Francyi.

Od r. 1816 nastąpiła szczęśliwa przerwa; lecz już w 1826 r.
znowu się pojawiła zaraza, i odtąd nawiedza od czasu do cza-
su niektóre gubernie Cesarstwa Rosyjskiego, a zwłaszcza za-
chodnie, Królestwo Polskie, Siedmiogród, Węgry, Morawia,
Czechy, Galicya, Szląsk, Księztwo Poznańskie, oraz Prusy za-
chodnie i wschodnie. W r. 1827 i 1828 w Galicyi padło 12,000
sztuk, w Węgrzech 30,000, w Morawii 9,000. W Królestwie
Polskiem, najogromniejsza klęska z księgosuszu przypada na
czas od r. 1831 do 1833, w przeciągu którychto lat strata
w bydle wyniosła do 234,000 sztuk, a z téj liczby w samym
1831 roku upadło sztuk 196,000 (*). W latach zaś bliższych
już terażniejszego czasu, największy z księgosuszu upadek
rogacizny miał miejsce w roku 1849, w którym z choroby
téj zginęło 20,000 sztuk; tudzież w latach 1855 i 1856: w pier-
wszym bowiem z tych lat, w 701 miejscowościach, wytępiła
zaraza 29,300 sztuk rogacizny, w drugim, w 411 miejscowo-

(*) Przytoczona tu cyfra jest istotnie przerażająca, ale podana na zasadzie
ściślego wyciągu z ówczesnych raportów władz miejscowych.

ściach sztuk 15,300 (*). W Czechach, w roku 1844, w 16 obwodach, prawie żadna sztuka oszczędzoną nie była. W r. 1845 w Cesarstwie Rosyjskiem, strata w samej tylko gubernii Charkowskiej wynosi 50,000 rogacizny.

O wielkości strat z księgosuszu może dać także wyobrażenie upadek bydła, jaki miał miejsce w Egipcie w latach 1842 i 1843, gdzie przy trzykrotném pojawianiu się téj zarazy, padło sztuk 350,000.

Przy tak znacznych stratach, uciekano się do rozmaitych sposobów ratunku; doświadczenie jednak przekonało, iż tylko środki zapobiegające udzielaniu się zarazy i niszczące pierwsiestek zaraźliwy, mogą nie dopuszczać rozwinięcia się choroby, lub przeciąć dalsze jój postępy.

W tym celu wydawane były w różnych krajach odpowiednie rozporządzenia rządowe. Najpierw, bo już w latach 1711 i 1717, ogłoszone zostały w téj mierze przepisy w Królestwie Pruskiem, a następnie i w innych krajach, z mniej lub więcej trafném zastosowaniem się do natury choroby. We Francyi od r. 1714 do końca stulecia wyszło w tym przedmiocie aż siedm dekretów. W Cesarstwie Rosyjskiem wydano także odpowiednie rozporządzenia w r. 1774 i 1775.

Z początkiem bieżącego stulecia, ustawy rządowe w celu ograniczenia i wytępienia księgosuszu nabrały większej ścisłości. Wzmiankę tu uczynimy tylko o najważniejszych. W Prusach ogłoszono tak zwany patent, pod dniem 2 kwietnia 1803 r. gdzie podane zasady są bardzo racjonalne; w r. 1836 pod dniem 27 marca obostrzono jeszcze przepisy kwarentannowe; szczegółowe zaś uzupełnienia wydawano pod d. 3 maja 1832, 30 czerwca 1841 i 22 czerwca 1845 r. W Austrii ogłoszono w téj mierze dekret przybocznej kancelaryi z dnia 4 kwietnia 1809 r., i uzupełniono go rozporządzeniem ministeryalnym z d. 11 września 1850 r. We Francyi wszystkie dawniejsze dekreta zebrano w jeden i udokładniono w r. 1815. W Cesarstwie Rosyjskiem obowiązujące przepisy policji weterynaryjnej wydane zostały pod d. 3 czerwca 1837 i zamieszczone w tomie XIII Zbioru Praw, a mianowicie w ustępie 1292. W Królestwie Polskiem oddzielna w téj mierze instrukcyja

(*) Przytoczyliśmy tu tylko lata, w których pomór był największy; nie wszystkie jednak są tak niepomysłne: jakoż w latach 1840 i 1841 zaledwie upadło z księgosuszu po 60 sztuk, a lata 1842 i 1843 zupełnie były wolne od téj klęski.

ogłoszoną została przez ministerjum Spraw Wewnętrznych i Policji w r. 1828; następnie zaś odpowiednie przepisy wyłożono w Ustawie Policji Weterynaryjnej, w r. 1844 przez Radę Administracyjną zatwierdzonej.

Wszystkie te ustawy i rozporządzenia zgadzają się co do głównych zasad postępowania, a uważając księgosusz za chorobę bardzo zaraźliwą, przepisują tak środki kwarantannowe, do niewpuszczenia zarazy w obręb swego kraju, jako téż środki ograniczenia jój szerzenia się i zupełnego wytepienia. Różnią się tylko przepisy w różnych krajach, mniejszą lub większą surowością środków zaradczych i kar za ich niewykonanie, tudzież przyjęciem lub nie, zasady wybijania bydła zarażonego.

W Królestwie Polskiem, podług dotychczasowych przepisów policji weterynaryjnej, w celu niedopuszczenia zarazy w obręb Królestwa, ustanowione były cztery urzędy kwarantannowe dla bydła stepowego, tudzież rewizye wszelkiego bydła obcego, w razie grassowania zarazy w sąsiednich miejscach.

W razie zaś okazania się księgosuszu w jakiegokolwiek części kraju, dla zapobieżenia dalszemu szerzeniu się téj zarazy, miejscowość ta odosobnia się i komunikacye z nią przerywane zostają, do czego, ile możność dozwoli, używa się pomocy wojskowej. Nie wolno z tego miejsca wyprowadzać zwierząt domowych, mięsa, skór, wełny i innych produktów zwierzęcych, jak niemniej paszy i sprzętów stajennych. Wzbronione zostaje wypędzanie z téj miejscowości bydła na pastwiska wspólne, oraz używanie go do roboty. Znoszą się trakty i drogi przez wsie i okolice zarażone; podróżnym przejeżdżać tamtédy nie wolno. Mieszkańcy mogą przechodzić do innych miejsc wtedy tylko, gdy udowodnią, iż z bydlęm żadnej styczności nie mieli. Jarmarki i targi na bydło znoszą się w promieniu trzymilowym.

Dla zmniejszenia postępów choroby w samej miejscowości zarażonej, i następnie wytepienia jój zarodów, trzeba: bydło zdrowe oddzielić natychmiast od chorego; sztuki zarazą dotknięte odosobnić całkiem; resztę trzody podzielić na małe partye, które osobno poddają się obserwacyi 14to-dniowej; ludziom przeznaczonym do dozorowania sztuk chorych, jako téż pozostających pod obserwacją wzbronąć wszelkiej komunikacyi, tak pomiędzy sobą, jako téż i z innymi ludźmi; pokarm dla ludzi dozorujących, oraz karm dla bydła umieszczać

w pewnej odległości, z kąd sami dozornicy mają je zabierać; obcym ludziom wzbronić przystępu do bydła; również nie dopuszczać żadnych zwierząt; psy utrzymywać na uwięzi, a włóczące się zabijać; zwierzęta upadłe wywozić na wozie koniem, w miejsce oddalone, i tam bez zdejmowania skóry, lecz po nacięciu jej w różnych kierunkach, nie odbijając także rogów i racic, zakopywać na sześć stóp głęboko, posypawszy je wprzód wapnem. Po ustaniu zaś choroby, dopełnić należyłych oczyszczeń.

Gdyby wszystkie te środki były z zupełną ścisłością wykonywane, wówczas z całą pewnością możnaby zaręczyć, iż zaraza bydła albowy się całkiem do nas nie dostawała, albo w razie pojawienia się, ograniczyłaby się do pojedynczej tylko miejscowości. Inaczej się jednak dzieje.

Jakie są przyczyny przenikania tej zarazy w obręb Królestwa, powiemy niżej przy roztrząśnieniu oddzielnie tego przedmiotu. Do dalszego zaś szerzenia się księgosuszu, który się już w kraju pojawił, przyczyniało się najprzód opóźnione prawie zawsze zaprowadzenie środków odosobnienia miejscowości zarażonej, z powodu spóźnionego zawiadomienia władz właściwych o pojawieniu się księgosuszu; właściciele bowiem bydła nie mając na widoku żadnego dla siebie wynagrodzenia za straty w bydło, niechętnie poddawali się ściśnieniom stosunków gospodarskich i unikali wydatków nieuchronnych przy odosobnieniach i oczyszczaniach. Również szkodliwie wpływa głęboka ciemnota włościan naszych, zwykle im niedowierzanie wszystkiemu, czego nie pojmują, oraz uprzedzenia ich i zabobony.

Z drugiej strony, środki które przedsiębrać należy przeciw księgosuszowi, tak są liczne i tak wielkiej wymagają ścisłości przy ich wykonywaniu, iż nadzwyczajnej trzeba baczości i poświęcenia się, aby przy pewnym przeciągu trwania tej choroby, zwykle kilku lub kilkunasto-tygodniowym, zapobiedz uchybieniu w czémkolwiek. Gorliwość w tej mierze chociażby z początku była większa, z postępem czasu słabnie, straż i osoby nad nią czuwać mające obojętnieją, w skutek czego zaraza i na miejscu się szerzy i przekrada dalej. Stróże i dozornicy bydło, tym niedbaliej wykonywają powierzone sobie czynności, iż to pełnią zwykle bez należytego wynagrodzenia, jako posługę dla gminy.

Przyczynia się też do tego chęć nieprawych zysków ze sprzedaży mięsa i skór ze sztuk dorzniętych lub zdartych z by-

dłat upadłych; zwłaszcza gdy do takich nadużyć podmawiać zacznie duch kusiciel w postaci starozakonnego handlarza skórami, gdy ofiarowany przezeń grosz zabrzączy gotówką, a nadzieja ukrycia winy ufudzi. Nieraz przychodzi wtedy nawet do potajemnego w tym celu odkopywania sztuk zagrzebanych. Wprawdzie nie powinnyby tego wszystkiego dopuszczać miejscowi urzędnicy policyjni; lecz ci, obarczeni innemi czynnościami, nie dosyć są przejęci ważnością włożonych na siebie obowiązków pod względem policyi weterynaryjnej. Urzędnicy zaś lekarscy lub do władz powiatowych i gubernialnych należący, nie mogą wszędzie sami dopilnować.

Przyczynia się nakoniec do szerzenia zarazy mylne zaufanie w środkach, mających jakoby leczyć księgosusz, lub mu zapobiegać; na czém polegający zaniedbują środki należnej ostrożności.

Tak się dzieje w zwyczajnym stanie rzeczy; lecz są jeszcze i inne nadzwyczajne okoliczności, przy których zaraza rozszerza się w sposób niezwykle i daleko znaczniejszy. Okoliczności takie wydarzają się szczególnie w czasie wojny, chociażby nawet i nie w tém samym miejscu prowadzonej: a mianowicie w skutek przechodów wojsk, przeprowadzania dla nich partyj wołów, odbywania transportów na podwodach wołowych i t. p. Zastosowanie zaś środków policyjno-weterynaryjnych, dla braku pomocy wojskowej jest wtedy bardzo trudne i z należną surowością wykonywać się nie da. Jakoż największe klęski z pomoru od księgosuszu przypadają na lata wojny. Dosyć rzucić okiem na daty powyżej przez nas przytoczone, aby się o tém najzupełniej przekonać.

Gdy więc wyluszczone powyżej środki ostrożności w praktyce nie okazują się zupełnie dostatecznymi, przeto konieczną było rzeczą uciec się do takiego, któryby dozwolił przeciąć złe odrazu. Środkiem tym jest niezwłoczne wybijanie chorych i podejrzanych sztuk bydła; przez to bowiem usuwa się samo ognisko zarazy: można pod bliższym dozorem władz usmierzać zarazę zagrzebać zarażone sztuki; dopilnować ściślej, aby nie zostały odgrzebywane, i aby z nich skór nie zdejmowano; nakoniec, można dopełnić niezwłocznie odpowiednich oczyszczeń, a nawet wcześniej do tego wszystkiego przystąpić się, gdyż właściciele bydła mając na widoku wynagrodzenie, nie omieszkają prędzej zawiadamiać o pojawionej zarazie.

Przy rzeczonym wybijaniu, zabijają się wprawdzie i takie sztuki, któreby może z księgosuszu nie upadły; lecz gdy się zważy, że z liczby sztuk dotkniętych chorobą, zaledwie $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{10}$, lub przy najpomyślniejszych wypadkach $\frac{1}{6}$ do zdrowia przychodzi, niepodobna nie przyznać, iż należy częśćkę tę poświęcić w widoku ocalenia od zguby nierównie większej liczby sztuk, przy tak łatwem przenoszeniu się zarazy do innych miejsc, a przez to spowodowaniu o wiele liczniejszych ofiar.

Środek ten oddawna już był zalecanym i praktykowanym. Zalecał go już sławny *Lancisi* w czasie grassowania zarazy bydłecój we Włoszech w latach 1711 do 1715. Idąc za tą radą w r. 1714 w Anglii, dla uśmierzenia zarazy gwałtownie szerzącej się w 3^{ch} hrabstwach, wybito 6,000 sztuk bydła i wytępiono chorobę w 3^{ch} miesiącach, gdy w Holandyi bez użycia tego środka trwała ona przez lat trzy. W roku 1747 ogłoszono w Anglii ogólne w téj mierze prawo. We Francyi znakomity lekarz *Vicq d'Azyr* uważał wybijanie bydła za konieczne, i za jego staraniem wydane zostały przez rząd postanowienia w téj mierze w latach 1774 i 1775. W końcu tegoż stulecia dla wstrzymania księgosuszu grassującego w okolicy Wirtembergu, wybito 20,000 sztuk chorych. W Prusach środek ten wskazanym został w wzmiankowanym patencie z r. 1803, ale do zastosowywania tylko w trzodach nie przenoszących 10 sztuk; lecz przy silném grassowaniu także księgosuszu w latach 1807 do 1808 i 1813, oraz 1830 i 1831, w bardziej ogólne wprowadzono go wykonanie: co i obecnie miewa miejsce. W Austrii wybijanie bydła zarążonego i podejrzanego nakazano rozporządzeniem ministeryalnym z d. 11 września 1850 r.

U nas w wydanéj w roku 1844 Ustawie policji weterynaryjnej, wybijanie bydła w celu zniszczenia zarazy w samym zarodzie, było także zalecaném (zobacz § 73 rzeczonéj Ustawy), ale dla braku źródła na odpowiednie na to wynagrodzenie, nie mogło być przedsiębraném jak tylko tam, gdzie właściciele na to dobrowolnie przystawali. W wyjątkowych wszakże wypadkach było to dopełnianém na koszt rządu, ze szczególnego na każdy raz upoważnienia Rady Administracyjnej Królestwa, która raczyła wyznaczać nietylko fundusz na wynagrodzenie za wybite bydło, ale i na oczyszczenia. We wszystkich tych razach, stanowczo przerywaném było dalsze szerzenie się księgosuszu. Z liczby tych wypadków, jeden tu przytoczymy jako szczególnie nauczający. We wsi Ząbkach w po-

wiecie Warszawskim w r. 1854 okazał się księgosusz; naokoło téj wsi znajdowało się 4,000 sztuk bydła rogatego, należącego do wojska i do sąsiednich włościan rządowych; dla ocalenia tak znacznej liczby bydła wybito 40 sztuk chorego i podejrzanego we wsi Ząbkach, poświęcając na wynagrodzenie ich wartości i na oczyszczenia rs. 1285, a skutkiem tego zaraza na okoliczném bydłe nie objawiła się.

O konieczności ogólniejszego wprowadzenia rzeczowego środka, myślano już oddawna i u nas; ale rzecz rozbijała się zawsze o wynalezienie źródła na wynagrodzenie. Projektowano zaprowadzenie, już to dobrowolnej, już przymusowej assekuracji. Nakoniec uznano za najwłaściwsze zaprowadzenie systematu składki z dołu, z odniesieniem takowój do wszystkich właścicieli bydła w całym kraju.

II. *Jakie przyjęto zasady w różnych krajach do wynagradzania za bydło wybite w celu uśmierzenia zarazy.*

W Prusach za bydło dotknięte księgosuszem i zabite z rozporządzenia policji, właściciel otrzymywać ma pewną część wartości bydła, obliczonój przed jego zapadnięciem (*). Za zdrowe bydło zabite z rozporządzenia władzy w celu wysledzenia, wstrzymania lub wytepienia księgosuszu, płacone być ma całkowite wynagrodzenie, w ścisłym przecieź zastosowaniu się do najwyższej i najniższej normy, ustanowionój dla właściwych okręgów i oznaczonych gatunków bydła, podług oddzielnych urzędzeń.

W Austrii płacą: za wybite podejrzané bydło, lecz jeszcze nie okazujące znaków choroby, całą jego wartość; za chore w niższym stopniu $\frac{3}{4}$; za bardzieź chore połowę wartości; za chore zaś w wysokim stopniu i blizkie zdechnięcia, nie udzielają żadnego wynagrodzenia.

U nas w przytoczoném powyżej postanowieniu, wskazane są wynagrodzenia normalne, nad które wyżej przyznawać należytości nie można. W miarę zaś uznania przez delegacyą obywatelską wartości mniejszej bydła, niższe ceny mogą być oznaczane.

Różne te systemata przytoczone tu zostały jedne obok drugich, dla podania materyałów komitetom obywatelskim do wniosków ich pod względem urzędzenia téj rzeczy na przyszłość.

(*) Jakato mianowicie ma być część z rozporządzeń pruskich, posiadanych w Królestwie, dojść nie można.

III. *Czy wynagrodzenie za wybite bydło ma być wypłacaném natychmiast, lub po pewnym przeciągu czasu.*

Tu i owdzie dają się słyszeć zdania, iż lepiej byłoby wypłacać natychmiast wynagrodzenie przyznane za wybite bydło, gdyż przez to usunęłyby się trudności, stawiane niekiedy ze strony włościan i innych niższego wykształcenia właścicielei rogacizny. Jakkolwiek powód ten jest bardzo ważny i zasługiwałby na wzgląd, jednakże za wypłacaniem należytości po pewnym przeciągu czasu przeważniej przemawia to, iż z widoków policyjno-lekarskich nie może być dozwalaném natychmiastowe wprowadzanie nowego bydła do miejsc, gdzie świeżo uśmierzoną została zaraza. Wstrzymanie się przeto niejakię z wypłatą wynagrodzenia za wybite bydło, ma na celu usunięcie materyalnój możności nabywania go przez takich właścicielei wybitęj rogacizny, do których przekonywaniem na próżno byłoby trafiać.

IV. *Dlaczego koniecznóm jest odniesienie na poczet ogólnego funduszu ze składek, pokrycie wydatków poczynionych na oczyszczenia i wynagrodzenie straży przy odosobnieniu miejscowości zarażonej.*

Po ustaniu zarazy w jakiej miejscowości, nieodzownóm jest dla wytępienia jęj zarodów, dopelnienie jaknajstaranniejszego oczyszczenia; gdyż inaczej wznowić się może zaraza w tém samym miejscu nawet po dłuższym przeciągu czasu, lub tęż być przeniesioną gdzieindziej. Podlegać zaś winny oczyszczeniu nie tylko pozostałe zwierzęta i stanowiska, w których się znajdowały sztuki chore lub podejrzone, lecz także sprzęty i ludzie, którzy byli w styczności z rzeczonym bydłem. Odbywa się to przez obmywanie zwierząt i ludzi; uprzątnienie nawozu, używając do tego koni; wypalanie sprzętów metalowych; palenie pozostałego karmu, żłobu, drabin, podłogi dyłowej, kublów i t.p.; wybieranie ziemi z pod podłóg; wyparzenie ługiem wrzącym podłóg kamiennych a wyrzucanie całkowicie ceglanęj; skrobanie ścian w oborach murowanych; obmywanie ścian drewnianych wrzącym ługiem; skrapianie ich roztworem chlorku wapna, a następnie przewietrzanie; wykadzania kwaśno-solne i wybielanie wapnem; spalenie wozu, uprząży, łopat i tego wszystkiego, co służyło do wywożenia sztuk padłych; pławienie kilkokrotne używanych do tego koni, lub obmywanie ich ciepłym ługiem, stosownie do pory roku; palenie odzieży staręj używanęj przez ludzi do zarażonego bydła przeznaczonych, lub tęż wypieranie nowęj.

Wiele z tych szczegółów do oczyszczenia miejscowości zarażonej należących, odbyć się nie może bez poniesienia kosztów lub strat dotkliwych dla gospodarzy rolnych, zwłaszcza mniej zamożnych. Poprzednio więc gdy nie było żadnego źródła na zaspokojenie kosztów i na wynagrodzenie strat, źle rozumiana oszczędność, a niekiedy i rzeczywisty niedostatek, bywał powodem, iż oczyszczenia odbywały się niedokładnie, a skutkiem tego nieraz wznawiał się księgosusz; jak o tém smutne przekonało nas doświadczenie.

Również dla braku odpowiedniego funduszu na zapłacenie straży przeznaczonęj do przerwania komunikacji z miejscem zarażonem, lub też do strzeżenia grzebowisk, nie dosyć ściśle było przestrzeganiem odosobnienia miejscowości zarażonej, a sztuki zagrzebane niejednokrotnie zostawały odkopywane. Z jaką to działo się szkodą, łatwo jest ocenić.

Nowe postanowienie zaradza temu w zupełności. Pruskie postanowienia uznają też podobną zasadę.

Od oględności wszakże delegowanych członków komitetu zależeć będzie, aby w przyznawaniu wynagrodzeń tego rodzaju należna zachowaną była miara.

Dyrekcya Ubezpieczeń podała w tej mierze główne prawidła, a spodziewać się należy, iż komitety obywatelskie nauce doświadczeniem, poczynią z swojej strony odpowiednie wnioski.

V. Czy przy znaczniejszém już rozszerzeniu się zarazy, jakie miało miejsce w Królestwie podczas zaprowadzenia nowych przepisów w roku 1856, należało poświęcać na wybicie tak znaczną ilość sztuk bydła?

Niezaprzeczenie smutną jest koniecznością poświęcić na wybicie znaczną ilość zwierząt tak potrzebnych dla gospodarstwa i konsumcyi; ztąd też dawały się słyszeć tu i owdzie użalania na zbyteczną jakoby rzeź, obok rozumowania, iż straty zrządzone przez środki wytepiać mające księgosusz, dotkliwsze będą od strat z samęj zarazy.

Dla uspokojenia troskliwości ogółu mieszkańców, na którychby mogły mniej korzystnie wpływać podobne rozumowania, zapewniamy, iż od daty pojawienia się księgosuszu w połowie marca 1855 r. aż dotąd, upadek bydła z téjże choroby wyniósł, w stosunku do ogólnęj liczby bydła w kraju 34 sztuk na tysiąc; wybito zaś w celu uśmierzenia zarazy 7 tylko na tysiąc sztuk. Ostateczną tę cyfrę możemy już podać, gdyż

uśmierzenie księgosuszu prawie jest dokonane i niewiele zapewne wymagać jeszcze będzie ofiar, tak, iż mała ta liczba nie mogłaby nawet wpłynąć na zmianę wykazanego powyżej stosunku.

Jakie byłyby straty bez użycia środków nowo przez rząd zaprowadzonych, trudno jest liczebnie wykazać; zważając wszelako na to, co dotychczasowe nauczyło doświadczenie i jak szeroko i srodze podówczas grassował jeszcze księgosusz, śmiało twierdzić możemy, iż liczba upadłego bydła 3 lub 4 razy byłaby większą od liczby sztuk wybitych. Oprócz zaś przewidywaną straty w bydle, jakieżto straty byłyby w gospodarstwie i przemyśle z przerwanych komunikacyj; jakie koszta na odosobnienia i na zjazdy dozoruujących ściślejszego wykonywania środków ostrożności; wieleżto osób pociągnięto by do kar za przekroczenia umyślne lub z niedbalości pochodzące?

Kończąc niniejszy ustęp niech nam wolno będzie użyć porównania kłęski zrządzonęj w latach 1855 i 1856 przez księgosusz, do gangreny zajmującej głęboko nogę lub rękę u człowieka. Dla uratowania życia choremu, chirurg nie waha się w takim razie odciąć część zgangrenowaną, chociaż wie, jakie przez to zrządzi kalectwo, a tnie nawet w zdrowym ciełe, bo inaczej pożądanego nie otrzyma skutku. Tak też podobnie śmiałą ręką odcięto porażonych przez księgosusz 9500 sztuk bydła, nie zważając, że się przy tém może nie jednęj zdrowej dostało, aby tylko ocalić resztę, a resztę zaiste nie małą, bo 1,300,000 sztuk inwentarza rogatego dorosłego, i 300,000 młodzięży wynoszącą.

VI. *Czy nie można przez użycie stosownych leków zaradzić stratom od księgosuszu, i obejść się bez wybijania bydła?*

Zaprawdę pożądaną bardzo byłoby rzeczą umieć zapobiegać księgosuszu pewnemi lekami, czyli tak zwanemi prezerwatywami, albo też posiadać takie sposoby leczenia tej choroby, których użycie mogłoby nie dopuszczać do znaczniejszych strat w bydle, lub przynajmniej liczbę ofiar ograniczyć. Dotąd jednak nadzieje i wszelkie usiłowania w tej mierze okazały się zawodnemi.

Liczne w tym celu używane były środki, jużto racjonalne, czyli zastosowane do wyobrażeń o istocie choroby, już empiryczne, czyli oparte na trafunkowych probach. I tak, jedni zalecali upuszczenia krwi, leki ochładzające i solne, saletrę, wę-

glań sody, sól glauberską i kuchenną; inni radzili środki wzmacniające i pobudzające, chinę, korę dębową, żółć, pieprz, korzeń koziołkowy, tatarakowy, kamforę, mięte pieprzową, asafetydę, olejek zwierzęcy, amonią kaustyczną, okowite. Probowano również przetworów żywego srebra, antymonu, siarkanu miedzi, siarkanu żelaza (koperwasu), ciemierzycy, wroniego oka (*nux vomica*), korzenia przestępowego, wody smolnej, wody chlorowej. Zachwalano leczenie zimną wodą, kąpiele parowe, smarowanie bydłociu nozdrzy i krzyża dziegciem lub smołą, sztuczne wrzody, zawłoki i moxy. Najwięcej zaś zwolenników miało leczenie kwasami, mianowicie zaś solnym i to w połączeniu z tynkturą solanu żelaza, lub z rozgotowanym klejem stolarskim. Nie brakowało też na radach dziwacznych, jakimi są: dawanie bydłu żywych żab, śledzi maczanych w dziegciu, karasi w śmietanie; wywiercanie dziurek w rogach dla naspuszczania w nie żywego srebra i t. p. Wszystkie jednak te środki przy bliższem sprawdzeniu okazały się bardzo zawodnymi (*).

Na pozór dziwną zdawać się może rzeczą, daczego środki leczące zachwalane tak przez jednych, nie okazują się przy dalszém doświadczeniu skutecznymi. Najpodobniejszą do prawdy przyczyną tego jest, że odkrycia nowych środków leczących, zwykle robią się już przy końcu grassowania księgosuszu w jakim miejscu, gdy moc zarazy jest już niejako osłabiona, i próbują się na sztukach pozostałych, zwykle natury mocniejszej, które opierając się dzielniej chorobie, niezastużoną przynoszą sławę jakiemuś lekarstwu. Bywa też często, że inne choroby są brane za księgosusz, zwłaszcza takie, w których dostrzegano biegunkę, lub gdy przy otworzeniu sztuk upadłych, znaleziono suchy karm w trzecim żołądku (zwanym księgi), albo rozdęty żółcią pęcherz żółciowy; co jednak nie zawsze dowodzi księgosuszu i może przytrafiać się w innych chorobach bydła, połączonych z osłabioném trawieniem, przy czém przeżuwanie przed śmiercią ustaje. Środki więc skuteczne w tego rodzaju chorobach, nie mogą wytrzymać próby przy rzeczywiściej zarazie bydłowej.

(*). Podczas grassowania zarazy w ostatnich dwóch latach w kraju tutejszym, czyniono starannie próby z wielu wymienionemi środkami, a szczególnie z kwasem solnym, amonią kaustyczną, asafetydą, żółcią, koperwasem, wroniém okiem; lecz przy ścisłych spostrzeżeniach nie widziano pożądanego skutku.

W ogólności wszyscy wynalazcy nowych środków leczących, czyto w księgosuszu, czy w innéj jakiejbądź chorobie, na odkrycia swoje zapatrują się ojcowskiém okiem; widzą wszystko na swą korzyść, a niepomyślne wypadki wszelkiemi sposobami pokrywają. Tym łatwiej zaś mogą być w błęd wprowadzani, że w księgosuszu pewna liczba sztuk przychodzi do zdrowia bez żadnych leków, tak dalece, iż podług najściślej-szych spostrzeżeń, czy będzie choroba ta leczona dotychczas znanemi środkami, lub nie, stosunek śmiertelności, w danym czasie i miejscu, jest zupełnie taki sam.

Bywa także niekiedy, że do zachwalania niektórych sposobów leczenia powoduje chęć zysków; co zwykle mają na celu posiadacze leków sekretnych.

O jednym z środków zapobiegać mających księgosuszowi, musimy tu w szczególności uczynić wzmiankę, z powodu rozgłosu, jaki miał u nas podczas grassowania księgosuszu w r. 1855. Środek ten ogłoszony w listopadzie tegoż roku w pewném piśmie peryodyczném rolnictwu poświęconém, a składający się z koperwasu, siarki, saletry, krédy i kamfory, zalecony był przez wynalazcę jako *prezerwatywa, pomyślnym uwieńczana skutkiem*. Probowany jednak w innych miejscach okazał się *zupełnie bezskutecznym*. Słyszeliśmy kilku obywateli z Łęczyskiego, mocno ubolewających nad jego zawodnością; a najoczniejszej przekonały nas o nieskuteczności tego środka wypadki bardzo niekorzystne, otrzymane we wsi Lipkowie w powiecie Warszawskim i w gminie Kurdwanów w powiecie Łowickim. Dalecy jesteśmy od posądzania ogłaszającego rzeczoną prezerwatywę o jakąbądź złą wiarę lub chęć zysku, bo znaném jest jego położenie w obywatelstwie; lecz nie wahamy się wytknąć błęd, dla odwiedzenia innych od bezzasadnych ogłoszeń, i od lekkomyślnego zawierzania takowym. Tém bardziej ostrzeżenie o tém jest potrzebne, że dotąd trwa zaufanie do tego środka; jakoż w chwili gdy to piszemy, dostał się do rąk naszych poszyt drugi z r. 1856 Ziemianina, pisma poświęconego rolnictwu i przemysłowi, w którym na str. 95 znowu środek ten jest zalecanym.

Że dotąd nie odkryto lekarstwa skutecznego na księgosusz, dowodzi to, iż do tego czasu nikomu nie zostały przyznane nagrody pieniężne dosyć wysokie, wyznaczone za podobny wynalazek przez rządy: Pruski, Austryacki i Holenderski. Pierwsza z tych nagród wynosi rs. 2,700, druga rs. 18,000, ostatnia 48,000 rs. W r. 1845 wice-król Egipski wyznaczył także

znakomitą nagrodę, bo wynoszącą 50,000 rs. za odkrycie środka pewnego na zarazę bydłącą. Niejeden radby otrzymać którąkolwiek z tych nagród, a co lepiej wszystkie razem, gdyby tylko skuteczności swego środka zdołał dowieść nie samymi ogłoszeniami i przechwałkami, lecz ściśłym wykazaniem w praktyce. W takich razach konieczną jest ścisłość spostrzeżeń, aby nie doznać zawodu jaki miał niedawno miejsce w Wiedniu, gdzie Towarzystwo gospodarstwa wiejskiego zapłaciło 2,600 rs. za lekarstwo sekretne na księgosusz, znane pod imieniem środka Brukera, a które potem okazało się zupełnie zawodnym.

Zresztą dziwić się nie można temu, że dotąd nie ma środka leczącego skutecznie księgosusz, gdy również nie zdołano wynaleźć pewnego lekarstwa na zarazę morową u ludzi, która jest tejże samj natury chorobą, co zaraza bydłą u bydła rogatego.

Przekonanie o nieskuteczności dotychczasowych środków leczenia, skłoniło rząd Pruski do zakazania prób leczenia, które często stawały się powodem rozszerzania zarazy. Jakoż dekretem ministeryalnym z dnia 8 listopada 1813 r. postanowiono, że: „osoby nakłaniające posiadaczy bydła do używania jakoby pewnych lub tajnych i przesądnych środków, zapobiegających lub leczących księgosusz, jako szczególnie szkodliwe, do odpowiedzialności i kary pociągane być mają. Naukowe doświadczenia lekarskie tylko za wiedzą i pozwoleniem Rządu czynione być mogą, zawsze jednak za poprzedniem upewnieniem się, że próby nie pociągną za sobą rozszerzenia zarazy.”

To wszystko, co się wyżej powiedziało, przekonywa, iż nie można było spuszczać się na środki leczące księgosusz. Być może, iż kiedyś nowe odkrycia zmienią stan rzeczy, ale nateraz uciekać się wypadało do wybijania bydła zarażonego (*).

VII. *Czy nie możnaby poprzestać na środkach kwarantannowych, dążących do zapobieżenia przeniknieniu zarazy bydłcej w obręb Królestwa?*

Powiedzieliśmy już wprzódy, i to nie podlega żadnej wątpliwości, iż zaraza bydłąca pierwotnie nie wyradza się nigdy

(*) W tém miejscu byłoby właściwem rozstrząsnąć jeszcze kwestyą co do szczepienia zarazy bydłcej; ale gdy przedmiot ten wymaga dosyć obszernego rozbioru, i gdy obecnie czynione są w Cesarstwie nowe w tym względzie badania,

w kraju tutejszym na bydle swojskiem. Przenoszona zaś bywa albo przez bydło stepowe przychodzące do nas z gubernij wschodnich Cesarstwa, albo też przez bydło pochodzenia swojskiego z gubernij Cesarstwa przyległych Królestwu, tudzież z Galicyi, w razach gdy tam grassuje księgosusz. W rzadszych zdarzeniach rozwija się zaraza na bydle stepowem już w obrębie Królestwa.

Bezwarunkowe wzbronienie wprowadzania obcego bydła w obręb Królestwa, mogłoby zupełnie ochronić od księgosuszu; ale niepodobna tego zrobić, jużto z powodu, iż kraj tutejszy bez bydła stepowego, potrzebowanego na konsumcyą roczną w ilości 40,000 sztuk obejść się nie może; już z powodu trudności rozciągnięcia ścisłego kordonu, na linii kilkadziesiąt mil wynoszącej. Mogłoby też zabezpieczać od zarazy ustanowienie kwarantanny 21-dniowej, gdyż wówczas można by mieć pewność, iż wprowadzone bydło po przebyciu na obserwacyi pomienionego terminu i po należnem oczyszczeniu, nie przyniesie z sobą pierwiastku zaraźliwego. Lecz tak długie przetrzymanie bydła w kwarantannie okazało się być niepodobnem prawie do wykonania; podwyższyłoby bowiem znacznie cenę bydła, a tém samém wpływałoby na zdrożenie mięsa. Nadto, gdyby nawet chciano użyć tego środka, udało by się tylko wykonać to pod względem bydła stepowego, w partjach większych zwykle pędzonego; nigdy zaś upilnowaćby nie było można tajemnego wprowadzania pojedynczych sztuk, zwłaszcza bydła swojskiego, a tém samém właściwy cel byłby chybiony.

W takim stanie rzeczy, musiano się ograniczyć do zaprowadzenia tego, co okoliczności miejscowe dozwalały, a mianowicie: bydło stepowe poddano obserwacyi dwudniowej w ustanowionych do tego 4^{ch} kwarantannach, oczyszczeniu tamże i rewizyi w 3^{ch} punktach podczas 8-dniowej drogi do Warszawy; przyczem sprawdzane są świadectwa, mające wykazywać, iż bydło to nie pochodzi z miejsca zarażonego. Bydło swojskie z gubernij sąsiednich Królestwa, w razie gdy tam grassuje zaraza, polecono nie wpuszczać w obręb kraju. Od strony zaś Austrii i Prus, gdy w nadgranicznych powiatach tych państw istnieje księgosusz, zamykaną zostaje granica dla bydła i produktów zwierzęcych.

przeto odkładamy to do czasu późniejszego. Winniśmy jednak oświadczyć: iż szczepienie zarazy bydłeciej przy takim jej grassowaniu, jak to miało miejsce w Królestwie w r. 1855 i 1856, nie mogło być w celu zaradczym robione.

Jakkolwiek środki te zapobiegają złemu w znacznej części, nie mogą jednak być uważane za zupełnie dostateczne. Niebezpieczeństwo zaś pogorszą: paszenie obcego bydła, częstokroć zarażonego, na pastwiskach w kraju tutejszym położonych w majątnościach dwukrajowych; tajemne wprowadzanie bydła podejrzanego, zwykle za bezcen nabywanego przez handlarzy poza obrębem kraju, w okolicach gdzie zaraza grasuje; przekradanie skór, mięsa, łoju i t. p., przez chciwych zysku spekulantów, czemu żadna kwarantanna, ani żadna straż nie zaradzi. Przekonywa o tém najdowodniej przenikanie zarazy do Prus pomimo bezwarunkowego zakazu wprowadzania bydła i produktów zwierzęcych, na czas grasowania księgosuszu w kraju sąsiednim, i pomimo ustanawiania najściślej-szej kwarantanny i kordonu wojskowego.

Gdy więc okoliczności powyżej przytoczone wykazują, iż tak trudno jest zapobiedz przekradaniu się zarazy bydłocęj w obręb Królestwa, przeto konieczną jest rzeczą mieć zawsze na pogotowiu środek do stłumienia jej pojawów w samym zaraz początku.

VIII. *Czy przy zaprowadzonym wybijaniu bydła zarażonego, można spodziewać się skutecznego przytłumienia nadal księgosuszu i jakie przewidywane są na przyszłość koszta z tego powodu?*

Księgosusz nigdy w kraju naszym nie pojawia się w wielu miejscach odrazu. Początkowo okazuje się w jednym lub dwóch miejscach a z tych rozchodzi się dopiero dalej; tak, iż w przeciągu roku zaledwie kilka lub kilkanaście takich ogniskowych punktów naliczyćby można.

Skoro więc jest już fundusz na natychmiastowe wybijanie bydła zarażonego i podejrzanego, i gdy spodziewać się można, iż właściciele bydła niezwłocznie będą zawiadamiać o okazaniu się księgosuszu, do czego pobudzać ich powinien własny interes; za rzecz pewną godzi się przyjąć, iż na rok więcej nie wypadnie poświęcić niż 300 sztuk bydła, licząc nawet, że zaraza pojawi się w 15 miejscach i że tam przecięciowo po 20 sztuk wybić wypadnie.

Obliczając wszystkie te sztuki po najwyższej cenie, to jest po 35 rs. sztukę bydła, wypadnie kwota na wynagrodzenie za wybite bydła, rs. 10,500; dodając do tego 1,500 rs. na koszta oczyszczenia i zjazdów, wypadnie summa rs. 12,000. Że zaś ze składki po jednej tylko kopiejce od 1,300,000 ogółu bydła krajowego, wypada kwota 13,000 rs.: przeto na pokrycie wydat-

ków na uśmierzenie księgosuszu na przyszłość nie powinnyby składka przenosić *jednej kopiejki*; a to uciążliwem być nie może, nawet dla najuboższych właścicieli bydła i włościan.

Jeżeli obok tego weźmie się na uwagę, iż są lata, w których całkiem księgosusz nie okazuje się, jak to miało miejsce w r. 1842 i 1843, lub też dotyka bardzo małą ilość sztuk, czego przykładem były lata 1840 i 1841: można mieć niepłonną nadzieję, iż wskazana postanowieniem Rady Administr. składka po 1 kop. na fundusz zapasowy, będzie wystarczającą do zaspokojenia wydatków, a może nawet potrzeby przewyższającą.

Oto są kwestye, któreśmy zamierzeli rozważyć z powodu nowo zaprowadzonych środków zaradczych przeciw księgosuszowi. Wieloletne zajmowanie się tym przedmiotem i sposobność czerpania z najlepszych źródeł wiadomości dotyczących księgosuszu w kraju naszym w ostatnim dwudziestu latach, mogą być niejako rękojmią, że uzasadnione są, jako z praktycznego poglądu wyprowadzone, twierdzenia nasze, i że nowo-zaprowadzone środki prawdziwy przyniosą pożytek krajowi, zwłaszcza, iż członkowie komitetów wybranych do przedsiębrania środków przeciw księgosuszowi, gorliwością swoją nie omieszkają bez wątpienia przyczynić się tak do wyćpienia zarazy, jako też do udokładnienia rozporządzeń, trafnymi wnioskami, na teraźniejszym doświadczeniu opartymi.

Tymczasem pozwalamy sobie upraszać tak członków komitetów, jako też wszystkich obywateli, a głównie XX. proboszczów i duchownych wszelkich wyznań, aby się starali oświecić włościan kraju tutejszego i innych małych posiadaczy, będących zarazem właścicielami bydła: że przy zaprowadzeniu nowych środków miano tylko na względzie dobro ogółu; że bynajmniej nie idzie o ustanowienie nowego na nich podatku przez obłożenie bydła taxą; nakoniec, że spisywanie ich inwentarzy przedsięwzięte się tylko dlatego, aby na pokrycie wydatków wyłożonych przy uśmierzaniu księgosuszu, rozpisywać składkę, która za rok 1856 dojść może do kilku lub kilkunastu kopiejek od sztuki bydła, lecz w następnych ograniczy się do jednej kopiejki, lub mniej jeszcze wyniesie.

Kończąc tę rzecz niepodobna nam nie uznać istotnej załugi tych osób, które, pomimo zawad, jakie od wielu lat stawiła sama natura przedmiotu i niepraktykowane dotąd w kraju naszym środki, zdołały takowe w maju 1856 r. do skutku doprowadzić.

Dr. Med. Kochański, Czł. Rady Lek. Król. Pols.

D O M

CESARSKI ROSSYJSKI.

Jego Cesarska Mość, Najjaśniejszy ALEXANDER MIKOLAJEWICZ, Cesarz Wszech Rossyi Król Polski, urodził się dnia 17 (29) Kwietnia 1818 roku, wstąpił na Tron dnia 19 Lutego (3 Marca) 1855 roku.

Jéj Cesarska Mość Najjaśniejsza Cesarzowa i Królowa MARYA ALEXANDRÓWNA, urodzona 27 Lipca (8 Sierpnia) 1824 roku.

Jéj Cesarska Mość owdowiała Najjaśniejsza Cesarzowa i Królowa ALEXANDRA FEDORÓWNA, urodzona 1 (13) Lipca 1798 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Cesarzewicz Następca Tronu i Wielki Xiążę MIKOŁAJ ALEXANDROWICZ, urodzony 8 (20) Września 1843 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę ALEXANDER ALEXANDROWICZ, urodzony 26 Lutego (10) Marca 1845 r.

Jego Cesarska Wysokość Wielki Xiążę WŁODZIMIERZ ALEXANDROWICZ, urodzony 10 (22) Kwietnia 1847 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę ALEXY ALEXANDROWICZ, urodzony 2 (14) Stycznia 1850 roku.

Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xiężniczka MARYA ALEXANDRÓWNA, urodzona 5 (17) Października 1853 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę KONSTANTYN MIKOLAJEWICZ, urodzony 9 (21) Września 1827 roku.

Jego Małżonka, Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna ALEXANDRA JÓZEFÓWNA, urodzona 26 Czerwca (8 Lipca) 1830 roku.

Dzieci Ich: Syn: Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę MIKOŁAJ KONSTANTYNOWICZ, urodzony 2 (14) Lutego 1850 r.

Córki: Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xiężniczka OLGA KONSTANTYNÓWNA, urodzona 22 Sierpnia (3 Września) 1851 r.

Jéj Cesarska Wysokość, Wielka Xiężniczka WIARA KONSTANTYNÓWNA, urodzona 4 (16) Lutego 1854 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ, urodzony 27 Lipca (8 Sierpnia) 1831 roku.

Jego Małżonka: Jój Cesarska Wysokość Wielka Xiężna ALEXANDRA PIOTRÓWNA, urodzona dnia 21 Maja (2 Czerwca) 1838 roku.

Jego Cesarska Wysokość, Wielki Xiążę MICHAŁ MIKOŁAJEWICZ, urodzony 13 (25) Października 1832 roku.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna HELENA PAWŁÓWNA, urodzona 28 Grudnia 1806 (9 Stycznia 1807) roku.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna MARYA MIKOŁAJEWNA, urodzona 6 (18) Sierpnia 1819 roku; Wdowa po Jego Cesarskiej Wysokości Xięciu Maxymilianie Leuchtenbergskim.

Ich Dzieci: Synowie, Xiążęta Romanowscy: Jego Cesarska Wysokość Xiążę MIKOŁAJ MAXYMILIANOWICZ, urodzony 23 Lipca (4 Sierpnia) 1843 roku; Jego Cesarska Wysokość Xiążę EUGENIUSZ MAXYMILIANÓWICZ, urodzony 27 Stycznia (8 Lutego) 1847 roku; Jego Cesarska Wysokość Xiążę SERGIUSZ MAXYMILIANÓWICZ, urodzony 8 (20) Grudnia 1849 roku; Jego Cesarska Wysokość Xiążę JERZY MAXYMILIANOWICZ, urodzony dnia 17 (29) Lutego 1852 roku.
Córki, Xiężniczki Romanowskie: Jój Cesarska Wysokość Xiężniczka MARYA MAXYMILIANÓWNA, urodzona 4 (16) Października 1841 roku, i Jej Cesarska Wysokość Xiężniczka EUGENIA MAXYMILIANÓWNA, urodzona 20 Marca (1 Kwietnia) 1845 roku.

Jej Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna OLGA MIKOŁAJEWNA, urodzona 30 Sierpnia (11 Września) 1822 roku, Małżonka Jego Królewskiej Wysokości Xięcia Następcy Tronu Wirtemberskiego Karola Fryderyka Alexandra.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna KATARZYNA MICHAŁÓWNA, urodzona 16 (28) Sierpnia 1827 roku, Małżonka Wielkiego Xięcia Meklenburg-Strelieckiego Jerzego.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna MARYA PAWŁÓWNA, urodzona 4 (16) Lutego 1786 roku, Małżonka Wielkiego Xięcia Sasko-Wejmarskiego Karola Fryderyka.

Jój Cesarska Wysokość, Wielka Xiężna ANNA PAWŁÓWNA, urodzona 7 (19) Stycznia 1795 roku, Wdowa po Królu Niderlandzkim Wilhelmie II.

WYKAZ GENEALOGICZNO-STATYSTYCZNY WSZYSTKICH
PAŃSTW EUROPY.

ANGLIA (wyznanie Anglikańskie).

Dynastyja *Brunszwik-Lueneburg*, rezydencyja Londyn, 2,361,640 mieszkańców w r. 1851. Rozległość 5,701 mil kw., ludność 27,621,862.

Królowa *Wiktorya I*, urodzona 24 maja 1819 r., objęła rządy dnia 20 czerwca 1837 r. Małzonek: *Albert*, książę Sasko-Koburg-Gota, urodzony 26 sierpnia 1819. Następca tronu: *Albert-Edward*, książę Walii, urodzony 9 listopada 1841.

ANHALT-BERNBURG (wyz. Ewangelickie).

Dynastyja *Askania*, rezydencyja Ballenstaedt, miasto stol. Bernburg, 8,000 mieszkańców. Rozległość 16 mil kw., ludność 52,641.

Książę *Alexander-Karol*, urodzony 2 marca 1805; małżonka: *Fryderyka*, księżniczka z Szlezwik-Hölsztein-Gluecksberg, urodzona 9 października 1811.

ANHALT-DESSAU (wyz. Ewang.).

Rezydencyja Dessau, 10,600 mieszk. Roz. 16 mil kw., lud. 83,000.

Książę *Leopold-Fryderyk*, urodzony 1 paździer. 1794; objął rządy 9 sierpnia 1817, owdowiał 1 stycznia 1850. Następca tronu: *Leopold-Fryderyk*, urodzony 29 kwietnia 1831.

ANHALT-DESSAU-KÖTHEN (wyz. Refor.).

Rezydencyja Koethen, 6,000 mieszkańców. Rozległość 15 mil kw., ludność 43,000.

Panujący książę Anhalt-Dessau (patrz wyżej).

AUSTRYA (wyz. Katolickie).

Dynastyja *Habsburg-Lotaryńska*, stolica Wiedeń, 478,000 mieszk. z przedmieściami w r. 1851. Roz. 12,120 mil kw., ludność 39,411,309.

Cesarz *Franciszek-Józef I*, urodzony 18 sierpnia 1830, objął rządy 2 grudnia 1848; małżonka *Elżbieta*, księżniczka bawarska, urodzona 24 grudnia 1837.

BADEN (wyz. Ewang.).

Dynastyja *Zaechringen*, rezydencyja Karlsruhe, 24,000 mieszkańców. Rozległość 278 mil kw., ludność 1,356,943.

Wielki-Książę *Fryderyk-Wilhelm*, urodzony 9 września 1826, objął rządy 24 kwietnia 1852, jako regent ogłosił się Wielkim Księciem dnia 5 września 1856.

BAWARYA (wyz. Kat.).

Dynastyja *Wittelsbach*, rezydencya Monachium, 106,776 mieszkańców w r. 1849. Rozległość 1,304 mil. kw., ludność 4,559,452.

Król *Maxymilian II*, urodzony 28 listopada 1811; małżonka *Marya*, córka księcia Wilhelma Pruskiego, urodzona 15 paździer. 1825. Następca tronu *Ludwik Otto*, urodzony 25 sierpnia 1845.

BELGIA (król wyz. Ewang.).

Dynastyja *Sasko-Koburg*, rezydencya Bruxella, 210,000 mieszkańców. Rozległość 536 mil k., ludność 4,548,507.

Król *Leopold I*, urodzony 16 grudnia 1790, obrany królem Belgów 4 czerwca, objął rządy 21 lipca 1831, owdowiał 11 października 1850. Następca tronu *Leopold*, książę Brabantu, urodzony 9 kwietnia 1835.

BRUNSZWIK-WOLFENBUETEL (wyz. Ewang.).

Dynastyja *Welf-Este*, rezydencya Brunszwik, 40,000 mieszkańców. Rozległość 72 mil kw., ludność 271,608.

Książę *Wilhelm*, urodzony 25 kwietnia 1806, objął rządy po swym bracie Karolu 25 kwietnia 1831.

DANIA (wyz. Ewang.).

Dynastyja *Oldenburg*, rezydencya Kopenhaga, 129,695 mieszkańców w r. 1850. Rozległość 2,847 mil kw., ludność 2,296,597.

Król *Fryderyk VII*, urodzony 6 października 1808; objął rządy 20 stycznia 1848; małżonka druga *Karolina*, księżniczka Meklenburg-Strelitz, urodzona 10 stycznia 1821, rozwiedziona 1846. Następca tronu książę *Chrystyan* z Szlezwig-Holsztyn-Sonderburg-Gluecksberg, urodzony 8 kwietnia 1818.

FRANCYA (wyz. Katol.).

Dynastyja *Bonaparte*, rezydencya Paryż, 1,178,262 miesz. w r. 1856, nie licząc w to okręgów miast. Rozległość 9,748 mil. kwad., ludność 35,681,628.

Cesarz *Napoleon III*, urodz. 20 kwietnia 1808, ogłoszony cesarzem 2 grudnia 1852; zaślubiony dnia 29 stycznia 1853 z *Eugenią-Maryą* de Guzman, hrabianką Teba, urodzoną 5 maja 1826.

Następca tronu *Napoleon-Eugeniusz*, ur. 16 marca 1856 r.

GRECYA (król wyz. Katol.).

Dynastyja *Bawarsko-Wittelsbach*, rezydencya Ateny, 30,600 miesz. Rozl. 717 mil kw., ludność 1,142,227.

Król *Otto I*, urodzony 1 czerwca 1815; objął rządy 6 lutego 1833; małżonka *Amalia*, księżniczka Oldenburgska, urodz. 21 grudnia 1818.

HANOWER (wyz. Ewang.).

Dynastia *Brunszwik-Lueneburg*, rezydencya Hanower, 42,000 miesz. w r. 1847. Rozl. 698 mil kw., ludność 1,819,253.

Król *Jerzy V*, urodz. 27 maja 1819, objął rządy 18 listopada 1851; małżonka *Marya*, księżniczka Sasko-Altenburgska, urodzona 14 kwietnia 1818. Następca tronu *Ernest-August*, urodzony 21 września 1845.

HESSEN-DARMSTADT (wyz. Ewang.).

Dynastia *Rothenburg*, rezydencya Darmstadt, 30,000 mieszkańców w r. 1847. Rozl. 153 mil kw., ludność 854,314.

Wielki-Książę *Ludwik III*, ur. 9 czerwca 1806, objął rządy 16 czer. 1848; małżonka *Matylda*, królowna Bawarska, urodz. 30 sierp. 1813. Następca tronu *Karol*, urodz. 23 kwiet. 1809, brat Wielkiego-Księcia.

HESSEN-HOMBURG (wyz. Reformowane).

Rezydencya Homburg, 8,800 mieszkańców. Rozległość 5 mil kw., ludność 24,921.

Landgraf *Ferdynand*, ur. 26 kwiet. 1783; objął rząd 8 wrześ. 1848.

HESSEN-KASSEL (wyz. Refor.).

Dynastia *Brabant*, rezydencya Kassel, 31,000 miesz. Rozl. 209 mil kw., ludność 755,350.

Elektor *Fryderyk-Wilhelm I*, ur. 20 sierpnia 1802, współrejent od r. 1831, wstąpił na tron 20 listop. 1847; małżonka *Gertruda*, księżna *Hanau*, hrabina Szaumburg, urodzona 18 maja 1806.

HISZPANIA (wyz. Katol.).

Dynastia *Bourbon*, rezydencya Madryt, 250,000 miesz. Rozl. 8,598 mil kw., ludność 15,000,000.

Królowa *Isabella II*, ur. 10 paźdz. 1830, objęła rządy 29 września 1833; małżonek *Franciszek d'Assini*, infant Hiszpanii, były książę *Kadyxu*, ur. 13 maja 1822.

LIECHTENSTEIN (wyz. Katol.).

Rezydencya *Wiedeń*, miasto stołeczne *Wadutz*, 680 mieszkańców. Rozl. $2\frac{1}{3}$ mil kw., ludność 7,000.

Książę *Aloizy*, urodz. 26 maja 1796, objął rządy 20 kwietnia 1836; małżonka *Franciszka*, hrabina *Kińska*, ur. 8 sierpnia 1813. Następca tronu *Jan*, urodz. 5 października 1840.

LIPPE-DETMOLD (wyz. Refor.).

Rezydencya *Detmold*, 6,000 mieszkańców. Rozległość 20 mil. kw., ludność 108,000.

Książę *Leopold*, ur. 1 września 1821, objął rządy 1 stycznia 1851, zaślubiony 17 kwietnia 1852 z księżniczką *Elżbietą*, z Szwareburg-Rudolstadt, urodzoną 1 października 1833.

LIPPE-SZAUMBURG (wyz. Refor.).

Rezydencya *Buckeburg*, 4,200 miesz. Roz. $9\frac{3}{4}$ mil kw., lud. 30,226.

Książę *Jerzy-Wilhelm*, ur. 30 grudnia 1784, objął rządy 13 lutego 1787; małżonka *Ida-Karolina*, księżniczka Waldeck, urodz. 26 września 1796. Następca tronu *Adolf-Jerzy*, urodzony 1 sierpnia 1817.

MEKLEMBURG-SZWERIN (wyz. Ewang.).

Dynastyja *Obotrycka*, rezydencya Ludwigslust, miasto stoł. Szwerin, 16,000 miesz. Roz. 228 mil kw., ludność 538,997.

Wielki-Książę *Fryderyk-Franciszek*, ur. 27 lutego 1823, objął rządy 7 marca 1842; zaślubiony 3 listop. 1849 z *Augustą* księżniczką z Reus-Schleiz, urodz. 26 maja 1822. Następca tronu *Fryderyk Franciszek*, urodzony 19 marca 1851.

MEKLEMBURG-STRELITZ (wyz. Ewang.).

Późniejszy szczepek dynastyi *Obotryckiej*, rezydencya Neu-Strelitz, 5,800 miesz. Rozl. 36 mil kw., ludność 99,628.

Wielki książę *Jerzy-Fryderyk*, urodz. 12 sierpnia 1779, objął rządy 6 listopada 1816; małżonka *Marya*, landhrabianka Hessen-Kassel, urodzona 21 stycznia 1796. Następca tronu *Fryderyk*, urodzony 17 października 1819.

MODENA (wyz. Katol.).

Dynastyja *Esteńska*, rezydencya Modena, 27,000 miesz. Rozl. 110 mil. kw., ludność 606,139.

Książę *Franciszek V*, ur. 1 czerweca 1819, objął rządy 21 stycznia 1846; małżonka *Adelgunda*, królowna Bawarska, ur. 19 marca 1823.

NASSAU (wyz. Ewang.).

Dynastyja *Walram*, rezydencya Biberich, miasto stoł. Wiesbaden, 28,000 miesz. Rozl. 85 mil kw., ludność 428,819.

Książę *Adolf*, ur. 24 lipca 1817, objął rządy 20 sierpnia 1839; zaślubiony w małżeństwie drugim 23 kwietnia 1851 z *Adelaidą*, księżniczką Anhalt-Dessau, urodz. 25 grudnia 1833. Następca tronu *Wilhelm-Alexander*, ur. 22 kwietnia 1852.

NEAPOL I SYCYLIA (wyz. Katol.).

Dynastyja *Bourbon*, miasto stołeczne Neapol, 450,000 mieszkańców. Rozl. 2,033 mil. kw., ludność 9,051,747.

Król *Ferdynand II*, ur. 12 stycznia 1810, objął rządy 8 listop. 1830; małżonka (2-ga żona) *Teressa*, córka zmarłego arcyksięcia austriackiego

Karola, ur. 31 lipca 1816. Następca tronu *Franciszek*, książę Kalabrii, urodzony 16 stycznia 1836.

NIDERLANDY (wyz. Refor.).

Dynastia *Nassau-Orania*, rezydencya Haga, miasto stoł. Amsterdam, 230,000 miesz. Rozl. 640 mil kw., ludność 3,433,372.

Król i Wielki Książę Luxemburgu, *Wilhelm III*, ur. 19 lutego 1817, objął rządy 12 maja 1849; małżonka *Zofia*, królowna Wirtemberska, ur. 17 czerwca 1818. Następca tronu *Wilhelm*, ur. 4 września 1840.

OLDENBURG (wyz. Ewang.).

Dynastia *Holstein-Gottorp*, rezydencya Ploen, miasto stoł. Oldenburg, 6,000 miesz. Rozl. 116 mil kw., ludność 258,149.

Wielki Książę *Piotr*, ur. 8 lipca 1827; zaślubiony 10 lutego 1852 z *Elżbietą* Sasko-Altenburską, urodz. 26 marca 1826. Następca tronu *Fryderyk-August*, ur. 16 listopada 1852.

PAŃSTWO PAPIEZKIE.

Miasto stoł. Rzym, 172,382 miesz. w r. 1851. Rozl. 748 mil kw., ludność 3,006,771.

Papiész *Pius IX* (przedtém *Jan-Marya*, hrabia Mastai-Feretti), urodzony 13 maja 1792, objął rządy 21 czerwca 1846.

PARMA I PLACENCYA (wyz. Katol.).

Dynastia *Bourbon*, miasto stoł. Parma, 30,000 miesz. Rozległość 113 mil kw., ludność 508,784.

Książę *Robert*, ur. 9 lipca 1848, objął rządy 27 marca 1854 pod opiekuństwem swój matki, księżniczki *Louisy* Bourbon, córki s. p. księcia Ferdynanda d'Artois, księcia de Berry, ur. 12 września 1819, owdowiał po księciu Karolu III, 27 marca 1854.

PORTUGALIA (wyz. Katol.).

Dynastia *Braganzos*, miasto stoł. Lizbona, 280,000 mieszkańców. Rozl. 1,713 mil kw., ludność 3,471,203.

Król *Don Pedro V*, ur. 16 września 1837, pod opiekuństwem ojca swego króla Portugalii *Ferdynanda*, księcia Sasko-Koburg-Gotha-Kohary, ur. 29 października 1816.

PRUSY (wyz. Ewang.).

Dynastia *Hohenzolern*, miasto stoł. Berlin, 420,000 miesz. w r. 1851. Rozl. 5,104 mil kw., ludność 16,935,470.

Król *Fryderyk-Wilhelm IV*, ur. 15 paźdz. 1795, objął rządy 7 czer. 1840; małżonka *Elżbieta*, królowna Bawarska, ur. 31 listop. 1801.

REIS-GREITZ (wyz. Ewang.).

Miasto stoł. Greitz, 8,000 miesz. Roz. 7 mil kw., ludność 35,159.

Książę *Henryk XX*, ur. 29 czerwca 1794, objął rządy 31 paździer. 1836; małżonka *Karolina*, księżniczka z Hessen-Homburg, ur. 19 marca 1819. Następca tronu *Henryk XXII*, ur. 28 marca 1846.

REIS-SCHLEITZ (wyz. Ewang.).

Miasto stoł. Schleitz, 5,000 mieszkańców. Rozległość 21 mil kw., ludność 79,824.

Książę *Henryk LXVII*, ur. 20 paździer. 1789, objął rządy 19 czerwca 1854; małżonka *Adelajda*, księżniczka Reuss-Ebersdorf, ur. 28 maja 1800. Następca *Henryk XIV*, ur. 28 maja 1832.

ROSSYA (patrz str. 226).

SAKSONIA (król wyz. Katol.).

Szczep *Albertyński*, miasto stoł. Drezno, 99,169 miesz. w r. 1850. Rozl. 272 mil kw., ludność 1,987,832.

Król *Jan*, ur. 12 grudnia 1801, objął rządy 9 sierpnia 1854; małżonka *Amalia-Augusta*, królowna Bawarska, urodz. 13 listopada 1801. Następca tronu *Fryderyk-Albert*, ur. 23 kwietnia 1828.

SARDYNIA (wyz. Katol.).

Dynastia *Sabaudzko-Karyniańska*, rezydencya Turyn, 122,000 mieszkańców. Rozl. 1,376 mil kw., ludność 4,916,084.

Król *Wiktor-Emanuel II*, ur. 14 marca 1820, objął rządy 23 marca 1849. Następca tronu *Humbert*, urodz. 14 marca 1844.

SASKO-WEIMAR-EISENACH (wyz. Ewang.).

Szczep *Ernestyński*, rezydencya Weimar, 12,000 mieszk. Rozl. 67 mil kw., ludność 262,524.

Wielki-Książę *Karol-Alexander*, ur. 24 czerwca 1818, objął rządy 8 lipca 1853; zaślubiony 8 paździer. 1842 z *Zofią*, księżniczką Niderlandzką. Następca Wielkiego-Księcia *Karol-August*, ur. 31 lipca 1844.

SASKO-ALTENBURG (wyz. Ewang.).

Szczep *Ernestyński*, miasto stoł. Altenburg, 12,000 miesz. Roz. 14 mil kw., ludność 132,233.

Książę *Ernest*, ur. 16 września 1826, objął rządy 3 sierpnia 1853; zaślubiony 28 kwietnia 1853 z *Agnieszką*, córką księcia Leopolda-Fryderyka Anhalt-Dessau, ur. 24 czerwca 1824.

SASKO-KOBURG-GOTHA (wyz. Ewang.).

Szczep *Ernestyński*, rezydencya Gotha, miasto stoł. Koburg, 9,000 mieszk. Rozl. 37½ mil kw., ludność 150,412.

Książę *Ernest II*, ur. 21 czerwca 1818, objął rządy 29 stycz. 1844; małżonka *Alexandra*, księżniczka Badeńska, ur. 6 grudnia 1820.

SASKO-MEININGEN (wyz. Ewang.).

Szczep *Ernestyński*, rezydencya Meiningen, 5,000 miesz. Roz. 45½ mil kw., ludność 166,364.

Książę *Bernard-Eryk*, ur. 17 grudnia 1800, objął rządy 17 grudnia 1821; małżonka *Marya*, księżniczka Heska, ur. 6 września 1804. Następca tronu *Jerzy*, ur. 2 kwietnia 1826.

SZWARZBURG-RUDOLSTADT (wyz. Ewang.).

Rezydencya Rudolstadt, 5,000 mieszkańców. Rozległość 15½ mil kw., ludność 69,038.

Książę *Fryderyk Guenther*, urodzony 6 listopada 1793, objął rządy 28 kwietnia 1807; małżonka *Augusta*, księżniczka z Anhalt-Dessau, urodzona 18 sierpnia 1793.

SZWARZBURG-SONDERSHAUSEN (wyz. Ewang.).

Rezydencya *Sondershausen*, 5,000 mieszkańców. Rozległość 15½ mil kw., ludność 60,847.

Książę *Guenther*, urodzony 24 września 1801, objął rządy 19 sierp. 1835; małżonka (2-ga żona) *Matylda*, księżniczka Hohenlohe-Oehringen, urodzona 3 lipca 1814. Następca tronu *Guenther*, ur. 7 sierpnia 1830.

SZWECYA (wyz. Ewang.).

Dynastyja *Bernadotte*, rezydencya Sztokholm, 93,070 mieszkańców w r. 1851. Rozl. 13,864 mil kw., ludność 4,750,000.

Król *Oskar I*, urodzony 4 lipca 1799, objął rządy 8 marca 1844; małżonka *Józefa-Eugenia*, księżniczka Leuchtenbergska, ur. 14 marca 1807. Następca tronu *Karol-Ludwik*, ur. 3 maja 1826.

TOSKANIA (wyz. Katol.).

Miasto stol. Florencyja, 109,635 miesz. w r. 1851. Rozl. 405 mil kw., ludność 1,817,466.

Wielki Książę *Leopold II*, urodzony 3 października 1797, objął rządy 18 czerwea 1824; małżonka (2-ga żona) *Antonina*, królowna Sycylijska, urodzona 19 grudnia 1814. Następca tronu *Ferdynand*, urodzony 10 czerwea 1835.

TURCYA (wyz. Mahometańskie).

Dynastyja *Osman*, rezydencya Konstantynopol (Stambuł), 600,000 miesz. Rozl. 7,000 mil kw., ludność 15,620,000.

Sułtan *Abdul-Medschid-Khan*, urodz. 23 kwietnia 1823, objął rządy 2 lipca 1839. Następca tronu *Murad*, ur. 21 września 1840.

WALDEK (wyz. Ewang.).

Rezydencya Arolsen, 2,000 mieszkańców. Rozległość 21½ mil kw., ludność 59,697.

Król *Jerzy-Wiktor*, urodzony 14 stycznia 1831, nastąpił po swoim ojcu *Jerzym* 15 maja 1845; małżonka *Helena*, księżniczka Nassauska, urodzona 12 sierpnia 1831.

WIRTEMBERG (wyz. Ewang.).

Rezydencya Sztuttgart, 40,000 mieszk. Rozległość 354 mil kw., ludność 1,783,367.

Król *Wilhelm I*, urodzony 27 września 1781, objął rządy 30 października 1816; małżonka (2-ga żona) *Paulina*, córka zmarłego księcia Wirtemberskiego *Ludwika*, urodzona 4 września 1800. Następca tronu *Karol-Fryderyk*, urodzony 6 marca 1823.

OPRÓCZ TYCH ISTNIEJĄ W EUROPIE:

Szwajcarya, rzeczpospolita, rozległość 718½ mil kwad., ludność 2,395,000; dzieli się pod nazwą „Związek Szwajcarski,” na 22 kantonów, z których miasta główne: *Berna* (Vororte) 24,600 i *Lucerna* 8,500 mieszkańców liczą, z kolei pierwszeństwo na sejmie (Tagsatzung) zajmując, których prezesowie natenczas tytuł „Landmann” z przyimkiem *Excellencya* otrzymują.

San Marino, rzeczpospolita we Włoszech, główne miasto *San Marino*, 5,500 mieszkańców, rozległość 1 mila kw., ludność 7,600.

Wyspy Jońskie, rzeczpospolita na morzu Jońskim i Egejskim, główne miasto *Korfu*, 15,000 mieszkańców, rozległość 47 mil kw., ludność 232,297 pod opieką Anglii.

Andora, rzeczpospolita w Pireneach, główna wieś *Andora la Vrielle*, 2,000 mieszkańców, rozległość 9 mil kw., ludność 17,800, oświadczona już przez *Karola Wielkiego* za kraj neutralny między *Francją* i *Hiszpanią*, bywa dotychczas za takowy uważany; pod opieką *Francji*.

Kraj Czarnogórców, rzeczpospolita, rozległość 25 mil kw., ludność 100,000; pod opieką *Rosyji*.

Lubeka, wolne miasto, rozległość 6 mil kw., ludność 54,166.

Frankfort nad Menem, wolne miasto, rozl. 1½ mil kw., lud. 77,971.

Hamburg, wolne miasto, rozległość 7 mil kw., ludność 200,690.

Brema, wolne miasto, rozległość 3 mil kw., ludność 79,047.

KRONIKA SPÓŁCZESNA.

ROK 1856.

Historja, jak olbrzymi a nieskończony potok, przelewa się przez wszystkie wieki, lata i dni; i my, ludzie dzisiejsi, jesteśmy wątkiem tego pasma, które snuć się zaczęło od początku rodu ludzkiego, i chyba z wygaśnięciem jego zakończy się. I my jesteśmy uczestnikami lub przynajmniej świadkami wypadków, których znaczenie pojmie dopiero potomność, gdy już one urosną, dojrzeją i rozwiną się w swojej pełni i całkowitym objawie. Drobnie napozór okoliczności i zdarzenia, brzemienne są może potężnymi następstwami, których dzisiaj oko dostrzedz nawet nie zdola, i sam tylko szereg ich zapisać potrafimy w kronikę, która ledwie w późniejszych wiekach podniesie się do poważnego stopnia historyi, i wielkiem światłem zabyśnie. Kronikę więc tu tylko podajemy, obejmującą wyliczenie codziennych zdarzeń, kolejną następujących po sobie, w ciągu pierwszych dziewięciu miesięcy roku 1856. Obok najważniejszych, zamieściliśmy i pomniejsze, zwłaszcza co do rzeczy miejscowych, jako obchodzących nas najbliżej; obok szczegółów dotyczących osób panujących, którym powierzone są losy wielkich mass, obchodzące ludzkosć całą, wskazane są środki ułatwiające jej postęp, już przez pomnażanie komunikacyj za pośrednictwem dróg żelaznych i żeglugi parowej, już przez rozporządzenia, zakłady i instytucje przemysłowe i inne i t. p. Skazówka niniejsza, jak na raz pierwszy, jest niezupełną i ubogą; ale przynajmniej nie opuściliśmy żadnego zdarzenia większej wagi, a pominięte lub niedokładnie wspomniane, mogą być później dopełnianemi i prostowanemi.

STYCZEŃ.

4. Ważne konferencye w przedmiocie cła pobieranego przez Danią od okrętów obcych mocarstw, przepływających Sund, rozpoczęły się dzisiaj. Obecnemi byli reprezentanci dwunastu państw, a pomiędzy innemi, nadzwyczajny pełnomocnik Cesarско-Rossyjski p. Tęgoborski. Wszelako konferencye te do końca nie przyszły i odroczone zostały.

6. Towarzysz Ministra Oświecenia narodowego, w Cesarstwie, Radea Tajny książę Wiaziemski mianowany Senatorem.

8. Ze względu na rozciągłość i wielostromność zatrudnień tych General-Gubernatorów w Cesarstwie, którym, prócz właściwych ich urzędem obowiązków, był tymczasowo polecony zarząd niektórych Okręgów Naukowych, Najjaśniejszy Pan uznał za stosowne zarząd Naukowych Okręgów polecić szczególnym Kuratorom, i w skutek tego uwalniając Czernihowskiego, Połtawskiego i Charkowskiego General-Gubernatora, General-Adjutanta Kokoszkina, od zarządzania Charkowskim Okręgiem Naukowym, rozkazał raczył być Kuratorem tego Okręgu Senatorowi, Radey Tajnemu Katakazi 1-mu; zaś 24 kwietnia uwolniony Kijowski wojenny, Podolski i Wołyński General-Gubernator, General-Adjutant książę Wasilczykow, od zarządu Kijowskim Okręgiem Naukowym, a obowiązki Kuratora tegoż Okręgu powierzone Rzeczywistemu Radey Stanu Rehbinder.

— Minister wojny w Grecyi, postanowił utworzyć 16 kolumn ruchomych, celem ścigania po całym kraju band rozbójników.

11. Pożar portugalskiego miasta Macao, w Chinach, zniszczył 2,000 domów, tojest czwartą część miasta; szkody poniesione w towarach i ruchomościach liczą na 2 miliony dolarów.

13. Nadzwyczajna Rada Administracyjna Wołoszczyzny, w Bukareszcie, pod przewodnictwem panującego księcia, przyjęła projekt prawa, ogłaszający natychmiastowe i zupełne zniesienie poddaństwa Cyganów, przez wykupienie ich z oddzielnego funduszu, bez przyniesienia szkody właścicielom Cyganów.

17. Dla zmniejszenia drożyzny w Konstantynopolu, cło wchodowe od zboża i mąki zostało na trzy miesiące zniesione.

18. Kortezy w Madrycie zatwierdziły projekt kredytu ruchomości, towarzystwo kredytowe p. Pereiry, i bank kapitalistów hiszpańskich.

19. Otwarcie na nowo posiedzeń kortezów portugalskich w Lizbonie.

21. Postanowienie ogłoszone w dzisiejszym *Monitorze*, organizujące we Francyi artylerię gwardyi Cesarzkiej i zakładające szkołę specjalną artylerii w Wersalu, ma na celu utworzyć korpus oficerów, ukształconych wyłącznie w tradycjach Cesarstwa. Ma to być jednym więcej krokiem do rozwiązania szkoły politechnicznej.

24. Zgon wice-hrabiego d'Arincourt, jednego z najwierniejszych poddanych stariej linii Bourbonów, poety i literata. Żył lat 67.

— Minister oświecenia we Francyi wydał polecenie, że młodzi ludzie pragnący uczyć się na kursa fakultetu literatury w Paryżu, obowiązani są uzyskać poprzednio pozwolenie na piśmie.

— Suluk czyli Faustyn I cesarz Haityjski, pobity na głowę przez Dominikańczyków pod Savana-lagra.

31. Otwarcie parlamentu angielskiego, który osobiście zagaiła Jéj Królewska Mość. W mowie tronowej wynurzyła nadzieję zawarcia pokoju, na zasadzie propozycji ułożonych za pośrednictwem Austrii.

LUTY.

1. O godzinie 10 rano, z powszechnym i szczerym żalem, po długiej i ciężkiej chorobie, zakończył pełen sławy żywot, strawiony na usługach MONARCHY i ojczyzny, JO. Xiążę Warszawski Hrabia Paskiewicz Erywański, General-Feldmarszałek, Głównodowodzący Armią Czynną, Namiestnik Królestwa Polskiego. W dniu 8 przeprowadzono zwłoki ś. p. JO. Xięcia z kaplicy Zamkowej do katedry Prawosławnej Św. Trójcy, a następnego dnia przewieziono je do dóbr Dostojnego Zmarłego Iwanowskie-Sioło (dawniej Demblin), dla złożenia w grobie familijnym.

— Najwyższym Rozkazem Członek Rady Państwa, General-Adjutant, General-Artylerii, Xiążę Michał Gorczakow 1-szy, mianowany Głównodowodzącym Armiami Zachodnią i Środkową, oraz Namiestnikiem Królestwa Polskiego.

2. Królestwo Audh (Oude) w Indyach, zostało wcielone do posiadłości angielsko-indyjskich. General Outram mianowany nadkommissarzem do téj czynności.

4. Sultan znajdował się w Konstantynopolu na balach maskowych, wydanych przez posłów: angielskiego, lorda Redcliffe, i francuzkiego, Thouvenel.

5. Zdecydowano w Rzymie założenie obserwatorium magnetycznego w Ankonie.

6. Zaślubiny JEJEGO CESARSKIEJ WYSOKOŚCI WIELKIEGO XIĘCIA MIKOŁAJA MIKOŁAJEWICZA z WIELKĄ XIĘŻNICZKĄ ALEXANDRĄ PIOTRÓWNĄ (Alexandrą księżniczką Oldenburgską, córką JEJEGO WYSOKOŚCI Xięcia Piotra Oldenburgskiego).

6. General-Major baron Ikskul mianowany Członkiem Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego.

7. Prolongacya traktatu ekstradycyi między Francją i Austryą.

— Król szwedzki mianował Xięcia Następę Tronu wice-królem Norwegii.

8. Zdecydowano koleją żelazną z Wiednia do Monachium, przez Salzburg.

10. Wielka bitwa między Nepolezami i Tybetanami, która ukończyła się ciężką klęską ostatnich. Musieli oni przyjąć narzucone im warunki pokoju.

12. *Monitor* paryzki ogłosił postanowienie w przedmiocie rozdzielenia 140,000 spisowych klasy 1856 roku po rozmaitych korpusach.

13. J.O. Xiążę Michał Gorczakow, General-Adjutant, Namiestnik Królestwa Polskiego, przybył z Petersburga do Warszawy.

14. Traktat handlu i żeglugi między Toskanią i Neapolem, przedłużony na rok jeden, tojest bieżący.

18. Zgon księcia Norfolk, zajmującego po książętach krwi pierwsze miejsce między książętami angielskimi, dziedzicznego marszałka. Żył lat 65. Tytuł zmarłego księcia przechodzi na jego najstarszego syna hrabiego Arundel i Surrey, katolika.

— Izba reprezentantów w Belgii uchwaliła uposażenie roczne drugiego syna Jego Królewskiej Mości, hrabiego Flandryi, w summie 180,000 franków.

20. Rozpoczęły się posiedzenia stanów wirttembergskich w Sztutgardzie; odroczone na czas nieograniczony 10 marca.

21. Postanowieniem Sultana tureckiego, chrześciance jego poddani, porównani zostali zupełnie w prawach cywilnych z muzułmanami; ulegać będą służbie wojskowej na równi z nimi, z prawem atoli dawania za siebie zastępców. Duchowieństwo chrześciance otrzymywać będzie stałą płacę, a dobra jego zarządzane będą przez współwyznawców. Sądy będą połączone: chrześciance-mahometańskie. Szkoły zupełnie wolne, ale pod nadzorem komisyj mieszanych. Chrześciance mogą być przyjmowani do wszystkich urzędów publicznych, nabywać i предаwać dobra nieruchomości, mieć zupełną wolność wyznania.

22. Okropny uragan powstał nad Konstantynopolem: powywracał odwieczne cyprysy na cementarzach, porozwalał minarety i wielką liczbę kominów; wiele okrętów rozbiło się na Bosforze, mnóstwo innych poniosło ważne uszkodzenia.

25. Otwarcie w Paryżu konferencyi w przedmiocie sprawy Wschodniej. Członkami konferencyi wyznaczeni: ze strony Rosyi, hrabia Alexy Orłow, General-Adjutant, General Jazdy, Członek Rady Państwa, i Filip baron Brunnow, Radca Tajny, poseł nadzwyczajny przy Związku Niemieckim; ze strony Austrii: Karol-Ferdynand hrabia Buol-Schauenstein, minister Dworu Cesarzkiego i Spraw zagranicznych, prezes Komitetu ministrów, i Alexander baron Hübner, nadzwyczajny poseł i pełnomocny minister przy dworze francuzkim; ze strony Anglii: Jerzy-Wilhelm lord Clarendon, minister Spraw zagranicznych, i lord Henryk Cowley, poseł angielski w Paryżu; ze strony Francyi: hrabia Alexander Colonna Walewski, senator, minister spraw zagranicznych, i baron Franciszek-Adolf Bourqueney, poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny przy dworze austryackim; ze strony króla sardyńskiego: Kamill Benso-Cavour, prezes Rady ministrów, minister skarbu, i Salvator de Villamarina, poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny przy dworze francuzkim; ze strony Turcyi: Mohammed-Emin Aali-pasza, wielki wezyr, i Mehemed-Dżemil-Bey, poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny przy dworze francuzkim.

27. Srebrne wesele Cesarza austryackiego (abdyk.) Ferdynanda i Cesarzowej Maryi-Anny, w Pradze.

27. Sąd królewski w Kopenhadze uznał wszystkich oskarżonych ministrów duńskich z gabinetu Oersted, niewinnymi.

29. NAJJAŚNIEJSZY PAN uznać raczył za potrzebne zwinąć posady General-Gubernatorów w guberniach: Czernihowskię, Połtawską i Charkowską, tudzież Witebską, Mohilewską i Smoleńską; zaś gubernią Mińską wyjąć z pod zawiadywania General-Gubernatora.

— Dyplomami Cesarskiemi do szlachty Inflanckiej, Kurlandzkiej, Estlandzkiej i Ezełskiej, zatwierdzone zostały wszystkie jej dawne prawa, zwyczaje, instytucye, prerogatywy i przywileje, na tej samej zasadzie, na jakiej ona obecnie z takowych korzysta.

MARZEC.

3. Otwarcie posiedzeń prawodawczych we Francyi, zagajone mową Cesarza Napoleona III, w duchu pojednawczym, i rokujące zawarcie pokoju.

4. Najwyższym Reskryptem objawione General-Adjutantowi hr. Wincentemu Krasińskiemu Monarsze zadowolenie i wdzięczność za gorliwe wypełnianie obowiązków, w czasie zarządu Służbą Cywilną w Królestwie.

5. Pożar teatru Covent-Garden w Londynie, podczas balu maskowego. Zniszczony teraz do szczytu ten gmach, był odbudowany w r. 1809 po pożarze. Koszta odbudowania wynosiły 115,000 funt. sterl.

9. Druga izba stanów bawarskich zatwierdziła budowę kolei żelaznej z Monachium do Salzburga kosztem skarbu: co ma wynosić 12 milionów zł.

11. Najwyżej ustanowiony w Kijowie nowy letni jarmark, mający trwać od 15 czerwca po 1 lipca, połączywszy z nim i naznaczony tamże właściwie dla handlu wełną takiż jarmark od 15 sierpnia po 1 września. Z tego powodu zmieniono, dla większej dogodności, terminu dotychczasowych jarmarków w Berdyczewie (Onufriewskiego), i w Balcie (Św. Trójcy), naznaczając pierwszym termin zamiast 12 czerwca, od 5—12 czerwca, a dla drugiego, zamiast niestalego, stały termin od 25 maja po 1 czerwca.

16. Cesarzowa Francuzów powiła szczęśliwie dziecię płci męskiej. Dano mu imię: Napoleon-Eugeniusz-Ludwik-Jan-Józef. Papież z królową szwedzką byli rodzicami chrzestnymi przez zastępców.

18. Król belgijski przybył do Windsor, i był obecnym konfirmacji córki królowej angielskiej Wiktoryi, księżniczki Wiktoryi. Wyjechał napowrót do Belgii 29 tegoż miesiąca.

— Odyło się posiedzenie konferencyi paryżkiej, na którym po raz pierwszy byli obecnymi pełnomocnicy pruscy: baron Manteufel, prezes Rady ministrów, i hrabia Hatzfeldt.

— Cesarz Francuzów, z powodu przyjęcia na świat Następcy Tronu, udzielił rozmaite łaski: 803 przestępców niepolitycznych, osadzonych na galerach i w rozmaitych więzieniach, i 669 aresztowanych żołnierzy, otrzymało ulaskawienie; wielu niezamożnym osobom, skazanym na kary pieniężne, takowe w zupełności darowano; pozwolono powrotu do Francyi wszystkim wygnańcom, którzy uznają rząd teraźniejszy.

— Zgon Henryka Pottinger, na wyspie Malcie. Był gubernatorem przyłądka Dobrzej-Nadziei, a potem gubernatorem i dowódcą wojska w prezydeneyi Madras, w Indyach od r. 1854. Żył lat 66.

20. Najwyżej zatwierdzona zmiana formy ubioru urzędników zarządu cywilnego w Cesarstwie, i mundurów na pół-kaftany.

— Uwolniony od służby Dyrektor Główny, Prezydujący w Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, w Królestwie, General-Lejtnant Wikiński.

20. Rzeczywisty Radea Stanu Muchanow, Kurator Okręgu Naukowego Warszawskiego, posunięty za odznaczenie się w służbie do rangi Rady Tajnego, i mianowany Dyrektorem Głównym Prezydującym w Kommissyji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, przy zachowaniu poprzednich obowiązków.

21. NAJJAŚNIEJSZY CESARZ w towarzystwie ICH CESARSKICH WYSOKOŚCI WIELKICH KZIAŻĄT KONSTANTEGO, MIKOŁAJA i MICHAŁA MIKOŁAJEWICZÓW, raczył udać się z Petersburga do Finlandyi; 23 przybył do Helsingfors, a po zwiedzeniu wszystkich zakładów tego miasta, równie jak Sweaborga i Abo, dnia 27 wyjechał z tego ostatniego miasta do Petersburga.

27. NAJJAŚNIEJSZY PAN, w ojcowskiej troskliwości swojej o położenie ubogich w Królestwie Polskiem, którzy przy powszechnym nienrodzaju i przy nadzwyczajnej drożyznie artykułów żywności, więcej niż kiedykolwiek potrzebują wsparcia, Najlaskawiej przeznaczyć raczył oddzielne summy na rozszerzenie działań Towarzystwa Dobroczynności i innych zakładów, których obowiązkiem jest nieść pomoc ubogim i chorym.

29. General-Major hrabia Oppermann 2-gi mianowany p. o. Gubernatora Cywilnego gubernii Radomskiej.

30. Pokój podpisany w Paryżu. Konfereneye zaczęte 25 lutego, a zakończone 30 marca, trwały 35 dni; odbyły 18 wielkich posiedzeń, a 5 mniejszych, zwanych redakcyjnymi; pierwsze były: dnia 25 i 28 lutego, tudzież 1, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 18, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29 i 30 marca; konfereneye redakcyjne odbywały się dnia: 15, 17, 19, 20 i 24 marca. Po podpisaniu traktatu pokoju, pełnomocnicy ponowili sobie nawzajem przysięgę zachowania najzupełniejszej tajemnicy względem warunków traktatu, aż do czasu wymiany ratyfikacyj i urzędowego ogłoszenia textu.

Główniejsze warunki powyższego traktatu pokoju i przyjaźni są następujące: Terytorya zdobyte lub w czasie wojny zajęte, wzajemnie opuszczone zostaną. NAJJAŚNIEJSZY CESARZ Wszech Rossyj zobowiązuje się zwrócić Sułtanowi miasto i cytadelę Kars, równie jak inne części terytoryum Ottomańskiego, w którego posiadaniu znajdują się wojska rosyjskie. Sprzymierzeni obowiązują się zwrócić NAJJAŚNIEJSZEMU CESARZOWI miasta i porty: Sewastopol, Balakławę, Kamiesz, Eupatoryą, Kercz, Jenikale, Kinburn i wszystkie inne punkta przez ich wojska zajęte. Poddanym każdego z państw wojujących, którzy w ciągu wojny pozostawali w służbie innego państwa, udziela się zupełna i całkowita amnestya. Jeńcy wojenni wydani będą bezwzględnie nawzajem przez obie strony. Strony kontraktujące oświadczają, iż Wysoka Porta przypuszczoną jest do udziału w korzyściach prawa publicznego i europejskiej jednoci. Najjaśniejsze Państwo obowiązują się, każdy ze swej strony, szanować niepodległość i całość terytoryalną państwa Ottomańskiego. Morze Czarne zostaje zneutralizowane; wody jego i porty, otwarte dla marynarki kupieckiej wszystkich narodów, są formalnie i na wieczne czasy wzbронione wszystkim flagom wojennym, wyjąwszy lekkich statków, do służby poselstw używanych. Rossyja i Turcyja mogą na tém morzu utrzymywać po sześć statków parowych wojennych większych i po cztery mniejszych czyli lekkich; nie będą zaś mieć, ani tworzyć na brzegach morza Czarnego jakiegobądź arsenału morskiego. Żegluga na Dunaju będzie wolną dla wszystkich narodów. Dla lepszego zabezpieczenia żeglugi na téj rzece, Rossyja zezwala na sprostowanie granicy swój w Bessarabii. Księstwa Wołoszczyzna i Multany używać będą, pod zwierzchnictwem Porty i gwarancyą mocarstw kontraktujących, przywilejów i swobód, które dotąd posiadają; wyłącznej opieki nad nimi wykonywać nie będzie żadne z państw gwarantujących. Księstwo Serbii zależeć będzie

nadal od Porty, z zachowaniem administracyi niepodległej i narodowej, tudzież zupełnej wolności wyznania, prawodawstwa, handlu i żeglugi. Wyspy Alandzkie na morzu Bałtyckim nie będą ufortyfikowane, ani też mieć żadnego zakładu wojennego lub morskiego.

31. Najwyżej ustanowione cztery stopnie znaku honorowego Orderu Śgo Jerzego dla wojskowych, rang nieoficerskich, zamiast dotychczasowego jednego.

KWIECIEŃ.

1. Wszyscy pełnomocnicy konferencyj paryzkiej, w liczbie czternastu, znajdowali się na wielkim przeglądzie wojska francuzkiego.

— Bank pruski w Berlinie upoważnił swoje banki pomocnicze na prowincyach do rozciągnięcia i ułatwienia kredytu, otwieranego właścicielom ziemskim, którzy zechcą przedsięwziąć jakie melioracye w swoich posiadłościach.

2. W Wiedniu zakończył życie Stanisław hrabia ordynat Zamoyski, Rzeczywisty Radaca Tajny, Członek Rady Państwa, zasiadający w Departamencie Spraw Królestwa Polskiego.

— Ciało prawodawcze francuzkie uchwaliło podatek od powozów i koni miejskich, większością 117 głosów przeciwko 55.

4. NAJJAŚNIEJSZY PAN rozkazał raczył: dozwolnić obecnie swobodny wywóz za granicę z Cesarstwa wszelkiego rodzaju zboża, na poprzedniej zasadzie.

— Ministeryum Skarbu w Cesarstwie ogłosiło: iż przez traktat pokoju podpisany w Paryżu 30 marca, przywrócone zostały przerwane wojną stosunki pokojowe Rossyi z Francją, Anglią, Sardynią i Turcyą, i statki te handlowe będą swobodnie wpuszczane do portów rossyjskich; również i dla statków pod flagą rossyjską otwartą zostaje, jak dawniej, swobodna żegluga do portów państw pomienionych.

5. Otwarta nowa linia żeglugi między Liverpoolem i wschodnimi brzegami morza Śródziemnego. Towarzystwo przybrało tytuł: „*London Annitary Screw-Ship Company*,” i uorganizowało się z kapitałem 200,000 funtów sterl. w 10,000 akcyj.

6. Otwarcie synodu duchownego w Wiedniu, pod prezydencją kardynała Viale-Prela, nuncyusza Apostolskiego. Konferencye tego synodu zamknięte zostały dnia 17 czerwca.

8. Z dotychczasowych Armij w Cesarstwie: Zachodniej, Środkowej, Południowej i wojsk w Krymie znajdujących się, utworzone zostały dwie Armie: Pierwsza i Druga, do składu których wchodzi korpusy, jakoto: do Pierwszej: pierwszy, drugi i trzeci; do Drugiej: czwarty, piąty i szósty. Głównodowodzący Armiami Zachodnią i Środkową, Namiestnik Królestwa Polskiego, General-Adjutant, General Artyleryi, Xiążę Gorczakow 1-szy, mianowany Głównodowodzącym Pierwszą Armią; a Głównodowodzący Armią Południową i siłami zbrojnymi w Krymie, General-Adjutant, General Piechoty Lüders, Głównodowodzącym Drugą Armią.

— Mianowani członkami Kommissyi umorzenia długu krajowego Królestwa Polskiego: Seweryn hr. Uruski Marszałek szlachezny gubernii Warszawskiej, Rzeczywisty Radaca Stanu Lewiński emeryt, Leopold Kronenberg członek ekonomiczny administracyi rządowej dochodów skarbowych tabacznycych, i Alexander Rawicz bankier.

9. NAJJAŚNIEJSZY PAN raczył wyjechać z Petersburga do Moskwy, i nazajutrz stanął w tej stolicy.

10. Najwyższym Ukazem zniesione w Królestwie Polskiem i guberniach Cesarstwa: Estlandzkiej, Inflanckiej, Kurlandzkiej, Kowieńskiej, Wileńskiej, Grodzieńskiej, Wołyńskiej, Archangielskiej, Kijowskiej, Pottawskiej, Char-

kowskiej, Woroneżskiej, Kurskiej, Czernihowskiej, Mińskiej, Mohylewskiej, Petersburskiej, zostawanie na stopie wojennej.

10. Nadzwyczajny poseł Szacha perskiego przy dworze NAJJAŚNIEJSZEGO PANA, Seif-ul-Mulk-Mir-Piandz-Abbas-Kuli-Chan, złożył pożegnanie. Jego następcą, jako minister-rezydent Szacha, jest Sartip-Kassim-Chan.

— Rozkazem JO. Xięcia Namiestnika Królestwa Polskiego polecono: dla przyjęcia w pomoc mieszkańcom tutejszego kraju, znajdującym trudność wżywienia się, rozprowadzać lub sprzedawać po znizonych cenach, ze zbywających w magazynach wojskowych zapasów prowiantu, znakomitą ilość mąki, sucharów i kaszy.

— Książę następcą tronu duńskiego złożył w tajnej radzie w Kopenhadze przysięgę na konstytucyę.

— Ogłoszony w Londynie text postanowień królowej o zniesieniu blokady portów rossyjskich, i odwołaniu ograniczeń co do wywozu niektórych artykułów z Anglii.

— *Monitor* francuzki ogłosił postanowienie znoszące zakaz wywozu artykułów wojennych.

11. Naczelnik XIII Okręgu Komunikacyj, General-Major Kraft, mianowany Prezydującym w Komitecie drogi żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej.

— General Kalergis, w Atenach, otrzymał nieograniczony urlop, w celu udania się do Francyi i Anglii.

12. Na całym morzu Bałtyckim nie ma już ani jednego statku angielskiego.

— Wielki obiad w Tuilleries, dany przez Cesarza francuzkiego, z powodu zawarcia pokoju. Zaproszeni byli członkowie konferencyi, ciało dyplomatyczne, senatorowie i wszyscy wyżsi dygnitarze.

15. Traktat dodatkowy zawarty między W. Brytanią, Francją i Austryą.

16. Petycja o przyjęcie Kansas do związku Stanów Zjednoczonych, została w senacie w Washington, po długich rozprawach, odrzuconą.

17. Rozpuszczenie milicyi krajowej (Opolezenie) w Cesarstwie, z powodu zawartego pokoju.

— Najwyżej postanowiono: z powodu przeszłorocznych nieurodzajów w Królestwie Polskiem i wysokich cen artykułów żywności, ma być pozostawionym w swęj mocy, do dalszêj decyzji, zakaz wywozu za granicę: żyta, jęczmienia, owsa, grochu, mąki, kaszy i kartofli, niemniej wyprowadzania bydła rogatego; zakaz zaś wywożenia i wyprowadzania wszelkich innych przedmiotów, o ile miał miejsce, uchylonym zostaje.

— Zamknięcie konferencyi paryżkich.

— Tworzenie w Wilnie muzeum starożytności, pod kierunkiem Eustachego hr. Tyszkiewicza, jako kuratora tegoż muzeum.

— Ogłoszono w Konstantynopolu dekret w przedmiocie wywłaszczenia gruntów i nieruchomości, potrzebnych do budowy kolei żelaznych z Konstantynopola do Belgradu.

18. Odbył się wielki przegląd armii francuzkiej i angielskiej w Krymie, na którym znajdował się General Lüders, z świetnym orszakiem, blisko 700 osób. Wojska francuzkiego wystąpiło 90,000, angielskiego 45,000.

20. Podpisany w Konstantynopolu traktat między Portą Otomańską i Grecją, w celu przytłumienia rozbojów.

22. Ogłoszono w Paryżu rozmaite rozporządzenia o przywróceniu armii francuzkiej na stopę pokoju.

23. Wielki przegląd floty angielskiej w Spethead, w obecności królowej Wiktoryi.

24. Uroczyste położenie kamienia węgielnego do kościoła wotalnego w Wiedniu, z powodu ocalenia N. Cesarza Austriackiego Franciszka-Józefa od zbrodniczego zamachu. Sam monarcha był uczestnikiem tej uroczystości.

25. Rząd papieżki oddał towarzystwu reprezentowanemu przez margrabiego Casaraldea kolej żelazną do Civita-Vecchia. Ma być ukończoną w ciągu lat trzech.

26. Minister Spraw Wewnętrznych w Cesarstwie S. Łanskiej wydał odezwę do Naczelników gubernij i gubernialnych Marszałków szlachty, zachęcając do współdziałania w sprawie dobra powszechnego.

— Obchód 50-letniej rocznicy urodzin, oraz 25-letniego jubileuszu objęcia rządów przez księcia brunswickiego.

— Otwarcie uroczyste kolei żelaznej seelandzkiej z Kopenhagi do Korsor, żąd paropyłwem w 10 godzin dostać się można do Hamburga. Kolej ta uwalnia od potrzeby przeprawy przez Wielki Belt, udając się do Niemiec. Król duński był obecnym otwarciu kolei.

27. Hrabia Karol Nesselrode uwolniony na własną prośbę, po 60-letniej służbie, od zarządzania ministerstwem Spraw Zagranicznych, w Cesarstwie, z pozostawieniem w godności kanclerza Państwa i wynurzeniem serdecznej Monarszej wdzięczności. Ministrem Spraw Zagranicznych mianowany Radea Tajny książę Alexander Gorczakow, poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny przy dworze cesarsko-austriackim; a towarzyszem ministra koniuszy Dworu hrabia Tolstoj.

— Wymiana w Paryżu ratyfikacyj traktatu paryzkiego.

29. Manifestem o mającej spełnić się w miesiącu sierpniu r. b. koronacyi Najaśniejszego Pana, wezwani zostali do stołecznego miasta Moskwy gubernialni Marszałkowie szlachty i zwierzchnicy miast gubernialnych, wyłączając syberyjskie, z powodu ich wielkiej odległości.

— Minister Wojny w Cesarstwie książę Bazyli Dołgorukow uwolniony, na własne żądanie, od obowiązków ministra, z oświadczeniem mu Najwyższej wdzięczności za przykłądną, gorliwą i wierną służbę. Ministrem Wojny mianowany Generał Artyleryi Suchozanet 2-gi.

— Generał-Adjutant książę Czernyszew uwolniony, na własną prośbę, od obowiązków Prezesa Rady Państwa i Komitetu Ministrów; mianowany zaś Prezesem téjże Rady i Komitetu Generał-Adjutant, Generał Jazdy, książę Orłow.

MAJ.

1. Gazeta urzędowa madrycka ogłasza, że sprzedano dotychczas dóbr narodowych za 300 milionów realów, a odkupiono czynszów i rent za 70 mil.

3. Najaśniejszy król pruski osobiście zamknął mową posiedzenia obu izb w Berlinie, dziękując sejmowi za gorliwość i dobrą chęć dla kraju i rządu.

— Znany kompozytor Adolf Adam umarł w Paryżu, w 54 roku życia.

— Najaśniejszy król wirttembergski przybył do Paryża i gościł tu do 13.

5. W Londynie i innych miastach Anglii odbyło się nabożeństwo narodowe, na podziękowanie Najwyższemu za zawarty pokój.

— Cesarz Francuzów zatwierdził raport ministra wojny, według którego cała klasa żołnierzy, których służba rozpoczęła się w r. 1849, ma przejść do rezerwy; armia zaś zostanie zredukowaną o 52,000 ludzi.

9. Ogłoszone postanowienie Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego, co do środków zapobiegających szerzeniu się zarazy, *księgosuszem* zwaney, na bydło rogate.

9. Rada Administracyjna Królestwa postanowiła, aby wolność trudnienia się starozakonnym zarobkami propinacyjnemi do dnia 30 czerwca 1856 r., przedłużoną została o rok jeden.

13. W Berlinie zesła z tego świata JO. Xiężna Warszawska, hrabina Paskiewicz Erywańska, dama honorowa NN. CESARZOWYCH, dama orderu Śtej Katarzyny I-jej klasy, wdowa po JO. Xięciu Warszawskim, General-Feldmarszałku, b. Namiestniku Królestwa.

15. Przybycie arcy-księcia austryackiego Ferdynanda-Maxymiliana do Paryża. Bawił do 29.

— Prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki północnej zawiadomił kongres o uznaniu rządu zaprowadzonego w Nicaragua przez dowódcę filibustyrów Walkera.

16. Rada Administracyjna Królestwa Polskiego przedłużyła udzielony w r. 1846 inżynierowi-mechanikowi Edwardowi Guibert, a w roku 1848 na własność Spółki pod firmą „*Andrzej hr. Zamoycki i Comp.*“ przeszły, przywilej wyłączności na zaprowadzenie i utrzymywanie żeglugi parowej na rzekach: Wiśle, Narwi, Bugu, Wieprzu i Pilicy, z dniem 4 września 1856 r. kończący się,—jeszcze na lat dziesięć, na rzecz pomienionej Spółki.

17. Najwyższym Ukazem zakłady naukowe ministerjum Oświecenia Narodowego mają zostawać pod najbliższym dozorem i opieką NAJJAŚNIEJSZEGO PANA, i protokoły głównego zarządu szkół, dotyczące zmian w wydziale naukowym, winny być przedstawiane bezpośrednio do uznania JEGO CESARSKIEJ MOŚCI.

19. Oskar książe szwedzki przybył do Paryża. Bawił do d. 22 czerwca; później gościł w Anglii, i wyjechał z Londynu 12 lipca.

— Złożenie kamienia węgielnego nowego szpitala wojskowego niedaleko Londynu na tysiąc chorych, w obecności N. królowej angielskiej.

20. Książe Fryderyk Wilhelm Pruski przybył do Anglii. Wyjechał dnia 28 czerwca.

21. Zgon jednego z najcelniejszych historyków współczesnych Augusta Thierry w Paryżu. Zył lat 67. Przez lat 30 był ociemniałym i sparaliżowanym.

22. JEHO CESARSKA MOŚĆ NAJJAŚNIEJSZY CESARZ i KRÓL, pierwszy raz po wstąpieniu na Tron raczył przybyć do Warszawy o trzy kwadransy na 11 wieczorem, i wysiąść w pałacu Belwederskim. Miasto było rześcicie oświetlone, a tłumy mieszkańców radośnemi okrzyki witaly przejeżdżającego MONARCHE.— Dnia 23 NAJJAŚNIEJSZY PAN raczył przyjmować w pałacu Belwederskim wyższe duchowieństwo, Radę Administracyjną, senat, urzędników klasy II i III, marszałków szlachty, generałów i dowódców pułków; po południu zaś NAJJAŚNIEJSZY CESARZ przyjmował na dworcu kolei żelaznej przybywającą z zagranicy Dostojną Swą Siostrę J. C. W. WIELKĄ XIĘŻNĘ OLGĘ MIKOŁAJEWNĄ, wraz z małżonkiem Jego Królewską Wysokością Xięciem Karolem-Fryderykiem-Alexandrem Następcą Tronu Wirtemberskiego.— Dnia 24 JEHO CESARSKA MOŚĆ NAJJAŚNIEJSZY CESARZ i KRÓL z J. C. W. WIELKĄ XIĘŻNĄ OLGĄ MIKOŁAJEWNĄ i Najdostojniejszym Jęj Małżonkiem J. K. W. Xięciem Następcą Tronu Wirtemberskiego, raczył zaszczycić Swą obecnością bal dany w Zamku przez JO. Xięcia Namiestnika. Na balu tym znajdowali się dygnitarze wojskowi i cywilni, posłowie zagraniczni i osoby do ich orszaku należące, urzędnicy i szlachta.— Dnia 26 NAJJAŚNIEJSZY PAN raczył zwiedzić instytut szlachecki i szpital Dzieciątka Jezus.; wieczorem zaś wraz z J. C. W. WIELKĄ XIĘŻNĄ OLGĄ i Jęj Najdostojniejszym Małżonkiem zaszczycić Swoją obecnością Teatr Rozmaitości, a następnie przybyć na bal dany przez szlachtę Królestwa w pałacu Namiestnikowskim, wspaniale uilluminowanym i przybranym

wewnątrz we wszystko, na co tylko sztuka i przepych zdobyć się mogły. Bal ten urządzony został przez osobny komitet, pod prezydencją JW. Radey Tajnego Muchanowa, Dyrektora Głównego Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych.—Dnia 27 NAJJAŚNIEJSZY CESARZ, w ojeowskięj dobroci Swojęj, udzielił raczył pozwolenie powrotu do kraju dla tych, którzy nieprawnie wydalili się z Królestwa Polskiego lub Zachodnich gubernij Cesarstwa, objawią żal z powodu popełnionego błędu, i zechcą wrócić do ojczyzny; oraz uwolnić ich od wszelkięj odpowiedzialności z tego tytułu. Wyjęci atoli zostali z łaski Monarszjęj ci z pomiędzy wychodźców, którzy postępkami swemi dowiedli niepoprawnej nienawiści do Rządu Rossyjskiego.—Tegoż dnia, NAJJAŚNIEJSZY CESARZ Najmilościwięj zezwolił raczył, i zechcą wrócić do ojczyzny; oraz uwolnić ich od wszelkięj odpowiedzialności z tego tytułu. Wyjęci atoli zostali z łaski Monarszjęj ci z pomiędzy wychodźców, którzy postępkami swemi dowiedli niepoprawnej nienawiści do Rządu Rossyjskiego.—Tegoż dnia, NAJJAŚNIEJSZY CESARZ Najmilościwięj zezwolił raczył, i zechcą wrócić do ojczyzny; oraz uwolnić ich od wszelkięj odpowiedzialności z tego tytułu. Wyjęci atoli zostali z łaski Monarszjęj ci z pomiędzy wychodźców, którzy postępkami swemi dowiedli niepoprawnej nienawiści do Rządu Rossyjskiego.—Tegoż dnia, NAJJAŚNIEJSZY PAN przyjmować raczył w pałacu Łazienkowskim obecną w Warszawie szlachtę Królestwa Polskiego, pod przewodnictwem Marszałków szlachty, i przemówić do nich w ojeowskięj słowach. Wieczorem zaś po ukończeniu widowiska w Wielkim Teatrze, NAJJAŚNIEJSZY PAN, wraz z Dostojną Swą Siostrą i Jęj Małżonkiem, raczył zaszczyścić Swą obecnością bal dany w ratuszu miejskim przez obywateli miasta Warszawy.—Dnia 28 NAJJAŚNIEJSZY MONARCHA, wraz z J. C. W. WIELKĄ XIĘŻNĄ OLGĄ i Jęj Dostojnym Małżonkiem, wyjechać raczył koleją żelazną za granicę.

26. Ksiązę regent badęski (dzisiaj W. X. badęski) Ludwik przybył do Anglii.

28. Poświęcenie uroczyste ementarza katolickiego w Petersburgu za miastem, na placu wyznaczonym za Najlaskawszým zezwoleniem NAJJAŚNIEJSZEGO PANA, dopełnione przez administratora archi-dyiecezyi mohilewskiej infułata X. Fijałkowskiego; zaś dnia 9 sierpnia położony kamień węgielny, i odbyło się poświęcenie fundamentów kościoła rzymsko-katolickiego na powyższym ementarzu.

29. NAJJAŚNIEJSZY CESARZ raczył przybyć do Potsdamu, i gościł u Najjaśniejszego Króla Pruskiego do 3 czerwca. D. 11 czerwca wrócił do Petersburga.

30. Okropne wezbranie rzek Rodanu i Saony, pod Lyonem. Ciało prawodawcze wyznaczyło 2 miliony franków na natychmiastowe wsparcie dla dotkniętych powyższym wylewem; później uchwaliło 10 milionów na ogólne wsparcie uszkodzowanych i budowania tam, gdzie były. Ogólne straty, jakie Francya poniosła z powodu wylewów, obliczone są na 300 milionów franków. Podobne wylewy były pod Grenoblą i w Awenionie.

CZERWIEC.

1. Otwarcie wystawy rolniczej i bydła w Paryżu. Zwierząt znajdowało się około 6,000 sztuk, w tęg liczbie i bydło z Galicyi podolskie; narzędzi i machin rolniczych numerów 2,108; produktów wszelkiego rodzaju 4,635.

— W Warszawie zakończył życie Konstanty hr. Przeddziecki, Radea Tajny, b. Szambelan Dworu Jego Cesarskięj Mości, Marszałek szlachty gubernii Podolskiej.

2. Senat wolnego miasta Lubeki ogłosił prawo o zapobieżeniu nadużyciom druku.

4. Ogłoszone przez Radę Alexandryńskiego Instytutu Wychowania Pańien w Nowej Alexandryi przepisy, objęte Najwyższą zatwierdzoną Ogólną Ustawą dla zakładów naukowych żeńskich zarządu Instytucyj N. CESARZOWEJ MARYI,—a dotyczące wspomnianego Instytutu.

5. NAJJAŚNIEJSZY PAN, w powrocie z Berlina, zaszczycił Swą bytnością bal dany w Mitawie przez szlachtę Kurlandzką; 6-go w Rydze, przez szlachtę Inflancką; 7-go przez gminę Rygską; 10-go w Rewlu, przez szlachtę Estlandzką.

7. Nowy gabinet portugalski, po wzięciu dymissyi przez dawny pod prezydencją hr. Saldanha, ma na swém czele, jako prezesa Rady ministrów, ministra spraw zagranicznych margrabiego Loulé.

12. Jej Królewska Mość Wielka Księżna ANNA PAWŁÓWNA, wdowa po królu Niderlandzkim Wilhelmie II, raczyła przejeżdżać z Petersburga przez Warszawę za granicę.

— Rozstał się z tym światem w Warszawie Rzeczywisty Tajny Rada Ignacy Turkull, Członek Rady Państwa i Komitetu Ministrów, Minister Sekretarz Stanu Królestwa Polskiego; zwłoki jego przeniesione z pałacu Kommissyi Spraw Wewnętrznych i Duchownych do kościoła OO. Kapucynów, z kądem dnia 14 odprowadzone zostały na ementarz Powązkowski. W orszaku żałobnym znajdowali się: JO. Książę Namiestnik Królestwa, wysocy dygnitarze wojskowi i cywilni, urzędnicy wszystkich władz, uczniowie szkół rządowych, wychowawcy zakładów dobroczynnych, obywatele m. Warszawy i cechy.

14. Gubernie: Chersońska, Ekaterynosławska, z okręgiem miejskim Taganrogskim i Podolska, uwolnione od zostawania na stopie wojennej.

— Chrzest Następcy Tronu francuzkiego, syna Ludwika Napoleona Cesarza Francuzów. Obrzędu chrztu dopełnił legat papieżki kardynał Patrizzi, w obecności 85 biskupów.

16. Na dzisiejszym konsystorzu, papież Pius IX, między nowo-mianowanymi kardynałami, udzielił kapelusza kardynalskiego X. Michałowi Lewickiemu, areybiskupowi lwowskiemu obrzędku greko-unickiego.

17. Książę Napoleon odplynął z Havre w podróż na północ, do Islandyi, Grenlandyi i t. d., w towarzystwie uczonych i dziennikarzy.

23. Zakończył życie w Karlsbad Głównodowodzący korpusami gwardyjskim i grenadyerów, General-Adjutant hr. Rüdiger, b. General-Gubernator wojenny m. Warszawy, zastępujący czas niejaki Namiestnika Królestwa.

— W Izbie wyższej angielskiej, lordowie odrzucili, większością 110 głosów przeciw 78, wniosek o przypuszczeniu starozakonnych do parlamentu.

— Rząd francuzki przedłożył Ciału Prawodawczemu projekt prawa o wyznaczeniu 600,000 franków 3-procentowej renty dla potomków królowej belgijskiej, księżnej wirtemburskiej i księżnej sasko-koburgskiej (córek króla Ludwika-Filipa Orleańskiego). Ciało prawodawcze zatwierdziło dnia 1 lipca.

24. Ogłoszony traktat, zawarty między Francją i Saxonją, w przedmiocie ubezpieczenia własności literackiej.

— Zakończył życie ambassador austriacki w Berlinie hr. Esterhazy.

25. Król Jegomość grecki Otto przybył do Wiednia, zdawszy rządy królestwa swojej małżonce, z domu księżniczce Oldenburgskiej.

LIPIEC.

1. Nowe prawo o dezamortyzacji i sprzedaży dóbr duchownych w Hiszpanii, zatwierdziły kortezy.

— Król belgijski z synem hrabią Flandryi i córką Karoliną przybył do Londynu.

2. Cesarz Francuzów wyjechał do Plombières. Wrócił ztąd do Paryża 9 sierpnia.

— N. król pruski przybył do Maryenbad, dla używania wód. Dnia 29 tegoż miesiąca wyjechał do Karlsbad i Teplitz.

— Zjazd króla neapolitańskiego Ferdynanda II, w towarzystwie następcy tronu i dwóch młodszych synów, z papieżem Piusem IX, w Porto d'Anzio, w państwie Kościelném.

3. Najwyższym Ukazem postanowiono: łaskę pozwalającą powrotu do kraju wychodźcom z Królestwa Polskiego, rozciągnąć do tych poddanych zachodnich gubernij Cesarstwa, którzy nieprawnie wydaliли się z ojezyny w ciągu lub następstwie powstania z r. 1830 i 1831, lecz okazał żal za popełniony błąd, i życzą sobie wrócić do ojezyny.

— Dowodzący Średnią Armią General-Adjutant, General Piechoty Paniućin, mianowany Warszawskim Wojennym General-Gubernatorem, z prawem zasiadania w Warszawskich Departamentach Rządzącego Senatu, oraz Członkiem Rady Administracyjnej Królestwa, z prawem przewodniczenia w téjże Radzie, jak niemniej w Ogólném zebraniu Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu, w razie nieobecności JO. Xięcia Namiestnika Królestwa.

— Radca Tajny Oczkın mianowany został Członkiem Rady Administracyjnej Królestwa.

— Najwyższym Rozkazem odwołane zostały rozporządzenia, wstrzymujące bieg spraw cywilnych w Królestwie Polskiem, tak ze strony wojskowych, jako téż przeciw osobom w służbie wojskowej lub przy Armii Czynnej zostającym, wytoczonych.

— Dekret zamykający obrady sejmu bawarskiego, zatwierdza wszystkie prawa uchwalone przez Izbę; ale względem redukcji etatu armii wyraża niezadowolenie królewskie.

4. Izba wyższa parlamentu angielskiego odrzuciła wniosek biskupa Oxfordzkiego, o utrudnieniu warunków pozwalających na rozwód.

— Dania zaprotestowała przeciw wszelkiemu wdaniu się obcych mocarstw w jej sprawy wewnętrzne.

7. Zgon nagły ministra oświecenia publicznego we Francyi p. Fortoul.

— Gospodar wołoski książę Stirbey złożył swoje urządowanie. Jego następcą mianowany książę Ghika.

— Zgon w Penzing, pod Wiedniem, Leonii z baronów Mohrenheimów de Fonton, małżonki Rzeczywistego Rady Stano de Fonton, posła nadzwyczajnego i ministra pełnomocnego JEJGO CESARSKIEJ MOŚCI przy dworze hanowerskim, urodzonej i wychowanej w Warszawie.

8. Pogrzeb w Paryżu marszałka Lannes, księcia Montebello.

9. Członek Rady Państwa, General-Adjutant, General Jazdy książę Dolgorukow 1-szy, Najwyżej mianowany Szefem żandarmów i Głównym Naczelnikiem III-go oddziału przybocznej JEJGO CESARSKIEJ MOŚCI kancelaryi, z zachowaniem dotychczasowych godności i urzędów.

10. Książę i księżna Pruscy przybyli do Londynu. Bawili do 28 t. m.

— Ogłoszono w Turynie raport Rady ministrów o potrzebie postawienia wschodniej granicy Piemontu w stanie obrony. Postanowieniem królewskim wyznaczono na ten cel milion franków.

11. Ogromny pożar w Salonice, w Turcyi, powstały skutkiem zajęcia się ogniem 58 baryłek prochu w magazynie kupca greckiego. Z całego miasta ledwie trzecia część została; zginęło i pokaleczonych osób około 700.

12. Najjaśniejsza Cesarzowa austriacka powiła córkę Izabellę-Ludwikę-Maryą.

12. Wice-hrabia Hardinge, z powodu skaleczenia nogi, rzekł się godności naczelnego wodza armii angielskiej. W jego miejsce mianowany tymże książe Cambridge.

14. Espartero, książe Vittori, prezes Rady ministrów w Hiszpanii, podał się do dymissyi. Miejsce jego zajął generał O'Donnel, i utworzył nowy gabinet.

— Powstanie w Madrycie: walka na ulicach między ludem, republikanami a wojskiem, które pod dowództwem O'Donnella odniosło zwycięstwo. Gwardyą narodową rozbrojono. Powstanie w Sarragosie i Barcelonie. Hiszpania ogłoszona w stanie oblężenia.

17. Spokojność zupełnie przywrócona w Madrycie. Królowa w towarzystwie marszałka O'Donnel, odbyła dziś przegląd wojsk obecnych w stolicy.

— Książę serbski Alexander Kara-Georgiewicz wydał do ludu proklamacyą, z zawiadomieniem, że w skutku traktatu paryzkiego z dnia 30 marca, Sultan potwierdził znowu dotychczasowe przywileje i prawa Serbii.

19. Król portugalski osobiście odroczył posiedzenia kortezów. Winszował krajowi spokojności, porządku i pomyślnego rozwoju.

— Cholera w Lizbonie objawia się w sposób złośliwy.

20. Ogłoszono uchwałę Senatu francuzkiego w przedmiocie regencyi, w razie śmierci Cesarza.

21. Uroczysty obchód w Belgii 25-letniej rocznicy wstąpienia na tron króla Leopolda I.

23. Minister dóbr Państwa, General Piechoty, General-Adjutant hrabia Paweł Kisielew, Najmilościwiej mianowany nadzwyczajnym i pełnomocnym posłem NAJJAŚNIEJSZEGO PANA przy Cesarzu Jmci Francuzów, z pozostawieniem Członkiem Rady Państwa i General-Adjutantem; zaś ministrem dóbr Państwa przeznaczony Radaea Tajny Szeremetiew (11 września).

— Zakończył życie w Warszawie Klemens Rutkowski, Radaea Tajny, były Gubernator Cywilny gubernii Płockiej.

24. Członek Rady Państwa, Radaea Tajny Buteniew, przeznaczony do Sultana tureckiego ze szczególném poleceniem, oraz na zarządzającego Rosyjską misyą w Konstantynopolu.

25. NAJJAŚNIEJSI CESARZ i CESARZOWA odplynęli z Peterhofu do Hapsalu, gdzie nazajutrz przybyć raczyli.

— Śmierć generała-porucznika jazdy szwedzkiej hrabiego Gustawa-Karola-Fryderyka Lövenshielm, w Sztokholmie. Przez lat 18, do końca roku zeszłego, był posłem szwedzkim w Paryżu.

27. Najwyżej zatwierdzona przez NAJJAŚNIEJSZEGO PANA Ustawa Dońskiego Towarzystwa żeglugi parowej, w celu przewozu rzeką Donem rozmaitych towarów, tudzież kupna i sprzedaży antracytu, wydobywanego z ziemi kozaków dońskich.

28. Mianowany Ministrem Sekretarzem Stanu Królestwa Polskiego, Radaea Tajny Józef Tymowski, Prezes Heroldyi, Członek Rady Administracyjnej, Senator.

29. Parlament angielski odroczony. Królowa w mowie tronowej wynurzyła nadzieję, że pokój stale się utrzyma; spodziewa się zadawalniającego załatwienia nieporozumień ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki północnej.

30. Zjazd w Teplitz NN. cesarza austriackiego, króla pruskiego i króla saskiego: dwaj ostatni z dostojnymi małżonkami; tudzież króla greckiego.

— Zaprowadzona żegluga parowa na Wilii, między Wilnem a Kownem. Pierwszy statek, nazwany „Wilno“, zbudowany w Collese nad Renem, i sprowadzony przez Królewiec kosztem hr. Rajnolda Tyzenhauza. Następnie dwa inne większe statki parowe, mają odbywać żeglugę na rzekach Wilii i Niemnie.

SIERPIEŃ.

1. Wprowadzony w użycie w Cesarstwie Rosyjskiem poprawiony i uzupełniony, po dzień 1 maja 1855 r., treściwy zbiór praw wojenno-kryminalnych (Swod wojenno-ugolownych zakonow).

— General-Adjutant Paniutin objął obowiązki Wojennego General-Gubernatora miasta Warszawy.

— Saragossa zbuntowana poddała się rządowi; wszedł do tego miasta z wojskiem królewskiem general Dulce. Cały półwysep już uspokojony.

— Powrót N. cesarza austriackiego z Teplitz do Wiednia.

3. Głównodowodzący oddzielnym kaukazkim korpusem i Namiestnik Kaukaski, General Piechoty Murawiew 1-szy uwolniony, na własne żądanie, od tych obowiązków, z mianowaniem Członkiem Rady Państwa; w jego miejsce przeznaczony General-Lejtnant książę Bariatyński.

— Cesarz Francuzów nadał marszałkowi Pelissier tytuł księcia.

6. Pożar gmachów komory celnej i wszystkich towarów w Pyreus, przy Atenach.

— Od dnia 1 stycznia r. b. do dnia dzisiejszego, przybyło do New-York, w Ameryce północnej, wychodźców 74,771.

7. Część osady okrętu „Gdańsk“, która pod osobistym dowództwem J. K. W. admirała pruskiego księcia Adalberta wylądowała pod Melilla, w Afryce, została napadnięta przez Maurów, korsarzy z Rif. W tej walce jeden oficer i pięciu majtków postradali życie; książę Adalbert otrzymał lekką ranę w nogę; prócz tego dwóch oficerów i 15 majtków poniosło rany.

8. Nowy ambassador Cesarsko-Rosyjski przy dworze angielskim, hrabia Chreptowicz, z całym składem poselstwa przybył do Londynu.

12. Według Najwyższego Ukazu, spółki handlowe komandytowe, przewyższające kapital 150,000 rub. sr., zawierane być mogą nie inaczej, jak za zezwoleniem rządu.

— Członek Kommissy Kodyfikacyjnej Królestwa Polskiego, Radca Tajny, Senator Romuald Hube, mianowany Prezesem téjże Kommissy.

14. Ambassador Cesarsko-Rosyjski przy dworze paryzkim, baron Brunnow, wręczył Cesarzowi Francuzów ozdoby orderu S-go Andrzeja.

15. Zaręczyny w Pilnitz księżniczki Anny, czwartej córki króla saskiego, z Wielkim Księciem następcą tronu tokańskiego.

— Zatwierdzona przez NAJJAŚNIEJSZEGO PANA Ustawa Rosyjskiego Towarzystwa żeglugi parowej i handlu, w celu rozwinięcia handlu Rosyji północniowej. Towarzystwo obowiązuje się urządzić komunikacyą statkami parowemi między Odessą, Konstantynopolem, Atenami, Smyrną, Rhodus, Bejrutem, Jaffą i Alexandryą trzy razy na miesiąc; między Odessą i Krymem co tydzień; między Odessą, Konstantynopolem, Messyną, Neapolem, Liworno, Genuą i Marsylią 18 razy w rok. Kapital Towarzystwa wynosi 6,000,000 rub. sr., podzielonych na 20,000 akcyj, po 300 rub. sr. każda. Rząd bierze 6,670 akcyj, za 2,001,000 rub. sr. Zarząd Towarzystwa znajduje się w Petersburgu. Komunikacya statkami parowemi, we wszystkich wyżej wymienionych kierunkach, ma być urządzoną w ciągu lat pięciu.

18. Ostatnie oddziały wojska francuzkiego na Wschodzie, opuściły Konstantynopol.

19. Nadzwyczajny ambassador Francyi przy dworze Cesarsko-Rosyjskim, miał szczęście doręczyć NAJJAŚNIEJSZEMU CESARZOWI order Legii Honorowej, przysłany przez Cesarza Napoleona III.

19. Cesarz Francuzów z małżonką i synem wyjechali do Biaritz, nad granicę hiszpańską.

20. Królowa wcielonego do posiadłości Indyjsko-angielskich państwa Oude, z dwoma synami i orszakami 100 osób, przybyła do Anglii.

21. Trzęsienie ziemi w Algierji, najmocniejsze w Phillippeville, gdzie bardzo wiele domów pozawalało się lub zostało uszkodzonych.

— Umarł w Sztutgardzie jeden z najznakomitszych kompozytorów, kapelmistrz króla bawarskiego, a później wirtemberskiego, Piotr-Józef Lindpajtner, rodem z Koblantz, przeżywszy lat 64.

22. Ostateczne rozwiązanie gwardyi narodowej w całej Hiszpanii.

23. Otwarcie wystawy przemysłowej w Bruxelli, w obecności króla belgijskiego, książąt i księżniczek.

24. Poseł angielski przy dworze neapolitańskim, sir William Temple, brat lorda Palmerston, zakończył życie w Londynie, w 68 roku życia.

— Poświęcono w Chrystyanii, stolicy Norwegii, pierwszy od czasów reformacyi kościół katolicki, nowo zbudowany, pod wezwaniem Śgo Olausza czyli Olafa, apostoła Północy.

25. Zaślubiny Adalberta księcia bawarskiego z Infantką hiszpańską Amelią, córką Infanta don Francisco de Paulo, siostrą Infantki Izabelli.

28. Królowa angielska z całą rodziną wyjechała do Szkocyi, przez Edyngburg do Balmoral. Królowa wstrzymała się o jeden dzień z wyjazdem umyślnie dlatego, aby przyjąć urzędownie ambassadora Cesarsko-Rossyjskiego, hrabiego Chreptowicza.

— Odkrycie pomnika wzniesionego na placu Dam, w Amsterdamie, na pamiątkę ducha przychylnego rządowi, jaki okazali w roku 1830 i 1831 mieszkańcy północnych prowincyj Niderlandów, w czasie powstania prowincyj południowych, czyli terazniejszej Belgii. Król miał z tego powodu mowę.

WRZESIEŃ.

1. NN. Cesarstwo Ichmość Austriacy wyjechali z Laxenburga do Klagenfurthu, stolicy Karyntyi.

2. Minister dworu królewskiego w Grecyi, przesłał posłowi francuzkiemu i innym dyplomatom notę, z protestacją przeciw ubliżającym wyrażeniom francuzkiego admirała Bouet-Villaumez, zajmującego Pyreus, który się obraził z powodu usunięcia przez rząd grecki komendanta tej twierdzy, Melingos.

3. *Morning-Post*, gazeta londyńska (organ lorda Palmerstona), oblicza kosztą ostatniej wojny, ze strony Anglii, na 80 milionów funt. sterl. (480 milionów rubli srebrem).

— Powstanie rojalistowskie w Neufchatelu, pod dowództwem hr. Poutalés i podpułkownika Meuron, uśmierzone przez republikanów, pod dowództwem pułkownika Desler, którzy szturmem odebrali zamek Neufchatel, ubieżony zniemacka przez rojalistów.

— Ostateczne rozwiązanie i zamknięcie Kortezów ustawodawczych w Hiszpanii.

5. Książę badeniński Fryderyk, dotychczasowy regent, przyjął tytuł W. X. panującego, z zachowaniem tytułu jego starszego brata W. X. Ludwika, który z powodu słabości uznany został niezdolnym do rządzenia państwem, i obecnie abdykował na rzecz młodszego brata.

6. NAJJAŚNIEJSZY CESARZ Jmość mając na uwadze, że skutkiem zaprowadzenia dostatecznej liczby zakładów naukowych, w których są wykładane: język rossyjski, literatura i pierwsze zasady nauki prawa, mieszkańcy Królestwa Polskiego są należycie w tych przedmiotach usposobieni, Najtłaskawiej

dozwolić raczył tymże mieszkańcom wchodzić do służby rządowej cywilnej w całym Cesarstwie.

7. Najpamiętniejszym wypadkiem w dziejach roku 1856, jest obrzęd świętej Koronacji NAJJAŚNIEJSZEGO CESARZA I KRÓLA ALEXANDRA II, poprzedzony uroczystym wjazdem do pierwotnej stolicy Moskwy. Co tylko wspaniałość i przepych wyszukać zdoła, co nieograniczone przywiązanie wiernych poddanych, z wdzięcznością przepelnionego serca, wynurzyć mogło w powitaniu i przyjmowaniu NAJJAŚNIEJSZEGO PANA z Dostojną NAJJAŚNIEJSZĄ CESARZOWĄ I KRÓLOWĄ I całą Wysoką Rodziną CESARSKĄ: to wszystko przyłożyło się do otoczenia jak największym blaskiem tej wielkiej, prawdziwie narodowej uroczystości, odbytej w dniu 26 sierpnia (7 września), i ogłoszonej Najwyższym Manifestem, obejmującym w sobie niezliczony szereg łask i dobrodziejstw, które, w rodzicielskiej troskliwości o szczęście ukochanego narodu, WIELKI MONARCHA najszczodrzejszą ręką zlać raczył. Do główniejszych należą: ustanowienie szpigowego medalu dla wszystkich wojennych, jako też wojskowych i cywilnych urzędników, lekarzy, duchowieństwa, szlachty, obywateli i kupców, do noszenia na pamiątkę ukończenia wojny; a oprócz tego, ustanowienie dla całego duchowieństwa krzyża piersiowego z napisem, na też samą pamiątkę. Nakazanie nowego powszechnego popisu ludności w całym Cesarstwie; uwolnienie na lat cztery od zaciągu rekrutów; podarowanie wielorakich zaległości, niedoborów należności, sztrofów, pożyczek i t. p.; przebaczenia i ulgi przestępcom politycznym; przebaczenia i ulgi dla innych przestępców, tak wojskowych jako i cywilnych; zwracanie dymisjonowanym żołnierzom, ich wdowom lub krewnym synów żołnierzy i marynarzy, liczących się do kantonistów; ulgi w pełnieniu powinności rekruckiej dla izraelitów, i zaprzestanie poboru do wojska nieletnich żydów; zniesienie ustanowionego oddzielnie porządku, dla przyjmowania do służby, tak wojskowej jako i cywilnej, i uwalniania od niej dziedzicznej szlachty siedmiu gubernij zachodnich; zniesienie postanowienia, które obowiązywało, iż krajowcy gubernij zachodnich, przy wejściu do służby publicznej cywilnej, powinni byli zaczynać taką służbę w wielko-rossyjskich guberniach, i dopiero po upływie lat pięciu mogli służyć w guberniach zachodnich, oraz w ministeriach i głównych zarządach; zniesienie opłaty za paszporta na wyjazd za granicę; powiększenie pensyi, z kapitału inwalidów, dla ranionych sztabs i ober-oficerów.— Słowa Manifestu i następnych po nim Najwyższych Ukazów, Dyplomatów i Postanowień, utkwily głęboko i na zawsze w sercach tak ogółu, jako też osób pojedynczych, na które spłynęła z wysokości Tronu obfita rosa łask, ulg, darów, zaszczytów i przebaczeń. Brzmiały niemi wszystkie pisma nasze, i wraziły się niewygaśle w umysły i serce każdego. Zabrakłoby nam słów do godnego i odpowiedniego wielkości przedmiotu odmalowania wszystkich szczegółów tego wzniosłego i rozrzewniającego wypadku, przed którym korzyć się tylko zdołamy, i błagać Wszechmocnego o długie lata i błogosławieństwo dla NAJJAŚNIEJSZYCH PAŃSTWA, wraz z całą Dostojną Rodziną.

Wielka uroczystość Koronacji NAJJAŚNIEJSZYCH PAŃSTWA obchodzoną była w tymże dniu, z odpowiednią świetnością, tak w Petersburgu, jak w Warszawie. Warszawa, jeżeli dorównać nie mogła blaskiem dwom wielkim stolicom Cesarstwa, wystąpiła przeciw z tem, co stać na nią, a uczuciami serca, czci, wiernopoddania i wdzięczności, nie ustępowała nikomu. Te ostatnią bardziej jeszcze podniosły i ożywiły łaski i dobrodziejstwa, zlane osobnym Manifestem, wydanym w tymże dniu, mianowicie dla Królestwa Polskiego. Monarsze te łaski są: udzielenie szlachcie i urzędnikom medalu pamiątkowego; wstrzymanie przez lat cztery poboru do wojska; umorzenie różnych zaległości

skarbowych i procesów o kontrabandę i defraudacją towarów; dozwoleń spłacenia należności skarbowych, do końca roku 1854 zaległych, dowodami likwidacyjnymi; zmniejszenie lub darowanie kary skazanym za przestępstwa polityczne; przywrócenie godności szlacheckiej tym, którzy takowej pozbawieni zostali wyrokami Sądu Sejmowego z roku 1827, Najwyższego Sądu Karnego z roku 1831, lub Sądów Wojennych; uwolnienie z pod dozoru policyjnego osób zostających pod nim za przestępstwa polityczne; przedłużenie terminu do powrotu do kraju dla ukrywających się przed poborem do wojska, lub tych, co przetrzymali paszporta; wreszcie, złagodzenie kar dla przestępców kryminalnych.

15. Ukaz Rządzącego Senatu, znoszący przepis dotychczasowego sposobu wpuszczania do Rosyji sprowadzanych z zagranicy cudzoziemskich robotników i czeladników, którzy odtąd bez wyjednywania na to pozwoleń od władz policyjnych i odpowiedzialności sprowadzających, jedynie za paszportem, wydawanym i wizowanym przez poselstwa, missye i urzędy konsularne Cesarstwo-Rossyjskie, mają dozwolony wjazd w granice Cesarstwa.

O OPŁATACH I UŻYWANIU PAPIERU STEMPLOWEGO.

Gatunków stempla w ogóle jest siedm: 1) zwyczajny, 2) szacunkowy, 3) kosztów sądowych, 4) administracyjny, 5) opłat spadkowych, 6) kart i kalendarzy, 7) karny. Każdy powinien być używany według przeznaczenia pod rygorem opłacenia powtórnie właściwego stempla.

1. O stemplu zwyczajnym.

Cena tylko jedna i najniższa w opłatach stemplowych: kop. 7 i pół; przeznaczony do świadectw różnego rodzaju, kwitów, likwidacyj, protokółów, obwieszczeń, zapozwów, kopij, wypisów z akt summaryuszów czyli rotulusów, do czynności opiekuńczych, jakoto: wezwań, protokółów posiedzeń rad familijnych, inwentarzy, do aktów znania, zrzeczeń, opozycy, excepcyj, aresztów, do rozmaitych innych czynności sądowych i akt w obronach, do drugich, trzecich i t. d. egzemplarzy kontraktów, umów, do ksiąg głównych handlowych; naostatek: do arkuszy środkowych różnego rodzaju aktów, podań do Władz i t. d.

2. O papierze szacunkowym.

Ceny jego są na kop. sr. 7 i pół, 15, 22 i pół, 30, 45, 60, 75, 90, na rsr. 1 kop. 5, rsr. 1 k. 20, rsr. 1 k. 35, rsr. 1 k. 50, rsr. 3, rsr. 3 k. 60, rsr. 4 k. 50, rsr. 6, rsr. 7 k. 50, rsr. 12, 15, 30, 60, 75; przeznaczony jest do wszelkich podań do Władz w celu otrzymania rezolucyj urzędowej lub skutku żądania, a w szczególności:

po kopiejek 60,

Do Główno-dowodzącego Pięrszszą Armią Namiestnika Królewskiego, Rady Administracyjnej Królestwa, Ogólnego Zebrania Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu.

po kopiejek 45,

Do Sekretaryatu Stanu, IX i X Departamentów Rządzącego Senatu, Heroldyi Królestwa Kommissyów Rządowych Spraw Wewnętrznych i Duchownych, Sprawiedliwości, Przychodów i Skarbu, Komitetu Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej, Zarządu Inspektora Głównego służby zdrowia, Wydziału Górniczego, Najwyższej Izby Obrachunkowej, Kommissyi Emerytalnej, Okręgu Naukowego Warszawskiego, Rady wychowania publicznego, Wydziałów pozostałych po b. Kommissyi Wojny, Zarządu Warszawskiego Wojennego General-Gubernatora, Dowódców korpusów, Naczelnika sztabu armii, Głównej Polowej Prowiantkiej Kommissyi.

po kopiejek 30,

Do Dyrekcji Ubezpieczeń, Zarządu Poczty Królestwa, Prokuratoryi Królestwa, Sądu Appellacyjnego, Urzędu Mennicy, Urzędu Loteryi, Urzędu fabryki Stempla, Biura Członka Kommissyi Skarbu od odbioru soli w Krakowie, Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, Konsystorzów Wyznań Ewangelickich, Zarządu Wojennego General-Policmajstra Armii, Nowo-Georgiewskiej Kommissoryackiej Kommissyi, Naczelników dywizyj, Naczelników sztabów korpusów.

UWAGA.—Wylączone są od użycia papieru stemplowego szacunkowego podania i korespondencye z Bankiem Polskim, Dyrekcją Ubezpieczeń w interesach ubezpieczeń nieruchomości, ruchomości, i Kass Oszczędności, i podania właścicieli listów zastawnych do Władz Towarzystwa Kredytowego ziemskiego.

po kopiejek 15,

Do Archidiecezyi Warszawskiej i wszystkich innych Dyecezyi wyznania Rzymsko-Katolickiego (gdy się pisze do Sądu Duchownego I-jej Instancyi, choć się ten odbywa w Konsystorzu, użytym być winien papier ceny kop. 30, Rządów Gubernialnych, Dyrekcji Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej, Magistratu miasta Warszawy, Zarządu Ober-Policmajstra m. Warszawy, Naczelników Wojskowych (w interesie zaś paszportowym, używa się stempel ceny kop. 45), Trybunałów Cywilnych, Trybunału Handlowego, Sądów Kryminalnych, Dyrektorów Gimnazyów Gubernialnych, Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego w Marymoncie, Naczelników Górniczych Okręgów, Kass Okręgowych Górniczych, Kommissy Kwaterniczej miasta Warszawy, Kommissarzy Cyrkulowych Policji Wykonawczej w Warszawie, Kommissarzy Administracyjnych w Warszawie, Assessorów Nadlesnych, Rewizorów Skarbowych, Naczelników Straży Granicznej, Dyrekcji Szczegółowych Kredytowych po guberniach, Dowódców brygad, Naczelnika sztabu artyleryi armii, Naczelnika parków, General-Gewaltygiera, General-Wagenmajstra, Ober-Kapelana polowego, Dyrektora Szpitali wojskowych, Inspektora Aptek, Kommandantów Twierdz i m. Warszawy, Zarządu Naczelnika Zachodniego Okręgu artyleryjskich garnizonów i do Warszawskiego Arsenalu.

po kopiejek 7 1/2,

Do Naczelników Powiatów, Urzędów Pocztowych gubernialnych, pogranicznych, pośrednich i Ekspedytorów, Urzędników Konsumcyjnych, Nadstrażników, Sądów Pokoju, Sądów Policji Poprawczej, Prezydentów i Burmistrzów po miastach lub do Magistratów tychże miast, Urzędów Leśnych, Pisarszów Solnych, Komor Celnych, Komory Składowej i Magazynu Rządowego drzewa w Warszawie, Inspektorów Szkół Powiatowych, Rady Nadzorczej Instytutu Głuchoniemych, Dowódców pułków, Kantorów Wojskowych Szpitali, Kommandantów miast (wyjąwszy Warszawy).

UWAGA.—Do wszelkich prośb i korespondencyi z powyższemi Władzami, cena oznaczona papieru powinna być tylko użyta do zwierzchniego czyli pierwszego arkusza; gdyby zaś potrzeba przybrać więcej arkuszy, te, jak już wyżej rzeczone, będą ceny stempla zwyczajnego po kopiejek 7 i pół.

3. O papierze stempla kosztów sądowych.

Papier stemplowany jest w następujących cenach: na kop. 7 i pół, 10, 15, 30, 45, 60, 75, 90, rsr. 1 kop. 5, rsr. 1 k. 20, rsr. 1 k. 35, rsr. 1 k. 50, rsr. 5 k. 25. rsr. 3, 6, 12, 30, 60. Służą tylko na opłaty wpisów i innych kosztów stemplowych, do spraw używany jest z osobną w każdej Instancyi sądowej, w wszelkich bez różnicy Sądach, a nawet w sprawach polubownemu rozsządzeniu poddanych; opłata zawsze przez powoda.

Cena wpisów stosować się ma do wartości przedmiotu, podług brzmienia zapozwów w szczególności: Od przedmiotów wartości rsr. 7 i pół

			wylączenie, w ilości kop. 7 i pół.
"	"	7 i pół do rsr. 15	" 15
"	"	15	" 30
"	"	30	" 60
i tak dalej, dodając po kop. 15 za każde rsr. 15, aż do wylączenia rsr. 150, i dalej:			
od rsr.	150 włącznie do rsr.	375 wylączenie rsr.	2 kop. 25
"	375	"	3
"	750	"	6
"	1,500	"	12
"	3,000	"	18
"	6,000	"	24
"	12,000	"	80
"	15,000	"	60
"	30,000	"	90
"	60,000	"	150
"	120,000	"	240
nad 150,000 rsr. od	każdych 150 rsr. tylko	kopiejek 10.	

4. O papierze stempla karnego.

Ceny są na kop. 90, rsr. 1 kop. 5, rsr. 1 k. 20, rsr. 1 k. 35, rsr. 1 i pół, rsr. 1 k. 80, rsr. 3, rsr. 4 i pół, rsr. 6, rsr. 7 i pół, rsr. 12, 15, 30, 75, reprezentując opłatę kar kontrawencyjnych. Opłacany jest w pełnej cenie, a sprzedawany tylko za połowę ceny, druga bowiem połowa idzie na rzecz dostrzegającego kontrawencyę.

5. O formie i cenach papieru szacunkowego.

Papier stempla szacunkowego ma zwyczajną wielkość arkusza, na wierzchu którego po prawej stronie jest czarno wybita cyfra Monarsza w literze rossyjskiej, a po lewej także czarno Herb z wyrażeniem ceny stempla.

Ceny papieru stempla szacunkowego są następujące: na kop. sr. 7 i pół, 15, 22 i pół, 30, 45, 60, 75, 90; rsr. 1 k. 5, rsr. 1 k. 20, rsr. 1 k. 35, rsr. 1 k. 50, rsr. 3, rsr. 3 k. 60, rsr. 4 k. 50, rsr. 6, rsr. 7 k. 50, rsr. 12, 15, 30, 60, 75.

WYMIENIENIE ZNACZNIEJSZYCH WŁADZ WOJSKOWYCH I CYWILNYCH

URZĘDUJĄCYCH W WARSZAWIE,

z wskazaniem miejsc, w których posiedzenia swe odbywają.

A. WŁADZE WOJSKOWE.

Kancelarya Głównodowodzącego Armią I-szą. (W Zamku), nr. 1. Kancelarya Dyplomatyczna przy Głównodowodzącym. (W pałacu <i>pod Blachą</i>), nr. 364. Zarząd General-Kwaternistrza. (W pałacu <i>pod Blachą</i>), nr. 364. Zarząd Naczelnika Artylerji. — Ulica Alexandrya, nr. 2,778. Zarząd Naczelnika garnizonów Artylerji Okręgu Zachodniego. (W Cytadelli). Warszawski zakład przyborów artyleryjskich. — Ulica Długa, nr. 562. Zarząd Naczelnika Inżynierów. (W Cytadelli). Główne Dyżurstwo Armii. — Ulica Senatorska, nr. 479. Polowy Audytyryat Armii. — Saski plac, nr. 413 a. Intendentura Armii. — Ulica Nalewki, nr. 560. Główna Polowa Prowiancka Komisya. — Ulica Nalewki, nr. 560. Zarząd Generała Sztab-Doktora. — Ulica Widok, nr. 1578. Zarząd III Okręgu korpusu Żandar-mów. — Ulica Senatorska, nr. 479. Zarząd Kommandanta Warszawskiej Alexandrowskiej Cytadelli. (W Cytadelli).	Dyrektor, Rz. R. St. Kozaczkowski Alexy syn Cyrylla. Zarządzający, Rz. R. St. Szambelan Kruzenstern Alexander syn Jana. General-Kwaternistrz, General-Lejtnant Buturlin. Naczelnik Artylerji Armii, General-Lejtnant Stachowicz Parmen s. Jana. Naczelnik Okręgu, General-Major Chałański Bazyli syn Jana. Zawiadujący zakładem, General-Major Garbunow Michał syn Jerzego. Naczelnik Inżynierów Armii, General-Lejtnant Buchmeyer. Dyżurny General Armii, General-Lejtnant Zabłocki Wasil syn Jana. Prezes, General-Lejtnant Karłowicz Antoni syn Michała. General-Intendent, General-Major Melnikow. General-Prowiantmajster, General-Major Diwow. General-Sztab-Doktor Armii, Rad. T. Czetyrkin Roman syn Sergiusza. Naczelnik Okręgu, General-Lejtnant Burin 1 Alexander syn Jermoła. Kommandant, General-Major Jermołow Mikołaj syn Szymona.

B. WŁADZE CYWILNE KRÓLESTWA POLSKIEGO.

Namiestnik JEGO CESARSKO-KRÓLEWSKIEJ MOŚCI w Królestwie Polskiem, General-Adjutant, General Artylerji, Xiążę Gorezakow Michał syn Dymitra, Głównodowodzący Armią I-szą. Kancelarya Namiestnika J. C. K. M. (W pałacu Namiestników Królew.). Ulica Krakowskie-Przedm., nr. 387.	Zarządzający Kancelaryą, Radca Tajny Senator Eliaszewicz Piotr syn Teodora.

Wydział paszportowy téjże Kancelaryi.—Ulica Wierzbowa, nr. 612.

Wydział celny przy téjże Kancelaryi Namiestnika.—Ulica Graniczna, nr. 965.

Kancelaryja Rady Administracyjnej.—Ulica Krakowskie-Przedmieście, nr. 387 (w pałacu N. K.).

Kommissya Emerytalna.—Ulica Krakow.-Przedm., nr. 387 (w pal. N. K.).

Zarządzający Wydziałem, R. D. Pohl Edward syn Waclawa.

Zarządzający Wydziałem, Vice-Dyrektor Kancelaryi Przyb. Namiestnika, R. S. Zywotkiewicz Piotr syn Jana. Sekretarz Stanu przy Radzie Administracyjnej, R. T. Le Brun Tomasz syn Tomasza.

Prezes, R. T. Senator Dmitriew Alexander syn Piotra.

WARSZAWSKIE DEPARTAMENTA RZĄDZĄCEGO SENATU.

a) Ogólne Zebranie.—Ulica Krakowskie-Przedm., nr. 387 (w pal. N. K.).

b) IX Departament.—Ulica Długa, nr. 549.

c) X Departament.—Ulica Długa, nr. 549.

Heroldya.—Ulica Krakowskie-Przedmieście, nr. 387 (w pałacu N. K.).

Naczelný Prokurator, R. R. S. Pawliszczew Mikołaj syn Jana.

Prezydujący, R. T. Senator Łubieński Jan syn Józefa.

Zastępujący Prezydującego, G. L. Senator White Karol syn Pawła.

Prezes.....

KONSULOWIE ZAGRANICZNI.

Konsul austriacki.—Ulica Nowy-Swiat, nr. 1294.

Konsul pruski.—Ulica Krakowskie-Przedmieście, nr. 390.

Konsul francuzki.—Ulica Krakowskie-Przedmieście, nr. 411.

Konsul angielski.

Baron Lederer.

De Wagner Emil, Radca legacyi.

Dupeyron.

General-Major Mansfield.

DUCHOWIENSTWO.

a) Duchowieństwo Prawosławne :

Arceybiskup Warszawski i Nowogeorgiewski Arseniusz, Zarządzający dyecezą Wołyńską, Archimandryta Ławry Poczajewskiej (przy Soborze katedralnym, ulica Długa, nr. 589).

Konsystorz duchowny Prawosławny tamże.

b) Duchowieństwo Rzymsko-Katolickie :

Archi-dyecezya Warszawska: Administrator Archi-dyecezyi X. Fijałkowski Antoni, Biskup Hermopolitański.

Konsystorz Warszawski (przy ulicy Miodowej, nr. 492).

Akademia duchowna Rzymsko-Katolicka (przy ulicy Zakroczymskiej, nr. 1863 lit. b).

Konsystorz Ewangelicko-Augsburgski.—Ulica Nowy-Swiat, nr. 1286.

Konsystorz Ewangelicko-Reformowany.—Ulica Leszno, nr. 666.

Kommissya Rząd. Spraw Wewnętrznych i Duchownych.—Ulica Przejazd, nr. 646.

Prezes, Rz. R. St. Kruzenstern Alexander.

Prezes, Rz. R. St. baron Zass Julian syn Ottona.

Dyrektor Główny Prezydujący w Kommissyi, Członek Rady Administr., R. T. Muchanow Paweł syn Alexan.

Towarzystwo Warszaw. Dobroczytności. — Ulica Krakowskie-Przedmieście, nr. 370.

Dyrekeya Teatrów oraz wszelkich widowisk dramatycznych i muzycznych w Królestwie. — Ulica Senatorska, nr. 474.

Dyrekeya Ubezpieczeń. — Ulica Nowolipie, nr. 2406 i 2324.

Dyrekeya wyścigów konnych i wystawy zwierząt gospodarskich (przy Kommissyi Rząd. S. W. i D.).

Wydział Stada Rządowego koni. — Ulica Krakow. Przedm., nr. 373 a. Zarząd Okręgu Poczтового Królestwa Polskiego. — Ulica Krakows.-Przedmieście, nr. 421.

Kommissya Rządowa Sprawiedliwości. — Ulica Długa, nr. 591.

Drukarnia Rządowa przy Kommissyi Rządowej Sprawiedliwości. — Ulica Miodowa, nr. 487.

Archiwum Główne Królestwa. — Ulica Długa, nr. 549.

Vice-Prezes Towarzystwa, Kamerjunker Pusłowski Xawery.

Prezes Dyrekeyi, General- Lejtnant Abramowicz.

Prezes, Radca Tajny Łaszczyński Jakób syn Józefa.

Prezes Dyrekeyi, Radca Stanu Szambelan Kuczyński Alexander syn Felixa.

Dyrektor Stada, Koniuszy Dworu J. C. K. M., R. R. S. hr. Potocki August. Naczelnik Okręgu i Warszawski Dyrektor Pocht, R. R. S. ksiązę Golicyn Alexander syn Michała.

Dyrektor Główny Prezydujący, R. T. Senator hr. Skarbak Fryd. s. Kacpra. Zarządzający Drukarnią, Wójciecki Kazimierz- Władysław syn Jana, Główny Archiwista Senatu.

Naczelnik Archiwum, A. K. Hubert Walenty syn Jana.

SĄDOWNICTWO.

Sąd Apellacyjny Królestwa Polskiego. — Ulica Miodowa, nr. 487.

Sąd Kryminalny gubernii Warszawskiej. — Ulica Długa, nr. 549.

Sąd Policji Poprawczej — Ulica Dzika, nr. 2324. — Wydział I, dla miasta Warszawy.

Wydział II, dla okręgu Warszawskiego i innych.

Trybunał Cywilny gub. Warszawskiej w Warszawie. — Ulica Długa, nr. 549.

Trybunał Handlowy. — Ulica Długa, nr. 550.

Prezes, R. R. S. Paprocki Teodor syn Józefa.

Prezes, R. S. Chrzanowski Łukasz syn Kacpra.

Sędzia Prezydujący, R. K. Warykiewicz Ludwik syn Józefa.

Sędzia Prezydujący, Kuczkowski Józef-Kalasanty syn Baltazara.

Prezes Trybunału, R. S. Bońkowski Ignacy syn Antoniego.

Prezes, R. D. Potocki Konstanty syn Piotra.

SĄDY POKOJU.

Okręgu i miasta Warszawy Wydział I, ulica Śto-Jerska, nr. 1767.

„ „ „ „ II, „ Długa, nr. 549.

„ „ „ „ III, „ Śto-Krzyzka, nr. 1337.

„ „ „ „ IV, na Pradze.

Prokuratorya Królestwa Polskiego. — Ulica Dziekanka, nr. 2667.

Kommissya Rząd. Przychodów i Skarbu. — Ulica Rymarska, nr. 743.

Urząd Mennicy Warszawskiej. — Ulica Bielańska, nr. 607.

Prezydujący, R. S. Borkowski Józef syn Franciszka.

Dyrektor Główny Prezydujący, Członek Rady Administracyjnej, R. T. Szambelan Łęski Adam syn Józefa.

P. o. Dyrektora, R. K. Kolakowski Benedykt.

- Probiernia Główna przy Mennicy Warszawskiej (przy Mennicy).
- Urząd Fabryki Stempla. — Ulica Rymska, nr. 743.
- Urząd Loteryi. — Ulica Nowy-Świat, nr. 1319.
- Dozór Magazynu Rządowego Drzewa. — Ulica Bugaj, nr. 2602.
- Urząd Konsumcyjny miasta Warszawy. — Ulica Leszno, nr. 706.
- Administracya Rząd. dochodów skarb. Tabaczných. — Ulica Długa, nr. 542
- Warszawska Komora Składowa. — Ulica Elektoralna, nr. 759.
- Najwyższa Izba Obrachunkowa. — Ulica Nowy-Świat, nr. 1286.
- Okrąg Naukowy Warszawski. — Ulica Krakowskie-Przedmieście, nr. 394.
- Warszawski Komitet Cenzury (przy Okręgu Naukowym).
- Komitet Examinacyjny, zawiadujący zarazem prywatnemi zakładami naukowemi w Warszawie (przy Okr. N.)
- Instytut Szlachecki. — Ulica Wiejska, nr. 1728 i 9.
- Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa (w Marymoncie).
- Gimnazjum Realne (przy Okr. Naukowym).
- Szkola niedzielno-handlowa przy témże gimnazjum (przy Okr. Nauk.).
- Szkola Sztuk Pięknych (przy Okr. N.).
- Gimnazjum Gubernialne (przy O. N.).
- Szkola Rabinów. — Ulica Gęsia, nr. 2,247 lit. c.
- Kancelarya Rady Instytutu Alexandryjskiego Wychowania Panien. — Ulica Chmielna, nr. 1527.
- Zarząd XIII Okręgu Komunikacyi. — Ulica Nowy-Świat, nr. 1269.
- Komitet Drogi Żelaznej Warszawsko-Wied. (odbywa posiedz. w pałacu Skwarcowa). — Saski plac, nr. 413 c.
- Dyrekcya Drogi Żelaznej Warszawsko-Wied. (w dworcu kolei żelaznej). — Ulica Jerozolimska, nr. 1572 i 3.
- Zarząd Główny Spisu i Zaciągu Wojakowego. — Ulica Senatorska, n.479.
- Naczelný Kontroller Wołowski Adam.
- Naczelnik, R. D. Wilanowski Tomasz.
- Naczelnik Urzędu, R. S. Werner Symeon syn Joachima.
- Inspektor S. K. Sestie Karol.
- Urzędnik do szczeg. porucz. K. R. P. i S., dyrygujący służbą konsumcyjną i strażą skarbową, R. K. Karpiński Adam.
- Członek Ekonomiczny, Kronenberg Leopold.
- Dyrektor, R. S. Rikman Piotr.
- Kontroller Jeneralny Prezyd. w Najwyższej Izbie Obrachunkowej, R. T. Senator Funduklej Jan syn Jana.
- Kurator Okręgu, R. T. Muchanow Pawel syn Alexandra.
- Prezydujący, Pomoćnik Kuratora R. S. Sumiński Leopold.
- Prezydujący, R. S. Stender Filip.
- P. o. Dyrektora, R. D. Kiewlicz.
- Dyrektor, R. S. Żdzitowiecki Seweryn syn Stanisława.
- P. o. Dyrektora, A. K. Łyszkowski Maxymilian.
- Inspektor, R. H. Rogiński Kazimierz.
- Dyrektor, R. D. Wołkow Mikołaj.
- Dyrektor, R. S. baron Kaulbars.
- Dyrektor, Tugendhold Jakób.
- Prezes Rady, R. T. Senator Funduklej.
- Naczelnik Okręgu, G. M. korpusu Inżynierów, Kraft Mikołaj syn Józefa.
- Prezydujący General-Major Korpusu Inżynierów Kraft Mikołaj s. Józefa.
- Dyrektor, G. M. Artyleryi Schenschine.
- Zarządzający Naczelnie, G. L. Senator Sobolew Michał syn Jana.

Bank Polski.—Ulica Elektoralna, nr. 744.

Komitet Towarzystwa Kredyt. Ziems. — Ulica Podwale, nr. 500 lit. a.

Komitet właścicieli listów zastawnych. — Ulica Krakow.-Przedm., nr. 411.

Dyrekcya Główna Tow. Kred. Ziems. — Ulica Podwale, nr. 500 lit. a.

Dyrekcya Szczegółowa gub. Warszawskiej.—Ulica Podwale, nr. 500 a.

Rząd Gubernialny Warszawski.—Ulica Miodowa, nr. 493.

Administracya Pałaców Cesarskich: Łazienek i Belwederu.—Ulica Górna, nr. 2387 a (w Łazienkach Kr.).

Administracya Księstwa Łowickiego. — Ulica Niecała Nr. 614.

Prezes, R. R. S. Niepokojczycki Benedykt

Prezes, hr. Zamojski Andrzej syn Stanisława.

Prezes, R. K. Ornowski Józef.

Prezes, R. R. S. Białoskórski Edward, syn Kiliana.

Prezes, R. R. S. hr. Łubiński Piotr syn Felixa.

Gubernator Cywilny, Prezes Dyr. Ub. R. T. Łaszczyński Jakób syn Józefa.

Administrujący Pałacami, G. L. Abramowicz Ignacy.

Administrator, G. L. Abramowicz Ignacy.

WŁADZE MIEJSCOWE.

Zarząd Warszawskiego Wojennego General-Gubernatora. Ulica Wierzbowa, nr. 612.

Zarząd Naczelnika Wojennego guber. Warsz.— Ulica Wierzbowa, nr. 612.

Warszawski Ordonanshaus. — Saski Plac, nr 413.

Kommissya Kwaternicza.— Ulica Senatorska, nr. 461.

Magistrat miasta Warszawy. — Ulica Senatorska, nr. 462.

Zarząd Ober-Policmajstra miasta Warszawy.— Ulica Senatorska, nr. 462.

Warszawski Wojenny General-Gubernator, G. Ad. Paniutin.

Dyrektor Kancelaryi, R. K. Czestylin Gabryel syn Jana.

Pomocnik Naczelnika Wojen., Pułkownik Wendorff Ignacy syn Karola.

Kommandant miasta Warszawy, G. L. Tutczek Jan syn Jana.

Dyrektor Kommissyi, Pułkownik Wogak Konstanty syn Hippolita.

Prezydent miasta, R. R. S. Andrault Teodor syn Alexandra.

Warszawski Ober-Policmajster, G. M. Gorlow Bazyli syn Michała.

POLICYA WYKONAWCZA.

Cyrkuł I, ulica Piwna, nr. 15.

„ II „ Zakroczyms., n. 1855/6.

„ III „ Nowomiejska, nr. 167.

„ IV „ Nalewki, nr. 2257.

„ V i VI „ Dzika, nr. 2323.

„ VII i VIII „ Grzybowska, n. 1055 g.

„ IX „ Mokotowska, n. 1660.

„ X „ Śto-Krzyzka, nr 1625.

„ XI „ Dziekanka, nr. 2677.

„ XII na Pradze, nr. 397.

Wydział Kontroli służących (w Ratuszu).

Straż Ogniowa. — Ulica Nalewki, nr. 2235.

Urząd Lekarski miasta Warszawy.— Ulica Miodowa, nr. 493.

Kommissarz, A. K. Szuwarski Jan.

„ R. H. Skulski Hieronim.

„ A. K. Zagrabiński Tomasz.

„ R. H. Bądarzewski Andrzej.

P. o., „ R. K. Zacharyaszewicz Izyd.

„ R. D. Biernacki Piotr.

„ A. K. Joachimowski Jan.

„ A. K. Szletyński Ludwik.

„ A. K. Głębocki Józef.

„ S. G. Brodzki Tomasz.

Naczelnik Wydziału, A. K. Andrzej Listowski syn Ignacego.

Naczelnik Straży, Pułkownik Hauke Alexander.

Inspektor Urzędu, Siekaczyński,

ROZKŁAD JAZDY

NA DRODZE ŻELAZNÉJ WARSZAWSKO-WIEDENŃSKIEJ.

Rozkład jazdy na drodze żelaznej tutejszej zmieniany bywa stosownie do pory roku, biegu pociągów zagranicznych i t. p. Szybkość jazdy przecież nie zmienia się. Pociągi osobowe przebiegają około 4-ch mil na godzinę, licząc w to przystanki po stacyach. Czas więc potrzebny na przebieżenie rozmaitych przestrzeni drogi, zamieściliśmy w tablicy następującej, którą uważać można za ogólny rozkład jazdy na drodze żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej.

Jeżeli wiemy godzinę odejścia pociągu z Warszawy, Częstochowy, Granicy lub Łowicza, łatwo przy pomocy tej tablicy dojść godzin, w których pociąg znajduje się winien na rozmaitych stacyach drogi żelaznej. I tak, gdy pociąg wychodzi z Warszawy o godzinie $7\frac{1}{2}$ z rana, przechodzi przez Piotrków o godz. $12\frac{1}{2}$, bo dodać potrzeba czas jazdy od Warszawy do Piotrkowa, to jest godzin 5; przechodzi przez Częstochowę o godz. 3 min. 25, bo dodajemy czas jazdy god. 7 min. $55=15\frac{25}{60}$ to jest god. 3 min. po dwunastej czyli po południu; pociąg ten staje zatem na granicy o god. 6, to jest: $7,30 + 10,30 = 18 - 12 = 6$.

Czas potrzebny do przebieżenia różnych odległości na drodze żelaznej
Warszawsko-Wiedeńskiej.

z Warszawy		z Granicy		z Częstochowy		z Łowicza	
	g. m.		g. m.				
do Pruszkowa...	30	do Żąbkowie.....	30				
" Grodziska...	1	" Łaz.....	55				
" Rudy.....	1 30	" Myszkowa.....	1 35				
" Radziwiłłowa.	1 55	" Poraja.....	2 5				
" Skierniewic...	2 20	" Częstochowy....	2 35				
" Łowicza.....	3 10	" Kłomnicy.....	3 20				
" Pływi.....	2 50	" Radomska.....	4				
" Rogowa.....	3 20	" Gorzkowic.....	4 45				
" Rokicin.....	4	" Piotrkowa.....	5 30				
" Bab.....	4 30	" Bab.....	6				
" Piotrkowa...	5	" Rokicin.....	6 30				
" Gorzkowic...	5 45	" Rogowa.....	7 10				
" Radomska...	6 30	" Pływi.....	7 40				
" Kłomnicy....	7 10	" Łowicza.....	9				
" Częstochowy.	7 55	" Skierniewic...	8 10				
" Poraja.....	8 25	" Radziwiłłowa...	8 35				
" Myszkowa...	8 55	" Rudy.....	9				
" Łaz.....	9 35	" Grodziska.....	9 30				
" Żąbkowie....	10	" Pruszkowa.....	10				
" Granicy.....	10 30	" Warszawy.....	10 30				

Winniśmy tu dodać, że cyfry z tej rachuby otrzymywane są przybliżone; bo pociągi na różnych stacyach zatrzymują się po 5, 10, 15 i więcej minut, podług szczegółowych co kilka miesięcy wydawanych rozkładów jazdy; kto więc szuka minutowych dokładności, do takich rozkładów udawać się powinien.

Oplata od jednej osoby na drodze żelaznej:

z Warszawy	Ilość mil:	K l a s s y:			
		I.	II.	III.	IV.
		K o p i e j k i s r e b r e m.			
do Pruszkowa.....	2	36	27	18	10
„ Grodziska.....	4	72	54	36	20
„ Rudy Guzowskić.....	6	108	81	54	30
„ Radziwiłłowa.....	7 ¹ / ₂	135	101	68	37 ¹ / ₂
„ Skierniewic.....	9	162	121	81	45
„ Łowicza.....	12	216	162	108	60
„ Płyćwi.....	11	198	148	99	55
„ Rogowa.....	13	234	175	117	65
„ Rokicin.....	15 ¹ / ₂	279	209	140	77 ¹ / ₂
„ Bab.....	17 ¹ / ₂	315	236	157	87 ¹ / ₂
„ Piotrkowa.....	19 ¹ / ₂	351	263	176	97 ¹ / ₂
„ Gorzkowic.....	22 ¹ / ₂	405	303	202	112 ¹ / ₂
„ Radomska.....	25 ¹ / ₂	460	344	230	127 ¹ / ₂
„ Kłomnic.....	28	504	378	252	140
„ Częstochowy.....	31	558	418	279	155
„ Poraja.....	33	594	445	297	165
„ Myszkowa.....	35	630	472	315	175
„ Łaz.....	37 ¹ / ₂	675	506	338	187 ¹ / ₂
„ Ząbkowic.....	39	702	526	351	195
„ Granicy.....	41	738	553	369	205

Uwaga I. — Dzieci nieumiejące chodzić wolne są od opłaty; do lat 10 płacą o jedną klasę niżej, a w klasie IV płacą połowę ceny. Na dwoje dzieci służy jeden bilet właściwej klasy. Dzieci wyżej lat 10 mające płacą jak dorosłe osoby.

„ **II.** — Osoby do Warszawy jadące, oprócz powyższej opłaty, uiszczają po kop. 1¹/₂ rogatkowego.

I. Oplata od tłomoków i pakunków osobowych:

Od tłomoków i pakunków ważących funtów:	Za każdą Stację.	z W a r s z a w y				
		do Skier- niewic.	do Łow- cza.	do Piotr- kowa.	do Czę- stochowy	do Gra- nicy.
		K o p i e j k i S r e b r e m.				
Od 31 do 50	3	15	18	30	42	57
— 51 — 70	4	20	24	40	56	76
— 71 — 90	5	25	30	50	70	95
— 91 — 110	6	30	36	60	84	114
— 111 — 130	7	35	42	70	98	133
— 131 — 150	8	40	48	80	112	152
— 151 — 170	9	45	54	90	126	171
— 171 — 190	10	50	60	100	140	190
— 191 — 210	11	55	66	110	154	209

Pakunki do 30 funt. ważące każda osoba bezpłatnie zabierać może. Oprócz tego do Warszawy rogatkowe od każdego tłomoka po kop. sr. 1 od 100 funt.

II. Opłata od powozów:

z Warszawy	P o w ó z K l a s s y :			
	I.	II.	III.	IV.
	Kopiejki srebrem.			
do Pruszkowa.....	150	120	90	60
„ Grodziska.....	300	240	180	120
„ Rudy Guzowskiéj.	450	360	270	180
„ Skierniewic.....	675	540	405	270
„ Łowicza.....	900	720	540	360
„ Rogowa.....	975	780	585	390
„ Rokicin.....	1162 ¹ / ₂	930	677 ¹ / ₂	465
„ Piotrkowa.....	1462 ¹ / ₂	1170	877 ¹ / ₂	585
„ Radomska.....	1912 ¹ / ₂	1530	1147 ¹ / ₂	765
„ Częstochowy....	2325	1860	1395	930
„ Myszkowa.....	2625	2100	1575	1050
„ Granicy.....	3075	2460	1845	1230

Kl. I. Karety podwójne z waszą i karety poczwórne.

Kl. II. Karety podwójne obładowane. Kocze na 4-ry osoby. Bryczki kryte obładowane.

Kl. III. Zwyczajne kocze kryte na 2 osoby lub także bryczki.

Kl. IV. Zwyczajne odkryte bryczki bez ładunku, lub tylko z ładunkiem jadących osób.

Osoby w powozach zostające, wykupić powinny bilety osobowe klasy II, służba biletu klasy IV.

Opócz tego do Warszawy opłata rogatkowa od klasy I kop. 30, od kl. II kop. 20, od kl. III i IV kop. 10.

III. Opłata od zwierząt.

z Warszawy	R o d z a j.										
	Konie wierzchowe lub powozowe w krytych wagonach.			Woly, krowy i konie robocze w odkrytych wagonach.					Mniejsze zwierzęta partya.	Psy, 1 sztuka.	Drobi proszta.
	Ile sztuk.			Ile sztuk.							
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	4.	5-6 (*)			
	K o p i e j k i s r e b r e m										
do Grodziska..	180	260	300	120	160	180	190	200	60	20	8.5
„ Rudy Guzow.	270	390	450	180	240	270	285	300	90	30	12.5
„ Skierniewic.	405	585	675	270	360	405	427 ¹ / ₂	450	135	45	18.5
„ Łowicza...	540	780	900	360	480	540	570	600	180	60	24.5
„ Rogowa...	585	845	975	390	520	585	617 ¹ / ₂	650	195	65	26.5
„ Rokicin...	697 ¹ / ₂	1007 ¹ / ₂	1162 ¹ / ₂	465	620	697 ¹ / ₂	736 ¹ / ₂	775	232 ¹ / ₂	77 ¹ / ₂	31.5
„ Piotrkowa..	877 ¹ / ₂	1267 ¹ / ₂	1462 ¹ / ₂	585	780	877 ¹ / ₂	926 ¹ / ₂	975	300	100	39.5
„ Radomska..	1147 ¹ / ₂	1657 ¹ / ₂	1912 ¹ / ₂	765	1020	1147 ¹ / ₂	1211 ¹ / ₂	1275	385 ¹ / ₂	127 ¹ / ₂	51.5
„ Częstochowy	1395	2015	2325	930	1240	1395	1472 ¹ / ₂	1550	465	155	62.5
„ Myszkowa..	1575	2275	2625	1050	1400	1575	1662 ¹ / ₂	1750	525	175	70.5
„ Granicy...	1845	2665	3075	1230	1640	1845	1947 ¹ / ₂	2050	615	205	82.5

Na partya mniejszych zwierząt liczy się:

Cieląt lub kóz sztuk 8

Owiec..... „ 10

Świń..... „ 6

(*) Lub najem wagonu 4-kołowego na bydło; za najem wagonu 6-kołowego, o połowę więcej.

Od mniejszej liczby sztuk pobiera się na wagę po k. sr. 2 za pud na 7 wiorst. Cały wagon 4-kołowy wynajmuje się do przewozu cieląt, kóz, świń lub owiec, bez względu na liczbę, ile ich się pomieści.

Oprócz powyższej opłaty, przy wprowadzaniu zwierząt do miasta Warszawy, dolicza się rogatkowe:

Od konia i wołu po ..... kop. sr. 10

Od krowy i jałowizny..... „ 7¹/₂

Od cielęcia, owcy, świni.... „ 2

Od drobin i prosiąt..... „ 1¹/₂

IV. Opłata od towarów, produktów i ciężarów od jednego puda:

z Warszawy	K l a s s y:				ze Skierniewic	K l a s s y:			
	I.	II.	III.	IV.		I.	II.	III.	IV.
	Kopiejki srebrem					Kopiejki srebrem.			
do Pruszkowa...	3·5	2	1·4	0·9	do Łowicza....	4·5	2·5	1·7	1·1
„ Grodziska....	5·5	3	2	1·3	„ Piotrkowa... 12	6·3	4	2·6	
„ Rudy Guzows. 7·5	4	2·6	1·7		„ Radomska... 18	9·3	5·8	3·8	
„ Radziwiłłowa 9	4·8	3·1	2		„ Częstochowy. 23·5	12	7·4	4·9	
„ Skierniewic.. 10·5	5·5	3·5	2·3		„ Granicy..... 33·5	17	10·4	6·9	
„ Łowicza..... 13·5	7	4·4	2·9		z Łowicza				
„ Płocini..... 12·5	6·5	4·1	2·7		do Piotrkowa... 15	7·8	4·9	3·2	
„ Rogowa..... 14·5	7·5	4·7	3·1		„ Radomska... 21	10·8	6·7	4·4	
„ Rokicin..... 17	8·8	5·3	3·6		„ Częstochowy. 26·5	13·5	8·3	5·5	
„ Bab..... 19	9·8	6·1	4		„ Granicy..... 36·5	18·5	11·3	7·5	
„ Piotrkowa... 21	10·8	6·7	4·4		z Piotrkowa				
„ Gorzkowic... 24	12·3	7·6	5		do Radomska... 7·5	4	2·6	1·7	
„ Radomska... 27	13·8	8·5	5·6		„ Częstochowy. 13	6·8	4·3	2·8	
„ Kłomnic..... 29·5	15	9·2	6·1		„ Granicy..... 23	11·8	7·5	4·8	
„ Częstochowy. 32·5	16·5	10·1	6·7		z Radomska				
„ Poraja..... 34·5	17·5	10·7	7·1		do Częstochowy. 7	3·8	2·5	1·6	
„ Myszkowa... 36·5	18·5	11·3	7·5		„ Granicy..... 17	8·8	5·5	3·6	
„ Łaziska..... 39	19·8	12·1	8		z Częstochowy				
„ Żąbkowic... 40·5	20·5	12·3	8·3		do Granicy..... 11·5	6	3·8	2·5	
„ Granicy..... 42·5	21·5	13·1	8·7						

Zasady.—Opłata za transport na 7 wiorst od 10 pudów klasy I, kop. 10,

II, „ 5,

III, „ 3,

IV, „ 2,

Opłata wagowa bez względu na odległość od 10 pudów „ I, „ 15,

„ II, „ 10,

„ III, „ 8,

„ IV, „ 5.

Obiedwie opłaty objęte są w liczbach powyżej oznaczonych.

Oprócz tego opłata rogatkowa do Warszawy od klasy I, II, III, od puda kop. 0,4, od klasy IV od puda kop. 0,2.

Za najem wagonu 6-kołowego pod 225 pudów na 7 wiorst kop. 67.

„ „ krytego „ 90.

Oprócz tego wagowe bez względu na odległość „ 180.

Składowe po trzech dniach na dobę od 10 pudów kop. 5. Placowe zas po pięciu dniach na dobę od 10 pudów kop. 1.

Do klasy I należą: Instrumenta muzyczne, meble, lustra, szkło szlifowane, kryształy, zegary, obrazy w ramach, porcelana, stroje damskie, pierze, puch, pościel, wata, wyroby koszykarskie, rzeźbiarskie i rękawicznice, wszelkie lekkie przedmioty, potrzebujące szczególnego i starannego opakowania; krzewy, oset sukienniczy, kwas siarkowy, oraz wszelkie paczki mniej jak 4 pudy ważące.

Do klasy II: Arak, anyż, bawelna, chleb biały, chmiel, cukier, cykorya wyrobiona, fajans, len, konopie; kolonialne towary, jakoto: cytryny, pomarańcze, kawa, likiery, len, maszyny, materiały apteczne, miód, napój, nasiona zagraniczne i wszelkie nasiona trawne krajowe, owoce, oliwa, ostrygi, przędza, papier, piwo zagraniczne, piwo krajowe w butelkach, skóry, sukno, towary wszelkie, tytuń i tabaka fabrykowane, wyroby metalowe, drewniane i powroźnicze, wino, wody mineralne, wełna, włosy i wszelkie rzeczy niewymienione w niniejszej taryfście.

Do klasy III: Alun, bibuła, blacha żelazna, cynkowa, miedziana, mosiężna, otowiana, czarny chleb, cebula, cement, cynk, cyna, drzewo farbiarskie i stolarskie, gonty, groch, jarzyny, jaja, korzenie cykoryi, jedwab' surowy, kora, kafe, lój, masło, miód, mięso, mydło krajowe, miedz, mosiądz, ocet, olej, ołów, pietruszka i inna włoszczyzna, proso, potaż, pakuły, róg, ryby, rzepak, saletra, sadło, słonina, sól, siarka, sierć, syrop, śledzie, stal, szkło zwyczajne, świece, ser krajowy, siemie lniane i konopne, tektura, tytuń surowy, wosk, wódka w beczkach, wyka, wyroby ciesielskie, bednarskie, garncarskie, marmurowe i kamienne, żelazo, grube wyroby i odlewy żelazne, tudzież kasza wszelkiego rodzaju; drut, szrut w beczkach, śledzie wysyłane w kompletnym ładunku całego wagonu, zaliczane będą do ciężarów klasy IV.

Do klasy IV: Asfalt, bagaże żolnierskie, cegła, dachówka, drzewo budowlane i opalowe, gips, kamienie flizowe, młyńskie i brukowe, kartofle, kości, mąka, makuchy, margiel, nawóz w beczkach, otręby, piwo krajowe w beczkach, ruda, sieczka, smoła, szmaty, szkło potluczone, torf, wapno, węgle drzewne i kamienne, popiół, żelazo stare i surowe (nie w wyrobach), zboże, oraz wszelkie paki, beczki i naczynia wracające od przedmiotów drogą żelazną wysyłanych.

Objaśnienie.

1. Ciężary mniej jak 1 pud ważące nie przyjmują się.
2. Ciężary od 1—3 pudów liczą się jak 3 pudy.
3. Po trzech pudach liczy się na pudy, ilość zaś mniejsza jak pud nie liczy się wcale.

Waga w pudach	Waga w pudach	Waga w pudach	Waga w pudach
1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40
41	42	43	44
45	46	47	48
49	50	51	52
53	54	55	56
57	58	59	60
61	62	63	64
65	66	67	68
69	70	71	72
73	74	75	76
77	78	79	80
81	82	83	84
85	86	87	88
89	90	91	92
93	94	95	96
97	98	99	100

TABELLA ODCHODU I PRZYCHODU POCZT W WARSZAWIE.

WYMIENIENIE TRAKTU	O D C H Ó D		P R Z Y C H Ó D	
	W jakie dni i godziny			
1. Kowieński. a) Do Pultuska, Łomży, Suwałk, Kowna, St. Petersburga, gubernij północnych i Finlandyi.	Wozowa odchodzi z pieniędzmi we Wtorek i Sobotę o 9 rano, z posylkami w też dni o 6 wieczór. <i>Osobowo-listowa</i> do Cesarstwa we Wtorek i Sobotę o 9 rano, nadto sama <i>listowa</i> we Środę, Czwartek, i Niedz. o 9 rano; w Królestwie zaś i do Kowna <i>osobowo-listowa</i> codziennie o 9 rano.		Wozowa pieniędzy. w Nied. i Środę po poł., posylkowa we Wtor. i Piąt. przed poł. <i>Osobowo-listowa</i> z Cesarstwa w Niedz. i Środę po południu, nadto sama <i>listowa</i> we Wtorek, Piątek i Sobotę rano.	
b) Do Przasnysza, Mławy, przez Niborg do Królewca i Prus Wschodnich.	Wozowa i <i>listowa</i> we Wtorki i Soboty o 6 wieczór, przy których od Pultuska do Niborga zabierać się mogą osoby.		Wozowa i <i>listowa</i> we Wtorek i Piątek przed południem.	
c) Do Czyżewa, Nura, Sterdyni, Sokolowa i Węgrowa.	Wozowa w Środę o 3 po połud. i Sobotę o 7 wieczór. <i>Listowa</i> we Wtorek i Sobotę o 9 rano.		Wozowa w Sr. i Sob. ran. <i>Listowa</i> w Środę i Czw. po południu.	
2. Białostocki. Do Wyszkowa, Zambrowa, Tykocina, Białegostoku i Grodna.	Wozowa tylko do Tykocina w Sobotę o 6 wieczór. <i>Listowa</i> w Środę o 9 rano i w Sobotę o 6 wieczór.		Wozowa we Wtorek w południe. <i>Listowa</i> w Środę i Sobotę w południe.	
3. Brzesko-Litewski. a) Do Siedlec, Białej, Brześcia Litewskiego, Mińska gubernialnego, Smoleńska, Moskwy i gubernij w środkowej Rosyji położonych.	Wozowa w Środę o 3 po połud. i w Sobotę o 7 wieczór. <i>Osobowo-listowa</i> codziennie tylko do Brześcia Litewskiego, dalej zaś do Cesarstwa <i>osobowo-listowa</i> w Poniedziałek, Wtorek i Piątek o 5 po południu.		Wozowa w Środę i Sobotę rano. <i>Osobowo-listowa</i> tylko od Brześcia Lit. codziennie w poł., z dalszych zaś miejsc w Cesarstwie w Środę, Piątek i Niedz. w poł.	
b) Do Sokolowa, Nura, Czyżewa, Ciechanowca, Węgrowa, Łukowa i Żelechowa.	Wozowa w Sobotę o 7 wieczór. <i>Listowa</i> w Niedzielę i Czwartek o 5 po południu.		Wozowa w Sobotę rano. <i>Listowa</i> we Wtor. i Piątek w południe.	
c) Do Radzyna, Parczewa, Włodawy, Kocka i Lubartowa.	Wozowa w Sobotę o 7 wieczór. <i>Listowa</i> w Poniedziałek i Czwartek o 5 po południu.		Wozowa w Sobotę rano. <i>Listowa</i> we Wtor. i Piątek w południe.	
4. Lubelski. a) Do Garwolina, Moszczańki, Iwangoroda, Kurowa i Lublina, oraz na trakty uboczne do Opola, Nowej Alexandry i Kazimierza.	Wozowa we Wtorek i Piątek o godz. 9 rano. <i>Osobowo-listowa</i> codziennie o godz. 4 po południu.		Wozowa w Środę i Sobotę wieczór. <i>Osobowo-listowa</i> codziennie w południe.	
b) Do Piask, Siedliszcza, Chelma, Dubienki i Stankowia.	Wozowa jak do Lublina. <i>Listowa</i> w Niedzielę, Wtorek, Czwartek i Piątek o 4 po południu.		Wozowa w Sr. i Sob. wiecz. <i>Listowa</i> w Niedz., Wtor., Czwart. i Sobotę w połud.	
c) Do Cesarstwa: do Uściługa, Żytomierza, Berdyczewa, Kijowa, Charkowa, Odessy, i południowych gubernij.	Wozowa jak do Lublina. <i>Listowa</i> w Niedzielę i Czwartek o 4 po południu, nadto do Uściługa i Włodzimierza tylko we Wtorek i Piątek o téż godzinie.		Wozowa w Środę i Sobotę po południu. <i>Listowa</i> w Niedz. i Czw. w południe.	
d) Zamojski: do Krasnogostawa, Zamościa, Tomaszowa, Tarnogroda, Janowa.	Wozowa jak do Lublina. <i>Osobowo-listowa</i> do Zamościa tylko w Sobotę o 4 po południu, <i>listowa</i> zaś do miejsc obok wymienionych, we Wtorek i Piątek o 4 po południu.		Wozowa w Środę i Sobotę po południu. <i>Osobowo-listowa</i> z Zamościa w Czwartek w poł. <i>Listowa</i> w Ponied., Środę i Sobotę w południe.	
e) Do Lubartowa, Parczewa, Włodawy, Kocka i Radzyna.	Wozowa jak do Lublina. <i>Listowa</i> w Piątek o godz. 4 po południu.		Wozowa w Sobotę wiecz. <i>Listowa</i> w Poniedziałek i Sobotę w południe.	

Dalszy ciąg Tabeli Odchodu i Przychodu Poczty w Warszawie.

WYMIENIENIE TRAKTU	O D C H Ó D		P R Z Y C H Ó D	
	W jakich dni i godziny			
f) Do Galicyi przez Tarnogród.	Wozowa jak do Lublina. Listowa we Wtorek i Sobotę o 4 po południu.		Wozowa w Środę po poł. Listowa codziennie Kolej żelazną w nocy.	
g) Do Łukowa, Żelechowa, Opatowa, Ostrowca i Ożarów.	Wozowa we Wtorek o 9 rano, w Sobotę o 5 po południu. Listowa we Wtorek i Piątek o 4 po poł.		Wozowa w Środę i Sobotę po południu. Listowa w też dni w poł.	
h) Do Nowej Alexandryi.	Wozowa we Wtorek o 9 rano i Sobotę o 5 po południu. Osobowo-listowa codziennie o 4 po poł.		Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Listowa codzien. w poł.	
5. Kozienicki. Do Góry, Mniszewska i Kozienic.	Wozowa w Poniedziałek o 4 i pół po południu. Osobowo-listowa w Poniedz. i Czwartek o 4 i pół po południu.		Wozowa w Czwartek po południu. Osobowo-listowa w Niedzieli i Czwartek po poł.	
6. Krakowski. a) Do Grójca i Radomia.	Wozowa w Środę o 4 po południu, w Sobotę o 6 po południu. Osobowo-listowa codziennie o 6 wiecz.		Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Osobowo-list. codz. rano.	
b) Do Suchedniowa, Kiele, Jędrzejowa, Miechowa, Michałowic i do Austryi.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Poniedziałek, Środę, Piątek i Sobotę o 6 po południu.		Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Listowa w Niedz., Wtor., Czwartek i Piątek rano,	
c) Do Żarnowca i Skalbierza.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Poniedziałek i Piątek o 6 wieczór.		Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Listowa w Pon. i Piąt. r.	
d) Do Ostrowca, Opatowa, Ożarów, Zawichosta, Sandomierza i Staszowa.	Wozowa w Piątek o 9 rano, w Sobotę o 6 wieczór. Listowa w Niedzieli, Środę, Czwartek i Sobotę o 6 po południu.		Wozowa we Wtorek i Sobotę po południu. Listowa w Niedz., Poniedziałek, Środę i Piąt. rano.	
e) Do Opoczna, Końskich, Przedborza, Ilży, Zwolenia i Solca.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Poniedziałek i Środę o 6 wieczór.		Wozowa we Wtor. po poł. Listowa w Niedz. i Środę rano.	
f) Do Chmielnika, Buśka i Stopnicy.	Wozowa jak do Radomia. Listowa w Środę i Sobotę o 6 po południu.		Wozowa we Wtor. i Piątek po południu. Listowa w Pon. i Piąt. r.	
7. Piotrkowski. Do Mszczonowa, Rawy, Tomaszowa, Piotrkowa, Radomska i Częstochowy.	Wozowa we Środę o 4 po południu.		Wozowa we Wtorek po południu.	
8. Częstochowski (Kolej żelazna). a) Do Rudy Guzów, Skierniewic, Piotrkowa, Częstochowy, Zawiercia i Granicy, Za granicę: do Prus, Austryi i państw europejskich połudn. i zach.	Listowa codziennie o 4 po południu.		Listowa codzien. w nocy.	
b) Do Mszczonowa, Rawy, Tomaszowa, Wolborza, Żarek, Pilicy, Dąbrowy i Olkusza.	Listowa codziennie o 4 po południu.		Listowa codzien. w nocy.	
c) Do Wielunia, Krzepic, wsi św. Anny i Koniecpola.	Listowa w Środę i Sobotę o 4 po południu.		Listowa w Poniedziałek i Czwartek w nocy.	
9. Kalisko - Fabryczny. a) Do Lowicza, Osin, Strykowa i Zgierza.	Wozowa w Czwartek o 5 po południu. Konna w Niedzieli i we Wtorek o 4 po południu.		Wozowa w Środę rano. Konna w Piątek i Środę w nocy.	

Dalszy ciąg Tabeli Odchodu i Przychodu Poczty w Warszawie.

WYMIENIENIE TRAKTU	O D C H Ó D W jakie dni i godziny	P R Z Y C H Ó D W jakie dni i godziny
b) Do Łodzi, Pabianic, Łasku, Zduńskiej Woli, Sieradza, Błaszek i Kalisza.	Wozowa jak do Łowicza. Osobowo-listowa codziennie przez Rokiciny koleją żelazną o 4 po południu.	Wozowa jak z Łowicza. Osobowo-listowa przez Rokiciny koleją żelazną, codziennie w nocy.
c) Do Widawy, Warty i Szczerecowa.	Wozowa jak do Sieradza. Listowa w Niedzielę i Czwartek o 4 po południu.	Wozowa w Środę rano. Listowa we Wtorek i Piątek rano.
d) Do Złoczewa, Wielunia, Naramnie, Wieruszowa, Praszki, i za granicę: do Kempna i Landberga.	Wozowa jak do Sieradza. Listowa w Niedzielę i Czwartek o 4 po południu.	Wozowa w Środę rano. Listowa w Poniedziałek i Czwartek rano.
10. Kalisko-Słupецko-Toruński. Do Łowicza, Kutna, Krośniewic, Koła, Konina, Słupcy, Poznania, Turka, Ceko-wa, Kalisza, Włocławka, Służewa, Torunia i Gdańska.	Wozowa we Wtorek i Sobotę o 5 po południu. Osobowo-listowa codziennie o 4 po południu.	Wozowa w Poniedziałek i Piątek rano. Listowa codziennie w nocy.
b) Do Błonia, Serok i Sochaczewa.	Wozowa we Wtorek, Czwartek i Sobotę o 5 po południu. Listowa we Wtorek, Czwartek i Sobotę o 5 po południu.	Wozowa i listowa w Poniedziałek, Środę i Piątek rano.
c) Do Łęczycy, Ozorkowa i Baldrychowa.	Wozowa we Wtorek o 5 po południu. Listowa w Poniedziałek, Wtorek, Środę i Sobotę o 4 po południu.	Wozowa w Ponied. rano. Listowa w Nied., Wtor., Piątek i Sobotę w połud.
d) Do Płocka, Gostynina i Gombina.	Wozowa we Wtorek o 5 po południu. Listowa codziennie o 4 po południu.	Wozowa w Piątek rano. Listowa codzien. w poł.
e) Toruński, od Krośniewic do Włocławka, Brzeźcia Kujaw., Nieszawy, Służewa, i za granicę: do Torunia i Gdańska.	Wozowa we Wtorek o 5 po południu. Osobowo-listowa codziennie o 4 po południu.	Wozowa w Poniedziałek rano. Listowa codzien. w południe.
f) Do Ciechocinka.	Wozowa we Wtorek o 5 po południu. Listowa od 3 (15) maja do 3 (15) września codziennie o 4 po południu, w pozostałym zaś czasie w Sobotę o 4 po południu.	Wozowa w Ponied. rano. Listowa od 3 (15) maja do 3 (15) września codzien. w południe, w pozostałym czasie w Środę w połud.
11. Płocki. a) Do Zakroczymla, Płońska, Bodzanowa, Płocka, Lipna, i za granicę: przez Gólab do Prus.	Wozowa w Piątek o 5 po południu. Listowa we Wtorek i Czwartek o 9 rano.	Wozowa w Czwartek po południu. Listowa w Niedz. i Piątek po południu.
b) Do Nowogodworu i Nasielska.	Wozowa w Piątek o 5 po południu. Listowa codziennie o 9 rano.	Wozowa we Czwartek po południu. Listowa codzien. po poł.
c) Do Radzymina.	Wozowa i osobowo-listowa w Poniedziałek i Czwartek o 5 po południu.	Wozowa i osobowo-listowa w Poniedz. i Czwartek przed południem.

SPIS PRZEDMIOTÓW.

STRON.

I. WIADOMOŚCI KOŚCIELNE.

1. Epoki główne.—Liczby zwrotów kalendarskich.—Święta ruchome Rzymskie i Kościoła Wschodniego. — Suche dni. III
2. Rozkład dni niedzielnych i świąt uroczystych w r. 1857 IV
3. Rozkład dni niedzielnych i świąt uroczystych w r. 1858 V
4. *Dwanaście miesięcy zawierają w sobie:*
Święta Rzymsko-katolickie, Wschodnio-katolickie, żydowskie i mahometańskie . . . . . od str. VI—XXVIII
5. Ewangelie na wszystkie święta w roku 1857. 30
6. Dni galowe w Cesarstwie Rosyjskiem i Królestwie Polskiem. 32
7. Wykaz alfabetyczny świętych i świąt na rok 1857, z wyrażeniem dnia i miesiąca:
a) Święci. 34
b) Święte. 38
8. Prawidła przenoszenia świąt ruchomych w kalendarzu Rzymsko-katolickim 40
9. Wykład uroczystości Boskich i ich obrzędów, przez ks. *Pawła Rzewuskiego*. 43

II. WIADOMOŚCI ASTRONOMICZNE.

1. Położenie geograficzne Obserwatorium Warszawskiego II
2. Zaćmienia i cztery pory roku astronomiczne III
3. Wschód i zachód słońca; Wschód i zachód księżyca; Długość dnia; Godzina na zegarze, gdy na kompasie g. 12; Przybycie i ubycie dnia; wszystko obliczone na każdy dzień w miesiącu. Odmiany księżyca; Planety znaczniejsze, których czas zjawienia odnosi się ściśle do d. 16 każdego miesiąca. . . . . od str. VII—XXIX
4. Wymiary świata słonecznego 71
5. Asteroidy czyli małe planety teleskopowe odkryte w teraźniejszym wieku. 72
6. O regulowaniu zegarów podług kompasu 73
7. Położenia geograficzne 75
8. Położenie geograficzne obserwatoryów 77
9. Porównanie podziałek termometrów 79
10. Porównanie podziałek barometru 80

III. WIADOMOŚCI METEOROLOGICZNE.

1. Stan normalny powietrza z 30-letnich dostrzeżeń od r. 1826—1856 w Obserwatorium Astronomicznem Warszaw. robionych. 81
2. Wisły zamarzanie i puszczenie na niej lodów. 82
3. Trwanie lodów na Wiśle pod Warszawą 83
4. Wypadki średnie dostrzeżeń meteorologicznych, w Obserwatorium Astronomicznem Warszaw. w r. 1855 robionych. . . 84
5. Ogólny stan roku 1855 pod względem meteorologicznym, stan każdego miesiąca i ważniejsze zdarzenia meteorol. w tychże. 86

IV. WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE.

1. Główniejsze wiadomości statystyczne o Królestwie Polskiem za r. 1856, ze sprawozdań urzędowych zebrane. 112
2. Wykaz statystyczny miast Królestwa Polskiego za r. 1856, z wykazaniem: czy są własnością rządową czy prywatną, w której leżą gubernii, w jakim powiecie, nad jaką rzeką, i jaką ludność obejmują, (z akt urzędowych). 123
3. Wiadomości statystyczne o przemyśle fabrycznym, rzemiosłach i handlu w Królestwie Polskiem (z akt urzędowych) 136

V. WIADOMOŚCI HISTORYCZNE.

1. Dom Cesarski Rossyjski 226
2. Wykaz genealogiczno-statystyczny wszystkich Państw Europy. 228
3. Kronika społeczna. Rok 1856 236

VI WIADOMOŚCI LEKARSKIE.

1. O środkach zaradczych przeciw księgosuszowi, przez Dr. Med. Kochańskiego. 205

VII. WIADOMOŚCI INFORMACYJNE.

1. Krótka wiadomość o Zakładach naukowych Okręgu Naukowego Warszawskiego, wewnątrz ich urządzeniu i formalnościach wymaganych przy zamieszczaniu w nich młodzieży. 157
2. O instytucjach ubezpieczeń w Królestwie Polskiem. 179
3. O Towarzystwie Kredytowem ziemskim. Wiadomości potrzebne dla właścicieli dóbr i posiadaczy listów zastawnych (z tablicami). 184
5. O opłatach i używaniu papieru stempowego 252
6. Wymienienie ważniejszych władz wojskowych i cywilnych urzędujących w Warszawie, z wskazaniem miejsc, w których posiedzenia swe odbywają. 254
7. Rozkład jazdy na drodze żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej . 259
8. Tabella odchodu i przychodu poczt w Warszawie w r. 1857 . 264
9. Taryffa Telegrafu elektrycznego przy drodze żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej (na okładce).

DALSZY CIĄG TARYFFY TELEGRAFU ELEKTRYCZNEGO.

II. Oprócz powyższej należności, opłaty są następujące:

1. Jeżeli depesza przesłana jest do jednej stacyi do kilku osób, płaci się za każdy odpis po kop. 22.
2. Jedna depesza do różnych stacyj uważa się na każdą stacyą za depeszę oddzielną.
3. Za poświadczenie że depesza odebrana została w miejscu przeznaczenia, płaci się czwarta część należności, jaka od depeszy pojedynczej wypada.
4. Za sprawdzenie depeszy, to jest podanie jej napowrót, na żądanie oddającego, połowa należności, jaka za tę depeszę przypada.
5. Za sprawdzenie depeszy, na żądanie odbierającego, cała należność.
6. Za sprawdzenie czyli poświadczenie tożsamości osoby oddającej depeszę, kop. 31.
7. Gdy żądana jest odpowiedź, pobiera się opłata od téjże, podług domniemanéj liczby wyrazów.
8. Jeżeli wstrzymaną zostaje depesza nieodeszła, zwraca się pobrana należność po potrąceniu kop. 15.
9. Za wstrzymanie już odeszłej depeszy, dopłaca się połowę kosztu depeszy pojedynczej.

III. Za dalszą od stacyi przesyłkę depesz opłaca się:

- a. Za depeszę oddać się mającą na pocztę kop. 13 (jeżeli stacya pocztowa w miejscu istnieje).
- b. Za depeszę przez umyślnego posłać się mającą, na 7 wiorst kop. 62.
- c. Przez sztafetę według taryx pocztowej, wpisowego kop. 90, oraz po $5\frac{1}{2}$ kop. na 1 wiorstę.

Jeżeli odległość miejsca lub koszt przesyłki nie są wiadome, należność domysłowo obliczona deponuje się do czasu otrzymania dokładnego obliczenia.

IV. Za granicę Królestwa:

Bezpośrednio przyjmują się depesze na stacyach: Warszawa, Skierniewice, Piotrków, Częstochowa i Granica, w języku niemieckim i francuzkim podług cen Taryfą oznaczonych, a mianowicie: od depeszy pojedynczej 25 wyrazowej:

na odległość 10 mil, kop. 62	na odległość 135 mil, kop. 372
— 25 — 124	— 175 — 434
— 45 — 186	— 220 — 496
— 70 — 248	— 270 — 558
— 100 — 310	— 325 — 620

Na innych pomniejszych stacyach depesze za granicę przyjmują się pośrednio, to jest: opłaca się depesza do najbliższej stacyi wymienionej powyżej, w kierunku ku Granicy, która zawiadomi o przynależnej ztamtąd opłacie.

Depesze powinny być pisane atramentem, wyraźnie, bez skrótów i znaków. Obejmować powinny wiadomość: od kogo, dokąd, do kogo (nazwisko i adres) podpisane być powinny przez osobę oddającą.

Kwit wydany z księgi sznurowej na uiszczoną opłatę, stanowi dowód przyjęcia i odesłania depeszy. Reklamacye nie poparte takim kwitem, uwzględniane nie będą.

Biblioteka Uniwersytetu
M. CURIE-SKŁODOWSKIEJ
w Lublinie

ew | 5468 | c/17

CZASOPISMA

